

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

БОЖЕНЕЦЬ СОФІЯ ВАСИЛІВНА

Прим. № _____

УДК 81'373.46:81'42:811.161.2:811.511.141

**ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ЛІНГВОКОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ
(на матеріалі української та угорської мов)**

03 – Гуманітарні науки

035 – Філологія

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ С. В. Боженець

Науковий керівник: **Кузьменко Володимир Іванович**,
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Боженець С. Військова термінологія в лінгвокогнітивному аспекті (на матеріалі української та угорської мов). – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія, з галузі знань 03 Гуманітарні науки. – Національна академія Служби безпеки України, Київ, 2026.

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексне лінгвокогнітивне та зіставне вивчення військової термінології української та угорської мов як цілісних і динамічних терміносистем. Актуальність роботи зумовлена інтенсивними трансформаційними процесами, що відбуваються у сфері військової діяльності під впливом розвитку військових технологій, зростання ролі міжнародної безпекової взаємодії та активізації міжмовної професійної комунікації. Ці процеси спричиняють стрімке оновлення військового термінофонду, появу нових номінативних одиниць, переосмислення усталених понять і зміну концептуальних моделей осмислення військової дійсності.

Потреба у вивченні військової термінології в лінгвокогнітивному аспекті зумовлена недостатньою розробленістю цієї проблематики у контрастивному україно-угорському мовознавстві. Незважаючи на наявність окремих праць, присвячених структурним і семантичним властивостям військових термінів, комплексні дослідження, спрямовані на аналіз номінативних, когнітивних та концептуальних характеристик терміносистеми двох різноструктурних мов, практично відсутні.

Метою дисертаційної праці є комплексне лінгвокогнітивне та зіставне дослідження військової термінології української та угорської мов як цілісної терміносистеми, спрямоване на виявлення механізмів термінологічної номінації, принципів системної організації та особливостей концептуалізації військової сфери, обумовлених типологічними, генетичними й лінгвокультурними відмінностями обох мов.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: окреслити теоретичні підходи до термінологічної номінації в українському та угорському мовознавстві й визначити особливості розвитку когнітивного термінознавства в Україні та Угорщині;

розробити методологічні засади лінгвокогнітивного дослідження військової термінології; з'ясувати найпродуктивніші механізми військового термінотворення та визначити шляхи формування та поповнення військової термінології; окреслити структуру концептосфери військової термінології української та угорської мов; змоделювати військову терміносистему української та угорської мов на основі концептуальних доменів; встановити ключові концепти військової терміносистеми як відображення лінгвокультурної специфіки української та угорської мов.

Об'єкт дослідження – військова термінологія як засіб об'єктивації спеціальних знань і результатів когнітивної діяльності української та угорської лінгвокультурології.

Предметом дослідження є українська та угорська військова термінологія в лінгвокогнітивному аспекті.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять понад 1400 українськомовних та 1500 угорськомовних військових термінів, ексцерпованих із нормативно-правових актів, офіційних документів органів державної влади та безпеки України й Угорщини, лексикографічних джерел, а також матеріалів українських і угорських засобів масової інформації за період 2014–2025 років. Належність відібраних мовних одиниць до військової термінології встановлювалась на підставі їхньої сфери вживання та фіксації в авторитетних словниках.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням військової термінології української та угорської мов, виконаним на засадах лінгвокогнітивного підходу. Уперше здійснено зіставне дослідження номінативного простору військової термінології, що дозволило виявити універсальні та національно зумовлені моделі формування термінів в українській та угорській мовах; визначено прямі й непрямі механізми номінації військових термінів, а також окреслено шляхи й чинники їх формування в обох мовах.

Розроблено модель концептосфери військової термінології на основі концептуальних доменів із виокремленням ядерної, центральної та периферійної зон для української та угорської мов; визначено й описано методика зіставлення термінів різноструктурних мов.

Методика вивчення військової термінології має комплексний характер і

ґрунтується на поєднанні традиційних лінгвістичних методів, лінгвокогнітивного підходу та зіставного аналізу, що забезпечує всебічний опис терміносистеми. Розроблені методологічні засади дослідження передбачають застосування описового, структурно-словотвірного, компонентного, зіставного та когнітивно-семантичного аналізу, що забезпечує системне вивчення військових термінів як структурних, семантичних і функціональних одиниць. Використання зазначених методів дало змогу всебічно охарактеризувати військову термінологію української та угорської мов, визначити її структурну організацію та ієрархію, виокремити лексико-семантичні групи й установити між ними функціональні зв'язки, а також виявити продуктивні способи термінотворення. Застосування когнітивного аналізу уможливило реконструкцію концептуальних доменів і ключових концептів військової сфери та способів їх вербалізації, що відображають професійні ментальні моделі військової діяльності в межах лінгвокультурних картин української та угорської мов.

Становлення і розвиток когнітивного термінознавства в українському та угорському мовознавстві відбувалися в межах загальноєвропейської когнітивної парадигми, однак вони характеризуються різними науковими пріоритетами й традиціями. В українському мовознавстві когнітивний підхід формувався у тісному зв'язку з лінгвокультурологією, етнолінгвістикою та дискурсологією, що обумовило підвищену увагу до національно-культурної зумовленості концептів та їхньої ролі у формуванні мовної картини світу. В угорській лінгвістиці когнітивне термінознавство розвивається переважно в межах семантики та психолінгвістики, що сприяє більш структурованому семантичному підходу до визначення категорій та їхніх взаємозв'язків. В обох мовах ключові категорії “концепт”, “поняття”, “значення”, “концептуальна система” та “концептосфера” розглядаються як взаємопов'язані, проте інтерпретація цих категорій має певні відмінності. В угорській науковій традиції простежується тенденція до зближення понять *conceptus* і *fogalom*, унаслідок чого в лінгвістичних дослідженнях переважно використовується термін *fogalom* (поняття), тоді як *conceptus* часто трактується як синонімічний відповідник. Такий підхід зумовлений орієнтацією на класичну семантичну традицію. Концептуальну систему визначено як ієрархічно організовану сукупність концептів, що відображає структуровану організацію знань у певній предметній сфері, тоді як концептосфера

постає як надсистема, що інтегрує концепти різних рівнів, забезпечуючи взаємодію між польовими зонами.

Головні відмінності у дослідженнях угорського і українського термінознавства полягають у пріоритетах і підходах: в Угорщині акцент робиться на практичну стандартизацію, уніфікацію та створення термінів для науково-технічних інновацій, роботу з перекладами спеціалізованих текстів. В Україні дослідження орієнтовані насамперед на теоретичний аналіз термінів, класифікацію і вивчення різногалузевих терміносистем.

Встановлено, що формування глосарія військових термінів відбувається на основі загальних принципів термінотворення, характерних для обох мов, зокрема шляхом первинної та вторинної номінації, метафоризації й метонімії, використання наявних словотвірних моделей, аналітичної деривації та іншомовних запозичень. Зіставний аналіз словотвірних процесів засвідчив домінування суфіксального способу як в українській, так і в угорській військовій терміносистемах, тоді як префіксальний і префіксально-суфіксальний способи виявилися малопродуктивними, що пов'язано переважно з вторинною деривацією. Визначено, що важливим показником словотвірного потенціалу мови є формування словотвірних гнізд, які широко представлені в обох мовах, проте характеризуються різною структурною організацією: для української мови типовими є полізонні парадигми, тоді як в угорській домінують двозонні структури. Високу продуктивність композиції зафіксовано насамперед в угорській військовій терміносистемі, де активно функціонують багатоконпонентні утворення та юкстапозити, тоді як в українській мові їхніми відповідниками здебільшого виступають складені словосполучення. Продуктивність аббревіації в українській військовій термінології та її обмежене функціонування в угорській зумовлені національними мовними традиціями. Семантичні способи термінотворення в обох мовах поступаються морфологічним і семантичним, однак метафоричні перенесення спираються на спільні сфери досвіду та уявлень, відображені в лінгвокультурних картинах світу української й угорської мов, що свідчить про наявність спільних культурних моделей осмислення військової дійсності. Роль запозичень у формуванні військової термінології полягає в тому, що сучасні процеси

уніфікації та стандартизації сприяють зростанню впливу англійської мови як провідного джерела в обох мовах.

Військова терміносистема української та угорської мов розглядається через модель лексико-семантичного поля, що включає ядерну, центральну і периферійну зони. Ядро представлено термінами, у яких в українській та угорській мовах найвиразніше відображені лексико-семантичні групи, пов'язані з бойовими діями, структурою Збройних сил, результатами воєнних дій і формами бойових зіткнень. Центральна зона є найбільш розширеною та охоплює більшість термінів, тоді як периферійна зона не має чітко виражених домінантних лексико-семантичних груп, що характеризує її як контекстуально залежну.

Військова термінологія обох мов відзначається високою системністю, ієрархічністю та впорядкованістю, що уможливорює моделювати її у вигляді багаторівневої концептосфери, організованої за доменним принципом. Виокремлення однакових концептуальних доменів, таких як “Воєнні дії” / “Katonai műveletek”, “Збройні сили” / “Fegyveres erők”, “Техніка та озброєння” / “Haditechnika és fegyverzete”, підтверджує універсальність когнітивних механізмів осмислення військової реальності незалежно від типологічних відмінностей мов. Концептуальні домени взаємопов'язані та формують складну мережу понять, що перетинаються на рівні парцел і концептів, що свідчить про умовність меж між тематичними групами та взаємозалежність організаційних, бойових і технічних аспектів воєнної діяльності.

Ключовим концептом української та угорської терміносистеми є ВІЙНА / HÁBORÚ. Базовими вербалізаторами концепту ВІЙНА у медіапросторі 2014–2025 років є терміни *війна, збройний конфлікт, воєнний / військовий конфлікт, збройна / військова / воєнна агресія, АТО, ООС, повномасштабне вторгнення*. В угорському медіапросторі вербалізаторами концепту HÁBORÚ у цей самий період є терміни *háború* (війна), *fegyveres konfliktus* (збройний конфлікт), *katonai konfliktus* (військовий конфлікт), *invázió* (вторгнення), *háborús helyzet* (воєнна ситуація). В українській мові під впливом позалінгвальних чинників кількість вербалізаторів ключового концепту значно більша, терміни уточнюють один одного та утворюють багатошарову семантичну мережу, тоді як в угорській мові спостерігається чітке розмежування, де кожен вербалізатор

має вузьку функціональну та дискурсивну спрямованість.

Ключові слова: *військова лексика та термінологія, поняття термін та військовий термін, термінологія, семантика, конотація, типологія та класифікація, словотвір, форманти, концепт, мілітарна (воєнна) метафора, лінгвокультурні параметри, концептуальний домен, лексико-семантичні групи та поля, зіставний аналіз, інваріантні та диференційні (контрастивні) ознаки.*

ABSTRACT

Bozhenets S. Military terminology in the linguistic-cognitive aspect (based on Ukrainian and Hungarian languages). Qualification work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 035 Philology from the field of study 03 Humanities. – National Academy of the Security Service of Ukraine. Kyiv, 2026.

The dissertation research provides a comprehensive linguistic-cognitive and comparative study of military terminology in the Ukrainian and Hungarian languages as integral and dynamic terminology systems. The relevance of the work is determined by the intensive transformation processes taking place in the field of military activity under the influence of the development of military technologies, the growing role of international security cooperation and the intensification of interlingual professional communication. These processes are causing a rapid renewal of military terminology, the emergence of new nominative units, a rethinking of established concepts, and a change in conceptual models of understanding military reality.

The need to study military terminology from a linguistic and cognitive perspective is due to the insufficient development of this issue in contrastive Ukrainian-Hungarian linguistics. Despite the existence of individual works devoted to the structural and semantic properties of military terms, comprehensive studies aimed at analysing the nominative, cognitive and conceptual characteristics of the terminological systems of two structurally different languages are practically non-existent.

The aim of the study is a comprehensive linguistic and cognitive comparative study of military terminology in the Ukrainian and Hungarian languages as an integral

terminological system, aimed at identifying the mechanisms of terminological nomination, principles of systematic organisation and features of conceptualisation in the military sphere, determined by the typological, genetic and linguistic-cultural differences between the two languages.

The empirical basis of the dissertation research consists of more than 1400 Ukrainian-language and 1500 Hungarian-language military terms, excerpted from regulatory and legal acts, official documents of state authorities and security agencies of Ukraine and Hungary, lexicographic sources, as well as materials from Ukrainian and Hungarian media for the period 2014–2025. The belonging of the selected language units to military terminology was established on the basis of their sphere of use and fixation in authoritative dictionaries.

The scientific novelty of the results lies in the fact that the dissertation is the first comprehensive contrastive study of military terminology in Ukrainian and Hungarian, conducted on the basis of a linguistic-cognitive approach. For the first time, a comparative analysis of the nominative space of military terminology in languages of different typological groups – Slavic and Finno-Ugric – has been carried out, which has made it possible to identify universal and nationally determined models of term formation, mechanisms of nomination and factors in the formation of corresponding military term systems. The theoretical foundations of the study have been improved, in particular the approaches to the classification of military terms, taking into account various methods and mechanisms of nomination. Comparative studies of structurally different languages have been further developed, taking into account the productivity of word-formation models, as well as the influence of genetically different languages on the formation and structuring of military terms.

The methodology for studying military terminology is comprehensive in nature and is based on a combination of traditional linguistic and modern linguistic-cognitive and comparative approaches. The methodological principles of the study involve the use of descriptive, structural-word-formation, component, comparative and cognitive-semantic analysis, which ensures a systematic study of military terms as structural, semantic and functional units. The use of these methods made it possible to comprehensively

characterise the military terminology of the Ukrainian and Hungarian languages, determine its structural organisation and hierarchy, identify the main lexical-semantic groups and establish functional links between them, as well as identify productive ways of term formation. The application of cognitive analysis made it possible to reconstruct the conceptual domains and key concepts of the military sphere and the ways of their verbalisation, which reflect the professional mental models of military activity within the linguistic and cultural patterns of the Ukrainian and Hungarian languages.

The emergence and development of cognitive terminology studies in Ukrainian and Hungarian linguistics took place within the framework of the pan-European cognitive paradigm, but is characterised by different scientific priorities and traditions. In Ukrainian linguistics, the cognitive approach was formed in close connection with linguoculturology, ethnolinguistics and discourse studies, which led to increased attention to the national and cultural conditioning of concepts and their role in shaping the linguistic picture of the world. In Hungarian linguistics, cognitive terminology is developing mainly within the framework of semantics and psycholinguistics, which contributes to a more structured semantic approach to defining categories and their interrelationships. In both languages, the key categories of 'concept', 'notion', "meaning", 'conceptual system' and 'conceptosphere' are considered to be interrelated, but the interpretation of these categories has certain differences. In the Hungarian scientific tradition, there is a tendency to converge the concepts of *konceptus* and *fogalom*, as a result of which the term *fogalom* (concept) is predominantly used in linguistic studies, while *konceptus* is often treated as a synonymous equivalent. This approach is due to the orientation towards the classical semantic tradition. The conceptual system is defined as a hierarchically organised set of concepts that reflects the structured organisation of knowledge in a particular subject area, while the conceptosphere appears as a supersystem that integrates concepts of different levels, ensuring interaction between fields.

The main differences between Hungarian and Ukrainian terminology studies lie in their priorities and approaches: in Hungary, the emphasis is on practical standardisation, unification and the creation of terms for scientific and technical innovations, as well as working with translations of specialised texts. In Ukraine, research is primarily focused on

the theoretical analysis of terms, classification, and the study of multidisciplinary terminology systems.

It has been established that the formation of a glossary of military terms is based on general principles of term formation characteristic of both languages, in particular through primary and secondary nomination, metaphorisation and metonymy, the use of existing word-formation models, analytical derivation and foreign borrowings. A comparative analysis of word formation processes has shown the dominance of the suffixal method in both Ukrainian and Hungarian military terminology systems, while the prefixal and prefixal-suffixal methods have proved to be unproductive, mainly due to secondary derivation. It has been determined that an important indicator of the word-formation potential of a language is the formation of word-formation nests, which are widely represented in both languages but are characterised by different structural organisation: polysonic paradigms are typical for the Ukrainian language, while two-zone structures dominate in Hungarian. High productivity of composition is observed primarily in the Hungarian military terminology system, where multi-component formations and juxtapositions are actively used, while in Ukrainian their counterparts are mostly compound phrases. The productivity of abbreviation in Ukrainian military terminology and its limited functioning in Hungarian are determined by national linguistic traditions. Semantic methods of term formation in both languages are inferior to morphological and semantic ones, but metaphorical transfers are based on common areas of experience and ideas reflected in the linguistic and cultural worldviews of the Ukrainian and Hungarian languages, which indicates the existence of common cultural models of understanding military reality. The role of borrowings in the formation of military terminology lies in the fact that modern processes of unification and standardisation contribute to the growing influence of English as the leading source in both languages.

The military terminology system of the Ukrainian and Hungarian languages is examined through a lexical-semantic field model that includes core, central and peripheral zones. The core is represented by single-component terms, in which the Ukrainian language more clearly reflects lexical-semantic groups related to combat operations and the structure of the Armed Forces, while the Hungarian language reflects the results of military

operations and forms of combat engagements. The central zone is the most extensive and covers most terms, while the peripheral zone does not have clearly defined dominant lexical-semantic groups, which characterises it as contextually dependent. The military terminology of both languages is highly systematic, hierarchical and orderly, which makes it possible to model it as a multi-level concept sphere organised according to the domain principle. The identification of identical conceptual domains, such as *'Military actions' / 'Katonai műveletek'*, *'Armed forces' / 'Fegyveres erők'*, *'Equipment and weapons' / 'Haditechnika és fegyverzete'*, confirms the universality of cognitive mechanisms for understanding military reality, regardless of typological differences between languages. Conceptual domains are interconnected and form a complex network of concepts that intersect at the level of parcels and concepts, which indicates the conventionality of boundaries between thematic groups and the interdependence of organisational, combat and technical aspects of military activity. The key concept of the Ukrainian and Hungarian terminology systems is WAR / HÁBORÚ (war). The basic verbalisers of the concept of WAR in the media space of 2014–2025 are the terms *war, armed conflict, military/armed conflict, armed/military/war aggression, ATO, OOS, full-scale invasion*. In the Hungarian media space, the verbalisers of the concept of HÁBORÚ during the same period are the terms *háború (war), fegyveres konfliktus (armed conflict), katonai konfliktus (military conflict), invázió (invasion), háborús helyzet (war situation)*. In the Ukrainian language, under the influence of extralinguistic factors, the number of verbalisers of the key concept is significantly greater, the terms clarify each other and form a multi-layered semantic network, while in the Hungarian language there is a clear distinction, where each verbaliser has a narrow functional and discursive focus.

Keywords: *military vocabulary and terminology, the concepts of term and military term, terminology, semantics, connotation, typology and classification, word formation, formants, concept, military (war) metaphor, linguistic and cultural parameters, conceptual domain, lexical-semantic groups and fields, comparative analysis, invariant and differential (contrast) features.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті в наукових виданнях, включених до переліку
наукових фахових видань України:*

1. Боженець С. В. Становлення та сучасний стан дослідження військової терміносистеми української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73), № 3. С. 8–12.

<https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/34-73-3>

2. Боженець С. В. Розвиток військової термінології в Угорщині. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2024. № 1 (25). С. 16–23.

<http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/philol/issue/view/10>

3. Боженець С. В. Сучасна угорська термінологія: рецепція теоретичних стратегій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2024. № 65. С. 12–16.

<http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=229>

4. Боженець С. В. Військова термінологія в українському медіапросторі: мовні маркери війни. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 9 (39). С. 245–252.

<https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/402>

5. Боженець С. В. Лінгвокогнітивний аналіз словотвірних гнізд в угорській та українській військовій термінології. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2025. № 1 (15). С. 5–9.

<https://journals.maup.com.ua/index.php/philology/issue/view/423>

*Стаття в періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до
Організації економічного співробітництва та розвитку
та/або Європейського Союзу:*

6. Боженець С. В. Словотворення як джерело поповнення угорської військової термінології. *Věda a perspektivy. SÉRIE “Filologie”*. 2025. № 9 (52). С. 209–218.

<https://perspectives.pp.ua/index.php/vp/issue/view/397>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Боженець С. В. До питання перекладу військової лексики на угорську мову. *Achievements of 21st Century Scientific Community* : матеріали I Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., 14-15 вересня 2023 р., Дніпро : International Electronic Scientific and Practical Journal WayScience, Dnipro. 2023. С. 63–64.
8. Боженець С. В. До питання розвитку когнітивної лінгвістики в Угорщині. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов в секторі безпеки й оборони* : матеріали I Міжвуз. наук.-практ. конф., 30 травня 2023 р., Київ / НА СБУ Київ, 2023. Т. II. С. 24–25.
9. Боженець С. В. До питання специфіки перекладу антонімів та антонімічного перекладу в угорській мові. *Сучасна філологія: теорія та практика* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : НА СБУ, 2023. Т. I. 426 с. С. 25-29.
10. Боженець С. В. З історії військової термінології в угорській мові. *Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки* : матеріали V Всеукр. наук.-метод. конф., м. Київ, 8 лист. 2023 р. / за заг. ред. К.В. Мамчура. Київ : ВА, 2023. С. 26–27.
11. Боженець С. В. До питання стандартизації та уніфікації угорської військової термінології. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації*: зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 10 квітня 2024 року, Луцьк / Луцький національний технічний університет, Луцьк, 2024. С. 97–99.
12. Боженець С. В. Ключові аспекти словотворення угорської військової термінології. *Діалог культур. Світ крізь призму мовних кодів* : зб. тез круглого столу, 28 березня 2024 року, КСЄМ ННГІ НА СБУ. Київ / НА СБУ Київ, 2024. С. 11–13.
13. Боженець С. В. Міклош Зріні як фундатор угорської військової термінології. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов у секторі безпеки й оборони* : матеріали II Міжвуз. наук.-практ. конф, Київ / НА СБУ, Київ, 2024. С. 56–58.
14. Боженець С. В. Стан дослідження когнітивної термінології в українському мовознавстві: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-метод. конф. “Актуальні проблеми

іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки”, Київ / ВА імені Євгенія Березняка, Київ, 2024. С. 20–21.

15. Боженець С. В. Аббревіація в процесі військового термінотворення. *Сучасна філологія: теорія та практика* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф, Київ / НА СБУ, Київ, 2025. С. 38–40.

16. Боженець С. В. Морфологічне словотворення як джерело поповнення військової термінології угорської мови. *Діалог культур. Духовні цінності в полікультурному світі* : зб. тез круглого столу, 18 березня 2025, КСЕМ ННГІ НА СБУ. Київ / НА СБУ Київ, 2025. С. 14–15.

17. Боженець С. В. Однокомпонентні терміни як ядро військової терміносистеми української та угорської мов: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-метод. конф. *“Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки”*. Київ / ВА імені Євгенія Березняка, Київ, 2025. С. 23–24.

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	29

ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ У ЛІНГВОКОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ.....

1.1. Теоретичні проблеми термінологічної номінації в українському й угорському мовознавстві.....	29
1.1.1. Розмежування понять “термінологічна номінація”, “термін”, “термінологія”, “терміносистема”, “термінознавство”.....	29
1.1.2. Проблема дефініції терміна та визначення його типологічних характеристик в українському й угорському мовознавстві.....	35
1.2. Військова термінологія як об’єкт наукових досліджень в українському й угорському мовознавстві.....	40
1.2.1. Військовий термін vs. лексична одиниця загального вжитку.	40
1.2.2. Проблема класифікації військових термінів в українському й угорському мовознавстві.....	47
1.3. Розвиток когнітивного термінознавства в Україні й Угорщині	52
1.3.1. Співвідношення категорій “концепт”, “поняття”, “значення”, “концептуальна система”, “концептосфера” з позицій когнітивного термінознавства.....	52
1.3.2. Висвітлення військової термінології в Україні й Угорщині з позицій когнітивного термінознавства.....	61
Висновки до розділу 1.....	65

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ У ЛІНГВОКОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ.....

2.1. Методи лінгвістичного аналізу у вивченні української та угорської військової термінології.....	69
2.2. Методика польового моделювання у структурній організації української та угорської військової термінології.....	70
2.3. Методологія когнітивної парадигми у реконструкції української та	76

угорської військової концептосфери: ідентифікація військових концептів.....	
2.4. Методика поетапного аналізу військової термінології української та англійської мов у лінгвокогнітивному аспекті.....	79
Висновки до розділу 2.....	87
РОЗДІЛ 3. НОМІНАТИВНИЙ ПРОСТІР ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ.....	90
3.1. Словотворення та структурні моделі угорської та української військової термінології.....	90
3.1.1. Афіксація як продуктивний спосіб творення військових термінів в аглютинативних українській та угорській мовах	91
3.1.2. Словотвірні гнізда як відображення дериваційних процесів у військовій терміносистемі.....	102
3.1.3. Композитний спосіб творення військових термінів	106
3.1.4. Абревіація у формуванні військової терміносистеми.....	113
3.2. Шляхи поповнення військової термінології української і угорської мов	116
3.2.1. Метафорична та метонімічна термінологічна номінація.....	116
3.2.2. Запозичення та національні тенденції пуризму у творенні військової термінології української та угорської мов.....	121
3.3. Структурні моделі полікомпонентних військових терміноутворень.....	127
Висновки до розділу 3.....	136
РОЗДІЛ 4. СИСТЕМНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ У КОГНІТИВНОМУ РАКУРСІ.....	140

4.1. Модель лексико-семантичного поля термінологічної номінації української та угорської мов.....	140
4.1.1. Ядерна зона лексико-семантичного поля.....	140
4.1.2. Центральна зона лексико-семантичного поля.....	143
4.1.3. Периферійна зона лексико-семантичного поля.....	150
4.2. Модель концептосфери військової термінології української та угорської мов.....	156
4.2.1. Концептуальний домен “Воєнні дії” / “Katonai műveletek”...	156
4.2.2. Концептуальний домен “Збройні сили” / “Fegyveres erők”...	161
4.2.3. Концептуальний домен “Техніка та озброєння” / “Haditechnika és fegyverzete”.....	166
4.3 Ключові військові концепти як відображення українських та угорських лінгвокультурних особливостей.....	170
4.3.1 ВІЙНА як ключовий концепт концептуального простору української військової термінології.....	170
4.3.2 ВІЙНА як ключовий концепт концептуального простору угорської військової термінології.....	182
Висновки до розділу 4.....	188
ВИСНОВКИ.....	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	198
СЛОВНИКИ І ДОВІДНИКОВІ ВИДАННЯ.....	227
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	229
ДОДАТКИ.....	234
Додаток А. Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації.....	234
Додаток Б. Формування української військової термінології в історичній перспективі.....	238
Додаток В. Формування угорської військової термінології в історичній перспективі.....	242

Додаток Г. Модель лексико-семантичного поля термінологічної номінації української військової термінології.....	248
Додаток Г. Модель лексико-семантичного поля термінологічної номінації угорської військової термінології.....	249
Додаток Д. Концептуальні домени концептосфери української та угорської військової термінології.....	250
Додаток Е. Угорсько-український словник-мінімум військових термінів.....	252

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. З урахуванням швидкого розвитку технологій у суспільстві постійно з'являються нові терміни, які відображають сучасні реалії й тенденції, розширюючи людське розуміння та сприйняття навколишнього світу. Кожна європейська мова на сьогодні має свої усталені терміносистеми, історичне формування яких було тісно пов'язане не лише з історією кожного окремого народу, але і безпосередньо з розвитком окремої галузі. Формування будь-якої термінології є тривалим процесом виникнення, накопичення й усталення понять. Цей процес може бути неоднорідним, зі специфічними коливаннями, підпорядкованим екстралінгвістичним факторам і впливам. У межах сучасної лінгвістики особливого значення набуває вивчення військової термінології, адже саме вона становить один із найдинамічніших пластів лексики, який тісно пов'язаний із політичними, соціальними, технологічними та культурними змінами. Зростання військово-політичної активності у світі та геополітичні трансформації спричинили суттєве розширення військового термінофонду та інтенсифікацію міжнародної комунікації, що вимагає високого рівня термінологічної точності, стандартизації й взаєморозуміння між представниками різних мовних спільнот.

Українська й угорська військові терміносистеми, попри значну різницю у мовній структурі та генетичному походженні, демонструють схожу тенденцію до активного оновлення та переосмислення концептуальних систем. Це зумовлює необхідність їх комплексного аналізу не лише з позицій класичного термінознавства, а й у межах когнітивної парадигми, яка дозволяє дослідити механізми репрезентації знань та концептів, що вербалізуються у термінах. Військова термінологія є не просто системою спеціалізованих одиниць, а складним когнітивним утворенням, у якому відображено специфіку національного досвіду, історичної пам'яті, ментальних моделей і стратегій концептуалізації військової дійсності.

Потреба вивчення військової термінології у лінгвокогнітивному аспекті зумовлена також недостатнім рівнем розробленості цієї проблематики у контрастивному україно-угорському мовознавстві. Попри наявність окремих праць, присвяченим структурним чи семантичним властивостям військових термінів, комплексні дослідження, спрямовані на аналіз номінативних, когнітивних і концептуальних характеристик терміносистем двох різноструктурних мов, практично відсутні. Це створює запит на подальше дослідження, що є важливим як для розвитку термінознавства, так і для вдосконалення міжмовної військової комунікації.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять напрацювання українських, угорських та зарубіжних учених у галузі словотворення, когнітивної лінгвістики та термінознавства. Праці, присвячені теоретичному вивченню термінів, зосереджені на визначенні їх сутнісних ознак, принципів системної організації та закономірностей функціонування (І. Білодід, М. Вакуленко, І. Гонца, Й. Долнік, І. Дзюба, Б. Джуганова, А. Д'яков, С. Єрмоленко, А. Загнітко, Н. Заніздра, В. Заніздра, В. Іващенко, Т. Кияк, Л. Ковач, Л. Козма, Л. Овсієнко, К. Панайоту, Т. Панько, Дж. Пірсон, Е. Радай-Ковач, В. Розгон, Л. Шевченко, Л. Томіленко, А. Форіш).

Мовознавці вивчали словотвірні механізми формування термінів в українській мові (К. Городенська, Т. Івасишина, І. Ковалик, О. Литвин, Г. Мацько, О. Медвідь, Ф. Нікітіна, М. Плющ, І. Ющук) та угорській мові (З. Кармочі, Ф. Кієфер, Б. Кеслер, М. Ландані, А. Мартонфі, Й. Томпа, І. Черничко) з метою виявлення структурних закономірностей, продуктивних способів деривації та особливостей словотвірної організації терміносистем.

Дослідженням термінів та терміносистем у різних галузях займалися вчені, які зосереджували свою увагу на вивченні механізмів спеціальної номінації, структурно-семантичних характеристиках термінів, закономірностей формування терміносистем та їх функціонування в окремих сферах знань (А. Бьолчкей, Г. Германович, М. Гонтар, Ю. Ігаз, І. Корнієнко, Т. Михайлова, А. Ніколаєва, Н. Нікуліна, Н. Овчаренко, Е. Огар, О. Покровська, Н. Поліщук, Г. Поняї, О. Тур,

Л. Туровська, І. Фоміна, А. Форіш, Е. Шерманн та інші).

У роботі застосовано принципи когнітивного термінознавства, розроблені в працях українських, угорських та зарубіжних мовознавців (Р. Бенчеш, Г. Вежбицька, І. Голубовська, Т. Івасишина, Ф. Кіефер, Л. Компанцева, І. Корольов, В. Кузьменко, З. Кьовечеш, А. Мартинюк, Л. Науменко, В. Ніконова, О. Оргоньова, М. Полюжин, О. Селіванова, Н. Слухай, О. Снітко, Н. Г. Толчваї, О. Южакова, О. Янковець, М. Ярич).

В українському мовознавстві Ольгою Андріановою було проведено системне дослідження військово-морської термінології [5], Ніна Яценко проаналізувала шляхи формування назв військового одягу [241], Ірина Литовченко – динамічні процеси у військовій лексиці [131], Людмила Мурашко вивчала військові звання і посади в історичному розвитку [159], Наталія Акульшина досліджувала військову термінологію в когнітивно-прагматичному вимірі [2]. Водночас слід зазначити, що подібні комплексні дослідження військової лексики та термінології в угорській мові на сьогодні практично не проводились (Томаш Кіш у кінці 1980-х – на початку 1990-х детально дослідив військовий сленг [275]), і відсутнє зіставне дослідження української та угорської військової терміносистем, що зумовило *вибір теми дослідження* та визначило її *актуальність*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційна праця спрямована на реалізації положень Стратегії забезпечення державної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022, Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021, Обрана тема відповідає п.п. 32 Основних напрямів наукових та науково-технічних досліджень у системі Служби безпеки України, затверджених наказом Центрального управління СБ України від 18.07.2025 р. № 271.

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії СБ України протокол № 4 від 29.03.2023.

Мета і завдання дослідження. *Метою дисертаційної праці є комплексне*

лінгвокогнітивне та зіставне дослідження військової термінології української та угорської мов як цілісної терміносистеми, спрямоване на виявлення механізмів термінологічної номінації, принципів системної організації та особливостей концептуалізації військової сфери, обумовлених типологічними, генетичними й лінгвокультурними відмінностями обох мов.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- окреслити теоретичні підходи до термінологічної номінації в українському та угорському мовознавстві й визначити особливості розвитку когнітивного термінознавства в Україні та Угорщині;
- розробити методологічні засади лінгвокогнітивного дослідження військової термінології;
- з'ясувати найпродуктивніші механізми військового термінотворення та визначити шляхи формування та поповнення військової термінології;
- окреслити структуру концептосфери військової термінології української та угорської мов;
- змоделювати військову терміносистему української та угорської мов на основі концептуальних доменів;
- встановити ключові концепти військової терміносистеми як відображення лінгвокультурної специфіки української та угорської мов.

Об'єкт дослідження – військова термінологія як засіб об'єктивації спеціальних знань і результатів когнітивної діяльності української та угорської лінгвокультурології.

Предметом дослідження є українська та угорська військова термінологія в лінгвокогнітивному аспекті.

Методи дослідження. Ключовим у роботі є лінгвокогнітивний *підхід*, який дає змогу розглядати військову термінологію як цілісну систему мовних одиниць, що відображають ментальні моделі, характерні для військової діяльності, одночасно враховуючи їхню семантичну, структурну та функціональну організацію у межах української та угорської мовних систем.

У межах цього підходу дослідження передбачає застосування загальнонаукових, лінгвістичних та лінгвокогнітивних методів. На початковому

етапі для визначення основних положень, які пов'язані з дослідженням, використано загальнонаукові *методи аналізу та синтезу*. *Описовий метод* застосовано для інвентаризації й систематизації зібраного матеріалу, а також для фіксації основних семантичних, структурних і функційних характеристик термінів.

Застосування *методу суцільної вибірки* забезпечило формування репрезентативного корпусу військових термінів з українських та угорських фахових і лексикографічних джерел. *Зіставний метод* застосовано з метою порівняння окремих термінологічних одиниць, словотвірних моделей і лексико-семантичних груп у двох мовах, що дало змогу виявити інваріантні та диференційні риси військової терміносистеми.

Подальший аналіз передбачав використання *типологічного методу* для фіксації, впорядкування та вивчення термінів у практичному вживанні. *Структурно-семантичний метод* застосовано з метою виявлення взаємозв'язку між формальною організацією військових термінів та їхнім значенням. *Метод компонентного аналізу* залучено з метою розкладання значення термінологічних одиниць на мінімальні смислові складники та уточнення їхньої семантичної структури. *Метод структурно-словотвірного аналізу* використано для дослідження дериваційних моделей військових термінів і визначення продуктивних способів термінотворення в українській та угорській мовах.

Із лінгвокогнітивних методів у дослідженні застосовано *метод реконструкції польової моделі* військової концептосфери, який уможливорює відтворити внутрішню організацію знань про військову сферу шляхом моделювання взаємопов'язаних концептів і їхніх складників. Результати цієї реконструкції інтегруються в *методику польового моделювання* системи військової терміносфери, що забезпечує систематизацію термінів, визначення структурних і семантичних зв'язків та побудову цілісної моделі військової терміносистеми. *Метод концептуального аналізу* використано для ідентифікації концептуальних доменів та репрезентованих у них концептів, що вербалізуються відповідними термінологічними одиницями. Цей метод також дозволяє

виокремити ключовий концепт і визначити його роль в організації військової терміносистеми.

У якості допоміжних методів у дослідженні застосовано *метод кількісного аналізу, метод корпусного аналізу, метод аналізу словникових дефініцій та метод аналізу етимології слова*. Кількісний аналіз використано для визначення частотності вживання термінів і продуктивності окремих структурних та словотвірних моделей. Метод корпусного аналізу уможливив визначити частотність вживання вербалізаторів ключового концепта української та угорської військової терміносистеми шляхом статистичного опрацювання текстового матеріалу. Метод аналізу словникових дефініцій забезпечив узагальнення й зіставлення тлумачень термінів у лексикографічних джерелах обох мов, а аналіз етимології слова дав змогу з'ясувати походження військових термінів.

Метод систематизації та узагальнення застосовано для систематизації результатів дослідження, що дало змогу виділити загальні закономірності, сформулювати висновки щодо особливостей термінологічної системи та визначити інваріантні та диференційні риси в організації української та угорської військової терміносистем.

Емпіричну основу дисертаційного дослідження становлять понад 1400 українськомовних та 1500 угорськомовних військових термінів, отриманих шляхом суцільної вибірки з нормативно-правових актів, розміщених на сайті Міністерства оборони України, ВР України, КМ України, Міністерства оборони Угорщини парламенту Угорщини, КМ Угорщини, матеріали офіційних ресурсів відомств, відповідальних за питання безпеки і оборони. Належність відібраних лексичних одиниць (словосполучень) до категорії військової термінології встановлювалась за авторитетними словниками військових термінів української та угорської мов. З огляду на відсутність в Україні розширеного словника військових термінів як єдиного видання, у роботі основним критерієм зарахування лексичної одиниці (словосполучення) до військової термінологічної системи використано один із головних критеріїв терміна – сферу вживання.

Крім нормативно-правових актів України та Угорщини, матеріалом

слугували періодичні видання Угорщини та України з 2014 по 2025 рік (10 000 статей в українських та 3 000 статей в угорських засобах масової інформації присвячених військовій тематиці). Лексикографічні дослідження здійснювались за допомогою етимологічних, лінгвістичних, тлумачних словників тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є першим комплексним зіставним дослідженням військової термінології української та угорської мов, здійсненим з урахуванням їхньої різноструктурності та на основі лінгвокогнітивного підходу. До ключових наукових положень, сформульованих у дисертації та винесених на захист, належать такі:

уперше:

- здійснено зіставне дослідження номінативного простору військової термінології, що дозволило виявити універсальні та національно зумовлені моделі формування термінів в українській та угорській мовах; визначено прямі й непрямі механізми номінації військових термінів, а також окреслено шляхи й чинники їх формування в обох мовах;

- розроблено модель концептосфери військової термінології на основі концептуальних доменів із виокремленням ядерної, центральної та периферійної зон для української та угорської мов; визначено й описано методика зіставлення термінів різноструктурних мов, що дає змогу виявляти типологічні закономірності формування військових концептів, простежувати вплив лінгвокультурних особливостей на способи термінотворення та відображати національну специфіку терміносистем у ключових концептах військової сфери обох мов, актуалізованих у період 2014–2022 років;

удосконалено:

- підходи до створення перекладних словників військових термінів, що сприяє систематизації та стандартизації термінологічних одиниць;

- методику аналізу військової термінології української та угорської мов шляхом інтеграції лінгвістичних та лінгвокогнітивних методів, що уможлиблює поєднання структурно-функціонального аналізу термінів із моделюванням військової концептосфери;

- методику зіставного дослідження військової термінології української та угорської мов, що забезпечило можливість системного виокремлення інваріантних і диференційних ознак термінів різноструктурних мов та створило підґрунтя для виявлення типологічних закономірностей організації військових терміносистем;

дістали подальшого розвитку:

- зіставні дослідження різноструктурних мов із урахуванням продуктивності словотвірних моделей, а також впливу генетично різних мов на формування та структурування військових термінів у мовних системах;

- підходи до цифрового аналізу військової термінології, зокрема застосування корпусних технологій і статистичних інструментів, що дає змогу ідентифікувати ключовий концепт української та угорської терміносистеми, визначити частотність його вербалізаторів та виявити закономірності їхнього вживання;

- дослідження фахових терміносистем шляхом реконструювання польових структур і концептуальних доменів, що у поєднанні із зіставним аналізом, уможливорює фіксацію відображення когнітивних процесів у побудові військових терміносистем різноструктурних мов.

Практичне значення отриманих результатів обумовлене теоретико-лінгвістичною та прикладною спрямованістю дисертації і полягає в тому, що сформульовані висновки, положення та емпіричний матеріал дослідження були використані під час здійснення перекладів на замовлення практичних підрозділів СБ України, при створенні навчального посібника, а також інтегровані в освітній процес Національної академії СБ України під час викладання філологічних дисциплін.

Результати дослідження також впроваджено в освітній процес і наукову діяльність Національної академії СБ України (акт впровадження від 27.01.2026).

Сформульовані у науковій праці положення, висновки, рекомендації та пропозиції можуть бути також використані:

- *в освітній діяльності* – у викладанні курсів “Практичний курс угорської

мови”, “Прикладні аспекти перекладу (угорська мова)”, “Теоретична та прикладна лінгвістика угорської мови”, “Лінгвістичний аналіз тексту”, “Лінгвоконцептологія”; для українських мовознавчих дисциплін, тренінгів та дисциплін спрямованих на підготовку перекладачів;

- у науковій діяльності – як підґрунтя для подальшого теоретичного розроблення термінологічних праць; у подальших дослідженнях когнітивних моделей військових концептів у різних мовах;

- у лексикографічній діяльності – укладання словників військових термінів, перекладних дво- або багатомовних словників, глосаріїв і термінологічних баз;

- у перекладацькій діяльності – при двосторонньому перекладі військових документів, наказів, інструкцій тощо;

- у інформаційно-аналітичній діяльності – для аналізу, уніфікації й стандартизації термінології для інформаційних систем, баз даних та підготовки документів з міжнародної співпраці у сфері забезпечення безпеки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи апробовані в 11 наукових конференціях і засіданнях круглого столу. *Міжнародних:* “Achievements of 21st Century Scientific Community” (м. Дніпро, 14-15.09.2023), “Актуальні проблеми міжкультурної комунікації” (м. Київ, 10.04.2024). *Всеукраїнських:* “Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки” (м. Київ, 2024), “Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки” (м. Київ, 2025). *Міжвузівських:* “Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов у секторі безпеки й оборони” (м. Київ, 30.05.2023), “Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов у секторі безпеки й оборони” (м. Київ, 2024), “Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов у секторі безпеки й оборони” (м. Київ, 2025). Засіданнях *круглого столу:* “Діалог культур. Світ крізь призму мовних кодів” (м. Київ, 28.03.2024), “Діалог культур. Світ крізь призму мовних кодів”(м. Київ, 2025).

Публікації. За результатами проведених досліджень опубліковано 17 наукових праць, серед яких: 5 одноосібних статей у фахових наукових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, 1 одноосібна стаття у

закордонному виданні, 11 праць апробаційного характеру (тези доповідей).

Структура та обсяг дисертації визначаються її метою і завданнями. Праця складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (371 найменування), 7 додатків. Загальний обсяг дисертації – 284 сторінок, основний зміст викладено на 179 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ У ЛІНГВОКОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ

1.1. Теоретичні проблеми термінологічної номінації в українському й угорському мовознавстві

1.1.1. Розмежування понять “термінологічна номінація”, “термін”, “термінологія”, “терміносистема”, “термінознавство”. Термінологічна лексика є фундаментом наукових знань, оскільки саме через систему термінів фіксуються, передаються та узагальнюються результати пізнавальної діяльності. Розвиток сучасних наукових дисциплін супроводжується активним формуванням нових термінів і вдосконаленням наявних, що зумовлює потребу у чіткому визначенні ключових понять терміносфери. Зокрема актуальним постає розмежування понять “термінологічна номінація”, “термін”, “термінологія”, “терміносистема”, “термінознавство”. У цьому контексті першочергового значення набуває поняття термінологічної номінації, оскільки саме вона відображає процес називання спеціальних понять та є початковим етапом формування термінологічних одиниць.

Термінологічна номінація – це цілеспрямований процес, як правило, вторинної номінації, з метою репрезентації якогось фрагмента професійної мовної картини світу [145, с. 76]. Номінацією є 1) творення і надання назв; 2) результат цього процесу (назва); 3) “називання як використання готових найменувань у процесі мовленнєвих актів” [336 с. 385]. Не в усіх випадках можливе чітке розмежування наївної та термінологічної номінації, проте якщо наївна номінація має переважно несвідомий характер, то термінотворення завжди є свідомо організованим процесом. Терміни виникають у разі потреби в процесі реалізації окремого фрагменту наукового мислення формальними засобами мови [145, с. 76].

На відміну від загальномовної номінації, термінологічна номінація зумовлюється впливом як зовнішніх, так і внутрішніх мовних чинників. До

основних шляхів термінологічної номінації належать: переосмислення загальноживаних слів для позначення наукового поняття (термінологізація); перенесення наявного терміна певної галузі до іншої галузі (ретермінологізація); запозичення та калькування; творення нових назв за допомогою існуючих у мові словотворчих моделей або з використанням іншомовних компонентів; використання словосполучень для називання нових понять [336 с. 630]; семантична трансформація загальноживаних слів [73, с. 45].

Одиницею термінологічної номінації є *термін*. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених вивченню поняття “термін”, досі не існує єдиної загальноприйнятої дефініції чи чітких вимог до його функціонування. В українському мовознавстві *терміном* (лат. *terminus* – межа, кордон) є слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, мистецтва, політики [329, с. 183; 336, с. 629;], яке репрезентує фрагмент професійної картини світу через вербалізацію когнітивної терміноструктури [144, с. 27] та є результатом наукового дискурсу, що реалізовує процес пізнання [68, с. 33]. В угорській мовознавчій традиції дефініція терміну не відрізняється від української, а саме *термін* – це лексична одиниця, що складається з одного або декількох слів і позначає поняття в межах певної тематичної області [262, с. 33].

У межах комунікативної термінологічної теорії Марії Кабре, терміни розглядаються в комунікативному контексті з урахуванням цільової аудиторії, ситуації використання та функцій у професійній і науковій діяльності. Базовим положенням є трактування термінологічних одиниць як елементів знань, мови та комунікації, що перебувають у взаємозв'язку (концепт – термін – контекст використання). Специфіка терміна полягає в його багатовимірному осмисленні як лексичної, когнітивної та комунікативної одиниці. На думку Марії Кабре, термін є не лише мовною одиницею, яка позначає спеціалізоване поняття, а й інструментом комунікації в конкретному професійному чи науковому середовищі. Дослідниця підкреслює необхідність аналізу терміна в трьох аспектах: лексичному (його форма та структура), концептуальному (його зв'язок із

поняттям) і комунікативному (його функція в передачі знань і спілкуванні), а також наголошує на залежності термінологічної одиниці від контексту використання й потреб аудиторії та ситуації вживання, що зумовлює динамічність і варіативність термінів залежно від професійних і наукових реалій [254, с. 182]. Як в українській, так і в угорській мові до термінів висувається низка вимог (див. п. 1.1.2.).

В українському мовознавстві поняття *термінологія* трактується як сукупність термінів конкретної наукової чи виробничої галузі, а також як термінознавство – наука, що займається вивченням термінів [329, с. 183]. В угорському мовознавстві це поняття охоплює лексику певної тематичної сфери, дослідження термінів, понять та сукупність процедур і методів, що застосовуються для збору і опису термінів [262, с. 33].

Зіставний аналіз українських та угорських дефініцій засвідчує наявність інваріантного ядра поняття *термінологія*, яке полягає в розумінні її як фахової лексики певної галузі та як сфери наукового осмислення термінів [72, с. 11; 263].

Термінологія як окремий сектор мови, тісно пов'язана з науковою та професійною діяльністю: терміни утворюють терміносистеми, що відтворюють професійні поняття мовними засобами [215, с. 9]. Дослідники підкреслюють стилістичну маркованість термінологічної лексики та її обмежене вживання лише у певних стилях [88]. Ондраш Мезьо наголошує, що справжня термінологія має слугувати для чіткого й однозначного вираження сформульованих ідей [287, с. 44]. “Угорсько-український словник лінгвістичних термінів” дає переклад угорського поняття “термінологія” як *термінологічна лексика* або *професійна лексика* не розділяючи ці поняття [341], що значною мірою відображає підхід до її використання та тлумачення. Автори академічного угорського тлумачного словника “Magyar értelmező kéziszótár, Akadémiai Kiadó” (1959-1962, Budapest) подають лаконічну дефініцію термінології – “спеціальна лексика”.

Термінологія як сукупність одиниць фахової мови формувалась із моменту виникнення науки і розвивалась за іншими принципами, ніж загальна лексика. Зовнішні чинники зумовлені завданням осмислення навколишнього світу та

забезпеченням комунікативної функції, тоді як внутрішні обумовлені потребами професійного спілкування [31, с. 37].

Українські лінгвісти визначають *терміносистему* як “систему термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва та ін., яка враховує лексико-семантичні й словотвірні зв’язки між номінаціями-термінами” [329, с. 183]. Це сукупність термінів, що співвідносяться між собою на дериваційному, граматичному, понятійному та семантичному рівнях. Анатолій Загнітко у “Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни” підкреслює, що сучасне мовознавство виділяє опозицію “термінологія / терміносистема” за ознакою завершеного впорядкування, тобто упорядкована термінологія і є терміносистемою [330, с. 35].

Щодо дефініції термінів “термінологія” та “терміносистема” лінгвісти не мають суттєвих розбіжностей, при цьому деякі науковці оперують поняттями “терміносистема” та “термінологія” як синонімічними або тотожними, вважаючи термінологію системним поняттям у своїй основі [319; 71; 60]. У “Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів” Світлани Єрмоленко поняття “термінологія” та “терміносистема” наведенні під різними словниковими статтями, проте їх дефініції тотожні: обидва визначаються як “система термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо”. Водночас уточнюється, що терміносистема “враховує лексико-семантичні й словотвірні зв’язки між номінаціями” [329, с. 183]. Більшість українських та угорських дослідників розрізняють ці поняття: термінологія – сукупність термінів для позначення понять, терміносистема – їх системно організована сукупність [92; 198; 337; 262; 302; 315].

Системність термінології вбачається у результаті логіко-поняттєвих класифікацій зі специфічною роллю родо-видових відношень, “відповідно до яких відбувається ієрархізація основних понять чи концептів-термінів” [75, с. 6].

На думку авторів підручника “Українське термінознавство” (1994) “термінологію” та “терміносистему” можна розглядати за такими критеріями як свідомість – стихійність, впорядкованість – невпорядкованість, системність – асистемність [171, с. 32–34]. Відмінністю “терміносистеми” від “термінології” є й

те, що вона стає завершеною лише після її усвідомлення, тобто термінологія формується поступово разом з розвитком певної галузі знань та формуванням її понять, вона не являє собою завершену систему, в той час, як терміносистема є певним завершеним етапом, певним результатом впорядкованості, унормованості та лексичної обробки [132, с. 33]. Іншими словами, терміносистема – це результат узагальнення та класифікації корпусу термінів з певної вже сформованої галузі знань.

Основною відмінністю термінології від терміносистеми є наявність наукової концепції або теорії: термінологія – це сукупність термінів, не об'єднаних спільною концепцією, тоді як терміносистема – впорядкована сукупність термінів, пов'язаних єдиною теорією у якій відображаються взаємозв'язки понять певної галузі знань. Додатково лінгвісти підкреслюють, що термінологія виникає стихійно, тоді як терміносистеми komponуються штучно шляхом упорядкування термінів в організовану систему і фіксації їх у галузевих словниках [48].

До *терміносистеми* як системи взагалі висувається низка вимог, а саме: вона має базуватись на системі наукових (технічних) понять галузі до якої належать її одиниці; ознаки чи поняття, які виступають термінами, необхідно вилучати спираючись на класифікаційні схеми; терміни однієї терміносистеми мають бути пов'язані між собою спільністю понять та характеризувати специфіку галузі [183, с. 207].

Науковці вказують на специфічні ознаки терміносистеми: ієрархічність (можливість поділу на складові елементи); організованість (наявність зв'язків між елементами, які роблять систему цілісною); наявність закономірностей зв'язку елементів; можливість виділення гніздових конструкцій; синонімічність; самостійність термінів; цілісність і повнота системи [183, с. 207].

Оксана Тур вказує на такі ознаки терміносистеми: 1) є певною структурованою сукупністю термінів, які безпосередньо чи опосередковано взаємопов'язані; 2) має бути міждисциплінарно відкритою до взаємодії, запозичень і лексикотворення; 3) терміносистеми можуть накладатись одна на одну у певних сегментах, утворюючи зональні нашарування, такі групи термінів є

спільними для кількох терміносистем; 4) можливість одночасного використання термінів з різних галузей; 5) умовні межі між терміносистемами можуть бути більш або менш чіткими [216, с. 7]. Подібні ознаки терміносистеми знаходимо і в угорських лінгвістів, які підкреслюють, що використання терміносистеми потребує фахових знань [262, с. 35; 311]. Коли йдеться про термінологію, яка охоплює декілька наукових або технічних галузей одночасно, статус такої термінології визначається як міжгалузевий [188, с. 288].

Терміни та закономірності їх уживання, формування й розвитку досліджує окрема наукова галузь – *термінознавство*. В українських словниках лінгвістичних термінів дефініція “термінознавство” відсутня і позначається терміном “термінологія” [208, с. 12]. Подібна ситуація спостерігається й в угорському мовознавстві, де термін “термінознавство” не вживається, а наука про термін називається “термінологія”.

Теоретичні аспекти дослідження термінології та побудови терміносистем в Україні розробляли, зокрема, Т. Овсієнко [167; 168], Т. Кияк [92], І. Кочан [111], Л. Боярова [30, с. 24], К. Городенська [56], А. Загнітко [78], О. Кочерга [112], В. Іващенко [85] та багато інших. В Угорщині подібними дослідженнями займалися А. Форіш [262; 263], Е. Радаї-Ковач [302], Г. Поняї [299] та інші.

Отже, зіставний аналіз української та угорської лінгвістичних традицій засвідчує значну спільність у трактуванні базових понять терміносфери, зокрема “термінологічна номінація”, “термін”, “термінологія” та “терміносистема”. В обох мовознавчих школах термін розглядається як спеціалізована мовна одиниця, пов’язана з науковим поняттям і професійною картиною світу, а термінологічна номінація – як свідомий, цілеспрямований процес. Водночас простежуються відмінні акценти: в українській традиції чіткіше розмежовується термінологія як сукупність одиниць і терміносистема як упорядкована структура, тоді як в угорському мовознавстві ці поняття частіше зближуються або функціонують у ширшому значенні.

1.1.2. Проблема дефініції терміна та визначення його типологічних характеристик в українському й угорському мовознавстві. В Академічних словниках української мови зазначається, що “термін – це слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо” [338, с. 88; 321, с. 1444; 11, с. 158]. Подібне визначення знаходимо й у С. Шевчука, О. Кабиша, І. Клименка [227], І. Гонца, В. Розгон [53; 34, с. 2] та інших.

Олександр Пономарів визначає “термін” як “одиницю історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов’язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам” [182, с. 91].

Угорські лінгвісти пропонують подібну дефініцію поняття *термін*, розширюючи її до позначення “лексема, число, знак, або будь-яка їх комбінація”, що означає поняття в межах певної галузі [262, с. 37]. Іспанська лінгвістка Марія Тереза Кабре ототожнює поняття *термін* і *термінологічна одиниця* та інтерпретує його як одиницю на позначення і значення, яке ні формально, ні семантично не відрізняється від лексем, але відрізняється від них як прагматична і комунікативна одиниця. Термін є одиницею, що становить неподільність єдності змісту і форми [254]. На думку Терези Кабре спираються і угорські лінгвісти. Згідно з Евою Радай-Ковач “термін” – це лінгвістична одиниця, узгоджена в окремій галузі знань для позначення певного поняття. Одиниця, яка водночас є технічною, когнітивною, комунікативною та “конвенційною”, де зв’язок між поняттям і терміном може бути імпліцитним (наприклад, у розмовній мові) або експліцитним, нормативним (наприклад, через угоду з органом стандартизації) [302].

Агота Форіш вважає, що необхідно розрізняти поняття “термін” яке функціонує як основне поняття лінгвістичних досліджень і “термін” безпосередньо в термінології. У термінології “термін” – це одиниця значення, сукупність знань. Для лінгвістичних досліджень “термін” – це лексема, число, символ або їх поєднання, що фізично позначає поняття в межах певної предметної

галузі, тобто морфологічно неоднорідні елементи, що виконують прагматично подібну функцію у професійному спілкуванні [262, с. 3].

Зіставний аналіз дефініції поняття термін в українській та угорській мовознавчих традиціях засвідчує їх принципovu спільність, що виявляється також у вимогах, які висуваються до термінів у науковому та фаховому вжитку.

Українські та угорські лінгвісти переконані, що терміни є складниками певної системи елементів цілого зі сталими та обов'язковими зв'язками, саме така сукупність і визначає його структуру, тому системність і є однією з найважливіших вимог існування терміна [72, с. 11; 262, с. 31]. Основними вимогами, що висуваються до термінів в обох мовознавчих традиціях є: відповідність правилам і нормам мови; систематичність; чітка дефініція; незалежність від контексту; точність; стислість; однозначність; відсутність синонімії та експресивності; милозвучність. Крім вже зазначених, в угорській мові важливою вимогою до створення нових термінів є вимога "угорськості", яку можна забезпечити на фонологічному та морфологічному рівні щодо запозичених термінів [262, с. 35].

В результаті зіставного аналізу наявних термінів, пізнання закономірностей їх творення та на основі закономірностей, які є в базисі термінологічних систем як української, так і угорської мов, і на підставі пізнання спеціальних потреб наукової або професійної військової комунікації, можна зазначити такі оптимальні (бажані) *властивості термінів* як: наявність дефініції, однозначність, усталеність, відповідність правилам і нормам мови, систематичність, точність, стислість, мотивованість, спроможність до деривації, незалежність від конотації, відсутність синонімії та експресивності, милозвучність [258, с. 176].

Головною визначальною рисою терміна можна вважати його специфічне вживання, а також обмежену певною галуззю знань сферу функціонування. Але варто звернути увагу на те, що термін залишається терміном навіть тоді, коли він використовується широким загалом за межами професійної сфери [277].

У випадку використання багатозначного терміна, необхідно будувати текст таким чином, щоб реципієнту було відразу зрозуміло, яке саме значення терміна

мається на увазі [114, с. 46]. Вимоги до терміна в обох мовознавчих традиціях виникли на основі пізнання специфічних функцій професійної комунікації. Так, потреба *чіткої дефініції* впливає з самого характеру терміна і специфічної комунікаційної потреби. Значення терміна тотожне з поняттям, в якому сконцентровано результат наукового пізнання певного елемента дійсності або наукового мислення. Поняття, які позначають терміни, можуть бути двох типів:

1. поняття, зафіксовані у термінах окремих наукових дисциплін та
2. поняття загальних наукових термінів.

Щодо вимоги *однозначності* терміна слід наголосити, що йдеться про однозначність в межах однієї наукової галузі або наукової концепції. Якщо один і той самий термін уживається в межах різних теоретико-методологічних парадигм однієї галузі, Юрай Долнік пропонує використовувати поняття “концептуальний варіант” [258, с. 176], оскільки цей термін фіксує варіативність поняття залежно від обраної парадигми.

Микола Стишко натомість використовує термін “дублетний термін” для позначення одиниць, які функціонують в мові одночасно; їх існування пов’язують із дублетною синонімією, коли один термін виступає міжнародним або запозиченим, як правило скалькованим, а інший є автохтонним [209, с. 178].

Роман Стацюк зазначає, що термін не може бути повністю однозначним через синонімію, омонімію та полісемію, однак у своєму полі зберігає точність, стислість, моносемічність і відсутність експресивності [207, с. 115].

Усталеність термінів в обох мовах є важливою для наукової комунікації та визначень у межах системи, разом із тим розвиток пізнання може змінювати дефініції, роблячи попередні терміни архаїчними. Виникнення термінологічних варіантів викликано такими чинниками: закріплення терміна на початковій фазі пізнання певної реалії; приєднання запозичених виразів до питомих одиниць і навпаки; реалізацією мотиваційних або ж словотвірних можливостей; співіснуванням термінологічних традицій; інтервенцією на користь стабільності та правильності, при цьому певний час співіснують обидва терміни [258, с. 177].

Не менш важливим критерієм термінів в українській та угорській мовознавчих традиціях є *системність*. Ласло Ковач підкреслює, що важливою частиною термінологічних досліджень є дослідження саме системності термінів. Взаємозв'язки між ними можуть бути представлені досить просто (наприклад, через термінологічні гнізда), проте можливе й відображення у складних структурованих системах, таких як класифікації, онтології та таксономії [277]. Водночас у термінології, як і в нетермінологічній мові, трапляються випадками, коли внаслідок зовнішнього втручання виникає новий термін, який паралельно співіснує з уже усталеним широковживаним відповідником. У таких ситуаціях спостерігається протистояння між системністю та узусом, і запропонований системний термін іноді не знаходить практичного втілення [258, с. 178].

Терміни не повинні бути *конотативними*. Оскільки терміни фіксують певні поняття шляхом осмислення і закріплення за ними дефініції, та репрезентуються в комунікації, вони у первинній своїй основі не повинні викликати жодних емоцій чи асоціацій. Ця вимога безпосередньо пов'язана з вмотивованістю термінологічних одиниць [167, с. 98]. Натомість лінгвісти Ірина Гонца та Валентина Розгон звертають увагу на те, що термінам не завжди характерне лаконічне формулювання, однозначність і відсутність емоційного забарвлення [53, с. 106].

Зіставний аналіз підходів до визначення властивостей терміна в українському та угорському мовознавстві засвідчує, що сучасні вимоги до терміна передбачають наявність обов'язкових і постійних ознак, до яких належать: тісний зв'язок терміна у конкретній галузі знань з науково-технічним поняттям; системність, яку можна спостерігати в родових, антонімічних та синонімічних відношеннях з термінами конкретної терміносистеми; необхідність дефініції; приналежність до однієї або декількох терміносистем [48].

В українському мовознавстві Михайло Левченко обстоював необхідність творення термінів, зрозумілих широкому загалу [197, с. 53]. Погляди на зрозумілість термінів також поділяють й інші українські та угорські лінгвісти [262], зокрема Людмила Туровська, зазначає, що “в кожному епоху термінологія...

прагне до єдності, бути однаково прийнятою для всіх класів суспільства” [218, с. 134].

Багато термінів в українському та угорському мовознавстві характеризуються відносно великим дериваційним потенціалом. Вимога преференції деривативності стосується тих випадків, коли можливий вибір між двома або більше формами, що позначають одне поняття. Перевагу слід надавати термінам, які мають ознаку більш гнучкої деривації. Іноді ця вимога є достатнім обґрунтуванням функціонування таких двох термінів як запозичений і питомий [258, с. 180; 263].

Щодо спроможності до деривації терміна, варто зазначити, що і в українській, і в угорській мовах для термінів характерні всі ті ж процеси словотворення як для загальноновживаної лексики. Як наголошує Ірина М'ягkota “словотвірною досконалий термін повинен бути пластичним – мати здатність до творення похідних термінів” [161, с. 206]. Цю думку поділяють і угорські лінгвісти [242; 253; 261].

Відмінною рисою термінів є їх утворення шляхом вторинної номінації та їх мотивованість, зумовлена дефінітивною функцією [171, с. 175]. Ступінь мотивації термінів може бути безпосереднім, опосередкованим або нейтральним [260, с. 5]. Мотивованість як принцип номінації забезпечує формування вторинних найменувань на основі первинних і сприяє використанню наявних слів у спеціалізованому значенні або створенню нових термінів [79, с. 99].

Залежно від способу утворення терміна, мотивованість в українській термінології розглядають як результат свідомого процесу, у межах якого виокремлюють кілька типів. Серед них – словотвірною-морфологічна, синтаксична та семантична мотивованість, що відображають відповідно морфологічну будову, структурні зв'язки та смисловий зв'язок терміна з поняттям [139; 65, с. 31].

У формуванні угорської фахової термінології мотивованість відіграє важливу роль через перевагу питомих словотворчих засобів, зумовлену пуристичними традиціями. На думку Божени Джуганові, мотивовані терміни

сприяють систематизації лексики, однак цей принцип суперечить стандартизації, інтернаціоналізації та активному запозиченню [260, с. 6].

Поряд з мотивованими термінами в обох мовах функціонує значна кількість немотивованих. До них належать непохідні питомі слова (*війна, бій, зброя, оборона, наступ, засідка; had* – армія, *harc* – бій, *portya* – рейд), а також запозичення й кальки з інших мов (*штурм, штаб, солдат, офіцер; katona* – солдат, *tank* – танк, *rakéta* – ракета). Немотивованість таких термінів в українській та угорській мовах зумовлена їх історичною усталеністю або іншомовним походженням.

Отже, зіставлення української та угорської дефініцій терміна і визначення його типологічних характеристик засвідчує їхню методологічну та теоретичну близькість в обох мовознавчих традиціях. Як в українському, так і в угорському мовознавстві термін розглядається як спеціалізована, системно зумовлена мовна одиниця, тісно пов'язана з науковим поняттям і професійною комунікацією. Термін має бути чітко дефінований, однозначний, позбавлений синонімії та омонімії. Спільним є також розуміння терміна як елемента терміносистеми з усталеними внутрішніми зв'язками та певним дериваційним потенціалом. Водночас угорській мовознавчій традиції характерна підвищена увага до вимоги “угорськості” під час творення терміна або у процесі його запозичення.

1.2. Військова термінологія як об'єкт наукових досліджень в українському й угорському мовознавстві

1.2.1. Військовий термін vs. лексична одиниця загального вжитку.

Фундаментальні дослідження термінів в українській мові проводились у різних галузях, зокрема військову термінологію та лексику досліджували Н. Акульшина [2], О. Андріянова [5], І. Литовченко [131], Н. Яценко [241].

Науковці вивчають терміни у різних понятійних планах, деякі досліджують термін у контексті професійного мовлення та номенклатурних знаків, дехто

проводить зіставлення термінів і номенклатурних знаків, низка науковців протиставляють власне терміни й предметні терміни [153, с. 25].

В Угорщині Я. Клар і М. Коваловські провели велику роботу в галузі технічної наукової термінології, деякі висновки їхньої роботи не втратили актуальності й дотепер. Дослідженню сучасної термінології різних галузей присвятили свої наукові доробки такі вчені як, Б. А. Майзікне, Е. Демечка, О. Чекман, А. Балог, Т. Фьольдеші, П. Гоал, Е. Бірцеш, Е. Ворго, Ж. Ворго, К. Полч, М. Бернадетт. Значний внесок у дослідження угорської термінології зробила Агота Форіш, яка досліджувала теоретичні питання термінотворення, труднощі перекладу та галузеву термінологію [262]. Також теоретичним питанням термінотворення присвячені роботи Н. Кікеші, Л. Козми [263], Г. Поняї [299], Е. Шерманн [264], Ф. Кіефер [271], М. Фішер [261], А. Лешняка [282] та інших.

Дослідження військової термінології в угорській мові як окремої галузевої терміносистеми в Угорщині не проводилися, за винятком роботи Яноша Пастора, який дослідив угорську військову термінологію з діахронічного погляду [298].

У сучасних лінгвістичних дослідженнях спостерігається інтерес до аналізу різногалузевих професійних мов, серед яких особливе місце посідає мова військової галузі. Ключовими аспектами вивчення військової мовної картини світу на вербальному рівні є визначення її структури та складових елементів, зокрема з'ясування співвідношення між поняттями “військовий термін, “військова лексика” та “лексична одиниця загального вжитку”.

Утворення нових термінологічних значень на основі загальноновживаних слів, на думку Лариси Шевченко та Людмили Томіленко [225, с. 78] може відбуватися двома способами. Перший – шляхом збереження або модифікації архісеми із подальшим узагальненням, випадінням чи додаванням нових диференційних сем. Своєю чергою терміни цього типу утворюються за двома дериваційними моделями, а саме звуженням значення та семантичним зсувом [225, с. 79]. Другий – зміною архісеми, коли актуалізується диференційна сема (прихована, функціональна та ін.), а також вводяться нові диференційні семи. Творення

термінів відбувається за декількома дериваційними моделями, а саме – 1) актуалізація асоціативної ознаки, 2) актуалізація семи “зовнішня ознака”, 3) актуалізація прихованої семи [225, с. 82].

Поняття “військовий термін” і “військова лексика” тісно пов’язані між собою, але відрізняються обсягом і функціональним призначенням в системі мови. Військова термінологія є складовою національної термінології та підпорядковується загальним вимоги до терміносистем, тоді як військова лексика охоплює ширше коло лексичних одиниць. Обидва явища стосуються лексики військової справи, проте різняться рівнем стандартизації, сферою вживання та ступенем емоційно-стилістичного забарвлення [105].

Дослідженням військової лексики в українському мовознавстві присвячено низку фундаментальних наукових робіт. У монографії Ірини Литовченко розглядаються динамічні процеси української військової лексики [131]. Ніна Яценко зібрала та проаналізувала назви військового одягу, розробила власну періодизацію зародження, становлення та розвитку військової термінології [241]. Людмила Мурашко вивчала українську військову лексику в історичному розвитку, а саме військові звання і посади. Лінгвістка розробила власну періодизацію розвитку та поповнення військової лексики та на синхронному зрізі визначила шляхи її запозичень [159]. Дослідження Тетяни Лебедевої присвячено динаміці розвитку військової лексичної підсистеми у німецькій мові [129]. Ярослава Рибалка дослідила військову лексику періоду козацтва [185], Дмитро Василенко у своєму дисертаційному дослідженні розглянув структурно-семантичні та соціолінгвістичні особливості військової лексичної підсистеми англійської мови [39]. Досліджуючи військову лексику тюркського походження в українській мові, Григорій Халимоненко розглянув тюркізми у мовленні козаків переважно на основі генетичного аспекту дослідження [222].

Військову термінологію досліджували такі українські науковці як Наталія Акульшина, яка присвятила свою роботу когнітивно-прагматичним механізмам формування військової термінології в англійській, українській та перській мовах, визначила роль термінів у формуванні військової терміносистеми та військового

дискурсу [2]. У дисертаційному дослідженні Ольги Андріянової проаналізовано шляхи формування й розвитку військово-морської термінології української мови, з'ясовано її лексико-семантичні та дериваційні особливості [5, с. 199]. Тамара Михайленко дослідила умови, шляхи і способи формування української військової термінології на матеріалі таких лексико-тематичних груп як назви зброї та її компоненти, назви амуніції та назви бойових припасів [157]. Ярослав Яремко здійснив комплексний аналіз української військової термінології в процесі її становлення та розвитку на матеріалі назв зброї, амуніції, бойових припасів [239]. Людмила Туровська досліджувала військові звання та посади в Україні в історико-генетичному аспекті української військової термінології [219].

В угорському мовознавстві є значна кількість досліджень різногалузевих термінів, дослідженням саме військових термінів не було приділено значної уваги. Єдиним комплексним дослідженням, яке було проведене ще у 70-х роках минулого століття, є дослідження Яноша Пастора, який цікавився походженням і періодизацією запозичень угорської військової термінології [298].

Основним напрямом сучасних досліджень у сфері угорської військової термінології є термінологічна уніфікація до стандартів НАТО. Водночас провідним принципом термінотворення виступає відмова від безпосереднього запозичення англійських військових термінів і формування власних терміноодиниць на основі наявних мовних ресурсів та усталених словотвірних моделей [287, с. 43].

Щодо творення термінів загалом і військових зокрема, терміном може бути лексична одиниця загального вжитку, але зі специфічними властивостями й характеристиками. Професорка Алла Коваль зазначає, що характерною рисою термінів є те, що в основі творення термінологічної лексики лежить загальне поняття, але на відміну від звичайного слова, крім називання, ще й визначає поняття, закріплене у дефініції, дає об'ємну, лаконічну і багатогранну характеристику предмета чи явища, при цьому містить більше інформації і має своє визначене місце у певній термінологічній системі [102, с. 86].

Яків Житін убачає основну відмінність між терміном та загальноживаною (неспеціальною) лексичною одиницею цілеспрямованість і свідомість пізнання, яка “визначає сутнісні смислові особливості термінології”. Саме тому терміни необхідно кваліфікувати саме на функціональній підставі, оскільки критерій змістової відмінності між терміном і загальноживаним словом є не достатнім та не головним [76].

Світлана Локайчук наголошує, що аби словосполучення стало терміном воно має набути стійкості. Ця стійкість залежить від різних факторів, основними вимогами до словосполучення є: більш або менш стабільний порядок компонентів; обмеження зміни його частин; багаторазова повторюваність; наявність у словниках і довідниках [133, с. 73].

Спираючись на вищезазначене, погоджуємось з думкою Дмитра Василенка, що *військовий термін* є стійкою одиницею мовної номінації, яка закріплена за відповідним поняттям у цілій системі понять окремої галузі військової справи і яка є обмеженою спеціальною сферою використання у значенні, що суворо регламентується його дефініцією [125, с. 57].

На думку Юлії Лукіячук, військовий термін за своєю структурою може бути як окремим словом, так і словосполученням. Разом із військово-побутовою лексикою, яка становить проміжну ланку між терміном і загальноживаним словом, він утворює складову частину військової лексики. Військовий термін позначає спеціальне поняття і належить до розділу військової науки або техніки. [134, с. 65].

Переважає більшість українських науковців погоджується з тим, що протиставлення термінологічної й загальноживаної лексики є практично неможливим. Це зумовлено так званою “перехідною смугою”, у межах якої відбуваються процеси детермінологізації – коли терміни втрачають свої основні ознаки (однозначність, нейтральність, відсутність синонімії та омонімії), – або, навпаки, термінологізації загальноживаної лексики. Межі цієї “смуги” є нечіткими, адже саме в ній відбувається взаємодія між термінами й нетермінами,

і комуніканти часто використовують їх нарівні не розрізняючи за категоріальною належністю [215, с. 17].

Томас Мюррей, досліджуючи термінологію американських військових льотчиків, зазначає, що військові схильні до “лінгвістичної творчості”, а кожен кризовий період у суспільстві знаходить своє відображення у появі нових лексичних одиниць [288, с. 126].

Думка лексикографа з Британії Джона Айто є співзвучною з попередньою тезою, оскільки, на його думку, події у яких беруть участь військові, чи то стосується технічних досягнень, чи певних політичних дій призводять до створення нових словників [243].

Свого часу Карел Ріхтер звертав увагу на специфічні умови використання військових термінів, зокрема на наявність суто військових одиниць, що позначають поняття, не властиві іншим сферам крім військової (*пересічний вогонь, прямий вогонь*), до категорії військової термінології входять і сотні назв з різних сфер людської діяльності, хімії, фізики, медицини, будівництва, транспорту, адміністрування та ін. Не можна ігнорувати або вилучати такі одиниці з категорії військової термінології, оскільки на них також поширюються специфічні вимоги військової терміносистеми. Варто зауважити, що часто одна і та сама терміноодиниця в різних галузях і в різних сполученнях може мати відмінні поняттєві характеристики, зокрема різнитися за вживанням у цивільній та військовій сферах [304, с. 129].

На думку Карини Іграк “сфера вживання військової термінології давно не обмежується використанням її військовими фахівцями в ході різних військових операцій і повсякденному житті армії”. Після того як термін потрапляє в інформаційне середовище, він перестає вживатися лише у вузькопрофільних контекстах, що впливає на його термінологічну ознаку спеціальної одиниці й призводить до нових закономірностей функціонування терміна [86, с. 56].

Процес активної детермінологізації військових термінів відбувається завдяки особливій соціальній ролі цієї сфери, а саме – вона є однією з найбільш дотичних до населення. Оскільки фахова мова і загальноновживана не ізольовані

одна від одної, вони впливають одна на одну і не вступають в опозицію [3, с. 15]. Детермінологізація відбувається тоді, коли позначувана терміном реалія або явище стає частиною повсякденного життя, або коли сам термін виходить за межі спеціальної терміносистеми й починає функціонувати в загальноповсякденній мові. Тож детермінологізація, з одного боку, означає перехід терміна до складу загальної лексики, а з іншого – перенесення його значення на нову мовну одиницю побутового словника [115].

У першому випадку йдеться про детермінологізацію у широкому розумінні, коли термін і відповідне загальноповсякденне слово називають ту саму реалію, відрізняючись лише сферою вживання. При цьому науковці сходяться на думці, що результатом цього процесу є розширення і спрощення значення терміна [213, с. 136].

Зіставний аналіз української та угорської мов засвідчив, що близькими до термінів мовознавці вважають слова виробничо-професійної лексики, що утворюють окрему категорію, включаючи до неї слова “на позначення виробничих процесів, знарядь і матеріалів праці, приміщень, характерних для різних професій і спеціальностей”. Також науковці звертають увагу на те, що професійно-виробнича лексика тісно межує з науково-термінологічною лексикою, основну частину якої становлять терміни [227; 230, с. 240; 262].

Деякі українські мовознавці вводять в обіг поняття “військова термінолексика” або “військова термінна лексика”, розглядаючи їх як тотожні й такі, що позначають “терміноодиниці військової сфери”. У цьому контексті зазначені поняття вважаються синонімічними до терміна “військовий термін”, оскільки охоплюють ті самі мовні одиниці, які позначають спеціальні поняття військової науки і практики [181 с. 100; 143].

Отже, зіставний аналіз української та угорської мов свідчить про значну схожість принципів функціонування військової термінології, незважаючи на відсутність в Угорщині комплексних досліджень цієї галузі. В Україні науковці досліджували військові терміни та лексику з погляду їхньої структури, функціонального призначення, тоді як в угорському мовознавстві аналогічні

закономірності вивчались переважно у технічній і загальнопромисловій термінології. Проведене зіставлення засвідчило, що ключові підходи до дефініції терміна та специфіки його вживання в українському мовознавстві цілком застосовні до угорськи військових термінів. Тож досвід українського мовознавства може слугувати основою для подальшого системного вивчення угорської військової терміносистеми.

Військовий термін у співвідношенні з лексичною одиницею загального вжитку як в українській, так і в угорській мовах є стійкою, спеціалізованою одиницею мови, що позначає конкретне поняття військової науки й техніки, тоді як лексична одиниця загального вжитку має широке коло значень і вживається в різних верствах комунікації. Процес детермінологізації дозволяє військовим термінам поступово інтегруватися в загальну лексику, зберігаючи ознаки військової сфери та формуючи взаємодію між спеціалізованою і загальноживаною лексикою.

Терміни використовуються для точного та логічного формулювання певних понять. Як і будь-які лексичні одиниці загального корпусу мови, терміни, що належать до окремої термінологічної підсистеми, мають ті ж характеристики та функції, що й інші лексичні одиниці.

1.2.2. Проблема класифікації військових термінів в українському й угорському мовознавстві. Військова термінологія підпорядковується тим самим вимогам, що й будь-яка інша терміносистема мови. В угорській лінгвістичній традиції пропонується класифікувати терміни за:

- соціолінгвістичним критерієм, залежно від сфери функціонування;
- морфологічною структурою (двослівні, складні, багатоконпонентні одиниці);
- походженням та за часом входження в мову (запозичення, іншомовні елементи). Окрім зазначених, можливе застосування й інших критеріїв, що уможлиблює здійснювати багаторівневу класифікацію термінів [262]. Ласло Ковач під класифікацією розуміє впорядкування за категоріями на основі визначених (зовнішніх) критеріїв [277].

Подібний підхід простежується й в українському мовознавстві, у межах якого в наукових працях представлено різні класифікації та підходи до вивчення термінології, терміносистем і власне терміна. Ірина Литовченко пропонує класифікацію термінів за змістовою (семантичною) структурою; за сферою використання; історико-лексикологічну [131, с. 158].

Спільним для вивчення української та угорської галузевої термінології є можливість її класифікації за кількома різними групами. Насамперед розрізняють загальну та спеціальну термінологію. Елементи загальної термінології займають проміжну позицію, оскільки вони не належать до окремої галузевої мови, проте функціонують у більшості з них. Крім того, у терміносистемах наявні запозичення з інших галузей знань. Дженіфер Пірсон (1998) також виокремлює розмовні елементи, які внаслідок специфіки вживання можуть розглядатися як так звана соціальна термінологія [300, с. 35].

Поняття “військова лексика” у сучасному українському мовознавстві трактується досить широко, оскільки охоплює різні за змістом і функціональним призначенням мовні одиниці [124; 283]. Українські лінгвісти виокремлюють три основні групи військової лексики:

- військова термінологія на позначення тих понять, які безпосередньо пов’язані з військовою справою, збройними силами, методами та способами ведення збройної боротьби тощо;
- військово-технічна термінологія, яка включає науково-технічні терміни;
- емоційно забарвлена лексика, яка репрезентує слова та словосполучення, які часто вживаються переважно у розмовному мовленні військових і є синонімами до вже існуючих лексичних одиниць [116, с. 208; 148, с. 138; 150].

На думку угорського лінгвіста Костаса Панайоту військову лексику можна розглядати на трьох рівнях: бойовому, оперативному та військово-політичному [297, с. 91].

Угорські мовознавці, досліджуючи “військову мову як спеціальну професійну мову” поділяють її на три вертикальні рівні: службова мова армії – використовується в офіційних контактах; безпосередньо військова мова;

військовий сленг, який, зазвичай, використовують військові в розмові між собою [244].

Відсутність комплексних досліджень угорської військової термінології зумовлює необхідність спиратися на напрацювання українських мовознавців, у працях яких окреслено основні підходи до аналізу, опису та систематизації військових термінів. Питання класифікації угорської військової термінології в межах мовознавчої традиції ускладнюється браком спеціалізованих досліджень, аналогічних тим, що були проведені в українському мовознавстві, у зв'язку з чим доцільним є використання українських класифікацій як основи, з огляду на універсальний характер сучасної військової терміносистеми європейських країн, а також загальних підходів до класифікації термінів, представлених в угорській мовознавчій традиції.

В українській мовознавчій літературі відсутня однозначна класифікація військової термінології. Лінгвісти пропонують типологію військової термінології за загальними характеристиками: тактичну, військово-технічну, військово-організаційну, сюди ж додано терміни на позначення роду військ та видів збройних сил; за тематичною ознакою: військові команди, військово-технічні терміни, військово-адміністративні терміни, військово-топографічні терміни, військово-інженерні терміни, військово-медичні, авіаційні тощо [12, с. 10].

Досліджуючи військову термінологію Юлія Лукіячук класифікує військові терміни за родами ЗСУ: Сухопутні війська, ВМС, ВПС, Війська зв'язку та Інженерні війська [134, с. 66]. Зореслава Дубинець, виділяє терміни осіб, що пов'язані з військовою сферою; зброї, спорядження та регалій; збройних сил, військових одиниць, стратегій, тактик ведення бойових дій [70, с. 169].

На думку Людмили Туровської військові терміни за своїм походженням можна розподілити на такі групи: власномовні або “внутрішньомовні” запозичення, сюди належать народні назви або переосмислення загальноновживаних слів, спільнослов'янські назви та перші іншомовні запозичення; давні іншомовні запозичення; запозичення XVIII-XIX століть; нові іншомовні запозичення. При цьому дослідниця наголошує, що на позначення одного поняття у військовій

сфері досить рідко зберігаються два терміни, один питомий, інший інтернаціональний [218, с. 83]. Підкреслимо, що на початку свого розвитку військова терміносистема української мови була відносно закритою та нечисельною за кількістю лексичних одиниць, натомість “сучасна військово-технічна термінологія є відкритим системним утворенням, що постійно поповнюється лексемними запозиченнями” [13, с. 85].

У дослідженні військово-морської термінології в українській мові Ольга Андріянова виділила такі тематичні групи: кораблі й судна; частини архітектурної будови й приміщень спеціального призначення; основні двигуни й допоміжні механізми корабля [5, с. 15].

В українській лінгвістиці розроблено різні типології та класифікації військової лексики, які ґрунтуються на основі: функціонального критерію; принципу функціональної обмеженості; складових елементів тощо. Щодо труднощів розуміння військових термінів, науковці пропонують класифікувати військові терміни за такими ознаками: терміни, які позначають іншомовні реалії, які є тотожними реаліям вихідної мови; терміни, які описують іншомовні реалії, які відсутні в середовищі мови-оригіналу, але які мають звичайні термінологічні еквіваленти в даній мові; терміни, які означають поняття з реалій іноземних армій, але відсутні у вітчизняному військовому середовищі і в мові відсутні загальноприйняті еквіваленти [134].

Автори підручника “Основи військового перекладу” виокремлюють такі категорії військової термінології: воєнно-політичну, військово-технічну та військово-спеціальну. При цьому розподіливши матеріал за тематичними групами та підгрупами: основи національної, регіональної й світової безпеки (війна і воєнні дії, безпека й оборона, миротворчі операції); структура збройних сил (Збройні сили, Міністерство оборони, стратегічні сили, роди військ, служби, частини й підрозділи); особовий склад (комплектування, військові звання, форми одягу військовослужбовців, проходження служби й розпорядок дня); система військової освіти (підготовка офіцерських кадрів, професійний ріст, первинний військовий вишкіл); військово-спеціальна підготовка (стройова, фізична,

радіообмін, захист від зброї масового ураження, топографічна підготовка, штаби та бойові документи); техніка та озброєння (стрілецька зброя, ракетно-артилерійське озброєння, бронетанкова техніка, авіаційна техніка та озброєння, техніка та озброєння ВМС, техніка та озброєння ППО, засоби зв'язку; бойове застосування військ (види бойових дій, види бойового забезпечення, тилове забезпечення) [9].

Головним джерелом військових термінів безперечно можна вважати Статути збройних сил України та Інструкції Міністерства оборони. З огляду на це українські лінгвісти, класифікуючи озброєння Сухопутних військ ЗСУ, виділили такі терміногрупи: бронетехніка, артилерія, авіація, автомобілі, озброєння, важке піхотне озброєння, переносні системи ППО, ручні гранати, міни [75, с. 23].

Подібні класифікації існують і в інших родах військ. У сучасних умовах, хоча й залишаються технічними фаховими військовими термінами, поступово розширюють сферу вживання та зазнають детермінологізації, оскільки використовуються представниками різними соціальних груп, зокрема журналістами й аналітиками.

Узагальнення наукових досліджень дає підстави виділити два основні типи класифікації військових термінів: за тематичним принципом (сфери/групи вживання) та за критерієм виникнення у терміносистемі. Історична періодизація творення української та угорської військової терміносистеми детальніше у Додатках Б і В.

Отже, будь-яка класифікація або типологія військової термінології не може бути однозначною і остаточною, оскільки терміни тісно переплетені у численних тематичних групах військової галузі: одні входять до субсистеми конкретної сфери, інші належать одночасно до кількох військових галузей. Зіставний аналіз української та угорської термінологій показав, що загальні принципи класифікації термінів в обох лінгвістичних традиціях подібні. Водночас в Україні переважають дослідження, де терміни класифікують насамперед за тематичним і морфологічним принципом, тоді як в Угорщині військову термінологію досі не класифікували за певними критеріями. Таким

чином, українська традиція демонструє більш системний і структурований підхід, тоді як угорська перебуває на загальнішій, початковій стадії дослідження.

1.3. Розвиток когнітивного термінознавства в Україні й Угорщині

1.3.1. Співвідношення категорій “концепт”, “поняття”, “значення”, “концептуальна система”, “концептосфера” з позицій когнітивного термінознавства. Українська та угорська школи розвивають когнітивну парадигму з різними акцентами: українська – переважно через осмислення культурно-національних смислів (Т. Космеда [108], І. Голубовська [52], В. Ніконова [166; 250; 291; 292], Н. Слухай [201; 202], О. Снітко [200;], Л. Компанцева [104; 106], Т. Івасишина [4; 82; 83; 84], В. Кузьменко [117; 118], А. Мільо [151] та багато інших), угорська – через дослідження функціональних і прагматичних аспектів когніції (Ф. Кіефер [274], З. Кьовечеш [278, 279], Р. Бенчеш [246; 247; 248], Н. Г. Толчваї [313; 314] та інші).

В Угорщині лінгвокогнітивні дослідження (Ч. Плех [276], З. Ковач [28, с. 30], Р. Бенчеш, Г. Толчваї-Нодь [248; 289], Ж. Телегді [310], К. Неумера [294]) наслідують європейську традицію, яка дещо відрізняється від американських підходів саме тим, що науковці й надалі проводять дослідження з дотриманням класичного поділу лінгвістики. У межах семантики водночас розвивається як прототипова, так і фреймова моделі, що забезпечує системне і комплексне вивчення значень слів та мовних конструкцій [28, с. 30].

В угорському мовознавстві лінгвокогнітивний підхід переважно використовується для дослідження взаємозв'язків між концептуальними структурами, семантикою, мовленнєвою практикою та мисленням. Такий підхід дає змогу аналізувати мовні явища не лише з позиції формальних систем, а й у контексті ментальних репрезентацій і когнітивних процесів, з особливою увагою до унікальних морфологічних та синтаксичних особливостей угорської мови. Водночас слід зазначити, що лінгвоконцептуальні дослідження угорських когнітивістів здебільшого мають теоретичне спрямування.

Першим дослідником, який поширював когнітивну лінгвістику в Угорщині, був Ференц Кіефер. Його дослідження охоплюють семантику, прагматику та когнітивні семантичні моделі. Хоча науковець починав із традиційного підходу, пізніше він інтегрував результати когнітивної лінгвістики в галузі концептуальних структур і теорії прототипів [274].

Угорські лінгвісти Золтан Кьовечеш та Река Бенчеш [247; 249] стали міжнародно визнаними авторитетами в галузі когнітивної лінгвістики. Їхні дослідження зосереджені, зокрема, на практичному застосуванні метафор, метонімії та когнітивних лінгвістичних теорій. Золтан Кьовечеш зробив фундаментальний внесок у розвиток когнітивної теорії метафори, згідно з якою метафори є не просто мовними прикрасами, а фундаментальними інструментами мислення та пізнання [280].

Лінгвіст і психолог Чаба Плех провів значну роботу на стику когнітивної науки й лінгвістики. Його дослідження зосереджені на обробці мови в людському мозку. Вчений зробив внесок в угорське мовознавство у вивчення лінгвістичних моделей категоризації та концептуальних репрезентацій [301].

Ще одним ученим, який здійснив внесок у розвиток лінгвокогнітивістики в Угорщині є Андраш Корнай, який поєднує у своїй роботі формальну та когнітивну лінгвістику. Він застосовує інформаційно-теоретичний та когнітивний підходи до мовних систем, особливо в галузі цифрового моделювання угорської мови та лексичних систем [276].

Професор гуманітарного факультету ELTE та один із провідних дослідників когнітивної лінгвістики в Угорщині Габор Толчваї Нодь зосередив свої дослідження на взаємозв'язку між мовним значенням і концептуальними метафорами, а також на вивченні наративів і когнітивної інтерпретації тексту. Його роботи зосереджені на взаємодії між мовою та мисленням. У своїх дослідженнях стверджує, що мовні вирази репрезентують і символізують частину світу, тоді як значення відображаються у концептах. Концепти ж виникають у процесі людського пізнання з набуттям певного життєвого досвіду. Людський розум у процесі пізнання обробляє сприйняття, абстрагує відповідні властивості

та об'єднує їх у групи, категорії або концепти. Сформований концепт або фрагмент концепту становить семантичний полюс мовного знака, який є символом фонологічного полюса. Мовне значення, таким чином, набуває енциклопедичного змісту [312, с. 29].

В межах когнітивної лінгвістики актуальним є питання співвідношення базових категорій “концепт”, “поняття”, “значення”, “концептуальна система”, “концептосфера”.

Ключовим терміном у когнітивній лінгвістиці, яке позначає ментальну одиницю мислення, що відображає знання, досвід і уявлення людини про світ є *концепт*.

За визначенням Віри Ніконової *концепт* є одиницею пізнання світу, цілісним утворенням особливого виду, якому властива здатність поповнюватися, змінюватися і відображати людський досвід [165, с. 117]. Олена Селіванова вважає, що це “інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого” [193, с. 256].

На думку Наталії Слухай “визначення концепту в межах філософської теорії пізнання та відображення дійсності варіюються в такому діапазоні: від широкого (складні ментальні утворення – думка, знання, віра, причина, осмислені на основі широкого онтологічного фону речей, які складають навколишній світ, та власного досвіду людини) до дещо звуженого (смисли, якими оперує людина у процесі згортання) або інтеріоризації, знання про навколишній світ, які зберігаються у вигляді квантів, таких як життя, смерть)” [202, с. 464]. Михайло Полюжин, узагальнивши результати досліджень українських та закордонних мовознавців, виокремив основні ознаки та категоріальні характеристики концепту [180].

У сучасних наукових дослідженнях, присвячених теорії концептів, не спостерігається однозначного і вичерпного розмежування термінів *мегаконцепт*, *макроконцепт* та *суперконцепт*. Це породжує дискусію щодо їх синонімічності

або наявності принципових відмінностей, які обґрунтовують окреме використання кожного з них. Так, Михайло Полюжин вважає терміни *суперконцепт* і *мегаконцепт* ідентичними [179], Людмила Науменко застосовує поняття *макроконцепт* для позначення найвищого (суперординаційного) рівня в лінгвоконцептосфері [162, с. 155], а Максим Кириленко доходить висновку, що *мегаконцепт* і *макроконцепт* відзначаються складнішою внутрішньою структурою, що зумовлює ширший спектр їх функціонального втілення у мовленні через різноманітні вербальні засоби. Водночас, попри спільні ознаки, *суперконцепт*, *мегаконцепт* і *макроконцепт* посідають різні ієрархічні шаблі в семантичній організації концептосфери [90, с. 629].

Беручи до уваги те, що концепт є структурною одиницею концептосфери й репрезентує найзначущі смисли для кожної окремої лінгвокультури, особистості та сфери спілкування, його вербалізація відбувається саме в мові. З цією метою доцільним є виокремлення переліку базових концептів, що вербалізуються засобами природної мови. У межах концептосфери розрізняють *суперконцепти*, *макроконцепти*, *базові концепти* та *мініконцепти*. Найширші семантичні зв'язки характерні для лексеми, яка вербалізує суперконцепт. Інтегративним суперконцептом концептосфери є концепт *людина*, оскільки своїми експліцитними та імпліцитними зв'язками він пов'язаний з усіма сферами людської діяльності [162, с. 146].

Терміни *концепт* і *поняття* тісно пов'язані між собою. У сучасній лінгвістиці науковці погоджуються з тим, що концепт, на відміну від поняття, має складнішу структуру і вищий ступінь значення для кожного окремого індивіда [250; 295]. Важливою відмінністю концепту від поняття є те, що концепт реалізується через поняття, які містять ознаки, що відображають знання про певний об'єкт, включно з його зв'язками в межах конкретного мовного колективу. Концепт є динамічною, але водночас і стабільною структурою, що робить його гнучким і універсальним. Він не є поняттям, але сутністю поняття у своїх формах [221].

Структура концепту є комплексним утворенням до якого входять такі складники як поняттєвий, ціннісний і образний [29, с. 26]. Аналізуючи концепти, необхідно брати до уваги конотації, оскільки саме вони відображають традиції, культуру і пов'язані з ними лінгвоментальні феномени [123, с. 157].

В українському мовознавстві термін “концепт” і “поняття” збігались до 70-х років ХХ століття, однак після 70-х років в наукових працях лінгвісти почали їх розмежовувати [152]. Деякі угорські лінгвісти розглядають “концепт” і “поняття” (угор. fogalom) як синоніми. Структуру і сутність концепту пов'язують із суб'єктивними особливостями носіїв мови й вважають, що значна частина людських знань ґрунтується на концептуальних основах, сформованих ментальними образами, які визначають і впорядковують наше сприйняття світу [151, с. 39]. З іншого боку Нодь Толчваї [315, с. 37] зауважує, що концепти формуються у процесі пізнання людиною світу й ґрунтуються на її індивідуальному та колективному досвіді. У ході пізнавальної діяльності виокремлюються суттєві ознаки предметів і явищ, які узагальнюються і структуруються в категорії – поняття. Таке поняття або його частина утворює семантичний полюс мовного знака, символічно пов'язаний із фонологічним полюсом. Тож мовне значення має енциклопедичний характер, оскільки відображає дійсність крізь призму людського пізнання та способів її осмислення [315, с. 39].

Не менш важливим є уточнення дефініції “наукове поняття” (термінопоняття) і “науковий концепт”. Грань між ними може практично стиратись, оскільки поняття і концепт у науковій картині світу досить часто мають спільний референт і репрезентуються посередництвом одного й того ж терміна-вербалізатора [85, с. 125]. Таким чином, наукове поняття (термінопоняття) може перейти у статус наукового концепту (концепту-термінопоняття), якщо буде розглядатись як системотворча або текстотворча початкова одиниця організації певного метапростору. Ще однією суттєвою відмінністю між науковим поняттям і науковим концептом є, так би мовити, ракурс дослідження певного об'єкта наукового пізнання. Якщо наукове поняття можна “визначити ззовні”, тобто

фахівці певної галузі дають чітку дефініцію, закріплюють її і вона входить у загальний обіг, то з науковим концептом “визначаються зсередини”, тобто носій фахової мови, використовуючи власні знання, досвід, інтуїцію тощо, реконструюють у своїй свідомості певну дефініцію [85, с. 126].

Концепти зароджуються в поняттях, але на відміну від поняття, яке є конструктором, концепт є реконструктором, а саме результатом “відтворення і відновлення задуманого. Концепти утворюють своєрідний культурний пласт, що функціонує між людиною та середовищем”. Вони утворюють у свідомості людей певні “пучки” знань, понять, асоціацій, які можуть бути пов’язані з емоціями і таким чином вони не лише утворюють одиниці мислення, а ще й переживаються [180, с. 215].

Отже, *концепт і поняття* відрізняються внутрішньою структурою та мають чітко визначену дефініцію. Поняття формуються людьми для створення спільного розуміння, тоді як концепти реконструюються у свідомості з різним ступенем визначеності. Концепт відображає сутність поняття у різних формах – образній, символічній та когнітивній, виступаючи своєрідним ментальним архетипом або первісним образом. Якщо поняття пов’язані з раціональним мисленням, то концепт передає його зміст у творчій, духовній інтерпретації [221, с. 70].

Взаємозв’язок між *значенням і концептом* є досить складним. Значення слова виявляється через його належність до певного концепту, адже семантика слова є складником загального смислу концепту. Тож концепт є результатом поєднання словникового значення слова з індивідуальним і соціокультурним досвідом [221, с. 70]. Якщо значення належить до сфери мовної свідомості, то концепт – до сфери когнітивної. Обидва явища мають мисленнєву, когнітивну природу, проте різняться ступенем узагальненості та способом фіксації в мові. Значення терміна можна розглядати як мовну репрезентацію концепту, що забезпечує його комунікаційну функцію. Наталія Таценко наголошує, що концепт і значення не є тотожними, оскільки концепт “опосередковує зв’язок знака з річчю, яку він позначає”, а значення слова – це вербалізована форма тих самих когнітивних ознак, представлених у вигляді сем [214, с. 106].

У когнітивній лінгвістиці значення трактується як результат концептуалізації, тобто як відображення певних цілісних ментальних утворень – гештальтів, сцен і фреймів. Представники структурної семантики, натомість, виходять із можливості розкладання значення слова на мінімальні семантичні компоненти, впорядковані за принципом родо-видових відношень. Поєднання цих підходів, на чому наголошують окремі когнітивні лінгвісти, зокрема Ганна Вежбицька, забезпечує вищий рівень об'єктивності та повноту результатів дослідження, оскільки концептуальний і структурний аналіз не суперечать один одному. Навпаки, необхідним є їхній синтез, адже між поняттями прототипу та інваріанта немає жодного протиріччя [52, с. 35].

Олена Селіванова визначає концептуальну систему як “систему концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює у вигляді структурованих й упорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду [193, с. 405].

Концептуальну систему можна розглядати як ментальний каркас мовної картини світу, який забезпечує її цілісність і структурну організацію. Вона є складним багаторівневим утворенням, що охоплює низку концептуальних підсистем, пов'язаних між собою. Зміст поняття “концептуальна система” охоплює сукупність моделей осмислення, пізнання та вербалізації дійсності й окремих її фрагментів у свідомості носіїв мови [36, с. 6].

Валентина Василенко зазначає, що концептуальна система: 1) є традиційною (функціонує у вигляді стійких форм мови); 2) консервативною і разом із тим кумулятивною (вона постійно розвивається й збагачується новими ознаками, оскільки мова є самовідновною системою, здатною породжувати нові форми для вираження нових знань); 3) володіє принципом голографічності. Концепти певної системи містять сукупність ознак, достатніх для ідентифікації фрагментів дійсності, причому кожна з цих ознак є окремим концептом [36].

Що стосується розуміння терміну *концептосфера* в українській та угорській когнітивній лінгвістиці, під нею розуміють концептосферу (conceptual domains), або домени, що виокремлюються в межах концептуальної системи та

репрезентують певну предметну галузь. Чимало концептів входять до певних доменів, або ж домен може ототожнюватися з концептом [193, с. 406; 184, с. 214].

У “Словнику лінгвістичних термінів” за редакцією Алли Мартинюк *домен* визначається як “концептуальна структура, що слугує контекстом (фоном) для виділення (профілювання) концепту”. Домен формує своєрідний когнітивний простір, що містить набір ознак і характеристик, кожна з яких здатна функціонувати як окремий домен [333, с. 21].

Рональд Ленекер трактує домени як виключно когнітивні сутності – ментальні репрезентації досвіду, простору або складних концептуальних комплексів. Кожна семантична одиниця, на його думку, характеризується щодо певного домену, який становить зв’язну область концептуалізації. У широкому розумінні доменом може бути будь-який концепт або сфера досвіду, зокрема та, що формується в межах поточного дискурсу. Як зазначає Мирослава Ярич, домен можна розглядати як “широкий концепт, на тлі якого ідентифікується інший, вужчий за інформаційним обсягом” [240, с. 106]. При цьому розрізняють базові домени, що “не підлягають редукції й не можуть бути поясненими в інших термінах”, і небазові – фонові концепти або концептуальні комплекси різного ступеня складності, а різниця між ними є досить відносною [333, с. 22].

Однією з основних властивостей концептів є їхня взаємопов’язаність: жоден концепт не існує ізольовано, він занурений у систему доменів, які утворюють семантичну структуру, близьку до фрейму.

У концепції Джоржа Лакоффа співвідношення між концептом і доменом подається через опозицію “концепт – ідеалізована когнітивна модель”, де остання є узагальненим, типовим доменом, щодо якого профілюється конкретний концепт – своєрідний “ідеалізований варіант світу”, що не охоплює всіх можливих реальних ситуацій [333, с. 22].

У процесі формування ментального досвіду виникають концептуальні ієрархії, що відрізняються обсягом і ступенем складності. Для їхнього аналізу постає потреба розмежовувати домени різних рівнів узагальнення: *концептосфера* – весь аналізований поняттєвий простір; *домен* – інформаційний

вузол у межах концептосфери; *парцела* – структурний вузол домена; *концепт* – конститuent парцели, позначений окремим словом або іншою мовною одиницею [333, с. 23].

Між рівнями парцели і концепту можливі проміжні ланки, зокрема макроконцепти, які виконують функцію узагальнювального смислового утворення, що групує концепти за спільними ознаками та забезпечує внутрішню структурованість парцели [179, с. 82].

В українській когнітивній лінгвістиці існує ще один підхід до розуміння *концептосфери*. Концептосферу ототожнюють з концептуальною картиною (моделлю) світу або ідеосферою. За таким підходом одна концептосфера має здатність сполучуватись з іншою, або ж загальна концептосфера мови може містити інші. Також існує й тематична класифікація концептосфери, коли концепти індивідуальної або колективної свідомості класифікуються за тематичними ознаками (саме так відбувається розщеплення наукової або локальної картини світу) [177, с. 92]. Концептосистема може мати як індивідуальний, так і колективний характер. Колективна концептосистема, яка представляє собою узагальнення колективного досвіду, тобто сукупність концептів нації, відповідає терміну *концептосфера* [193, с. 406]. У цьому розумінні концептосфера є системою, яка включає концепти різних рівнів узагальнення: універсальні (зрозумілі людям незалежно від культури) і специфічні для окремих культур [43].

На думку Анатолія Приходька розуміння системи організації концептів дає підстави вважати концептосферу системою вищого рівня, в якій існують системи нижчого рівня, а саме підсистеми. Концептосфера складається з концептів, а зв'язок між цими крайніми точками встановлюється за допомогою концептополів. Концептополе, своєю чергою, є системорелевантним утворенням медіального рівня, оскільки саме на його основі виникають концептосистеми іншого виду – дискурсивні, які утворюються концептами, що належать до різних концептополів [184, с. 173]. Основним засобом репрезентації концептосфери виступає національна мова [52, с. 54].

Отже, зіставний аналіз категорій “концепт”, “поняття”, “значення”, “концептуальна система” та “концептосфера” в українській та угорській когнітивній лінгвістиці свідчить, що індиферентною ознакою є спільне розуміння ключових категорій, що відображає універсальні механізми пізнання та структурування знань у свідомості. При цьому спостерігається певна відмінність у підходах вивчення матеріалу: українські дослідники більше спираються на комплексний аналіз структури концепту та його реалізації, угорські – на інтеграцію класичних та когнітивних методів із акцентом на прототипові та фреймові моделі.

Термін *ключовий концепт* у цій роботі використовуємо без його розмежування із *супер-* та *мегаконцептом*, з огляду на відсутність усталеного диференціювання цих понять в сучасній науковій літературі. Таке ототожнення дозволяє уникнути термінологічної неузгодженості та зосередитися на аналізі власне концептуального змісту. Відповідно, у межах дослідження *ключовий концепт* розглядається як узагальнена когнітивно-семантична одиниця, що охоплює ціннісно значущі уявлення та структурно організовує інші, менш масштабні концепти у військовій термінній концептосфері.

1.3.2. Висвітлення військової термінології в Україні й Угорщині з позицій когнітивного термінознавства. У когнітивному підході до вивчення термінів і терміносистем ключовим є усвідомлення провідної ролі людини як суб'єкта пізнання та комунікації. Такий підхід дозволяє не лише досліджувати, а й описувати концептуальні структури, що лежать в основі побудови терміносистем і визначають їхню організацію через її компоненти. Крім того, він дає змогу виявити когнітивні й комунікативні чинники, які впливають на формування термінологічних систем, окреслити змістовий простір цих систем і простежити їхню еволюцію відповідно до змін у масиві людських знань і досвіду на конкретному етапі розвитку.

Нові тенденції у лінгвістичних дослідженнях вплинули на науковий ракурс вивчення термінології. Враховуючи, що термінологія є повноцінним елементом

загального складу мови, постала потреба вивчення термінів із погляду когнітивних процесів.

В Україні різногалузеву термінологію з позиції лінгвокогнітивного підходу досліджували В. Іващенко [85], О. Южакова [234, 235], Н. Акульшина [2], С. Матвєєва [144], А. Ляшина, С. Мишко, А. Мишко [68], Г. Садовнікова [189]; в Угорщині – Р. Бенчеш [246], Е. Тот-Ціфра [249]. Когнітивна термінологія є відносно новим напрямом, і в Україні кількість наукових досліджень різногалузевої, зокрема військової термінології з позиції лінгвокогнівістики залишається обмеженою. В Угорщині військова термінологія з цього аспекту поки що не вивчалась, а перевага у вивченні угорської військової термінології надається вивченню стандартизації, уніфікації і термінологічного планування [253; 262; 283].

Ґрунтуючись на антропоцентричному підході, когнітивне термінознавство підкреслює значення “суб’єктивних властивостей об’єкта наукового пізнання”, розглядаючи термін як частину динамічної мовної підсистеми. У цьому контексті термін виступає як результат ментальної операції, що відображає мислення дослідника, і водночас є одиницею, яка умовно пов’язується з певним поняттям і предметом професійної сфери, забезпечуючи збереження, систематизацію та передачу спеціалізованої інформації [231, с. 137].

Як зазначає Олена Южакова, у когнітивному термінознавстві термін розглядається як вербалізований спеціальний концепт, який виникає та розвивається в процесі пізнання й реалізується в науковому дискурсі. В парадигмі когнітивного термінознавства термін розуміється як інформаційно-когнітивна структура, яка акумулює спеціальні значення, необхідні в процесі наукової комунікації і професійної діяльності. Терміни є елементарні когнітивно-інформаційні моделі, які несуть в собі інформацію про певний об’єкт або явище [234].

Когнітивне термінознавство має на меті дослідження ролі термінів у науковому пізнанні та мисленні, використовує методи та постулати когнітивної лінгвістики. Джорж Лакофф зазначав, що “більша частина нашого знання має

форму пропозиційних моделей, а їхньою особливістю є те, що вони виокремлюють елементи, надають їм характеристики та вказують на зв'язки між ними” [(цит. за Оленою Селівановою) 194, с. 7].

Основною відмінністю когнітивного термінознавства від класичного є те, що когнітивне термінознавство досліджує проблеми співвідношення ментальних і мовних структур, які відбивають особливості людського досвіду. *Термін* із погляду когнітивного термінознавства розуміється як інформаційно-когнітивна структура, яка охоплює спеціальні знання для наукової комунікації та професійної діяльності. *Когнітивне термінознавство* певною мірою продовжує існуючі традиції, але водночас додає риси, притаманні сучасному етапу наукового пізнання [68, с. 32]. Одним із найважливіших питань, яке цікавить когнітивне термінознавство, – це походження терміна, а його функціонування розглядається як динамічне явище: від походження, формування та поглиблення в процесі когніції, переходу від концепту розумової діяльності до вербалізованої форми [68, с. 33].

На відміну від загальноновживаного слова як носія повсякденних знань, термін виступає засобом мовної репрезентації наукових чи професійних знань, тоді як терміносистема відображає і структурує відповідну наукову або професійну картину світу. У цьому контексті, на думку Віктора Міщенко, термінологія трактується як результат когнітивної діяльності фахівця, що реалізується у процесах концептуалізації та вербалізації професійного знання [152].

Сьогодні когнітивний підхід у термінознавстві розвивається у трьох основних напрямках:

- когнітивно-історичному, що досліджує формування терміна як результат професійного знання в діяхронії;

- когнітивно-номінативному, який аналізує відображення концептуальних ознак у морфологічній структурі терміну;

- когнітивно-інформаційному, орієнтованому на виявлення когнітивної суті терміна та його інформаційної природи як носія професійного знання та досвіду, сформованих у процесі пізнавальної діяльності фахівців [189, с. 6].

На думку Лілії Півньювої терміносистема для певного терміна виступає полем, у межах якого він функціонує. Своєю чергою термінополе являє собою спеціалізоване лінгвістичне середовище, у межах якого термін реалізується та набуває точності й однозначності. Кожна термінолексема належить до конкретного термінологічного поля, яке визначає її ядерно-периферійну структуру. На відміну від лексичного поля загальноживаного слова, у термінологічне поле входить спеціальна лексика, яка співвідноситься зі спеціальними поняттями [175, с. 182].

Реконструкція військової терміносистеми здійснюється шляхом моделювання структури військової терміносистеми в угорській та українській мовах на основі виявлених концептуальних доменів, що відображають ключові сфери військової діяльності. Це дає змогу узагальнити результати лінгвістичного аналізу на когнітивному рівні, трансформуючи мовні факти у факти свідомості, які відображають особливості концептуалізації відповідного поняття [8].

Спираючись на положення Людмили Науменко [162, с. 148], щодо професійної лінгвоконцептосфери, *військова професійна концептосфера* визначається як сукупність спеціалізованих концептів, що входять до складу концептуальних доменів, які, своєю чергою, є структурними компонентами ключового концепту. У межах моделі концепти мають ієрархічну структуру та пов'язані між собою семантичними, логічними, смисловими, схемними й асоціативними зв'язками. Така концептосфера існує у колективній свідомості як військовослужбовців, так і нефахівців та знаходить відображення в системі характерних мовних позначень і усталених жанрових форм.

Важливим етапом моделювання військової терміносистеми є дослідження позамовних чинників, таких як аналіз впливу зовнішніх факторів на розвиток термінології та порівняння етапів становлення цієї галузі в Україні й Угорщині, а також мовних аспектів. Серед останніх можна виділити вивчення принципів

формування термінів, виявлення тенденцій у розвитку військової термінології та визначення найважливіших характеристик її утворення.

Отже, зіставне когнітивне термінознавство є відносно молодим напрямом сучасної лінгвістики, який перебуває на етапі формування та теоретичного осмислення як в Україні, так і в Угорщині. Основною відмінністю когнітивного термінознавства є зосередженість на взаємодії мови і мислення та ролі людини як суб'єкта наукового пізнання, унаслідок чого термін постає не статично номінативною одиницею, а вербалізованим спеціальним концептом, що відображає результати когнітивної діяльності фахівця. Військовий термін як вербалізований спеціальний концепт, здатний акумулювати, систематизувати, та передавати спеціалізовані військово-професійні знання, тоді як військова терміносистема виступає засобом моделювання відповідної професійної картини світу, зумовленої розвитком військової науки і практики.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз термінологічної номінації в українському й угорському мовознавстві засвідчує багаторівневність і складність терміносфери, що зумовлює необхідність чіткого розмежування ключових понять: “термінологічна номінація”, “термін”, “термінологія” і “термінознавство”. Зіставний аналіз української та угорської традицій уможливив виокремити інваріантні ознаки цих понять. Термінологічна номінація є цілеспрямованим процесом творення фахових назв, який ґрунтується на мотивації, системності й узгодженості. В обох мовах поняття “термін” репрезентує базову одиницю фахових знань, тоді як “термінологія” інтерпретується або як сукупність термінів, або в ширшому сенсі – як наука про них. “Терміносистема” трактується як упорядкована, структурована множина термінів, що відображає внутрішню логіку певної галузі. “Термінознавство” розвивається як окрема дисципліна, яка досліджує принципи творення, впорядкування й стандартизації термінів, причому в угорській традиції воно переважно спирається на вюстерівську модель. Сукупно ці поняття формують

цілісну теоретичну основу для аналізу та розвитку термінологічних систем угорської та української мов.

Військова термінологія відображає динаміку розвитку військової сфери та взаємодію спеціалізованої й загальноживаної лексики. В обох мовах військові терміни функціонують як стійкі, спеціалізовані одиниці мови, пов'язані з конкретними поняттями військової науки і техніки. Водночас розмежування між термінами та загальноживаною лексикою ускладнюється активними процесами термінологізації та детермінологізації, що формують перехідну зону, у якій відбувається взаємодія спеціалізованої та побутової лексики. Зіставний аналіз досліджень показує, що як в Україні, так і в Угорщині військова термінологія характеризується системністю, історичною зумовленістю та динамічним розвитком, однак наукові традиції вивчення відрізняються за дослідницькими акцентами. В українському мовознавстві досліджуються переважно структурно-функціональні особливості термінів, їх класифікація за галузевими, тематичними та морфологічними ознаками, тоді як в угорському – основна увага приділяється технічним аспектам термінотворення та стандартизації термінології, зокрема відповідно до міжнародних норм. Попри різні акценти в дослідженнях, принципи функціонування військових термінів і закономірності їх інтеграції в терміносистеми в обох мовних традиціях є подібними, що свідчить про універсальний характер військової терміносистеми та можливість використання українського досвіду як основи для подальшого системного вивчення угорської військової термінології.

Зіставний аналіз української та угорської традицій когнітивної лінгвістики засвідчує, що ключові категорії – *концепт*, *поняття*, *значення*, *концептуальна система* та *концептосфера* – є взаємопов'язаними, проте не тотожними структурами, які відображають різні рівні організації знань. *Концепт* визнано базовою ментально-когнітивною одиницею, що акумулює енциклопедичні, емоційні та культурні смисли, тоді як *поняття* розглядається як більш логічно впорядкована, структурована категорія. *Значення* слова репрезентує вербалізовану частину концепту. Концептуальна система і концептосфера є багаторівневими

структурами організації знань. Водночас аналіз дозволяє виокремити диференційні ознаки, які проявляються переважно у методологічних аспектах досліджень: українські дослідники зосереджуються на комплексному аналізі структури концепту та його конотацій, тоді як угорські – на інтеграції класичних і когнітивних методів, застосуванні прототипових і фреймових моделей.

Основні положення розділу висвітлено у публікаціях автора [12; 15; 18; 19; 20].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ У ЛІНГВОКОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ

Дослідження військової термінології як складної системи спеціалізованих мовних одиниць потребує комплексного застосування лінгвістичних і лінгвокогнітивних підходів та методів, які забезпечують глибоке й різнобічне вивчення її структури, семантики, походження та функціонування у професійному й повсякденному мовному середовищі. Методологічна основа аналізу спирається на положення сучасної термінознавчої та когнітивної лінгвістики, що дає змогу розглядати військову терміносистему не лише як сукупність номінативних одиниць, але і як відображення специфічного концептуального поля військової діяльності.

З огляду на це, методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах пізнання, які забезпечують системність і послідовність аналізу мовного матеріалу. Загальнонаукова методологія базується на відповідних теоретичних концепціях і включає кілька груп методів: 1. методи, що застосовуються на теоретичному рівні дослідження (індукція, дедукція, системний підхід); 2. методи, що використовуються як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях (аналіз і синтез, систематизація, узагальнення, моделювання, формалізація, абстрагування тощо); 3. методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, вимірювання, порівняння, візуально-графічний прийом тощо) [238, с. 55].

За Аготою Форіш, дослідження термінології потребує міждисциплінарного підходу, оскільки функціонує на межі лінгвістики, семіотики, інформатики та інших галузей. При цьому вихідна точка дослідження залежить від конкретних питань і завдань [262, с.7].

2.1. Методи лінгвістичного аналізу у вивченні української та угорської військової термінології

Застосування *зіставного методу* (за Михайлом Кочерганом типологічний або контрастивний) [113], дає змогу виявити інваріантні та диференційні риси військової термінології української та угорської мов. Зіставний аналіз є особливо цінним для визначення ступеня відповідності української та угорської військових терміносистем. Зіставне вивчення дозволяє виявити спільні закономірності, зокрема використання складних і похідних слів, метафоричні перенесення, запозичення з інших мов, а також національно зумовлені особливості, пов'язані типологічними характеристиками мов і їх історико-культурним розвитком.

Одним із методів у вивченні військової термінології, який і сьогодні залишається ключовою ланкою, що поєднує мовознавство з практичними потребами суспільства, є *описовий метод*, що забезпечує систематичне фіксування, класифікацію та аналіз термінів у їхньому фактичному вживанні [113].

Типологічний метод передбачає систематизацію та класифікацію термінів за їхніми структурними, семантичними й функціональними ознаками. За його допомогою визначаються типи термінів (однокомпонентні, багатоконпонентні, аббревіатури), встановлюються семантичні відношення та окреслюються основні тенденції розвитку військової термінології.

Ще одним ефективним методом у дослідженні військової термінології є *структурно-семантичний*, оскільки він поєднує аналіз формальної структури терміна з дослідженням його змістового наповнення, що є “особливо корисним у процесі розрізнення термінної лексики та неспеціальних загальноживаних слів” [217, с. 78]. За допомогою цього методу аналізуються морфологічні моделі творення військових термінів, типи словотвірних засобів, а також семантичні зв'язки між елементами терміносистеми.

Не менш значущим є метод *структурно-словотвірного аналізу*, який забезпечує можливість виявлення закономірностей творення військових термінів,

визначення продуктивних словотвірних моделей і засобів номінації понять військової сфери. У межах цього методу досліджуються морфологічні типи терміноутворення (суфіксальний, префіксальний, композиційний, абрєвіаційний), а також синтаксичні способи формування термінів-словосполучень.

Для поглибленого аналізу семантики військових термінів у дослідженні застосовується метод *компонентного аналізу*, що полягає у розкладанні значення терміна на окремі семантичні ознаки. Застосування компонентного аналізу у дослідженні уможливорює глибше розкриття семантичної структури терміна шляхом виокремлення його мінімальних смислових одиниць – семантичних компонентів.

Отже, застосування у дослідженні зіставного, описового, типологічного, структурно-семантичного, структурно-словотвірного та компонентного методів дозволяє виявити інваріантні та диференційні риси термінів української та угорської військової термінології, простежити закономірності та особливості їх творення, що забезпечує цілісне уявлення про розвиток військових терміносистем в обох мовах.

2.2. Методика польового моделювання у структурній організації української та угорської військової термінології

Кожна термінологічна система відображає когнітивно-логічну модель певної галузі знань або сфери людської діяльності, тому військова терміносистема постає як репрезентація специфічного способу пізнання та осмислення реалій військової справи. Військові терміни, якими послуговуються фахівці цієї галузі, є специфічними мовними одиницями, що відображають і формують типові моделі професійного мислення.

У цьому контексті *методика польового моделювання* слугує ефективним інструментом аналізу структурної організації військової термінології. Застосування методу *реконструкції польової моделі* у зіставному аналізі української і угорської військової термінології дає змогу виявити як структурні,

так і лінгвокультурні подібності й відмінності. Зазначений метод забезпечує реконструкцію лексико-семантичного поля військової термінологічної номінації та системне осмислення його внутрішньої організації.

У межах дослідження української й угорської військової термінології термін “поле” трактуємо таким чином:

1. поле є сукупністю елементів, пов’язаних між собою системними відношеннями;
2. елементи поля об’єднані спільністю семантики та виконують подібні функції у мовній системі;
3. структура поля є ієрархічною та охоплює ядро, центральну (навколоядерну) зону й периферію, причому в ядрі спостерігається найвища концентрація спільних ознак. Ядерні та центральні компоненти є найбільш спеціалізованими й частотними елементами військової терміносистеми та становлять ключову частину поля.

Ідея аналізу лексики через систему семантичних, або понятійних, полів бере свій початок у працях Йоакіма Тріра, який уперше обґрунтував принцип розгляду словникового складу мови як цілісності, у межах якої кожне слово набуває значення лише у взаємозв’язку з іншими елементами мовної системи. Учений запропонував розглядати лексику не як сукупність ізольованих одиниць, а як структуровану мережу взаємопов’язаних понять, що формують семантичне *поле*. Згодом у концепціях когнітивної лінгвістики семантичні поля почали тлумачитися як фрагмент когнітивної картини світу [296, с. 53]. Саме на цій теоретичній основі сформувалася методика польового моделювання, яка уможлиблює відтворення структури значень у певній галузі знань, зокрема у сфері військової термінології. У сучасних дослідженнях цей підхід набув також міжмовного виміру.

Теоретична концепція Йоакіма Тріра передбачає такі положення:

- уся змістова сфера, яку може відобразити мова, поділяється на окремі семантичні поля, що, своєю чергою, можуть розгалужуватися на менші підполя;
- кожне поле репрезентується словами, які утворюють певну лексико-семантичну єдність;

- сукупність таких полів і підполів охоплює весь змістовий простір мови, а їхні межі залишаються чітко окресленими;
- значення кожного слова визначається його місцем у межах відповідного семантичного поля, тому ізольована лексема не здатна повністю реалізувати свій зміст;
- лексичний склад мови становить цілісну систему, у межах якої всі значення перебувають у взаємозалежних відношеннях [307, с. 90].

Подальші наукові дослідження польових структур дали змогу конкретизувати й доповнити положення щодо організації семантичних полів. Зокрема встановлено, що у складі семантичного поля чітко розмежовуються ядерні та периферійні конституенти: ядро формується навколо компонента-домінанта, тоді як периферія має зонну, багаторівневу організацію. Ядерні конституенти є найбільш спеціалізованими щодо виконання функції поля, характеризуються систематичним уживанням і реалізують семантику поля в уніфікований спосіб; саме ці елементи відзначаються найвищою вживаністю та обов'язковістю порівняно з іншими складниками поля. Між ядром і периферією відбувається перерозподіл функцій, що забезпечує динамічну рівновагу в межах польової структури. Межі між ядром і периферією, як і між окремими периферійними зонами, є нечіткими та варіативними. Окремі конституенти можуть одночасно належати до ядра одного поля й периферії іншого, що свідчить про відкритість і взаємопроникність польових структур. Крім того, різні поля можуть частково перетинатися, утворюючи зону поступових переходів між ними, а типологічна різноманітність полів зумовлює істотні кількісні та якісні відмінності між ними [191, с. 50].

Йоакім Трір визначив два основні напрями розвитку теорії поля: екстралінгвістичний, у межах якого основою є поняття, та лінгвістичний (семасіологічний), що ґрунтується на значенні слова як головному критерію виокремлення полів. Такий підхід уможливорює поєднання когнітивного і власне мовного аспектів у вивченні лексичної семантики. На думку Наталії Ключки,

дослідження “семантичних полів” доцільно розпочинати з визначення типу значення, яке об’єднує окремі слова в єдину смислову систему [99, с. 130]

У мовознавчих дослідженнях терміни “семантичне поле” і “лексико-семантичне поле” часто вживаються як синонімічні. Водночас у разі їх розмежування семантичне поле зазвичай тлумачать як сукупність значень або понять, тоді як лексико-семантичне поле розглядають як систему лексичних одиниць, об’єднаних спільним семантичним компонентом.

Лексико-семантичне поле дефінується як семантико-парадигматична система, що характеризується відносною автономністю та власними принципами організації. Воно охоплює горизонтальний вимір, представлений ядерно-периферійною структурою, а також вертикальний, який відображає ієрархічні зв’язки між взаємодіючими мікрополлями [51, с. 26]. Лексико-семантичне поле включає також зони семантичних переходів, у межах яких значення окремих елементів частково перетинаються або взаємодіють між собою [62, с. 78].

Усі лексико-семантичні поля мають спільні характеристики: вони відображають об’єктивну дійсність, ґрунтуються на єдності внутрішнього, понятійного змісту мовних одиниць, мають системну організацію зв’язків між елементами та зберігають як відносну самостійність цілого, так і окремих компонентів [148, с. 120]. Людмила Марчук підкреслює, що лексико-семантичне поле є способом відображення системної організації словника [142, с. 226].

Наукові дискусії щодо структурної організації семантичного поля засвідчують наявність розбіжностей у визначенні його компонентів. Ці розбіжності стосуються переважно термінологічного апарату, а не змістовної сутності самого явища. Більшість дослідників сходяться на думці, що лексико-семантичне поле має ієрархічну будову, центральним елементом якої виступає *ядро* як найбільш стабільний компонент структури [87]. Інші складники поля позначаються по-різному – як *центр / навколоядерна зона і периферія*, або ж деталізуються у вигляді *ближньої й дальньої периферії*, що відображає ступінь віддаленості від ядра та інтенсивність міжелементних зв’язків [187, с. 85]. За умови диференціації ядра й центру, ядро становить “центр центру”, тоді як ядро і

центр у сукупності протиставляються периферії [32]. Лексико-семантичне поле загалом постає як динамічна система взаємопов'язаних компонентів, кожен із яких має різний ступінь участі у формуванні спільного семантичного простору [113, с. 211; 121].

За спостереженнями Олени Янковець, ядро поля утворює родова сема – базовий смисловий компонент, навколо якого вибудовується вся польова структура; воно репрезентує інваріантні семантичні ознаки та здатне відображати кожен елемент відповідної мікросистеми [238].

Крім ядерної зони виокремлюється *навколоядерна зона (центр)*, у якій компоненти характеризуються дещо меншою силою зв'язків, ніж у ядрі, проте мають вищу семну частотність порівняно з периферійними елементами [42, с. 105].

Польовий принцип організації мовної системи передбачає обов'язкову наявність *периферії* в кожному полі. Жодне лексико-семантичне поле не може складатися лише з ядра, оскільки периферія є невіддільним і повноправним складником. Периферію становлять лексичні одиниці, віддалені за своїм значенням від ядра; вони виконують уточнювальну та конкретизувальну функцію, деталізуючи загальне значення всього поля [238]. За результатами досліджень Наталії Снігур, до периферії належать також одиниці, що можуть виходити за межі певної польової структури й бути пов'язаними з іншими лексико-семантичними полями; для них характерні аморфність, нерегулярність і спорадичність [203, с. 80].

Наукові дослідження засвідчують, що визначення чітких меж лексико-семантичних полів є складним завданням, у зв'язку з чим співвідношення ядерної та периферійної зон має відносний характер. Поля не мають строго фіксованих меж і можуть перетинатися в різних периферійних ділянках, що ускладнює їх чітке розмежування [146].

До неформальних критеріїв розмежування ядра та периферії лексико-семантичного поля належать такі вихідні положення:

1. ядерні лексеми зазвичай мають просту морфологічну структуру;

2. вони характеризуються ширшими можливостями сполучуваності, що підтверджується статистичними даними;
3. ядерні одиниці мають вищу психологічну значущість для носіїв мови;
4. запозичені лексеми, як правило, тяжіють до периферії;
5. семантичний обсяг ядерних одиниць зазвичай є ширшим, ніж у периферійних елементів [32].

Моделювання лексико-семантичного поля військової сфери передбачає його зональну диференціацію на основі виділення лексико-семантичних груп (ЛСГ), які формують ієрархічні рівні поля: ядро, навколоядерну зону та периферію. Лексико-семантичні групи формуються на основі лексико-семантичних полів, виступаючи їх частковими або спеціалізованими підструктурами [141, с. 77]. Саме на їх основі уточнюється градація периферійних зон [87, с. 192]. У цьому контексті застосовується *метод реконструкції польової моделі*, який дозволяє системно відтворити внутрішню організацію лексико-семантичного поля військової терміносистеми.

Таким чином, *лексико-семантичні групи* становлять семантичні класи лексем, об'єднаних наявністю принаймні однієї спільної парадигматичної семи або семантичного компонента. Включення лексеми до ЛСГ відбувається шляхом семантико-логічної ідентифікації, встановлення її змістової спорідненості з іншими одиницями групи та категоріальної належності до певної частини мови. Зазвичай існує кілька рівнів ідентифікації, кожному з яких відповідає власний ідентифікатор. Лексико-семантична група, сформована на основі семантичної єдності, є найбільшою структурною одиницею семантичного поля [148, с. 121].

Отже, моделювання угорського і українського лексико-семантичного поля військової сфери засвідчує специфіку їхньої внутрішньої організації. Лексико-семантичні групи військової термінології формуються на основі спільних семантичних ознак і функційної близькості термінів, що реалізується в межах відповідного лексико-семантичних полів обох мов.

2.3. Методологія когнітивної парадигми у реконструкції української та угорської військової концептосфери: ідентифікація військових концептів

Методологія когнітивної парадигми у реконструкції української та угорської військової концептосфери ґрунтується на розумінні мови як засобу репрезентації та структурування спеціалізованих знань. У межах когнітивного підходу військова термінологія розглядається не лише як сукупність номінативних одиниць, а як засіб вербалізації ментальних утворень – військових концептів, що формують системно організовану картину світу.

Методологічні основи дослідження військової термінології з позиції когнітивної лінгвістики ґрунтуються на міждисциплінарному підході, який поєднує лінгвістичні та когнітивні аспекти аналізу спеціалізованої військової термінології, що дозволяє глибше зрозуміти специфіку формування й функціонування термінів цієї сфери.

Основою такого дослідження є вивчення процесів концептуалізації та категоризації, які обумовлюють формування термінів у військовій галузі. Лінгвокогнітивний підхід виходить із того, що термінологія є не лише результатом мовного кодування, а й відображенням колективних знань і досвіду, набутих у сфері військових практик та історичних подій. Це означає, що військові терміни ґрунтуються на певних когнітивних моделях, які становлять основу осмислення та інтерпретації військової дійсності. Побудова концептуальної моделі військової терміносистеми передбачає встановлення взаємозв'язку між окремими структурами людської свідомості та їхніми вербалізованими репрезентантами [2].

Крім того, лінгвокогнітивний аспект дослідження військової термінології дає змогу враховувати національну специфіку, яка особливо виразно виявляється у термінології, що описує військові формування, звання та специфічні елементи озброєння в українській та угорській мовах.

Провідними методами когнітивної лінгвістики є *концептуальний аналіз* та *метод реконструкції когнітивних моделей*, кінцевою метою якого є побудова

концептуальної моделі інформаційного фрагмента, зафіксованого мовним знаком. Для досягнення цієї мети елементи значення мають бути особливим чином угруповані, впорядковані та взаємопов'язані [226, с. 143]. Концептуальний аналіз тлумачиться як “аналіз загального поняття” або як “спосіб дослідження за допомогою концептів” [52, с. 33].

Поділяємо позицію Олени Селіванової, згідно з якою концептуальний аналіз має спиратися на результати моделювання різних структур репрезентації людських знань, апробованих на мовному та текстовому матеріалі [192; 193, с. 421].

Процедура реконструювання концептів передбачає послідовне виділення та структурування ключових понять військової терміносистеми на основі аналізу термінів і лексико-семантичних груп. За допомогою концептуального аналізу уможлиблюється визначення основних концептів, їхні семантичні компоненти та когнітивні зв'язки, що лежать в основі термінів. На основі встановлення базових концептів військової терміносистеми, доцільним є визначення концептуальних доменів, які інтегрують окремі концепти та лексико-семантичні групи у ширші когнітивні структури. Саме на базі цих концептуальних доменів формується побудова концептуальних моделей, що дозволяє схематично окреслити професійний компонент концептосфери людини (зокрема військовослужбовців), який інтегрується в індивідуальну концептосферу особистості та водночас є складником національної військової концептосфери й концептосфери фахових знань людства.

Концептуальне моделювання військової терміносистеми дає змогу виявити архітектуру та організацію, з'ясувати ієрархію концептів і типи внутрішніх зв'язків, які забезпечують здатність до функціонування та розвитку цієї системи як самобутньої та самостійної в українській та угорській мовах.

З метою *встановлення концептів* та їх вербалізаторів у військовій терміносистемі української та угорської мов було враховано такі критерії:

- вербальне вираження у формі мовних одиниць;
- високу частотність уживання вербальних репрезентантів;

- узагальнений характер їхньої семантики;
- актуальність функціонування;
- семантичний і словотвірний потенціал.

Єдиного методологічного підходу до вивчення концептів не існує. Науковці пропонують аналізувати концепт через його вербалізатори, оскільки лексичне значення становить частину концепту, а сукупність сем уможливілює виявити когнітивні параметри слова [228]. Олена Южакова пропонує застосовувати трикомпонентний аналіз концепту, що передбачає:

- аналіз основної актуальної ознаки;
- аналіз додаткових ознак, які вже можуть бути не актуальними, але історично значущими;
- аналізу внутрішньої форми, яка часто зберігається у словесній формі й не усвідомлюється мовцем [235, с. 59].

Василь Старко зазначає, що основне завдання концептологічних досліджень полягає у доборі мовного матеріалу, який на думку науковця, вербалізує певний концепт, навіть якщо критерії відбору не завжди чітко окреслені. Зібрані одиниці підлягають подальшому аналізу, що здійснюється різними методами, після чого формулюються висновки щодо змістового наповнення та внутрішньої структури концепту. Дослідник наголошує, що в лінгвістичній концептології термін “концепт” фактично функціонує як родове, узагальнюване поняття й позначає ментальний зміст, який знаходить своє вираження у мовних засобах [206, с. 44].

Отже, застосування лінгвокогнітивного підходу до вивчення української та угорської військової термінології уможливілює визначити ключовий концепт військової терміносистеми та побудувати концептуальну модель військової терміносистеми обох мов. Концептуальний аналіз при цьому виступає провідним методом.

2.4. Методика поетапного аналізу військової термінології української та угорської мов у лінгвокогнітивному аспекті

Методологічно дослідження базується на лінгвокогнітивному підході до вивчення мови. Військові терміни аналізуються й характеризуються передусім із загальнотеоретичного (походження, творення та дефініція) й ономасіологічного (структура найменування) поглядів, із залученням термінографічних описів. Одним із основних методів, застосованих у дослідженні, є зіставний метод, що дав змогу порівняти військову термінологію української та угорської мов і виявити спільні та відмінні риси їхньої терміносистеми.

На *першому етапі* дослідження здійснено аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових праць, дотичних до тематики роботи. Використання загальнонаукових методів аналізу і синтезу уможливило визначити основні теоретичні положення дослідження та систематизувати отриману інформацію. Основні теоретичні поняття – *термінологічна номінація, термін, термінологія, терміносистема, термінознавство* – зіставлялися між науковими традиціями обох мов, що дало змогу визначити індиферентні та диференційні ознаки в класифікації та описі термінів. Також проаналізовано проблематику військової термінології, зокрема співвідношення військового терміна та лексичної одиниці загального вжитку. Окрему увагу приділено розвитку когнітивного термінознавства в Україні та Угорщині, уточнено співвідношення категорій *концепт, поняття, значення, концептуальна система, концептосфера*, а також проаналізовано специфіку військової термінології з позицій когнітивної науки.

На *другому етапі* методом суцільної вибірки з нормативно-правових актів, безпосередньо пов'язаних із військовою та воєнною справою, загальним обсягом більше 1500 сторінок (близько 900 українських і 600 угорських), було виокремлено ілюстративний матеріал обсягом більше 1400 українських та 1500 угорських терміноодиниць. Результатом цієї роботи стало укладання двомовного угорсько-українського словника військових термінів, у якому відповідно до лексикографічних традицій Угорщини, дієслова подано у формі третьої особи однини безоб'єктного відмінювання.

На *третьому етапі* дослідження за допомогою методу структурно-словотвірного здійснено аналіз творення військової термінологіки угорської та української мов, що дало змогу з'ясувати способи формування пізнання та мовні механізми, задіяні у процесі номінації військових понять, а також визначити ключові характеристики формування термінів військової терміносистеми з урахуванням лексичного значення вихідних одиниць і особливостей словотвірних відношень, спираючись на словотвірні моделі обох мов. Аналіз здійснювався паралельно – в ономасіологічному та семасіологічному аспектах – з урахуванням місця термінів у термінологічному фонді, специфіки номінації, словотвору та структурно-словотвірних особливостей.

До прикладу: суфіксальним способом творяться в українській мові військових термінів-іменники із загальним значенням одметненої дії або процесу на позначення збірних назв за допомогою суфіксів: *-ни(я), -ани(я), -уванн(я)* тощо (32%): *комплектування, озброєння, угруповання*; в угорській мові за допомогою суфіксів *-zat/-zet* (11%): *harcalakzat* (бойове формування), *fegyverzet* (озброєння).

У дослідженні відсоткові показники наведено від загальної кількості військових термінів відповідної частиномовної групи. Зазначені відсотки відображають частотність використання окремих суфіксів у військовій термінології та дають змогу оцінити їхню продуктивність у межах кожної словотвірної категорії.

Досліджено словотвірні гнізда, які відображають дериваційні процеси терміносистем (*strateg – стратегія – стратегічний; tüzér* (артилерист) – *tüzérség* (артилерія) – *tüzérségi* (артилерійський)), композитний спосіб творення термінів, аббревіацію, а також особливості непрямой номінації, зумовлені процесами метафоризації та метонімізації військових понять. Проаналізовано шляхи поповнення військової термінології, зокрема запозичення та національні тенденції пуризму.

У межах аббревіатур розглянуто військові терміни з зазначенням груп. До прикладу: в українській мові група на позначення назв організацій частин і

підрозділів представляє найчисленнішу групу: *бтз* (*батальйон технічного забезпечення*), *ЗСУ* (*Збройні сили України*). В угорській військовій термінології це здебільшого запозичені та міжнародно усталені аббревіатури, такі як *EOM* – *end of mission*.

Із застосуванням структурно-семантичного методу досліджено шляхи поповнення військової термінології, зокрема метафоричне, метонімічне утворення термінів та запозичення одиниць, що дозволило виявити закономірності їх семантичного функціонування та адаптації в українській та угорській мовах.

До прикладу: метафоризація військових термінів досліджувалась з урахуванням типів семантичних перенесень в українській та угорській мовах: *антропоморфні* – *військова хитрість*, *голова колони*, *alvó sejt* (військовий резерв), *a hadsereg gerince* (основа війська); *природоморфні*: *гусениця*, *мушка*, *vetőmagként szórt csapatok* (розосереджені війська); *соціоморфні*: *центр прийняття рішень*, *штабна мережа*, *forgatókönyv* (сценарій), *stratégiai sakkjátszma* (стратегічне планування); *артефактні*: *важіль впливу*, *зняти з консервації*, *parancsnoki lánc* (керуюча ланка), *védőöv* (зона оборони); *міфологічні та релігійні*: *зуби дракона*.

Аналізуючи процес запозичення військових термінів встановлювалась мова-донор: *амбразура* – з французької; *армія* – з німецької або французької мови, можливо, через польське посередництво; *арсенал* – засвоєне через польську або чеську та російську мову, походить з італійського, своєю чергою італійська мова запозичила з арабської; *атака* – запозичено через польську чи російську мову з німецької; *dandár* – з хорватської або сербської мови, походить з перської; *fegyver* – невизначеного походження, можливо походить від раннього новонаверхньонімецького; *flotta* – з німецької або італійської мови, походить від старонорвезької. Розглянуто також ступінь адаптації військових термінів у відповідних мовних системах.

Категоріальний обсяг структур представлено характеристикою компонентів за частинами мови, а формальний опис – через граматичні зв'язки та внутрішній порядок компонентів. До прикладу: *ракетний комплекс* – модель: прикметник + іменник, де іменник виступає компонентом-домінантою; *katonai parancsnokság*

(військове командування) – прикметник + іменник, де іменник виступає компонентом-домінантою). Фіксацією варіативності елементів складних термінів репрезентується їх здатність до комбінування й утворення багатокомпонентних термінологічних сполук (артилерійська батарея – артилерійська батарея дальньої дії; “tüzérségi osztag – tüzérségi osztag lövedékekkel“ (артилерійський підрозділ із снарядами)).

На *четвертому етапі* використано основні методи лінгвістичного аналізу, застосовувані для вивчення структури та функцій військової термінології обох мов, а також використано методику польового моделювання для внутрішньої організації військових терміносистем. Окрему увагу приділено методології когнітивної парадигми, що забезпечило реконструкцію української та угорської військової концептосфер і ідентифікацію ключових концептів. Запропоновано методику поетапного аналізу військової термінології, яка уможливила комплексний опис механізмів формування, розвитку та функціонування військових термінів у лінгвокогнітивному вимірі.

У процесі дослідження військової терміносистеми на основі поєднання методу реконструкції польової моделі та типологічного методу було виділено лексико-семантичні групи. Для формування лексико-семантичних груп до уваги бралися такі параметри, як гіпо-гіперонімічні відношення, частотність вживання у законах та нормативно-правових актах, функційно-предметна спорідненість та належність до єдиного понятійного поля. До прикладу: лексико-семантичні групи: Бойові дії (*бойове чергування, відбити наступ, відбиття атаки, закріпитися на досягнутих рубежах* тощо); Військова техніка: *дрон; авіаційний ракетний комплекс, артилерійська установка, безпілотний літальний апарат* тощо).

Лексико-семантичні групи у межах лексико-семантичного поля військової термінології формують три структурні зони – ядерну, центральну та периферійну. У ядерній зоні зосереджені системоутворювальні номінації, які забезпечують семантичну єдність та концептуальну основу усієї терміносистеми (Додаток Г, Додаток І). Ядро формують терміни, що несуть найбільше інформаційне навантаження та безпосередньо репрезентують військову галузь.

До центральної зони належать термінологічні одиниці, які мають уточнювальні або спеціалізуючі ознаки терміна. До центральної зони також увійшли складені терміни, які у своїй структурі мають два або три компоненти, оскільки в їхній внутрішній структурі один із компонентів виконує домінуючу, опорну роль, визначаючи загальне понятійне спрямування терміна, тоді як другий (або третій) компонент уточнює, звужує або розширює семантичний обсяг домінантної лексеми. На етапі формування дво- чи трикомпонентної моделі такі терміни реалізують модель “*основний термін + уточнювальна ознака*”, що дозволяє поєднувати високий ступінь спеціалізованості зі збереженням зв’язку з ядерною частиною терміносистеми. Внаслідок цього переважно дво- та трикомпонентні одиниці функціонують як проміжна ланка між узагальненими ядерними термінами та вузькоспеціальними периферійними номінаціями, забезпечуючи системну впорядкованість і логічну послідовність семантичних переходів у межах лексико семантичного поля.

Периферійну зону лексико-семантичного поля становлять військові терміни, до складу яких входять чотири і більше лексичних компонентів. Такі одиниці характеризуються високим ступенем структурної складності та вузькою спеціалізацією, що зумовлює їхню віддаленість від ядерної та центральної частин терміносистеми. Полікомпонентні терміни здебільшого функціонують у професійних текстах, позначаючи деталізовані тактичні операції, специфічні технічні характеристики, модифікації озброєння тощо. Семантика цих номінацій формується шляхом послідовного нашарування уточнювальних елементів, що забезпечує точність та складність опису. Водночас зв’язок із ядерною та центральною зонами проявляється через спільну семантику компонентів-домінант терміна, які забезпечують узгодженість термінологічної системи та зберігають логічну цілісність лексико-семантичного поля. До периферійної зони також увійшли військові терміни, утворені шляхом перенесення семантичного значення цілого терміна, або одного з його компонентів.

До прикладу. Лексико-семантична група – “бойові дії”. Ядерна зона: *атака, вторгнення, наступ* тощо. Центральна зона: *бойове чергування, відбити наступ,*

відбиття атаки тощо. Периферійна зона: *відбиття атаки ворожого десанту, бойова діяльність зі стримування території, формування об'єднань з усіма видами озброєння* тощо. Відсотки біля ЛСГ зазначаються від загального обсягу термінологічних одиниць поля.

Після аналізу лексико-семантичних груп та полів, який дозволив виявити внутрішні зв'язки між термінами та закономірності їх об'єднання, проводилась реконструкція концептів військової терміносистеми, що передбачала виявлення ключових одиниць мислення та їхніх мовних вербалізацій у військовій сфері української та угорської мов. До прикладу, до таких концептів належать “командування”, “оборона”, “оперативна діяльність”, “військова розвідка”, які відображають організаційні й функціональні принципи військової справи.

Аналіз вербалізацій концептів у різних військових нормативно-правових актах уможливив виявлення термінів, що їх реалізують у мовленні. До прикладу, концепт “операція” в українській військовій терміносистемі знаходить свою мовну реалізацію через терміни “бойова операція”, “спеціальна операція” тощо, тоді як в угорській мові він вербалізується термінами “katonai művelet”, “speciális művelet” тощо. Аналіз таких вербалізацій уможливив встановлення семантичних особливостей концепту та взаємозв'язків із іншими концептами терміносистеми, зокрема “командування” – визначає керівництво та контроль під час операції; “військова розвідка” – забезпечує інформаційне забезпечення операції; “оборона” – реалізація через конкретні операції. У межах реконструйованої концептосфери концепт “операція” займає ядерну зону, відображаючи його ключове значення для організації військових дій, тоді як деталізовані вербалізації та конкретні різновиди операцій розташовуються у центральній або периферійній зоні (“наступальна операція” “операція оборонного напрямку”), що демонструє їхню вузьку спеціалізацію та конкретність у застосуванні. Структурно-семантичний і компонентний аналіз концептів дозволив розкласти їхні значення на мінімальні смислові одиниці та простежити логічні ієрархічні зв'язки з суміжними концептами.

Наступний етап дослідження передбачав використання методів концептуального аналізу та реконструкції концептуальних моделей з метою виокремлення *концептуальних доменів*, які інтегрують лексико-семантичні групи у ширші когнітивні структури. На основі зіставного аналізу було виокремлено такі концептуальні домени в українській і угорській мовах як “Воєнні дії” / “Katonai műveletek”, “Збройні сили” / “Fegyveres erők”, “Техніка та озброєння” / “Haditechnika és fegyverzete”.

Кожен із цих доменів відображає специфічні аспекти військово-професійної діяльності. Запропонована модель військової концептуальної системи ґрунтується на принципі тематичної домінантності, що передбачає існування у військовій термінологічній системі обмеженої кількості смислових центрів. У межах військової сфери такими центрами є три ключові напрямки: інституційно організований суб’єкт (збройні сили), процесуальна сторона збройної боротьби (бойові дії) і комплекс матеріальних засобів її здійснення (техніка і озброєння). За результатами аналізу було сформовано концептуальну модель військової терміносистеми, що репрезентує її внутрішню організацію та ієрархію (Додаток Д). У межах концептуального аналізу встановлено, що концептуальні домени військової терміносистеми мають внутрішньо структурований характер і поділяються на парцели, які репрезентують окремі фрагменти знання та відображають специфіку номінації різних аспектів військової діяльності. До прикладу: У межах концептуального домену “Збройні сили” / “Fegyveres erők” було виділено парцели: “Військово-морські сили” / “Haditengerészeti erők”, “Забезпечення війська” / “A hadsereg ellátása”, “Оборонно-безпекові функції держави” / “Az állam védelmi és biztonsági funkciói”, “Окремі роди військ” / “A hadsereg egyes ágai” тощо.

З огляду на рекомендації низки дослідників щодо доцільності використання корпусної лінгвістики у термінологічних студіях [77; 255; 309; 305; 315], на основі аналізу текстових корпусів із використанням систем ГРАК і КУМ для української мови та MNSZ2 для угорської мови було встановлено вербалізатори *ключового концепту* за критеріями частотності вживання, дериваційного потенціалу, а також

аналізу семантичного навантаження. Таким ключовим концептом для військової терміносистеми як в українській, так і в угорській мовах виявився концепт ВІЙНА / HÁBORÚ.

Подальший етап дослідження передбачав концептуальний аналіз ключового концепту військової терміносистеми в українській та угорській мовах, встановлення його вербалізаторів і дослідження адаптації цього концепту до сучасних реалій під впливом екстралінгвістичних чинників на матеріалі українських та угорських засобів масової інформації періоду 2014 – 2025 років.

Опис *ключового концепту* військової терміносистеми здійснювався у чотири основних етапи: 1. визначення референтної ситуації, до якої належить концепт; 2. за допомогою тлумачних та енциклопедичних словників встановлення понятійного ядра концепту, експліковане у словникових дефініціях; 3. аналіз етимологічних характеристик концепту; 4. контекстуальний аналіз, що передбачає залучення різнотипних контекстів функціонування номінації концепту [52, с. 33].

Оскільки об'єктом дослідження є військовий термін з чітко окресленою сферою функціонування (див п. 1.2), метою роботи не є всебічний аналіз ключового концепту ВІЙНА у всіх його когнітивних, соціокультурних і емоційних вимірах. Основну увагу зосереджено на вивченні специфіки реалізації цього концепту через терміни військової терміносистеми та на аналізі їхньої репрезентації в професійній комунікації.

Дослідження здійснювалося в умовах війни в Україні, що триває з 2014 року, що не могло не позначитись на мовній картині світу українців. Війна істотно вплинула на розвиток військової терміносистеми, наповнивши концепти, пов'язані з агресією, захистом, боротьбою та перемогою новими смислами, які відображають не лише політичні чи історичні реалії, а й колективний досвід, емоційні переживання та національну ідентичність. Зіставний аналіз функціонування військових термінів в українських та угорських ЗМІ дає змогу простежити, як війна формує мовні концепти в країні, де тривають бойові дії, та як військова тематика репрезентується в державі, віддаленій від безпосереднього військового конфлікту.

Ключовий концепт військової терміносистеми ВІЙНА / HÁBORÚ репрезентує сукупність понять, уявлень та знань, які відображають специфіку військової діяльності, її організаційні, операційні, технологічні аспекти. Такі вербалізатори ключового концепту як ЗБРОЙНИЙ / ВОЄННИЙ / ВІЙСЬКОВИЙ КОНФЛІКТ, ЗБРОЙНА / ВОЄННА / ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ, АНТИТЕРОРИСТИЧНА ОПЕРАЦІЯ / АТО, ПОВНОМАСШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ, ОПЕРАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ / ООС в українській мові та FEGYVERES KONFLIKTUS, FEGYVERES AGRÉSSZIÓ, KATONAI KONFLIKTUS, HÁBORÚS HELYZET в угорській мові формують когнітивну основу військової терміносистеми.

З метою виявлення ключового концепту та його вербалізаторів у військовій терміносистемі як допоміжні використано загальнонаукові та лінгвістичні методи: *аналізу етимології слова, аналізу словникових дефініцій, корпусного аналізу*, а також матеріали тлумачних, синонімічних і етимологічних словників. Також було застосовано методи *кількісного аналізу, систематизації та узагальнення*, що дозволило оцінити частотність уживання військових термінів і порівняти їх лексико-семантичні особливості в угорській та українській мовах.

Упродовж дослідження використовувався метод зіставлення військової термінології угорської та української мов, що уможливив виявлення спільних і відмінних рис терміносистем обох мов. На завершальному етапі за допомогою методів систематизації та узагальнення проведено комплексний аналіз результатів і сформульовано підсумкові висновки.

Висновки до розділу 2

Запропонована в дисертаційній роботі методика лінгвокогнітивного аналізу військової термінології української та угорської мов ґрунтується на поєднанні традиційних лінгвістичних і сучасних когнітивних підходів та передбачає поетапне дослідження терміносистеми: від аналізу мовних одиниць і способів їх номінації до реконструкції військової концептосфери. Такий підхід уможливорює трансформацію мовних фактів у факти свідомості та виявлення особливостей

концептуалізації військових понять у зіставлюваних мовах.

Методика дослідження інкорпорує низку взаємопов'язаних методів і процедур, спрямованих на опис формально-структурних і семантичних характеристик військових термінів (структурно-словотвірний, структурно-семантичний, компонентний аналізи) і на реконструкцію концептуальних структур, що лежать в основі військової терміносистеми (метод концептуального аналізу, реконструкції польової моделі, типологічний і зіставний методи).

Структурно-словотвірний метод забезпечує виявлення продуктивних словотвірних моделей, дериваційних гнізд, способів номінації та кількісних показників їх уживання. Структурно-семантичний аналіз уможливорює встановлення шляхів поповнення терміносистем, зокрема через метафоризацію, метонімізацію та запозичення, а також визначення ступеня семантичної адаптації термінів. Метод компонентного аналізу дозволяє розкрити ієрархічну організацію полікомпонентних найменувань і закономірності їх внутрішньої структури, що підтверджує системний характер військової терміносистеми обох мов.

Методи концептуального аналізу, реконструкції польової моделі, типологічний і зіставний методи уможливили установити, що військова терміносистема української та угорської мов має ієрархічну організацію, яка реалізується через лексико-семантичні поля, що складаються з ядерної, центральної та периферійної зон. Ядерну зону формують системоутворювальні терміни з високим ступенем узагальненості та концептуальної значущості; центральну – номінації з уточнювальними ознаками, переважно дво- та трикомпонентні; периферійну – вузькоспеціалізовані терміни і терміни утворені шляхом метафоричного або метонімічного перенесення.

На основі поєднання методу реконструкції польової моделі та концептуального аналізу здійснено реконструкцію концептів військової терміносистеми, що дозволило виявити концептуальні домени (“Збройні сили”, “Техніка та озброєння”, “Воєнні дії”) як ширші когнітивні структури, які інтегрують окремі лексико-семантичні групи. Критеріями виокремлення концептуальних доменів стали функціональна значущість, частотність уживання,

дериваційний та інтеграційний потенціал термінів, а також їхня семантична цілісність.

На основі методу концептуального аналізу та із застосуванням корпусного аналізу українських і угорських текстів визначено, що ключовим концептом військової терміносистеми в обох мовах є концепт ВІЙНА / HÁBORÚ, який вирізняється високою частотністю вживання, значним дериваційним потенціалом і здатністю інтегрувати інші концепти. Його вербалізатори формують когнітивну основу військової терміносистеми та відображають актуальні воєнно-політичні реалії.

Загалом результати дослідження підтверджують доцільність застосування лінгвокогнітивного підходу до вивчення військової термінології, оскільки він дозволяє комплексно описати не лише мовну організацію терміносистеми, а й когнітивні механізми концептуалізації військової сфери в українській та угорській мовах.

Основні положення розділу висвітлено у публікаціях автора [13; 21].

РОЗДІЛ 3

НОМІНАТИВНИЙ ПРОСТІР ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ

Формування військової термінології здійснюється за допомогою різних способів номінації, серед яких провідне місце посідає пряма номінація, тобто лексична одиниця у своїй первинній функції. Така одиниця вважається нейтральним загальноживаним словом. Поряд із прямою номінацією функціонує непряма, тобто така, що мотивовано-опосередкована попередніми значеннями слова [126]. Пряма номінація спирається на словотвірні ресурси мови, а саме – афіксацію, словотвірні гнізда, композитний спосіб творення та аббревіацію. Непряма номінація ґрунтується на метафоричних і метонімічних перенесеннях, семантичній термінологізації, запозиченнях і калькуванні. Однак, з огляду на вимоги точності, однозначності і стандартизації, властиві військовій терміносистемі, метонімічні перенесення обмежуються окремими усталеними найменуваннями. Аналогічно калькування, попри його наявність у термінологічному фонді, не відіграє визначальної ролі в поповненні військової термінології, оскільки в більшості випадків перевага надається або прямому запозиченню або власне деривативним процесам словотворення.

3.1. Словотворення угорської та української військової термінології

Словотвірні можливості термінотворення української мови досліджували К. Городенська [56], Н. Клименко [95; 96; 332], І. Ковалик [100], О. Литвин [130], О. Медвідь [147], Ф. Нікітіна [163] та інші. Моделі словотвірної номінації військових термінів розглядалися в працях О. Андріянової [5] Л. Мурашко [159] та ін., які визначають морфологічний і синтаксичний способи як найпродуктивніші в сучасній військовій термінології. В угорському мовознавстві питання словотворення висвітлено в дослідженнях І. Черничка, З. Кармочі [256],

Ф. Кієфера [272], М. Ландані [273; 281], Й. Томпи [242], Б. Кеслера [270], А. Мартонфі [285] та інших.

Важливою рисою словотворення термінів є його усвідомлений і цілеспрямований характер [215, с. 84], унаслідок чого спеціальна термінологія становить найбільш керовану групу лексики літературної мови [196, с. 97].

Характерною особливістю термінотворення є те, що словотворчі морфеми в термінах виконують ширші функції, ніж у загальноживаній лексиці, зокрема класифікаційну [215, с. 84]. Для творення термінів також властиве активне залучення інтернаціональних елементів, які в поєднанні з афіксами мови-реципієнта, формують гібридні термінологічні одиниці.

Словотвірні процеси у військовій термінології охоплюють ті самі мовні механізми, що й і інших галузевих терміносистемах. Для формування нових термінів в українській та угорській мовах використовуються всі притаманні цим мовам способи словотворення, а також власний лексичний потенціал і запозичена лексика. За спостереженнями Клавдії Панасюк, у військовій термінології української мови переважають терміни коренево-флексійної будови, зокрема запозичення, що зберегли свою фонетичну форму в мові-реципієнті [169, с. 142].

Словотвірна номінація сучасної української мови поєднує динамічність і стабільність, забезпечуючи когнітивні та комунікативні потреби мовців. Вибір і реалізація словотвірних ресурсів української номінації зумовлені комплексом лінгвальних та екстралінгвальних чинників [91, с. 4; 178], що визначають напрями оновлення лексичного складу мови та механізми його адаптації до нових соціокультурних та комунікативних умов.

3.1.1. Афіксація як продуктивний спосіб творення військових термінів в аглютинативних українській та угорській мовах. Для творення військової термінології в угорській та українській мовах використовуються ті самі афікси, що й у загальній лексиці; питанням залишається їх продуктивність і частотність, що є віддзеркаленням певних когнітивних процесів термінотворення. Як зазначають лінгвісти І. Кочан, Г. Мацюк та Т. Панько для творення термінології

української мови найактивнішим є афіксальний спосіб. Загалом близько 80% терміноодиниць утворено саме морфологічним шляхом [171, с. 167]. На найбільшій продуктивності афіксального способу творення термінологічних одиниць наголошує Валерій Акуленко [1, с. 42], підкреслюючи, що морфологічна структура афіксального терміна закладає базис для його структурної систематизації, що має особливе значення для термінології.

Для визначення продуктивних афіксів у військовій термінології угорської мови значною мірою поклалися на дослідження Ференца Кієфера та Марії Ладані “Структура угорської мови. Морфологія”, у якому широко розглянуто афікси, що функціонують в угорській літературній мові [273].

Серед афіксальних способів творення військових термінів в українській мові найпоширенішим є *суфіксація*. Цей спосіб словотворення є одним із найефективніших прийомів поповнення різногалузевої термінологічної лексики, що підтверджують численні дослідження [2; 58; 73; 146; 199; 236] і що також знаходять підтвердження в результатах цього дослідження.

Як зазначає угорський лінгвіст Йозеф Томпа, в угорській мові суфікс створює нову лексичну одиницю або змінює форму слова, що супроводжується й зміною значення. Слово, до якого додається суфікс, є базовим (укр. *твірним/вихідним*) словом (*primitivum*). Нова лексична одиниця, утворена від твірного слова шляхом додавання модифікатора, є похідним словом. До похідного слова можна додати наступний модифікатор, і тоді новоутворене слово стає твірним для подальшого словотворення. Такий спосіб словотворення в угорському мовознавстві називається множинним і є дуже продуктивним [242]. Багаторазові утворення у цьому випадку майже необмежені. Наразі існує три основні способи деривації, кожен з яких може використовуватися в комбінації для створення нових форм: 1. аглютинація, або утворення шляхом з'єднання; 2. адаптація, або відродження суфіксів; 3. утворення так званих “кущів” морфем (результат послідовного або паралельного словотвору).

Шляхом аглютинації утворюються лексичні одиниці від однієї основи шляхом додаванням суфіксів. Прикладом може слугувати прикметник з

суфіксом **-i** (*hadászati* (стратегічний), *katonai* (воєнний), *taktikai* (тактичний)), іменник із суфіксом **-nok** (*parancsnok* (командир), *tábornok* (генерал)), прикметник із суфіксом **-es, -os** (*terrorellenes* (антитерористичний), *hadsereges* (військовий), *gyalogságos* (піхотний)) та інші.

Під адаптацією розуміємо морфологічну інтеграцію запозичених твірних основ у словотвірну систему угорської мови шляхом приєднання до них продуктивних формантів. Наприклад, іменники з суфіксом **-itas** (*mobiltás* (мобільність), *stabilitás* (стабільність), дієслова з суфіксом **-ál** (*szignalizál* (сигналізує), *szabotál* (саботує) та інші. У підрозділі відсоткові показники наведено від загальної кількості військових термінів відповідної частиномовної групи, утворених суфіксальним способом.

В угорській військовій термінології “кущі” морфем формуються внаслідок послідовного або паралельного словотвору від однієї твірної основи й репрезентують розгалужені дериваційні ряди з чіткою семантичною мотивацією. Наприклад *harc* (боротьба) – *harcol* (бореться), *harcos* (боєць); *véd* (захищає) – *védő* (захисник) – *védelem* (захист) – *védelmi* (захисний) та інші.

Військові терміни-іменники. В українській мові для позначення осіб пов’язаних зі сферою діяльності, військовим підрозділом або певною установою, утворюються терміноодиниці за допомогою питомих суфіксів **-ник, -ець** (13%) та іншомовних суфіксів **-ист, -іст** (2%) утворюються такі терміноодиниці: *десантник, зв’язківець, мінометник, піхотинець, полковник, розвідник, призовник, танкіст, артилерист*. Найбільшу активність виявив суфікс **-ник** (9%) на позначення певного роду діяльності.

Суфікси **-ер, -тор, -ир, -ант** (6%) на позначення осіб виявилися малочисельними і малопродуктивними: *командир, координатор, курсант, сапер*.

В угорській мові військові терміни-іменники на позначення звання / посади, виконання певних функцій творяться від:

- числівників за допомогою закінчень **-os/-es** (1%): *tizedes* (десятник), *százados* (капітан), *ezredes* (полковник);

- іменників за допомогою закінчень **-s** (0,2%), **-ság** (0,2%), **-nok** (0,4%) та прикметника **-nagy** (великий), який приєднується до іменника (1%): *főhadnagy* (старший лейтенант), *hadnagy* (лейтенант), *parancsnokság* (командування), *tábornok* (генерал), *vezérőrnagy* (генерал-майор), *zászlós* (штаб-сержант);

- дієслів за допомогою закінчень **-ó/-ő** (1%): *főképviseelő* (головний представник), *hadbíró* (військовий суддя), *védő* (захисник), *vezető* (командир).

Сучасна українська мова тяжіє до вирішення гендерних аспектів у найменуванні професій, посад, звань тощо. Від іменників чоловічого роду за допомогою суфіксів **-к(а)**, **-иц(я)/-ниц(я)** в українській мові утворюються відповідні іменники жіночого роду. Хоча сучасні словники не завжди встигають за швидкими суспільними змінами і тому не фіксують усіх форм жіночого роду назв професій і посад, у засобах масової інформації їхнє вживання вже стало ознакою мовної культури та доброго тону: *полковниця*, *лейтенантка*, *майорка*, *генералка*, *капітанка*, *командувачка*, *ветеранка* тощо: “30 липня тоді *полковниця* медичної служби, головна *інспекторка* Головної інспекції Міністерства оборони Тетяна Остащенко стала першою жінкою, яка обійняла генеральську посаду *командувачки* в історії Збройних сил України” (<https://povaha.org.ua/>). Беручи до уваги, що на сьогодні в українській мові вживання жіночого роду на позначення професій, роду діяльності і т.д. не є остаточно унормованим, можемо констатувати, що для творення військових термінів на позначення осіб жіночого роду найуживанішим є суфікс **-к**, оскільки він може поєднуватись з різними типами основ.

Для угорської мови зазначена тенденція не є релевантною, оскільки її граматична система не передбачає категорії роду. Позначення жіночої статі, за потреби, реалізується лексично за допомогою слова *nő* (жінка), однак у межах військової термінології такий спосіб номінації не є типовим.

Незначну активність у творенні термінів-іменників в українській мові виявили суфікси **-ств(о)** / **-цств(о)** (1%), які позначають певну діяльність, галузь або соціальне становища: *керівництво*, *офіцерство*.

Для позначення елемента певної системи, визначеного мотивувальним словом [215, с. 90], або ж назви абстрактного поняття у військовій термінології української мови використовуються суфікси **-изм/-ізм** (2%): *колабораціонізм, мілітаризм*.

Значну активність зафіксовано серед військових термінів-іменників, що позначають опредметнені ознаки, якості, властивості або назви предметів / об'єктів, утворених від мотивуючого прикметника за допомогою суфікса **-ість** (7%): *боедатний – боедатність, мобільний – мобільність*.

Терміни-іменники на позначення предметів, пристроїв і механізмів в українській мові утворені від дієслів, переважно префіксальних недоконаного виду, за допомогою суфікса **-ач** (2%): *передавач, приймач, тягач*.

Значну підгрупу військових термінів із загальним значенням опредметненої дії, процесу або на позначення збірних назв, було представлено віддієслівними іменниками, які утворюються за допомогою суфіксів: **-ни(я), -анн(я), -яни(я), -енн(я), -інн(я), -уванн(я), -юванн(я), -ованн(я)** (32%): *комплектування, озброєння, патрулювання, постачання, протистояння, угруповання, укріплення, управління*.

Продуктивним суфіксом у творенні військових термінів-іменників, твірною основою яких є іменником, в угорській мові є суфікс **-zat/-zet** (11%) на позначення збірних назв: *harcalakzat* (бойове формування), *fegyverzet* (озброєння).

В українській мові військові терміни-іменники з суфіксами **-ці(я), -аці(я)** (11%) здебільшого передають значення певної конкретної дії: *аероінспекція, комплектація, мобілізація*; суфікс **-изація** (1%) зазвичай вказує на специфіку процесу: *демільтаризація, інвентаризація*; суфікс **-фікація** (3%) – на безпосередній процес: *ідентифікація, фортифікація*.

В угорській мові питомий суфікс **-ió** (3%) та запозичені **-itás** (2%), **-izmus** (1%) приєднуються, як правило, до запозичених твірних основ і функціонально відповідають українським закінченням **-ація, -иція, -ість, -изм**: *erődemonstráció* (демонстрація сил), *mobilitás* (мобільність), *operáció* (операція), *operativitás* (оперативність), *pozíció* (позиція), *stabilitás* (стабільність), *terrorizmus* (тероризм).

Переважна більшість запозичених термінів адаптувалась і має схильність до деривації.

В угорській мові окремі військові терміни характеризуються наявністю таких запозичених суфіксів **-a**: *gerilla* (партизан), *katasztrófa* (катастрофа); **-ia**: *stratégia* (стратегія); **-ika**: *elektronika* (електроніка), *technika* (техніка); **-tika**: *taktika* (тактика); **-isztika**: *ballisztika* (балістика), *logisztika* (логістика); **-ista**: *terrorista* (терорист); **-ál**: *szolgál* (служить); **-um**: *szimbólum* (символ); **-ió**: *misszió* (місія), *pozíció* (позиція); **-áció**: *operáció* (операція); **-átor**: *rádiólokátor* (радар); **-ás**: *evakuálás* (евакуація), *reagálás* (реагування); **-itás**: *mobilitás* (мобільність), *operativitás* (оперативність); **-ális**: *reguláris* (регулярний), *speciális* (спеціальний); **-zis**: *krízis* (криза); **-us**: *konfliktus* (конфлікт); **-tikus**: *kritikus* (критичний); **-izmus**: *terrorizmus* (тероризм); **-ív**: *reaktív* (реактивний); **-atív**: *operatív* (оперативний); **-ázs**: *szabotázs* (саботаж).

Крім того в угорській мові існують відприкметникові військові терміни-іменники, які утворюються переважно за допомогою суфікса: **-ság/-ség** (17%): *azonosság* (ідентифікація), *hatékonyság* (ефективність), *rugalmasság* (гнучкість), *túlélőképesség* (здатність до виживання), *változékonyság* (мінливість), *váratlanság* (раптовість). Для української мови творення військових термінів-іменників від прикметників не є характерним.

Кількість військових термінів-іменників, утворених від іменникових основ за допомогою питомих угорських суфіксів, є невеликою. Значно більшу за обсягом групу становлять віддієслівні іменники.

Військові терміни-прикметники української мови утворюються від іменників за допомогою суфіксів **-н, -ов, -ськ** (76%) і вказують на приналежність комусь або чомусь: *бліндаж* – *бліндажний*, *бригада* – *бригадний*, *гармата* – *гарматний*, *кулемет* – *кулеметний*, *партизан* – *партизанський*, *артилерія* – *артилерійський*, *тил* – *тиловий*.

В угорській мові військові терміни-прикметники утворюються від іменників за допомогою суфіксів: **-i** (46%): *hadászati* (стратегічний), *hadi* (військовий), *hadműveleti* (оперативний), *harcászati* (тактичний), *harci* (бойовий), *légtéri*

(повітряний), *tüzérségi* (артилерійський), *védelmi* (захисний); **-os/-es** (6%): *fegyveres* (збройний), *gépes* (механічний), *helikopteres* (вертолітний), *lőszeres* (боєприпасний), *tömeges* (масований); **-(t)t** (3%): *korlátozott* (обмежений), *nyílt* (відкритий), *páncélozott* (броньований), *végszerelt* (відстріляний), *zárt* (закритий); **-ű/-ű** (1%): *kulcsfontosságú* (ключовий), *gyorsreagálású* (швидкореагуючий); **-is** (2%): *reguláris* (регулярний), *regionális* (регіональний), *speciális* (спеціальний), *territoriális* (територіальний).

Значно меншу кількість прикметників в українській мові було утворено від дієслів. У цьому процесі брали участь суфікси **-альн, -ан-, -ен** (24%): *бомбардувати* – *бомбардувальний*, *знищувати* – *знищений*, *мінувати* – *замінований*, *наступ* – *наступальний* тощо.

Однак в угорській мові такий спосіб творення є поширеним. Для військових термінів-прикметників активними були такі суфікси як: **-ható/-hető** (23%): *hordozható* (портативний), *javítható* (ремонтпридатний), *mozgósítható* (рухомий); **-ékony/-ékeny** (7%): *hatékony* (ефективний), *változékony* (мінливий), *mozgékony* (мобільний); **-tlan/-tlen** (6%): *korlátlan* (необмежений), *közvetlen* (безпосередній), *váratlan* (несподіваний); **-ó/-ő** (4%) : *közbeeső* (тимчасовий), *külső* (зовнішній).

Серед термінологічних одиниць військової галузі прикметники становлять значну частку, вони утворюються від іменників та мають самостійне значення.

Військові терміни-дієслова в українській мові суфіксальним способом утворюються здебільшого від лексико-семантичних груп, що позначають осіб за різними ознаками, конкретні назви предметів або абстрактні поняття, за допомогою суфіксів **-ат, -ит-, -уват- (-юват-)**: *заряд* – *заряджати*, *підрив* – *підривати*, *стеження* – *стежити*, *десант* – *десантувати*, *дислокація* – *дислокувати*, *атака* – *атакувати*, *міна* – *мінувати*, *війна* – *воювати*, *детонація* – *детонувати* тощо.

В угорській мові суфікс **-ál** використовується для позначення цілеспрямованих, організованих військових дій: *demobilizál* (демобілізувати), *evakuál* (евакуювати), *mobilizál* (мобілізувати), *neutralizál* (нейтралізувати).

Для позначення дії, спрямованої на зміну стану об'єкта або на спонукання до дії використовується суфікс **-ít**: *erősít* (посилювати), *gyengít* (послаблювати), *semmisít* (знищувати).

Військові терміни-дієприкметники української мови утворюються від дієслів за допомогою суфіксів **-ний, -тий, -ений, -аний, -уваний**: *озброювати* – *озброєний*, *розгортати* – *розгорнутий*, *знищувати* – *знищений*, *укріплювати* – *укріплений*, *патрулювати* – *патрульований*, *утримувати* – *утримуваний*.

У межах угорської військової термінології дієприкметники утворюються переважно від основ дієслів, що відповідають формі третьої особи однини безоб'єктного відмінювання, шляхом приєднання словотвірного закінчення **-ott, -ett, -ött**: *egyесít* – *egyесített* (об'єднує – об'єднаний), *irányít* – *irányított* (керує – керований), *tölt* – *töltött* (заряджає – заряджений). Інколи використовуються інші частини мови як основа для подальшої деривації.

Військові терміни-прислівники у межах цього дисертаційного дослідження окремо не аналізувалися, оскільки в укладеному глосарії (Додаток Е) досліджуваного матеріалу вони не були зафіксовані.

Префіксальний спосіб творення військових термінів в українській мові є малоактивним. На відносну продуктивність цього способу у військовій термінології вказують Наталія Акульшина [2, с. 89] та Ольга Андріянова [5]. Цей спосіб словотворення дозволяє розширювати лексичний запас мови, утворюючи нові слова на основі вже наявних. Префікси в українській мові можуть виконувати різні функції: зміну значення слова, формування антонімічного значення тощо.

В угорській мові, яка належить до аглютинативних мов, творення слів відбувається переважно шляхом послідовного приєднання морфологічних компонентів. Тому функціонування префіксів у традиційному українському розумінні тут не є типовим; їхні функції виконують постфікси. В угорській лінгвістиці під словотвором зазвичай розуміють додавання суфіксів до основ, складання основ і складання слів [256, с. 151].

Аналіз показав, що префіксальний спосіб здебільшого використовується у вторинній деривації, тобто не для створення нових термінів, а для уточнення або зміни значення: *заряджати – перезаряджати, воювати – завоювати* тощо.

Відносно продуктивними префіксами у військовій термінології української мови можна вважати префікси **ви-, на-**: *висадка, наступ, напад*.

Варто зазначити, що переважна більшість префіксів, наявних в українській мові, беруть участь у словотворенні військової термінології, серед них зокрема префікси **без-, ви-, з-, за-, на-, над-, пере-, під-**: *безпілотний, виведення, замінування, знищення, наведення, надзвуковий, передислокація, підтримка*.

В угорській мові префіксальний спосіб творення не є типовим у класичному розумінні, характерному для флективних мов, зокрема для української. Угорська мова не має префіксів як окремих словотвірних афіксів, проте функції, подібні до префіксальних, виконують відокремлювані компоненти (*igekötök*). Однак такий спосіб творення в угорській мові є малопродуктивним загалом і в військовому термінотворенні зокрема. Цим способом утворюються військові терміни-іменники та прикметники. Відносно продуктивними серед іменникових відокремлюваних компонентів можна вважати такі: **szak-**: *szakcsapatok* (професійні війська); **elő-**: *előkészítés* (підготовка), *előőrs* (пост); **al-**: *alezredes* (підполковник); **fel-**: *felváltás* (заміна).

Серед відокремлюваних компонентів термінів-прикметників та дієприкметників угорської мови зафіксовано, зокрема, такі: **elő-**: *előkészített* (підготовчий); **előre-**: *előretelepített* (передовий), *előretolt* (розширений); **köz-**: *közbeeső* (тимчасовий), *közbülső* (проміжний), *közúti* (дорожній). При цьому варто зазначити, що префікс **köz-** походить від прийменника **között** – *між* і здебільшого використовується для творення прикметників на позначення міжпредметності.

Для термінів-дієслів в українській мові притаманним є використання префіксів **в-, ви-, за-, об-, пере-** на позначення напрямку дії: *ввести, вистрілити, зайти, обійти, передислокувати*; префіксів **до-, за-, при-, роз-** на позначення початку чи кінця дії: *дозаряджати, застосувати, призивати, розмінувати*.

В угорській мові для термінів-дієслів здебільшого використовуються відокремлювані компоненти *el-*, *fel-* та *meg-*, які вказують на завершеність дії: *elküzdeni* (побороти), *felfegyverezni* (озброїти), *meglőni* (застрелити); та відокремлюваний компонент *le-* на позначення напрямку дії: *ledobni* (скинути), *leszállni* (десантувати).

Більшу активність в українській мові виявили питомі префіксоїди: *avia-*, *аеро-*, *анти-*, *віце-*, *де-*, *дез-*, *контр-*, *мото-*, *мульти-*, *опто-*, *радіо-* (*авіаносець*, *аеронавігатор*, *антитерористичний*, *віце-адмірал*, *демільтаризація*, *дезінформація*, *контрпартизанський*, *мотопіхота*, *мультикомтер*, *оптоволокно*, *радіонавігація*) та питомі префіксоїди *багато-*, *високо-*, *напів-*, *проти-*, *само-* (*багатонаціональний*, *високоточний*, *напіввійськовий*, *протимінний*, *самохідний*). В угорській мові більш активно функціонують префіксоїди *fel-*, *fő-*, *had-*, *hadi-*, *harc-*, *köz-*, *közel-*, *le-*, *lég-*, *légi-*, *repülő-*, *szak-*, *szét-*, *védő-*, *vissza-* (*felújítás* (відновлення), *főhadnagy* (головний представник), *haderő* (військова сила), *hadiállapot* (військовий стан), *harcalakzat* (бойове формування), *közkatona* (військовий за контрактом), *közelharc* (ближній бій).

Префіксально-суфіксальний спосіб творення в українській військовій термінології не є продуктивним; лише незначна кількість може слугувати прикладами: *забезпечення* – *забезпечувати*. Цей спосіб словотворення також слід розглядати як вторинний у процесі творення терміноодиниць, оскільки він здебільшого уточнює або модифікує значення вже наявних термінів: *піхота* – *піхотний* – *протипіхотний*, *війна* – *воєнний* – *повоєнний*, *зброя* – *збройний* – *беззбройний* тощо.

В угорській мові відокремлюваний компонент може приєднуватись до твірної основи разом зі словотвірним суфіксом, що формально наближає відповідні утворення до суфіксально-префіксального типу. Однак подібні дериваційні моделі не є продуктивними і мають переважно вторинний характер, оскільки не призводять до формування нових словотвірних категорій.

Отже, аналіз словотвірних моделей української військової терміносистеми засвідчує домінування суфіксального способу творення (76%), який є найбільш

продуктивним у формуванні термінів-іменників, прикметників і дієслів. Найактивнішими суфіксами для творення віддієслівних термінів-іменників виступають питомі суфікси *-нн(я)*, *-анн(я)*, *-янн(я)*, *-енн(я)*, *-інн(я)*, *-уванн(я)*, *-юванн(я)*, *-ованн(я)* (54%). Для термінів-прикметників найпродуктивнішими виявились суфікси *-н*, *-ов*, *-ськ* (52%).

Префіксальний і префіксально-суфіксальний способи словотворення відіграють переважно уточнювальну, вторинну роль, слугуючи засобами семантичної конкретизації вже наявних терміноодиниць. Найбільшу продуктивність демонструють питомі префіксоїди *багато-*, *високо-*, *напів-*, *проти-* (27%).

У суфіксальному словотворенні угорської військової термінології також простежується чітка ієрархія продуктивності формантів. Найвищу активність виявляє іменниковий суфікс *-ás/-és* (37%), за допомогою якого утворено переважну частку віддієслівних іменників. Серед віддієслівних термінів-прикметників домінує суфікс *-ott/-ött/-ett* (32%), тоді як у прикметниках, утворених від іменників, провідним є суфікс *-i* (46%).

Отже, в обох мовах найважливішу роль у творенні військових термінів відіграє суфіксальний спосіб. Водночас особливості будови мов зумовлюють різний характер цього процесу: в українській мові словотвірні моделі чітко пов'язані з частинами мови та поєднують питомі й запозичені елементи, тоді як в угорській мові суфіксація є основним засобом словотворення. Префіксальні та префіксально-суфіксальні утворення в обох мовах мають допоміжний характер. Попри різну морфологічну організацію української та угорської мов, афіксальний спосіб словотворення в обох військових терміносистемах виконує спільну системоутворювальну функцію. Відмінності ж полягають не стільки у самому принципі афіксації, скільки у співвідношенні кількості афіксів і рівня їхньої продуктивності, а також у способах реалізації дериваційного потенціалу в межах кожної мовної системи.

3.1.2. Словотвірні гнізда як відображення когнітивних процесів у військовій терміносистемі. Під словотвірним гніздом розуміється складна цілісна система, що утворюється в результаті впорядкування взаємозв'язків між спільнокореневими словами [63, с. 5], упорядкована відношеннями похідності [172, с. 95]. У межах гнізда простежуються всі дериваційні можливості спільнокореневих слів та їхнє місце у словотвірному процесі мови [58].

Гніздовий підхід дає змогу виявити характерні особливості словотвірних систем, притаманні як синтетичним, так і аналітичним мовам [186, с. 27]. Аналіз дериваційних процесів у межах гнізда дозволяє встановити ієрархічні відносини між його складниками, простежити семантичні зв'язки між спорідненими лексичними одиницями, визначити механізми мотивації похідних слів, розкрити способи їхньої внутрішньої організації, а також простежити трансформацію значення твірного слова у похідному [126, с. 213].

На думку Ольги Костриби, когнітивний антропоцентричний підхід трактує словотвірне гніздо як фреймову структуру, що виконує функції накопичення, упорядкування та відображення знань, заснованих на ментальному досвіді людини. Це дає змогу визначити когнітивний зміст у похідного слова через його семантичні та словотвірні зв'язки з вершинним компонентом гнізда, який не лише є носієм ключової ідеї, а й виконує роль відправної точки для організації концептуальної структури [109, с. 172].

Словотвірні гнізда є відкритими системами: у їхніх межах відбувається утворення нових лексем і переміщення окремих одиниць на периферію. Лариса Щигло зазначає, що гніздо може складатися виключно з термінологічних одиниць і належати до певної термінологічної підсистеми мови. Гніздо також є показовим для аналізу словотворчих ресурсів – формантів та основ – і динаміки семантичних змін похідних під час творення нових дериватів [232, с. 146].

Словотвірні гнізда складаються зі словотвірних ланцюжків, у яких об'єднуються всі споріднені слова, послідовно пов'язані між собою відносинами похідності та мотивованості. Твірна основа, від якої утворюються інші основи, є мотивуючою [186, с. 29]. На думку Аліни Саїк, у межах гнізда відбувається

взаємодія та перетин парадигматичних і синтагматичних відносин, і саме на них базується системність усіх мовних рівнів [190, с. 208].

Комплексною системоутворювальною одиницею гнізда є словотвірна парадигма – сукупність усіх похідних твірного слова; кількість парадигм відповідає кількості твірних слів [233, с. 99]. У термінологічних системах, словотвірні гнізда відображають ментальне знання людини, ієрархію понять та їхні взаємозв'язки, сприяючи уніфікації термінів і їх чіткому розумінню, зокрема в динамічних сферах, таких як інформаційна безпека та військова справа.

Значна кількість військових термінів української та угорської мов утворює словотвірні пари, тобто мінімальні одиниці словотвірного гнізда. Переважна більшість таких термінів представлена двозонною іменниково-прикметниковою парадигмою. В українській мові прикладом можуть слугувати такі пари (28%): *безпека* – *безпековий*, *бій* – *бойовий*, *вибух* – *вибуховий*, *вогонь* – *вогневий*, *гармата* – *гарматний*, *генерал* – *генеральський*, *камуфляж* – *камуфляжний*, *капітан* – *капітанський*, *склад* – *складський*, *служба* – *службовий*, *снаряд* – *снарядний*, *тил* – *тиловий*; в угорській мові (26%): *fegyver* (зброя) – *fegyveres* (збройний), *hadipar* (військова промисловість) – *hadipari* (промисловий), *katonai* (військовий (ім.)) – *katonai* (військовий (прикм.)), *légvédelem* (повітряна оборона) – *légvédelmi* (протиповітряний), *székhely* (штаб) – *székhelyes* (штабний), *tüzérség* (артилерія) – *tüzérségi* (артилерійський). Семантична позиція в цій зоні виражена назвою предмета, особи за видом діяльності, активної дії, тоді як прикметникова зона виражена ознакою твірної основи.

Іменниково-дієслівні словотвірні пари в українській військовій термінології представлені у незначній кількості (3%), тоді як в угорській – у суттєво більшій (49%): *загроза* – *загрожувати*, *панування* – *панувати*, *harc* (боротьба) – *harcolni* (боротися), *parancs* (наказ) – *parancsolni* (наказувати) тощо, де іменникова зона представлена назвою обставини або події, а дієслівна – просторовими характеристиками володіння або фізичного впливу.

Переважна більшість віддієслівних іменників в угорській мові утворюється шляхом додаванням до дієслівної основи постфіксів *-ús*, *-és*: *jávíít* (ремонтує) –

jávitás (ремонт), *kikerül* (ухиляється) – *kikerülés* (ухилення), *kirak* (вводить війська) – *kirakás* (введення військ), *kitelepít* (зміщує) – *kitelepités* (зміщення), *kitér* (об'їзжає) – *kitérés* (об'їзд), *ledob* (падає) – *ledobás* (падіння), *megállít* (зупиняє) – *megállítás* (зупинка), *menekül* (тікає) – *menekülés* (втеча).

Відносно велику групу словотвірних гнізд представлено тризонною іменниково-прикметниково-дієслівною парадигмою як в українській (17%), так і в угорській (16%) мовах: *volonter* – *volonterський* – *volonterити*, *konflikt* – *конфліктний* – *конфліктувати*, *удар* – *ударний* – *ударити*, *károsodás* (збитки) – *káros* (шкідливий) – *károsodik* (наносить збитки), *robbanás* (вибух) – *robbantott* (вибуховий) – *felrobban* (вибухає), *segítség* (допомога) – *segítségес* (допоміжний) – *segít* (допомагає). Семантична позиція іменникових твірних основ представлена найменуваннями виконавців дій, опредметнення дій; прикметникова зона представлена ознакою об'єкта за дією та призначенням для того, на що вказує твірна основа; дієслівна – переважно дією фізичного впливу.

Тризонні словотвірні гнізда з іменниково-прикметниковою парадигмою *війна* – *військо* – *військовий*, *генерал* – *генералітет* – *генеральський*, *strateg* – *стратегія* – *стратегічний*, *honvéd* (захисник) – *honvédség* (армія) – *honvédségi* (армійський), *parancsnok* (командир) – *parancsnokság* (керівництво) – *parancsnoksági* (керівницький), *tüzér* (артилерист) – *tüzérség* (артилерія) – *tüzérségi* (артилерійський) представлені переважно двома іменниковими і однією прикметниковою парадигмами як в українській (12%), так і в угорській (9%) мовах. Зазвичай семантика твірної основи виражається назвою осіб за функціональною діяльністю або назвою об'єкта чи дії. Іменникова парадигма передає збірну або узагальнену назву твірної основи; в українській мові при цьому часто використовується запозичений суфікс. Прикметникова зона здебільшого відображає ознаку іменникової парадигми.

Найчисленнішу групу (близько 40%) словотвірних гнізд в українській військовій термінології представлено полізонними іменниково-прикметниково-дієслівними парадигмами: *desant* – *десантний* – *десантування* – *десантувати*, *evakuáció* – *евакуаційний* – *евакуювати* – *евакуйований*, *zsoldos* – *захист* – *захисник* –

захисний – *захищати*, проте для угорської мови такі словотвірні гнізда не є характерними.

У полікомпонентних гніздах семантика іменникових твірних основ здебільшого виражена назвами дій та предметів. Іменникові словотвірні парадигми відображають збірні назви або назви осіб за функціональними діями. Прикметникова зона відображає ознаки об'єкта за дією, призначенням або вказівкою на твірну основу. Дієслівна зона представлена дієсловами категорії дії та стану.

При творенні видових дієслівних пар базовими є дієслова недоконаного виду, а більшість дієслів, що входять до словотвірних гнізд, має видову пару, утворену за правилами сучасної української та угорської мов. Аналіз показав, що для творення доконаного виду військових дієслів-термінів в українській мові продуктивнішим є суфіксальний спосіб: *стримувати* – *стримати*. Незначна група дієслів представлена двовидовими дієсловами з суфіксом *-ува/-юва-*: *десантувати*, *евакуювати*, *командувати*. В угорській мові доконаний вид зазвичай твориться за допомогою відокремлюваних компонентів (іgekötök) *meg-*, *el-*: *küzd* (бореться) – *elküzd* (поборов), *támad* (атакує) – *megtámad* (атакував), *védél* (захищає) – *megvédél* (захистив), *parancsol* (наказує) – *elparancsol* (наказав).

Спираючись на класифікацію лексико-семантичних груп і підгруп дієслів, запропонованою Марією Бігдай [10, с. 20], можемо стверджувати, що у творенні дієслівної зони словотвірних гнізд в українській військовій термінології участь беруть переважно дієслова для найменування дії з підкатегоріями *дієслова руху*, *дієслова переміщення об'єкта* і *дієслова фізичного впливу на об'єкт*. Інші лексико-семантичні групи дієслів виявили меншу активність.

Словотвірне гніздо може розбудовуватись за ступенем похідності не лише від простих слів, але і від складних, що є досить поширеним в угорській військовій терміносистемі: *határvédelem* (захист кордону) – *határvédelmi* (захищаючий кордони), *kezdeményezőkész* (готовий проявляти ініціативу) – *kezdeményezőkézség* (готовність проявляти ініціативу), *körkörös védelem* (всебічний захист) – *körkörösvédelmi* (всебічно захищений). Варто зазначити, що

деривація від композитних утворень для української військової термінології не є типовою.

Переважній більшості словотвірних гнізд української та угорської військової термінології властива лінійна структура з одним дериваційно-семантичним ланцюгом, що характеризується наявністю відношень мотивації, впорядкованістю словотвірних зв'язків усередині гнізда та системністю значень.

Словотвірні гнізда групуються навколо таких ключових понять як *бойові дії, війна, військо, військовий підрозділ, зброя, оборона, техніка*, які широко представлені в терміносистемах обох мов.

Отже, проведений аналіз словотвірних гнізд української та угорської військової термінології дає змогу виокремити як інваріативні, так і диферентні ознаки їх дериваційної організації. Інваріативним для обох мов є системний характер словотвірних гнізд, їх лінійна структура з чіткими мотиваційними зв'язками між компонентами та домінування іменника як основної частини мови для подальшої деривації. В обох терміносистемах активно реалізуються дво- та тризонні парадигми, що відображають універсальні механізми номінації військових реалій, зокрема опредметнення дії, позначення осіб за функціональною діяльністю та формування ознак за дією чи призначенням.

Водночас виявлено диферентні ознаки, зумовлені типологічними особливостями української та угорської мов. Українська військова термінологія демонструє більшу схильність до розбудови полікомпонентних словотвірних гнізд із розгалуженими дериваційними ланцюгами та активним залученням суфіксальних моделей. Для угорської мови натомість характерною є деривація від композитних основ і вища активність іменниково-дієслівних зв'язків, що відображає аглютинативний тип мови та особливу роль постфіксів і відокремлюваних компонентів.

3.1.3. Композитний спосіб творення військових термінів. Композитами, або складними словами, є слова, утворені “поєднанням двох або більше основ (коренів)” [329, с. 157]. Здебільшого спираються на денотативний та семантичний

критерій, а також на синтаксичну й граматичну цілісність. Незважаючи на триваючі дискусії щодо універсальних критеріїв, дедалі більшого значення набуває когнітивно-ономасіологічний підхід [211, с.133; 286].

В українській та угорській мовах композити інтерпретуються з різних теоретичних позицій, що зумовлює відмінності у підходах до їх опису в межах військової термінології. В українському мовознавстві поняття “композит” має як широке, так і вузьке трактування: у першому випадку йдеться про творення складних слів шляхом об’єднання в одну лексичну одиницю слів, основ або коренів. У вузькому розумінні під композитами розуміються слова, утворені поєднанням основ або коренів, які зазвичай поєднуються голосним і об’єднуються в одну лексичну одиницю, що набула формально-граматичних і семантичних ознак окремого слова [322]. Натомість угорські композити військової термінології є динамічним явищем. При їх утворенні використовуються наявні мові засоби номінації, а утворення складних слів не розглядається як конкурентне явище, а насамперед як процес семантичної диференціації та уточнення значення. Це також прояв інтернаціоналізації мови, що впливає на її структуру та посилює явище аглютинації [266, с. 229].

Проблематика виникнення та функціонування композитів по-різному осмислюється в українській та угорській лінгвістичних традиціях, що зумовлює доцільність її зіставного розгляду.

В лінгвістиці української та угорської мов дослідженням композитів присвячено наукові доробки М. Плющ, С. Самійленка, І. Тараненка, І. Ковалика, В. Русанівського, Н. Родзевич, В. Горпинич, Ф. Кіфера, Л. Ковач, А. Форіш та інших. Питання складних термінів розглядались у працях М. Богуцької, А. Бурячка, Л. Гончаренка, В. Марченка, В. Овчаренка, Н. Толчвай, А. Мартонфі та інших. Водночас у ширшому типологічному контексті творення термінів-композитів і їхню структурну організацію в різних мовах аналізували, зокрема, О. Кучеренко (німецька мова) [122], Д. Дубравська (англійська мова) [259], що створює методологічне підґрунтя для міжмовних зіставлень.

У межах української традиції серед критеріїв для визначення композитних утворень виділяють такі: синтаксична валентність (відсутність анафоричних зв'язків між композитом у цілому і внутрішнім компонентом); лексична цілісність; лексична природа компонентів; композит як цілісне утворення є членом однієї лексичної категорії [69]. Натомість в угорській лінгвістиці увага зосереджується передусім на дериваційному потенціалі словоскладання як системотворчого механізму, особливо в галузевій термінології.

Зіставний аналіз засвідчує, що в українській мові композити переважно розглядаються як окремий об'єкт класифікації з чітко окресленими критеріями, а в угорській мові осново- та словоскладання розглядаються як один із найпродуктивніших і функціонально значущих способів словотворення загалом і військової термінології зокрема [256, с. 151]. Як зазначає Густав Немеш, із кінця минулого століття угорській лінгвісти послідовно наголошують на провідній ролі словоскладання в системі словотвору угорської мови [293, с. 201]. Таким чином, зіставлення виявляє диференційні дослідницькі пріоритети, що полягають у відмінних підходах до аналізу та інтерпретації досліджуваного матеріалу: українська традиція тяжіє до теоретико-класифікаційного опису композитів, тоді як угорська – до їх функціонально-продуктивного осмислення в межах мовної системи.

Характерним явищем для обох досліджуваних мов є наявність між складовими композитів двох типів зв'язків: підрядного (складові перебувають у відношенні залежності) і сурядного (складові мають рівноправні семантичні та змістові зв'язки) [174, с. 204; 256, с. 151].

Словоскладання та основокладання в українській і угорській військових терміносистемах характеризуються різним ступенем продуктивності, що зумовлено типологічними особливостями мов і традиціями термінотворення. Як зазначає Іштван Черничко, в угорській мові при утворенні термінів від словосполучень граматичний зв'язок між компонентами (структурними елементами терміна) здебільшого зберігається в межах композита: *had* (військовий) + *művelet* (операція) = *hadművelet* (військова операція),

lég (повітряний) + *védelem* (оборона) = *légvédelem* (повітряна оборона), тоді як аналогічні поняття в українській мові частіше оформлюються складними багатокомпонентними термінами. Водночас і в угорській, і в українській мовах наявні однослівні терміни-композиції, утворені шляхом злиття основ, однак в угорській вони становлять системне явище (*gép* (машина) + *puska* (гвинтівка) = *géppuska* (кулемет), *gyűjtő* (збирач) + *távolság* (відстань) = *gyűjtőtávolság* (фокусна відстань). В українській мові, за спостереженнями Ніни Яценко [241, с. 18] та Клавдії Панасюк [169, с. 143], такі одиниці є кількісно обмеженими: *боєприпас*, *бомбоскидач*, *бомботримач*, *радіовисота*. Характерною ознакою угорських складних військових термінів є також можливість їхньої кореляції з підрядними словосполученнями, де другий компонент виконує домінуючу роль, а перший має означальні функції: *riadócsoport* = *a riadó csoportja* (група сповіщення), *riasztóeszközök* = *a riasztó eszközei* (засоби сповіщення), тоді як для української термінології така регулярна відповідність між композитом і синтаксичною конструкцією не є типовою. Загалом, за даними угорських досліджень, складні слова становлять близько 40% лексичного складу сучасної угорської мови [256, с. 151], що різко контрастує з українською військовою терміносистемою, у якій словоскладання не належить до провідних механізмів термінотворення.

Компонентний склад військових термінів-композицій в угорській та українській мовах може бути різним. За кількістю компонентів переважають двоскладні сполучення. Щодо частини мовності, то в обох мовах переважають іменникові та прикметникові компоненти.

Двокомпонентні іменникові композитні структури посідають важливе місце як в угорській, так і в українській військових терміносистемах, однак відрізняються за ступенем поширеності та внутрішньою організацією. В угорській мові іменникові композити, утворені шляхом поєднання двох іменників, становлять близько 32% і функціонують як єдині лексичні одиниці, у межах яких один компонент уточнює або конкретизує значення іншого: *adatvédelem* (захист даних), *békeművelet* (миротворча операція), *csapatzászló* (прапор підрозділу), *harctevékenység* (бойова діяльність), *terrortámadás* (терористичний акт). В

українській військовій термінології також переважають композити з іменниковим компонентом, проте їхня кількісна представленість є значно вищою: у 72% випадків обидва компоненти виражені іменниками. Такі утворення характеризуються високим ступенем лексичної цілісності та номінують складні військові поняття, зокрема: *боєготовність*, *боєпостачання*, *бомбосховище*, *бронекорпус*, *бронетранспортер*, *міношукач*, *ракетоносій*.

Досить чисельними в угорській мові є композити, утворенні поєднанням прикметника та іменника (46%), при цьому прикметник може займати як першу, так і другу позицію: *gerillaellenes* (контрпартизанський), *hadiállapot* (військовий стан), *hadköteles* (мобілізація), *hadművelet* (військова операція), *kézigránát* (граната), *közelharc* (ближній бій). В українській мові такі композитні утворення також наявні – *військовозобов'язаний*, *військовополонений* – проте їх кількість значно менша (17%).

Також досить чисельну групу в угорській мові складають композити, утворені дієприкметником та іменником (22%), де дієприкметник відображає дію або стан об'єкта, конкретизуючи його функціональні або ознакові властивості: *járőr* (патруль), *kikötővédelem* (захист порту), *körvédképesség* (здатність до захисту периметра), *lőgyakorlat* (практика стрільби), *repülőgép* (літак), *túlélőképesség* (здатність до виживання). Для української мови такі терміни не є характерними.

В угорській мові композити, утворені двома прикметниками – *nagyméretű* (великогабаритний) – або числівником і прикметником – *többnemzeti* (багатонаціональний) – представлені лише поодинокими прикладами. Водночас в українській мові такі терміни зустрічаються частіше (10%): *високоточний*, *малокаліберний*, *малопомітний*, *швидкореагуючий*.

Трикомпонентні військові терміни також є досить частотними, оскільки вони дозволяють точніше передати складні поняття та відобразити багаторівневу структуру військової організації й технічних характеристик. Зокрема це терміни утворені поєднанням трьох іменників (21%): *rádió-helymeghatározás* (радіопозиціонування), *rohamterepszakasz* (ділянка штурмової зони),

tetőpontmagasság (пікова висота); прикметника і двох іменників (67%), де прикметник уточнює або характеризує перший іменник, а другий іменник конкретизує чи класифікує об'єкт: *főálláskörlet* (головне місце дислокації), *hadszintérisméret* (знання зони бойових дій), *harcálláspont* (бойовий пункт), *harcfeladatciklus* (цикл бойових завдань); терміни, утворені поєднанням іменника, дієприкметника та ще одного іменника (12%): *front-találkozóütközet* (ділянка для певної фронтової операції), *tűzérfigyelőpont* (артилерійський спостережний пункт), *vadászrepülő-oltalmazás* (захист винищувача).

Полікомпонентні та юкстапозитні утворення в українській й угорській військових терміносистемах виявляють істотні кількісні й структурні відмінності. В угорській мові полікомпонентні композити трапляються відносно рідко, однак їх обов'язковою структурною ознакою є наявність щонайменше одного іменникового компонента, що забезпечує семантичну цілісність терміна *hadifogoly-gyűjtőpont* (пункт збору військовополонених), *hadosztály-tüzércsoport* (дивізійна артилерійська група), *hadsereg-hadművelet* (армійська операція), *tengerideszant-berakókörlet* (зона висадки морського десанту), *tengerideszant-erődemonstráció* (демонстрація сил морського десанту). В українській військовій термінології подібні полікомпонентні композитні структури є менш регулярними, натомість виразніше представлені інший тип складних утворень – юкстапозити, які кількісно обмежені в українській мові й значно поширеніші в угорській [97, с. 724; 164].

При цьому в українській військовій термінології юкстапозити найчастіше представлені іменниками для найменування осіб [156, с. 192]. Аналіз корпусу військових термінів показав, що група юкстапозитів в українській мові переважно представлена іменниками для позначення осіб за професією або посадою: *генерал-майор інженер-артилерист*, назви видів техніки/зброї *літак-розвідник*, *ракета-перехоплювач* або прикметниками: *військово-морський*, *транспортно-бойовий*. В угорській же мові юкстапозитні утворення охоплюють ширший спектр номінацій і формуються як шляхом поєднання двох однокомпонентних слів *fegyverzet-ellenőrzés* (перевірка озброєння), *koordináta-*

rendszer (система координат), так і поєднанням композитних утворень з однокомпонентною одиницею *élőerő-gazdálkodás* (управління живою силою), *flotta-szükségtpont* (база потреб флоту), *front-elsőlépcső* (перша лінія оборони), що свідчить про вищу структурну варіативність і продуктивність цього типу словотворення в угорській військовій терміносистемі.

Окрему підгрупу в межах композит становлять так звані гібридні утворення. Йдеться про термінологічні одиниці з фіксованою кореневою морфемою, часто інтернаціональною, яка не функціонує в мові як самостійна, або про кореневі морфеми повнозначних слів, які можуть вживатися в позиції афікса [110, с. 230].

Гібридні одиниці також можуть існувати у межах словотвірних засобів, маючи властивості, які розміщують їх десь на осі між основою та формантом. Ці факти відображені в лінгвістиці такими термінами, як квазікомполит, гібридний композит, інтернаціональний композит, інтернаціональне з'єднання, афіксоїдний (префіксоїдний, суфіксоїдний) композит, неокласичний композит, афіксоїд (префіксоїд, суфіксоїд), радикасоїд, напівморфема, квазіморфема, напівафікс, комбінаційна форма [295, с. 98].

Збільшення композитних утворень цього типу в мові виразно впливає на ступінь аглютинації значеннєвої структури мови, оскільки новостворені термінологічні одиниці можна без зусиль розділити на морфеми зі зрозумілою семантикою.

Отже, аналіз військових термінів-комполитів в українській та угорській мовах показує, що в обох системах головними компонентами є іменники та прикметники, а складні структури виконують функцію спеціалізації терміна. В українській терміносистемі композити та юкстаполити не є поширеними й представлені переважно однослівними термінами та гібридними утвореннями з інтернаціональним компонентом. В угорській мові творення композитів досить продуктивним способом термінотворення, переважно використовуються дво- і трикомполитні структури, полікомполитні структури є менш поширеними.

3.1.4. Абревіація у формуванні військової терміносистеми. Окрім афіксального та композитного способів ще одним структурним типом утворення військових термінів є творення шляхом скорочення, або абревіації. З погляду ономасіології цей тип не утворюється словотворчим шляхом, але є певною модифікацією вже наявних назв.

Питаннями абревіації в українській та іноземних мовах, зокрема в угорській, займалися такі дослідники як Д. Василенко [37], Б. Гончаров [54], К. Городенська [57], Н. Дзюбишина [67], С. Климович [98], Р. Микульчик [154], Ф. Кіефер [271], Н. Толчвай [315] та інші.

Під “абревіацією – скороченням” розуміють процес і результат усічення фонем і морфем, слів, або словосполучень при збереженні їх лексико-граматичного значення. Абревіатури становлять специфічну підсистему словотворення, де питання похідності, мотивованості, подільності та типів розглядаються відмінно від основного словникового складу [98, с. 246]. Більшість українських лінгвістів розрізняють лексичні та графічні абревіатури: до лексичних належать абревіатури, усічення та контамінації (телескопізми), графічні використовуються лише на письмі [66, с. 309]. Скорочення словосполучень до початкових літер дає такі типи абревіатур: акроніми, алфавітні, складові, графічні та латинські [229, с. 106].

Володимир Горпинич наголошує, що абревіація відрізняється від осново- та словоскладання насамперед характером сполучуваних компонентів. У осново- чи словоскладанні з'єднуються повноцінні семантичні одиниці – слова або основи, тоді як в абревіації компоненти представлені окремими звуками або частинами лексичної одиниці, що не пов'язані семантично [58, с. 129].

Як зазначають Людмила Сидоренко та Ольга Карбовська [195], в українській мові абревіація є порівняно новим словотворчим засобом і характерна переважно для іменників. На відміну від абревіатур, скорочення не мають абревіатурної форми у вимові й не мають власних граматичних характеристик.

Функціонування абревіатур у мові зумовлене кількома причинами: економією місця, уникненням довгих найменувань і надлишкової інформації, а також прагненням уникнення повторів. У професійному спілкуванні абревіатури використовуються частіше, ніж у побутовому, оскільки їхнє відношення до означуваних денотатів опосередковано мотивоване. Вони становлять характерну частину термінологічної лексики та професійного спілкування, переважно писемного [195, с. 134; 334].

Аналіз матеріалу показує, що у військовій термінології української мови представлені всі типи абревіатур. Найпоширенішими серед них є ініціальні абревіатури – скорочення від початкових літер термінів, як правило, написані великими або малими літерами (*ГІЗ – група інженерного забезпечення, РЗЗ – рухомий загін загороджень, ПУСЗ – пункт управління системою зв'язку, МП – медичний пункт, зрв – зенітно-ракетний взвод, ісб – інженерно-саперний батальйон*). Такі абревіатури мають ознаки знаків і проявляють певну спільність на міжгалузевому рівні, що зменшує їхні специфічні термінологічні характеристики.

У межах абревіатур усе частіше з'являються ініціально-цифрові абревіатури [58, с. 130], які широко використовуються у військовій професійній комунікації. Вони виникають на межі слова і знаку, можуть містити комбінацію букв і чисел, а в термінології поєднують символ із визначальним словом через дефіс (*АК-47 – автомат Калашникова, МіГ-31 – військовий літак, М-16 – гвинтівка, Т-90 – танк*). Такі абревіатури зустрічаються і в угорській мові: *F-16, MiG-21, H225M, C-390, KC-390*. З погляду словотворення цей спосіб є особливим типом абревіаційно-компаративного творення, при якому один із компонентів найменування не має лексичної форми. Аналогічним чином утворюються ініціальні та знакові абревіатурні композити. Беручи до уваги характер обох компонентів, їх можна класифікувати як гібридні, знаково-мовні найменування.

В українській військовій термінології абревіація характерна для таких тематичних груп як:

- назви організацій частин і підрозділів (представляє найчисленнішу групу): *бтз* (батальйон технічного забезпечення), *ВЗ* – вузол зв'язку, *військкомат* (військовий комісаріат), *ЗСУ* (Збройні сили України), *іс* – інженерний склад, *ОМБр* (окрема механізована бригада), *ОШМБ* (окрема штурмова механізована бригада), *пу* – пункт управління, *рїк* – (рота інженерних конструкцій), *рїр* (рота інженерної розвідки), *спецназ* (загін спеціального призначення), *ШЗ* (штурмовий загін);

- назви зброї, техніки, приладів і механізмів: *БМП* (бойова машина піхоти), *ЗРК* (зенітно-ракетний комплекс), *БМ* (бойова машина), *ППО* (протиповітряна оборона), *РТР* (радіотехнічна розвідка);

- найменування осіб, зокрема осіб за їхнім функціональним призначенням або статусом: *комбат* (командир батальйону).

Специфічним для ініціальних аббревіатур є обмеженість уживання певною галуззю, за межами якої такі аббревіатури вступають у омонімічні відносини і стають незрозумілими: *БМ* (військ. галузь) – бойова машина, *БМ* – бокс монтажний; барометер; *ВЗ* (військ. галузь) – вузол зв'язку, *ВЗ* – вискозиметр, високочастотний загороджувач тощо.

В угорській військовій термінології аббревіація не є типовим способом творення й охоплює невелику кількість одиниць. Це здебільшого запозичені та міжнародно усталені аббревіатури, такі як *ЕОМ* – *end of mission* (завершення завдання), *ТОО* – *target of opportunity* (спливаюча ціль), *НАТО* – *НАТО*. Утворення слів шляхом аббревіації або скорочення в угорській мові загалом не поширене [256, с. 156].

Отже, аналіз словотвірних процесів в українській та угорській військових терміносистемах засвідчує активне функціонування афіксального способу, насамперед суфіксації, яка є провідним механізмом формування термінів в обох мовах. Характерною диференційною ознакою є наявність у сучасній українській мові гендерно маркованих професійних назв, натомість в угорській категорія роду відсутня. Для обох мов властиве формування словотвірних гнізд; при цьому в угорській військовій термінології спостерігається вища частотність композитів,

а в українській композитні структури та юстапозити представлені обмежено. В українській терміносистемі продуктивною є абревіація, в угорській – вона має переважно запозичений характер.

3.2. Шляхи поповнення військової термінології української і угорської мов

3.2.1. Метафорична та метонімічна термінологічна номінація. Непряма номінація не є випадковим лінгвістичним явищем; вона виникає як реакція на зміни в суспільстві. Лінгвісти намагаються визначити моделі та правила цього процесу, щоб краще зрозуміти, як мова еволюціонує та адаптується до нових умов. Одним із проявів такої еволюції є створення нових термінів, що свідчить про постійну динаміку мовного середовища.

Професійна лексика належить до найактивнішої та найрозширенішої частини словникового запасу сучасної мови. Мотивацією виникнення нових понять, які з'являються разом із розвитком знань і комунікації, є створення нових термінів і практика найменування на основі вже наявних термінів і елементів літературної й діалектної мови [49; 128, с. 125].

У процесі створення термінів важливою є їх мотивованість [49; 92]. Питання мотивованості термінів досліджували такі науковці як М. Дзюба [64], Н. Заніздра, В. Заніздра [79], Т. Панько [170], Р. Микульчик [155] та інші.

З погляду мотивованості військові терміни як в українській, так і в угорській мовах можуть бути як прозоро мотивованими, так і такими, у яких мотивованість послаблена або втрачена, що властиво запозиченим одиницям: *танк* (англ. “tank” – бак для заправки, цистерна); *штаб* (нім. “stab” – палиця, жезл); *батальйон* (франц. “bataillon” – бойове угруповання); *гарнізон* (франц. “garnison” – місце перебування військ); *корпус* (лат. “corpus” – тіло); *zászlóalj* – батальйон; етимологічно пов'язане з *zászló* “прапор” та *alj* “нижня частина”; *parancsnok* – “командир”, походить від “parancs” – наказ, та “nok” – носій функції, однак в угорській військовій терміносистемі сприймається як стале позначення; *hadtest* –

“корпус”, буквально – “військове тіло”, аналогічно з лат. *corpus*, але мотивація розмита; *brigád* (франц. “brigade” – військовий підрозділ, початкове значення в угорській мові непрозоре).

Дмитро Василенко [38] зазначає, що утворення військових термінів відбувається переважно шляхом номінативної метафоризації. Метафорична номінація не має хаотичного характеру, а мотивується фаховими знаннями носіїв мови про певну галузь [81].

Мотивування термінів здійснюється за допомогою образів, на основі яких і формується метафора. Метафора передбачає перенесення за схожістю, внаслідок чого два предмети, різні за походженням і функціональним призначенням, зближуються на основі спільної, зазвичай зовнішньої, ознаки. Таким чином, хоча метафора й виконує мотивувальну функцію в термінотворенні, вона водночас слугує засобом інтерпретації терміноодиниць для нефахівців, що є важливим чинником когнітивних процесів.

В українському мовознавстві процеси метафоризації у військовій лексиці досліджували такі вчені-лінгвісти, як: Т. Чернишова [223], І. Качур [89], В. Кузьменко [119], С. Мойсеєнко [158], О. Мазєпова [138], Ю. Віт, Т. Хаджилій [44] та інші. Питанням метафоризації та метонімізації як загальномовних і когнітивно-семантичних процесів в угорській мові присвячені наукові доробки таких лінгвістів як Г. Дьорі, І. Хегедюш [265], Р. Бенчеш [248], З. Кьовечеш [246], К. Ресегі [303], Б. Ілдіко [268], К. С. Надь [289], А. Славі [308] та інші. Ще донедавна метафору розглядали переважно як стилістичний прийом, тоді як у межах термінотворення вона стала об'єктом дослідження порівняно недавно. Франтішек Чермак наголошує, що метафора є мовною універсалією, оскільки не існує жодної мови, навіть вимерлої, у якій вона не була б зафіксована [255, с. 76]. Водночас Марек Некула зазначає, що метафора поширена не лише в повсякденному мовленні, а й у професійній комунікації, а лексикалізована термінологічна метафора, яка створює образні поля, здебільшого відображає певну концептуальну теорію, побудовану на метафоричному перенесенні [290, с. 1016].

Військова термінологія не становить винятку: творення термінів шляхом метафоризації є досить поширеним явищем як в українській, так і в угорській мовах.

Найпоширенішим джерелами метафоризації у військовій сфері, на думку Світлани Єлісеєвої, є три галузі, що репрезентують відповідні понятійні сфери: світ людини – “фізіологія”, “анатомія”, “сім’я”, “дружба”; світ артефактів – “їжа”, “одяг і взуття”, “предмети і об’єкти домашнього вжитку”, “меблі”, “промислові товари”; світ природи – “тваринний світ”, “світ рослин”, “природні явища, “ландшафт” [74, с. 139].

Подібну класифікацію метафоричних джерел військових термінів пропонують лінгвісти Олег Лучик і Оксана Петренко, які виокремлюють такі типи метафор: антропоморфні, природоморфні, соціоморфні, артефактні, міфологічні та релігійні, метафори-колороніми [135, с. 177].

Прикладами творення військових термінів шляхом метафоричних перенесень в українській та угорській мовах є такі терміноодиниці:

антропоморфні: *військова хитрість, вічко (для стріляння), голова колони, нести вахту, ручна граната, серце оборони, стояти на вахті, alvó sejt (військовий резерв), a hadsereg gerince (основа війська), vérkeringésként működő logisztika (налагоджена логістика);*

природоморфні: *вогняний шторм, грім артилерії, гусениця, мушка, потік біженців, туман війни, farkasként támad (раптовий напад), tűzviharszerű előrenyomulás (сильний наступ), vetőmagként szórt csapatok (розосереджені війська), viharos támadás (раптовий напад);*

соціоморфні: *альянс сил, театр воєнних дій, центр прийняття рішень, штабна мережа, döntési mechanizmus (механізм прийняття рішень), forgatókönyv (сценарій), kulcsszereplő (ключова особа), stratégiai sakkjátszma (стратегічне планування);*

артефактні: *башта танку (гармати), важіль впливу, зняти з консервації, кулеметна стрічка, консервація техніки, ланцюг командування, магазин*

automata, katonai pajzs (військовий щит), *parancsnoki lánc* (керуюча ланка), *védőöv* (зона оборони);

міфологічні та релігійні: *зуби дракона, Сатана.*

Оскільки метафора характеризується високим ступенем компресії значення, вона може відігравати роль певного кодування назв операцій, військової техніки та різних підрозділів. Таке явище спостерігається в обох мовах. Прикладами таких кодових назв можуть бути: “Холодний яр” – військовий підрозділ, “Тигр” – танк, “Козак” – бойова установка, “Alfa egység” – військовий спецпідрозділ, “Bravo század” – військовий підрозділ, “Madár” – дрон, “Vadász” – літак.

Явище метафори тісно пов’язане з явищем метонімії. Інколи вони настільки тісно пов’язані, що одне спирається на інше, а іноді їх важко чітко розмежувати. Метонімічні вирази можна розглядати як своєрідну мовну девіацію, оскільки в цьому процесі слова вживаються не у їхньому буквальному значенні. Таке відхилення від стандартного використання мови дозволяє глибше зрозуміти не лише природу мови, а й концептуальні процеси, які стоять за мовленнєвою діяльністю [245, с. 678].

Метафора є результатом глибокої семантичної внутрішньої трансформації слова, що передбачає “виділення” ознак, покладених в основу метафори. Натомість метонімія ґрунтується на простішому типі зв’язку – асоціації за суміжністю. Вона не стосується вихідного номінативного значення слова і не передбачає складних багатоступеневих асоціацій. Тому мотивація метонімічних утворень є простішою порівняно з метафоричними: вона забезпечується або змістом слова в цілому, або однією значущою ознакою твірного слова, при цьому пріоритет належить мотивації змістом у цілому [158, с. 220].

Процес метонімізації у лінгвістичному розумінні тлумачиться як семантичний механізм вторинної номінації, за якого відбувається перенесення найменування між об’єктами або явищами, що перебувають у відношеннях логічної та функціональної суміжності. У терміносистемах, зокрема військовій, метонімізація виконує важливу функцію уточнення та спеціалізації значення, сприяючи формуванню стабільних і контекстуально закріплених терміноодиниць.

Метонімія функціонує в дискурсі як у позитивних, так і в негативних виразах, сприяє посиленню стереотипів, утворенню евфемізмів, створенню двозначності повідомлень. Крім того, метонімія забезпечує зв'язність і цілісність текстів/дискурсів, а також може виконувати функції експресивності, метафороутворення, тематизації та позначення [89, с. 24].

Одним із класичних прикладів метонімії є словосполучення: *штаб ухвалив рішення, генштаб повідомив, a frontvonal mozog* (фронт рухається), *tüzérség tüzet nyitott* (артилерія відкрила вогонь). Ці словосполучення вказують не на окремих людей або місця, а на узагальнені або збірні назви.

Варто зазначити, що явище метонімії не є поширеним у термінотворенні як угорської, так і української мов і становить лише незначний відсоток. На подібну ситуацію в різногалузевих терміносистемах вказують і дослідження Дмитра Василенка [40], Юлії Грибіник [59] та інших. Як правило, йдеться про нові термінологічні поняття, які позначаються назвами осіб шляхом переходу власних імен на загальні або ж за суміжністю між людиною і частиною одягу: *автомат Калашникова, коктейль Молотова, сині берети; Király-géppisztoly* (пістолет-кулемет Кіраї), *Rubik R-26* (серія тренувальних літаків), *Danuvia Fegyver* (зброя Данувія) (*Danuvia 39M, Danuvia VD-01, Danuvia 43M*). У той же час метонімічне переосмислення військових термінів є досить поширеним явищем у субстандартній мові військових.

Отже, метафорична та метонімічна номінація відіграють помітну, проте різну за ступенем активності роль у формуванні військової термінології української та угорської мов. Метафоризація виступає одним із провідних механізмів непрямой номінації, забезпечуючи семантичну прозорість термінів. Вона не має випадкового характеру, оскільки відображає фахові знання, досвід і колективні уявлення носіїв мови.

Метонімізація, на відміну від метафоризації, характеризується обмеженою продуктивністю в термінотворенні обох мов і виконує переважно допоміжну функцію. Її роль полягає у вторинному найменуванні та уточненні значення вже наявних одиниць, що зумовлено асоціативними зв'язками суміжності між

об'єктами, діями або їхніми характеристиками. Унаслідок цього метонімічні терміни здебільшого мають вузьку сферу вживання.

Зіставний аналіз засвідчує, що для військової термінології української та угорської мов інваріативною є тенденція до домінування метафоричної номінації над метонімічною. Водночас обмежене використання метонімії в терміносистемах пояснюється прагненням до однозначності, стабільності й системності термінів, що є визначальними вимогами фахової комунікації.

3.2.2 Запозичення та національні тенденції пуризму у творенні військової термінології української та угорської мов. Запозичення термінів в умовах глобалізації залишається одним із найактивніших джерел розширення угорської та української військових терміносистем. Процес запозичення є безперервним і стабільним, оскільки військова галузь тісно пов'язана з науково-технічними винаходами, проведеннями військових місій тощо, нові лексичні одиниці часто входять у мову разом із предметом або поняттям, яке називають. Хоча цей процес і є безперервним, у різний час він має різну інтенсивність, оскільки залежить від екстралінгвістичних факторів і воєнно-політичної ситуації в країні.

Вейн Сілкетт наголошує, що саме для військової сфери характерною є надзвичайно велика кількість запозичень, калькування та неологізації [306].

Особливістю сучасного етапу запозичення військових термінів є їх засвоєння без посередництва інших мов, хоча у попередні часові періоди входження нових термінів часто відбувалось опосередковано через інші мови. Така ситуація стосується не лише військової термінології, але є типовою для багатьох різногалузевих запозичень [210, с. 102].

Мовою-донором у кінці ХХ початку ХХІ століття для військових термінів стала англійська мова, це було спричинено передусім екстралінгвістичними факторами, зокрема посиленням військово-політичних зв'язків з англійськомовними країнами як Угорщини, так і України. До основних чинників активного запозичення англійськомовних військових термінів угорською мовою

можна назвати вступ країни до військового альянсу НАТО, не дивлячись на сильні тенденції пуризму і до сьогодні, військова галузь була вимушена перебудувати всю свою систему, включно з терміносистемою, під міжнародні стандарти. Робота зі стандартизації та уніфікації угорської військової терміносистеми ще не є завершеною.

Основними чинниками розширення англійськомовних термінів в українській військовій системі можна назвати військовий конфлікт 2014 року та ще більшу активізацію запозичень військових термінів від початку повномасштабної війни 2022 року, яка викликала неймовірну інтенсивність різних інтралінгвальних явищ, як то детермінологізацію, синонімію термінологічних і нетермінологічних одиниць, розширення військового сленгу тощо. Хоча Україна не є членом НАТО і ще у 1992 році подала заявку на отримання “Плану дій щодо членства в НАТО”, саме з 2014 року співпраця з альянсом набула нового значення, що викликало розширення англійськомовних запозичень військових термінів. Ще одним чинником активного процесу запозичень є відносна толерантність української мови, порівняно з угорською, до процесу запозичення як такого у різних наукових галузях і розмовній мові.

Ще до недавніх часів основними донорами запозичень української військової термінології були німецька, французька, польська та російська мови. Для угорської військової термінології основним донором була німецька мова. Зв'язки з англійською мовою як української, так і угорської, були опосередкованими і не носили сталий характер.

Так, до прикладу, з різних мов у різні історичні періоди українською мовою було запозичено такі однокомпонентні військові терміни: *амбразура* – “бійниця”, запозичено через посередництво російської мови з французької; французьке *embrasure* “бійниця” від дієслова “запалювати” [324, с. 66]; *армія* – запозичено з німецької або французької мови, можливо, через польське посередництво [324, с. 86]; *арсенал* – українською мовою слово засвоєне через польську або чеську та російську мову, походить з італійського “місце, де переховуються кораблі”, своєю чергою італійська мова запозичила з арабської “воєнна фабрика,

судноверф” [324, с. 87]; **атака** – запозичено через польську чи російську мову з німецької. Своєю чергою німецька запозичила з французької мови із значенням “нападати”, а походить лексична одиниця від італійського “починати (бій)” [324, с. 95]; **балістика** – запозичення з німецької мови: наука, що вивчає закони руху артилерійських снарядів [324, с. 127]; **бомба** – запозичення з німецької або французької мови, походить від італійського “ядро, що дзижчить” [324, с. 227]; **диверсія** – запозичення з німецької або французької мови, походить від французького “відхилення, відвернення” [325, с. 65]; **майор** – запозичено з німецької або французької мови “офіцерський чин” [326, с. 363]; **міна** – “наряд з вибухівкою, торпеда”, запозичення з німецької мови, походить від французького “копальня, міна; підкоп” [326, с. 477]; **патрон** – запозичення з німецької мови “патрон, шаблон” походить від латинського “вельможний захисник; оборонець” [327, с. 317]; **рота** – “військовий підрозділ” запозичення з польської мови через посередництво німецької та старофранцузької мов, пов'язано з латинським “розбиваю, ламаю, руйную” [328, с. 127] тощо.

Такі запозичені військові терміни не лише закріпились в активному лексиконі української мови, а й стали продуктивними основами для подальших словотвірних процесів, наприклад: *рота* – *ротний*, *міна* – *мінно-вибуховий*, *мінометний* і.т.д.

Значна частина запозичених військових лексем інтегрувалася в угорську мову через тривалі й багатоступінні процеси адаптації, охоплюючи фонетичне, морфологічне та семантичне уподібнення до національної мовної системи: **dandár** – “більша військова одиниця”, запозичення з хорватської або сербської мови, походить від перського “захисник” [340, с. 137]; **fegyver** – невизначеного походження, можливо походить від раннього нововерхньонімецького “машина для кидання каміння” [340, с. 137]; **flotta** – запозичення з німецької або італійської мови, походить від старонорвезького “корабель (ескадра)” [340, с. 137]; **géppuska** – складене слово, яку було створено за прикладом німецького слова “швидка вогнепальна зброя” [340, с. 137]; **gerilla** – “вільна команда”, поширилось із

французької мови, як потрапило в угорську мову – невідомо, походить від іспанського “війна” [340, с. 137].

Проте деякі запозичення залишилися лише частково асимільованими, а частина з них із часом стала інтернаціоналізми. Вони зберегли окремі риси мови-джерела, що вирізняє їх серед повністю засвоєної лексики: *alarm* – “військова тривога”, запозичення з німецької, французької або італійської мови [340, с. 35]; *arzenál* – “склад зброї”, запозичення з німецької або італійської мов, походить від арабського “робоче місце” [340, с. 54]; *automata* – “автоматична машина”, запозичення з німецької мови, угорська форма утворена від грецької форми множини [340, с. 59]; *bomba* – “бомба”, запозичення з німецької або італійської мови, походить від латинського “бомба” [340, с. 87]; *brigád* – “військова одиниця”, запозичення з німецької або італійської мови [340, с. 94]; *csata* – в угорську мову прийшло як військовий термін з турецької мови. Походить від хорватського або сербського слова “команда” [340, с. 119] та інші.

Інтернаціоналізми відрізняються від запозичень тим, що функціонують у міжнародному мовному середовищі, проте їхній склад і вживання в українській та угорській мовах не завжди збігаються. Різницю між цими типами лексичних одиниць у мовах-реципієнтах доцільно розглядати з погляду історичного запозичення. Під поняттям “запозичення” або “запозичене слово” розуміється процес проникнення до мови-реципієнта лексичних та інших елементів з мови-донора [16, с. 115], тоді як статусу “інтернаціоналізму” лексична одиниця набуває лише за умови вживання мінімально у трьох неспоріднених мовах; в іншому випадку йдеться про національне запозичення [93, с. 32]. Для інтернаціоналізмів є характерним близьке або ідентичне значення та в більшості випадків збережена вимова і написання [220, с. 91].

Кількісний аналіз військових термінів засвідчив, що в українській мові (6%) частка інтернаціоналізмів значно перевищує їхню кількість в угорській мові (2%). До числа таких запозичених термінів в українській належать: *артилерія, блокада, десант, командування, маневр, мобілізація, операція, патруль, розвідка* та інші. В угорській мові відповідні поняття представлені переважно автохтонними

формами: *felderítés* (розвідка), *járőr* (патруль), *tüzérség* (артилерія), *haditerv* (стратегія), *hadművelet* (операція), *parancsnokság* (командування), *mozgósítás* (мобілізація). Отримані результати свідчать, що українська військова термінологія демонструє вищий рівень інтеграції міжнародної лексики порівняно з угорською, де зберігається домінування питомих мовних засобів.

Внаслідок інтернаціоналізації галузевого лексичного запасу української та угорської мов значну частину слів і словотвірних елементів (включно з гібридними) становлять запозичення. Їхня “чужість” у мові-реципієнті забезпечує однозначність і точність найменувань, запобігаючи небажаній полісемії з питомими термінами [251, с. 71]: *армія, база, батальйон, корпус, стратегія, тактика, штаб; bázis – база, expanzió – експансія, kontingens – контингент, manőver – маневр, stratégia – стратегія, taktika – тактика* тощо.

Інтернаціональний характер військової комунікації посилюється позицією англійської мови як міжнародного засобу спілкування, що впливає на поточну та нову термінологію, зокрема: 1. тенденцію до відповідності запозичень і кальок; 2. іноземні ідіоматичні терміни, нещодавно запозичені з американської англійської, узгоджуються з ідіоматикою вітчизняної термінології, хоча деякі лінгвісти вбачають у такій інтерналізації скоріше “негативні” явища [257, с. 74]. Зважаючи на процеси уніфікації та стандартизації як в українській, так і в угорській військовій терміносистемі, англіцизми вживаються як інтернаціоналізми і в інших, переважно європейських, мовах: *drón/дрон, logisztika/логістика, manőver/маневр, misszió/місія, NATO/НАТО, norma/норма, objektum/об’єкт, rakéta/ракета* та інші.

Хоча угорська мова, як і більшість природних мов, запозичує слова з інших мов, у ній досі діють сильні пуристичні тенденції, що впливають на формування військової терміносистеми. Питання правомірності використання іншомовних слів активно обговорюються в угорському мовознавстві. Одним із найвідоміших пуристів був Деже Костолані, який замінював запозичення відповідними угорськими словами, роблячи тексти зрозумілими для всіх. Протилежну позицію

послідовно відстоював Бела Золнаї, вважаючи іншомовне слово новим відтінком мови та стилістичним збагаченням угорської мови [311].

Угорські мовні новотвори відображають вибірковий пуризм. У другій половині XVIII століття головною метою було очищення мови від латинізмів, на початку XX століття – боротьба з німецькими запозиченнями, а в 1930-х роках. англійські слова в спортивній термінології замінювали питомими. Ще донедавна вчителі-мовники протидіяли поширенню англіцизмів [275].

При виборі між запозиченням і утворенням термінів із внутрішньомовних джерел слід враховувати, чи містять іншомовні терміни елементи, що сприяють вмотивованості всього утворення. Важливим фактором є також ступінь їхньої вживаності у професійній сфері як на національному, так і на міжнародному рівні. Як зазначає Тарас Кияк, у старіших науках кількість іншомовних термінів обмежена, що свідчить про прагнення мови до саморегуляції та формування зрозумілих внутрішніх форм [93, с. 34].

Угорська військова термінологія зазнавала пуристичних впливів, хоча й не в такій повноті, як інші галузі. У результаті з'явилися військові терміни, які в багатьох мовах є інтернаціональними: *адмірал* (укр.), Admiral (нім.), admirál (чес.) – tengernagy (угор.); *армія* (укр.), Armeє (нім.), armia (пол.) – hadsereg (угор.); *артилерія* (укр.), Artillerie (нім.), artyleria (пол.), artilerie (румун.) – tüzérség (угор.); *гарнізон* (укр.), Garnisone (нім.), garnison (англ.), garnizon (пол.) – helyőrség (угор.); *міна* (укр.), Mine (нім.), mina (пол., чes.), mină (рум.) – akna (угор.); *партизан* (укр.), Guerilla (нім., англ.), guérilla (франц.) – szabadcsapat (угор.); *патрон* (укр.), Patrone (нім.), патрон (болг.) – töltény (угор.); *капітан* (укр.), capitaneus (лат.), capitaine (франц.) – őrnagy (угор.) тощо.

Отже, запозичення військових термінів відіграють важливу роль у розвитку української та угорської терміносистем. Як в українській, так і в угорській мовах у сучасності переважають інтернаціоналізми англійського походження, що пов'язано з екстралінгвальними чинниками, такими як розширення співпраці з НАТО та активізацію військових дій на Європейській частині континенту.

В угорській мові, на противагу українській, домінують внутрішньомовні терміни, підтримувані й донині пуристичними тенденціями.

3.3. Структурні моделі полікомпонентних військових терміноутворень

Структурні моделі формування термінів відіграють важливу роль у військовій терміносистемі, оскільки дають змогу відтворювати складні поняття шляхом поєднання кількох слів у стійкі номінативні конструкції.

Залежно від структурних особливостей терміни поділяють на однокомпонентні або полікомпонентні (дво- і більше). З погляду структурно-семантичної будови військових термінів однокомпонентні та полікомпонентні терміни “характеризуються різними структурними ознаками, тому кожен із типів цих термінів має досліджуватись окремо один від одного” [72, с. 98].

Словотвірно мотивовані військові терміни демонструють відносно розширений набір моделей творення. Для їх утворення використовуються загальні мовні словотвірні способи і засоби, часто ономасіологічно чи семантично спеціалізовані. Підвищення продуктивності і регулярності багатьох словотвірних моделей та прагнення спеціалізувати значення засобів словотвору для визначення певних понять можна вважати основною тенденцією сучасного терміноутворення [266, с. 267].

Запозичення іншомовних назв слід розглядати як прояв інтернаціоналізації, що реалізується переважно через збільшення кількості гібридних слів, здебільшого композитного типу. Цей процес безпосередньо впливає на структуру термінології, оскільки будова терміна зумовлює його формальну організацію: на відміну від однокомпонентних одиниць, багатоконпонентні військові терміни характеризуються складнішою внутрішньою структурою та вищим ступенем семантичної деталізації.

Зважаючи на неспорідненість та значні структурну диферентність української та угорської мов, термінологічні одиниці були цікавими для аналізу

на рівні повнозначних слів, тобто сполучники, прийменники та артиклі не враховувались як окремий компонент.

Алоїз Єдлічка зазначає, що полікомпонентні найменування в окремих випадках можуть мати синонімічні однокомпонентні відповідники, які функціонують паралельно у межах терміносистеми [269]: *артилерія – самохідна артилерійська установка; zászlóalj – támadó zászlóalj* (батальйон – штурмовий батальйон).

Полікомпонентні терміни (разом з фраземами) є фіксованими, сталими одиницями в системі і в тексті, це проявляється в функціонуванні значної кількості полікомпонентних термінів, які представляють собою один з найважливіших типів сталих найменувань. В лінгвістичній науці полікомпонентним термінам присвячено роботи таких вчених, як Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк [171], В. Пілецький [176], З. Куньч [120], О. Тараненко [212], О. Петрина [173].

Терміни-словосполучення як специфічний тип сталих словосполучень, мають синтаксичну форму номінальних груп, важливою є їх структурованість, довжина, сфера застосування, кількісний характер в одиниці, фіксованість і зв'язність окремих частин. Терміни-словосполучення мають ознаки семантично та синтаксично цілісної одиниці, де вибір домінуючого компоненту здійснюється за смыслом, а другий є мотивований першим [94, с. 6].

Професор Іван Вихованець [46, с. 196] терміни-словосполучення розглядає за принципом поділу словосполучень на прості і ускладнені. До простих відносяться переважно двокомпонентні словосполучення, а ускладненими є ті, що складаються від трьох до п'яти компонентів.

За структурою ускладнені словосполучення можна розподілити на три типи: просте словосполучення + залежне від нього окреме слово (за структурою є складним, а за семантикою – перехресно-цілісним); головне слово + залежне від нього словосполучення; головне слово + два або три залежних слова, не пов'язаних між собою та не утворюють між собою словосполучення (переважно дієслівні словосполучення) [79, с.18].

Важливим питанням, пов'язаним із функціонуванням полікомпонентних військових термінів, є фіксований порядок елементів, які становлять термінологічну одиницю, тобто складні терміни представляють собою стійкі словосполучення, які вводяться в текст [101, с. 293].

Софія Булик-Верхола та Юлія Теглівець за семантичною ознакою (за ступенем валентності) розрізняють терміни розкладні та нерозкладні. В межах **розкладних** виділяють: **вільні**, де кожен компонент може вільно сполучатись з іншими терміноелементами в межах військової терміносистеми; **неподільні словосполучення**, один з елементів є військовим терміном, а інший/інші має нульову термінологічну валентність, тобто є загальноновживаною лексичною одиницею. До **нерозкладних** термінів відносяться синтаксично стійкі сполучення, які набувають значення лише в неподільному вигляді [33, с. 9].

Нерозкладні терміни можуть бути представлені елементами як із термінологічною валентністю, так і сталими сполученнями загальноновживаних слів.

Терміносполучення, в яких би поєднувались декілька загальноновживаних слів, що утворюють термін, як в угорській, так і в українській мовах є відносно незначною; при цьому йдеться переважно про дво- та трикомпонентні терміни: *взяти в кільце*, *втрати живої сили*, *демонстрація сили*, *мінімальний інтервал зльоту*, *мінімальне стримування*, *мирний час*, *наземна ціль*, *санітарні втрати*, *система захисту*; *járvulékos veszteség* (супутні втрати), *körkörös védelem* (всебічний захист), *közlekedési támogatás* (логістична підтримка), *légi cél* (повітряна ціль), *megindulási helyzet* (початкова ситуація).

У межах визначення військової термінології ускладнені терміни не розглядалися як окрема категорія, а об'єднані разом зі складеними під загальним поняттям полікомпонентні терміни, оскільки ключовим є їхня структурна організація та функціональна роль у терміносистемі.

Беручи до уваги, що терміни співвідносяться з такими лінгвістичними категоріями як словотвір і належність до певної частини мови, вони можуть

виступати у військовій термінології іменниками, прикметниками, рідше дієсловами, і лише зрідка прислівниками [75, с. 6; 2, с. 175; 140].

В межах *двокомпонентних* військових термінів можна виділити різні структурні моделі відносно компонента-домінанта.

Через значні диференційні ознаки між українською та угорською мовами оригінальні терміни та їх перекладені відповідники демонструють системні розбіжності, що призводять до реалізації різних словотвірних моделей.

Полікомпонентні військові терміни в українській (27%) та угорській (32%) утворені за моделлю *(дієприкметник) прикметник+іменник*:

- іменник виступає термінологічним компонентом-домінантою для вираження фахового поняття, а (діє-) прикметник має нульову термінологічну валентність (тобто не є семантично самодостатнім): *автоматичний гранатомет, димові снаряди, легкий танк, надводна ціль, наземна ціль, нічний приціл, оптичний приціл, ранцевий вогнемет, ручна граната, самохідна артилерія, спарений кулемет, холостий снаряд, цільний вогонь, felszabadított terület* (звільнена територія), *felügyelt térség* (зона нагляду), *fenntartott út* (запланований маршрут), *gépesített lövészcsapat* (механізована стрілецька бригада), *helyzetnyilvántartó térkép* (ситуаційна мапа);

- іменник виступає номеном загального поняття, натомість (діє-) прикметник виступає термінологічним компонентом терміном-домінантою для вираження фахового поняття: *артилерійський вогонь, артилерійська підготовка, бойові умови, вибухова речовина, демаскувальні ознаки, мобілізаційне розгортання, протиповітряний комплекс, радіолокаційна станція, ракетна частина, fegyveres erők* (збройні сили), *háborús állapot* (воєнний стан), *háborús készenlét* (бойова готовність), *háborús tartalékok* (військові резерви), *háborús térség* (зона бойових дій).

- іменник виступає компонентом-домінантою, при цьому як іменник, так і (діє-) прикметник зберігають термінологічну валентність: *артилерійський снаряд, балістична ракета, бронейний снаряд, військовий конфлікт, мінний трал, оптичний приціл, осколковий боєприпас, ракетна зброя, ракетний снаряд,*

реактивна артилерія, тепловізорний приціл, ядерні боєприпаси, fegyveres konfliktus (збройний конфлікт), *fegyveres küzdelem* (збройна боротьба).

- окремі компоненти терміна, іменник і (діє-) прикметник, не є термінологічними одиницями, проте разом вони утворюють термін: *безперервний вогонь, вичікувальна позиція, обчислена дальність, підготовлена позиція, пробивна здатність, пряме влучання, спостережувана ціль, felderítő egység* (розвідувальний підрозділ), *légi támogatás* (повітряна підтримка), *megerősített állás* (укріплена позиція).

Модель творення двокомпонентних термінів, у яких обидва компоненти мають термінологічну валентність, є найпродуктивнішою в українській мові, тоді як модель терміна, де обидва компоненти представлені нетермінологічними одиницями, використовується найменш часто.

Для української мови характерним є функціонування полікомпонентних термінів із підрядним зв'язком між компонентами, утворених за моделлю *іменник Н.в. + іменник* у непрямому відмінку (зазвичай у родовому). Домінантним компонентом у цій моделі виступає, як правило, перший іменник, а конструкції переважно безприйменникові: *активність оборони, балансування ракети, ведення вогню, головка самонаведення, далекобійність зброї, стабілізація ракети, управління вогнем, ураження цілі*, проте не чисельну групу становлять терміни з прийменниковими конструкціями: *поправка на зміщення, стрільба на ураження, установка для стрільби*. В угорській мові за моделлю *іменник+іменник* утворюється значно менше військових термінів: *fegyverek elosztása* (розподіл зброї), *háború áldozatai* (жертви війни), *háború időszakai* (періоди війни), *háború időtartama* (тривалість війни), *háború jellege* (характер війни), *háborúk osztályozása* (класифікація війн).

Також в угорській мові представлена група *числівник+іменник*, яка в українській мові представлена здебільшого трикомпонентними словосполученнями: *első lépcső* (перша лінія фронту), *második lépcső* (друга лінія фронту).

У *трикомпонентних* словосполученнях в українській (22,1%) та угорській (26,4%) військовій термінології складовими елементами є іменники та прикметники, причому домінантну інформацію часто передає прикметник, який забезпечує диференціацію поняття:

- **прикметник+прикметник+іменник**: *броньована самохідна гармата, дивізійна артилерійська група, загальне вогневе ураження, запасний командний пункт, касетна бойова частина, тактична ядерна зброя, háborús egészségügyi biztosítás (військове медичне забезпечення), háborús katonai művelet (бойова військова операція) hadászati légi hadviselés (стратегічна авіаційна боротьба), hadászati vezetési pontok (стратегічні командні пункти);*

- **прикметник+іменник+іменник**: *артилерійська підготовка атаки, артилерійський корпус прориву, балістична підготовка стрільби, вогнева можливість артилерії, послідовне зосередження вогню, háborús veszteség pótlása (поповнення військових втрат), haditechnikai eszköz élettartama (тривалість експлуатації озброєння), haditechnikai eszközök veszteségei (втрати озброєння та військових засобів), hadműveleti irányítás átadása (передача командування операцією);*

- **іменник+прикметник+іменник** (терміни можуть бути прийменникові): *зброя масового ураження, компоненти ракетного палива, критерій бойової ефективності, кут вертикального обстрілу; снаряд зі збідненим ураном, прилад оптичної розвідки, прилад нічного бачення, dandár fő harcálláspont (головний командний пункт бригади), háború anyagi költségei (воєнні матеріальні витрати), háború hadászati szintje (стратегічний рівень ведення війни), háború hadműveleti szintje (рівень військових операцій);*

- **іменник+іменник+іменник** (терміни можуть бути прийменникові та сполучникові): *керування вогнем артилерії, команда на перенесення вогню, маскування військ та об'єктів, сили і засоби маскування, ellenség megsemmisítésének módja (спосіб знищення противника), erők és eszközök megóvása (збереження сил і засобів), felderítőerők képességei és lehetőségei (спроможності та*

можливості розвідувальних сил), *felkészülés és megelőzés időszaka* (період підготовки та запобігання);

Крім того, для угорської мови характерна значна кількість термінів, утворених із залученням дієприкметників, у зв'язку з чим такі одиниці було виокремлено в самостійні групи:

- **іменник+дієприкметник+іменник**: *dandár harcvezető központ* (командний пункт бригади), *hadra fogható repülőgépek* (літак, готовий до застосування в бойових діях), *hadsereg támadó hadművelete* (наступальна операція армії);

- **дієприкметник+прикметник+іменник**: *előretelepített hadműveleti támaszpont* (передова операційна база), *eltolt hálózati kezdőpont* (початкова точка зміщення мережі), *értékelt felderítési információ* (уточнена розвідувальна інформація), *fedett erőerők és tűzeszközök* (приховані сили та вогнева підтримка), *feltételezett saját erő* (передбачувані власні сили), *fenntartott felőrlő aknamező* (постійне виснаження мінного поля);

- **прикметник+дієприкметник+іменник**: *hadászati szállító repülőgépek* (стратегічний транспортний літак), *harcászati szállító repülőgépek* (тактичний транспортний літак), *harccal történő felderítés* (розвідка бойовими діями), *harci irányító csoport* (група бойового управління), *harci kiszolgáló támogatás* (підтримка бойового сервера), *harci kiszolgáló támogatóerők* (сили забезпечення бойової підтримки), *harci szállító repülőgépek* (бойовий транспортний літак), *impulzusüzemű frekvenciamodulált rádiólokátor* (імпульсо-модульний радіолокатор).

Досить численною та продуктивною виявилася група полікомпонентних словосполучень з чотирма- і більше компонентами військової термінології як в українській (22,1%), так і в угорській (25,1%) мовах. Ці полікомпонентні терміні-словосполучення характеризуються складною синтаксичною структурою з ускладненими внутрішніми зв'язками, при цьому їхні компоненти пов'язані шляхом керування або узгодження: *artilleriyska підготовка відбиття атаки противника, засоби повітряної артилерійської розвідки, станція наземної артилерійської розвідки; cél képét bemutató másolat, kollektív védőeszközökkel ellátott óvóhelycsapatok tömegpusztító fegyverek elleni védelme, csoportos célra*

önállóan vezetett tűz, emberi forrásból származó felderítési információ, felszíni erők elleni légi hadműveletek, forgással stabilizált leváló köpenyes lövedék, földi irányítással történő bevezetés leszálláshoz та інші.

В українській мові компонентами військових термінів часто виступають запозичені слова, тоді як в угорських термінах їхня кількість відносно невелика. Велика кількість прикметників у багатокомпонентних військових термінах свідчить про значну описовість військових найменувань як в українській, так і в угорській мовах.

Найчастотнішими у аналітичному терміноутворенні військової термінології української мови виступають такі базові компоненти як **військовий** (*військова агресія, військова адміністрація, військова база, військові втрати, військова дисципліна, тощо*), **воєнний** (*воєнна безпека, воєнні дії, воєнний потенціал, воєнний стан, воєнний конфлікт тощо*), **бойовий** (*бойова броньована машина, бойова дії, бойова потенціал, пошуково-рятувальна операція, бойова техніка, бойова забезпечення військ, бойова завдання тощо*), **стратегія/стратегічний** (*стратегія воєнної безпеки, стратегія національної безпеки, стратегія кібербезпеки, стратегія громадської безпеки, стратегія цивільного захисту, стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу*).

В аналітичному термінотворенні угорської військової лексики найвищу частотність демонструють окремі базові компоненти, які слугують структурним ядром відповідних термінів: **had-** (*hadsereg, hadseregút, hadszintér, hadtáp, hadmegye, hadművelet, hadüzenet, hadtudomány, hadviselés*), **katonai** (*katonai biztonság, katonai büntett, katonai életmód, katonai elmélet, katonai eskü, katonai gondolkodás, katonai kiscsoport, katonai konvoj*), **lég-/légi-** (*léggömbzár, légtér, légvédelem, légideszant, légi ellátás, légi fedélzeti, légi felderítés, légi forgalom, légi fölény*).

У цілому терміни з двома компонентами є досить чисельними в обох мовах (27% українська, 32% угорська), при цьому угорська мова має значну перевагу у двокомпонентних термінах над однокомпонентними (17%). Натомість українська військова термінологія має 29% однокомпонентних одиниць, що свідчить про

більшу лексичну компактність. Що стосується три- і більше компонентних термінів, то тут розподіл відбувся пропорційно в українській (22% трикомпонентних і 22% полікомпонентних термінів з більш ніж трьома компонентами) і (26% трикомпонентних і 26% полікомпонентних термінів з більш ніж трьома компонентами) угорській мовах. Тож в українській мові всі військові терміни, що складаються з різних компонентів, розділились на відносно рівні групи, у той час як угорська мова демонструє значну перевагу у творенні декількокомпонентних термінів.

Отже, інваріативною ознакою для української та угорської мов є значна активність іменників та прикметників у процесі аналітичного творення військових термінів. Аналітичний спосіб термінотворення є досить поширеним у військовій галузі обох мов, оскільки дозволяє точно передавати зміст понять, використовуючи сталі словосполучення. При такому типі творення основний термін-компонент (базовий) залишається незмінним, а другий компонент уточнює або деталізує його значення. Це забезпечує системність і логічну впорядкованість військової термінології, роблячи її зручною для фахової комунікації.

Аналіз військової термінології української і угорської мов показує подібні та відмінні тенденції у процесах її формування.

Структурно обидві мови формують військові терміни від однокомпонентних до полікомпонентних, причому в кожній фіксується висока продуктивність полікомпонентних конструкцій із чітко вираженим домінуючим компонентом, що забезпечує точну репрезентацію багатовимірних військових понять. В українській мові найчастотнішими базовими компонентами аналітичного термінотворення є *військовий*, *воєнний*, *бойовий*, *стратегія/стратегічний*, тоді як в угорській – *had*, *katonai*, *lég/légi*, що відображає системні особливості організації військової терміносистеми кожної із мов.

Висновки до розділу 3

Поповнення військової термінології відбувається у той же спосіб і на підставі тих же принципів, що характерні для всієї термінологічної лексики української та угорської мов. а саме: шляхом первинної номінації – у випадку первинної номінації термін утворюється за вже існуючими мовними моделями і правилами; шляхом вторинної номінації, яку можна контролювати та направляти, вона частіше керується нормами, ніж у випадку первинної номінації, оскільки виникнення нових термінів часто треба обґрунтовувати, інколи з посиланням на вже існуючий термін; за допомогою існуючих у мові словотворчих та структурних моделей; шляхом іншомовних запозичень.

Зіставний аналіз способів словотворення дає підстави стверджувати, що найпоширенішим способом як в українській (близько 70%), так і в угорській мовах (близько 90%) є суфіксальний спосіб словотворення. Найактивнішими суфіксами серед іменників в українській мові є суфікси **-нн(я)**, **-анн(я)**, **-янн(я)**, **-енн(я)**, **-інн(я)**, **-уванн(я)**, **-юванн(я)**, **-ованн(я)** (32%), в угорській – **-ás/-és** (37%); серед прикметників в українській мові найпоширенішими були суфікси– **-н-**, **-ов-**, **-ськ-** (52%), в угорській – **-i** (46%) та дієприкметниковий **-t (-tt)** (32%); серед дієслів найпоширеніший суфікс в українській мові **-ат, -ит-, -уват- (-юват-)** (36%), в угорській поширений. Префіксальний і суфіксально-префіксальний спосіб творення в обох мовах є малопродуктивним, оскільки йдеться переважно про вторинну деривацію.

Важливим маркером словотвірного потенціалу мови є утворення словотвірних гнізд, оскільки саме вони відображають свідомий і підсвідомий вибір певних афіксів у процесі деривації, що є суттєвою характеристикою функціонування військової терміноодиниці. Показовим є те, що в обох мовах явище словотвірних гнізд є надзвичайно поширеним. В українській мові найпоширенішими є полізонні парадигми (близько 40%), тоді як менш розширені гнізда представлені двозонними іменниково-прикметниковими парадигмами (28%) та тризонними іменниково-прикметниково-дієслівними парадигмами (17%).

Аналізований матеріал засвідчив, що в угорській мові домінують двозонні іменниково-дієслівні парадигми (49%), тоді як менш чисельними є іменниково-прикметникові парадигми (26%), полізонні парадигми не є типовими для угорської військової терміносистеми.

Словоскладання як спосіб творення військових термінів є досить продуктивним способом, хоча варто зазначити, що продуктивнішим у порівнянні з українською військовою терміносистемою є в угорській мові (близько 40%). Це переважно двоскладові сполучення з іменниковим компонентом, виражені іменниками або прикметниками. Певну підгрупу композитних одиниць представлено гібридними утвореннями, у яких присутня фіксована коренева морфема, переважно інтернаціональна. Аналізований матеріал дає підстави стверджувати, що юкстапозити теж не є чисельними серед українських військових термінів, натомість в угорській військовій терміносистемі вони становлять значну частку. В угорській військовій терміносистемі активно функціонують багатоскладові одиниці, окремі компоненти яких нарощуються, утворюючи єдиний термін. В українській військовій терміносистемі відповідниками таких термінів, як правило, є декількокомпонентні сполуки.

Проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що у військовій термінології української мови представлені всі типи аббревіатур, оскільки саме аббревіація відповідає основній вимозі, що висувається до термінів, а саме – лаконічності. Серед аббревіатур військової термінології найпоширенішими є ініціальні. В угорській військовій терміносистемі аббревіації складають відносно невелику групу, це переважно запозичені міжнародні одиниці. Нетиповість творення аббревіатур у військовій терміносистемі пов'язана з загальними лінгвістичними традиціями угорської мови.

У творенні полікомпонентних термінів активну участь беруть як внутрішньомовні лексичні одиниці (компоненти), так і запозичені. Полікомпонентні конструкції є домінантними як в угорській (83%), так і в українській (71%) військових терміносистемах. Особливістю військової термінології обох мов є значна кількість терміноутворень, що являють собою

терміни, у яких один або кілька компонентів можуть належати до загального словникового фонду мови.

Інваріативною ознакою є те, що семантичний спосіб творення військової термінології в обох мовах є менш продуктивним порівняно з морфологічним і синтаксичним. Метафоричні перенесення мають подібні сфери-донори і, незважаючи на різний історичний досвід, це вказує на приналежність двох соціумів до спільних культурних концепцій і уявлень. Метафоричне перенесення ґрунтується переважно на асоціативних зв'язках побутових понять і візуальних асоціаціях [50, с.51].

Явище метонімії становить лише незначний відсоток у термінотворенні військової галузі обох мов. Хоча з точки зору когніції, її функціонування в текстах є не менш важливим ніж явище когнітивної метафори.

Значну частину однокомпонентних військових термінів в українській мові становлять запозичені слова (близько 40%), але основним масивом творення військової терміносистеми залишаються питомі українські назви. Угорська мова завдяки сильним пуристичним тенденціям запозичених термінів має значно менше, хоча останнім часом ситуація змінюється. В різні часи і українська, і угорська лексика поповнювалася військовими термінологічними одиницями з різною інтенсивністю. В минулі століття основним донором для військової галузі слугувала німецька та французька мова. В сучасності з посиленням глобалізаційних процесів, необхідністю уніфікації та стандартизації військової термінології в обох країнах і переходу на стандарти НАТО, домінантною у площині донорства стала англійська мова.

Інтенсивність і походження запозичень різняться. Для української мови характерний високий рівень інтеграції англомовних інтернаціоналізмів, що обумовлено сучасними воєнно-політичними подіями та міжнародною співпрацею. Історично українська термінологія активно запозичувала лексичні одиниці з різних мов як прямо, так і опосередковано. Угорська військова термінологія також в різні часи запозичувала з різних мов, проте домінує питомий словниковий фонд, підтримуваний сильними пуристичними тенденціями.

Основні положення розділу висвітлено у публікаціях автора [14; 16; 17; 22; 23; 24; 25].

РОЗДІЛ 4

СИСТЕМНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ МОВ У КОГНІТИВНОМУ РАКУРСІ

4.1. Модель лексико-семантичного поля термінологічної номінації української та угорської мов

Модель лексико-семантичного поля військової термінологічної номінації української та угорської мов ґрунтується на поділі на ядерну, центральну та периферійну зони, структуровані за лексико-семантичними групами (ЛСГ). Далі наведено ЛСГ української та угорської військової термінології, які репрезентують основні концептуальні домени воєнної сфери. Вони відображають системну організацію ключових понять, пов'язаних із бойовими діями, плануванням, управлінням, структурою збройних сил, озброєнням, результатами воєнних процесів та характеристиками військової діяльності. У межах цих ЛСГ згруповано терміни, що належать до різних тематичних підсистем – від позначення дій та просторових орієнтирів до класифікації озброєння, фортифікації, роду військ і суб'єктів воєнних відносин. Така структуризація дозволяє чітко окреслити семантичні зв'язки між одиницями терміносистеми та створює підґрунтя для подальшого аналізу центральної та периферійної зони української та угорської мов.

4.1.1. Ядерна зона лексико-семантичного поля. У межах дослідження військової термінології важливим етапом є аналіз ядерної зони лексико-семантичного поля (ЛСП), оскільки саме вона становить основу для подальшого вивчення системної організації спеціалізованої лексики. Ядерна зона охоплює ті терміни, які відіграють ключову роль у процесі опису, регулювання та функціонування військової діяльності. Саме ці номінації забезпечують стабільність терміносистеми та слугують опорними елементами професійної комунікації.

Вивчення ядерної зони в угорській та українській мовах передбачає встановлення того, які терміни становлять основу терміносистеми і які групи лексичних одиниць належать до базового рівня функціонування військової лексики. Це дає змогу описати загальні закономірності формування військової термінології, визначити напрями її структурної організації та простежити, яким чином у кожній мові репрезентовано ключові військові поняття.

До ядра лексико-семантичного поля української мови увійшли терміни, що характеризуються найвищою частотністю вживання у нормативно-правових актах і законодавчих документах (14% від загального складу терміноодиниць). Саме ці одиниці забезпечують нормативно-правову фіксацію базових військових понять, пов'язаних зі статусом збройних сил, організацією оборони, режимами воєнного стану, обов'язками та відповідальністю суб'єктів військової діяльності. Їх регулярна присутність у законах, указах, статутах і підзаконних актах забезпечує сталість значення, уніфікованість використання та високий рівень термінологічної впорядкованості, що зумовлює їх місце у ядрі ЛСП.

1. Бойові дії: *атака, вторгнення, маневр, наступ, оборона, укріплення* (3%).
2. Військова техніка: *БМП, дрон, танк* (1%).
3. Документи та законодавство: *доповідь, наказ, закон, рапорт* (4%).
4. Забезпечення армії: *боєприпаси, одяг, озброєння, тилове забезпечення* (2%).
5. Засоби ураження: *артилерія, бомба, балістика, снаряд, міна, ракета, ракетний комплекс* (3%).
6. Захист країни: *безпека, захист, кібербезпека, мобілізація, строкова служба* (2%).
7. Місця дислокації та організації військових дій: *лінія фронту, фронт, штаб* (5%).
8. Планування військових дій: *розвідка, стратегія, тактика* (3%).
9. Результати військових дій: *втрати, жертва, загиблий у бою, зниклий безвісти, поранення у бою, учасник бойових дій* (27%).
10. Роди військ: *авіація, десант, збройні сили, піхота, розвідка, сили спеціальних операцій* (32%).

11. Суб'єкт воєнних відносин: *ворог, полонений, противник, супротивник* (10%).
12. Управління та командування: *наказ, начальник штаба, посада, розпорядження* (3%).
13. Форми бойових зіткнень: *конфлікт, рейд, штурм* (2%).
14. Фортифікація: *бліндаж, окоп, форпост* (3%).

Спираючись на аналогічну модель, застосовану до української термінології, було здійснено структурне розмежування ядерної зони ЛСП військової термінології в угорській мові.

Як і в українській мові, ядро угорського ЛСП формують терміни (14%), які найчастіше зустрічаються у нормативно-правових актах і законодавчих документах, що підтверджує універсальність цих інваріантних значень для військової терміносистеми.

1. Dokumentumok és jogszabályok (документи та законодавство): *parancs* (наказ) (1%).
2. Fegyveres erők szerkezete (структура збройних сил): *állomány* (запас), *egység* (одиниця), *fegyveres erők* (збройні сили), *honvédség* (армія) (5%).
3. Hadsereg ágai (роди військ): *deszant* (десант), *felderítés* (розвідка), *flotta* (флот), *gyalogság* (піхота) (21%).
4. Hadsereg beszerzése (забезпечення армії): *fegyverzet* (озброєння), *hadiipar* (військова промисловість), *harcbiztosítás* (страхування), *tartalék* (резерв) (18%).
5. Harci műveletek típusai és módszerei (види і методи бойових зіткнень): *evakuálás* (евакуація), *hadművelet* (воєнна операція), *harc* (боротьба) (3%).
6. Irányítás és vezetés (управління та командування): *háborús vezetés* (військове керівництво), *hadászati parancsnokság* (оперативне командування) (3%).
7. Jogszabályok (законодавство): *háborús állapot* (воєнний стан), *hadköteles* (мобілізація) (3%).
8. Katonai kapcsolatok tárgya (суб'єкт воєнних відносин): *ellenség* (ворог), *fogoly* (полонений) (2%).

9. Katonai műveletek bevetési és szervezési helyei (місця дислокації та організації військових дій): *garnizon* (гарнізон), *körlet* (зона), *lépcső* (лінія оборони) (14%).
10. Katonai műveletek eredményei: (результати військових дій): *áldozat* (жертва), *sértő* (постраждалий), *veszteség* (втрата), *végállapot* (кінцевий стан) (5%).
11. Katonai műveletek tervezése (планування військових дій): *hadászat* (стратегія), *harcászat* (тактика), *harcfeladat* (бойове завдання), *katasztrófavédelem* (запобігання катастрофам), *küldetés* (місія), *taktika* (тактика) (18%).
12. Országvédelem (захист країни): *biztonság* (безпека), *megóv* (захист), *védelem* (захист) (3%).
13. Pusztítás eszközei (засоби ураження): *rakéta* (ракета), *tüzérség* (артилерія) (2%).
14. Riasztás rendszerei (системи сповіщення): *alarm* (тривога), *riadó* (сповіщення) (2%).

Отже, зіставний аналіз ядерної зони лексико-семантичного поля військової термінології в українській та угорській мовах демонструє, що її основу формують терміни, які часто зустрічаються в законодавстві. В обох мовах ядро включає ЛСГ, пов'язані з бойовими діями, родами військ, структурою, особовим складом та результатами військових дій, що свідчить про універсальні категорії військової терміносистеми. Зіставний аналіз показує подібність організації ядерної зони. Виявлені відмінності мають несуттєвий характер і стосуються передусім розподілу термінів між окремим групами, не порушуючи спільних принципів структурування та функціонування ядра.

4.1.2. Центральна зона лексико-семантичного поля. Центральна зона ЛСП становить проміжний рівень між ядром і периферією терміносистеми та виконує функцію смислового посередника між найтипівішими і менш прототиповими одиницями поля. Саме в цій зоні відбувається активна взаємодія базових і похідних термінів, а також розширення семантичних меж спеціалізованої лексики.

Для військової термінології центральна зона є особливо показовою, оскільки вона об'єднує терміни, що деталізують поняття, виражені в ядрі. Такі одиниці забезпечують семантичну гнучкість терміносистеми, уточнюючи ознаки явищ, процесів або дій, важливих для військової сфери.

Центральна зона ЛСП військової термінології української мови (64% від загального складу терміноодиниць) охоплює ті терміни, які зберігають тісний семантичний зв'язок із ядром, але водночас характеризуються більшою структурною розгорнутістю та уточненим змістом. У цій зоні зосереджені лексеми, що деталізують базові поняття воєнної сфери, конкретизують типи дій, об'єктів чи процесів, а також відображають різні аспекти військової організації, техніки та операцій. Центральна зона виступає смисловим проміжним шаром між однокомпонентними одиницями ядра та складнішими полікомпонентними утвореннями периферії.

1. Амуніція та спорядження: *бойовий комплект, бронезилет, військове обладнання, каска, тактичні окуляри, тактичні рукавиці, шолом* (0,8%).
2. Безпека і захист: *кібербезпека, кіберзахист, система захисту, протиснайперський камуфляж* (0,6%).
3. Бойова техніка: *авіаційний ракетний комплекс, артилерійська установка, безпілотний літальний апарат, бойова броньована машина, бомбардувальник, броневий автомобіль, винищувач* (5%).
4. Бойові дії: *бойове чергування, відбити наступ, відбиття атаки, закріпитися на досягнутих рубежах, вибух, доукомплектування, стримування натиску, утримання нових позицій* (6,1%).
5. Види атак та обстрілів: *артилерійський обстріл, атака дронів, бойове бомбардування, ворожа атака* (4,1%).
6. Види бойових зіткнень: *військова операція, наступальна операція, стратегічна наступальна операція, стратегічна оборонна операція, спорадичні бої* (6,2%).
7. Деталі зброї та техніки: *башта гармати, башта танку, гільза, кулеметна стрічка, курок, магазин, магазин автомата* (2%).

8. Дисципліна та нагородження: *бойова готовність, присвоєння звання, стройовий огляд (0,6%)*.
9. Документи та законодавство: *директива, доктрина, інструкція, настанова, повістка (0,3%)*.
10. Забезпечення армії: *боєдатні засоби, сухий пайок (0,1%)*.
11. Засоби розвідки: *пеленгатор, пошук ворога, радар, радіозонд, радіонавігація, радіотеплолокатор, шумопеленгатор (0,5%)*.
12. Засоби ураження: *артилерійські снаряди, балістична / далекобійна / зенітна / крилата / ракета, вибухівка, ракета великої дальності, ракета повітряного базування, ручна граната, торпеда (5%)*.
13. Зброя: *автомат, пістолет (0,1%)*.
14. Звання, ранги та посади: *адмірал, генерал, воєначальник, воєнний кореспондент, генерал-лейтенант, генерал-майор, капітан I рангу, командир армії / батальйону / взводу / роти, капітан, лейтенант, майор, матрос, підполковник, полковник, сержант, солдат, старшина (7%)*.
15. Місця дислокації та організації військових дій: *бойовий простір, військова база, військовий об'єкт, лінія бойового зіткнення, дислокація, мінне поле, передній край оборони, передові позиції, фланг (6%)*.
16. Мобілізація і мобілізаційний резерв: *військова служба, військовий облік, військовий обов'язок, військово-лікарська комісія, допризовник, призов, територіальний центр комплектування (1,2%)*.
17. Навчання особового складу: *бойова підготовка, бойовий потенціал, тактико-спеціальні / тактико-стройові / тактичні заняття, командно-штабні навчання (1,1%)*.
18. Нормативно-правові та етичні засади ведення війни: *бойовий документ, бойовий статут, військові адміністративні правопорушення, військово-облікові документи, закони та звичаї війни (2,2%)*.
19. Особовий склад і резерв військової служби: *командир, командувач, курсант, офіцер, резерв, резервіст, рекрут (2,2%)*.
20. Підривна діяльність: *саботаж, тероризм (0,1%)*.

21. Планування військових дій: *військово-морська стратегія, замисел операції, оборонне планування, планування операції, сценарій дій, стратегія воєнної безпеки, стратегія національної безпеки, стратегія кібербезпеки (5,3%)*.
22. Результати військових дій: *бойовий досвід, військові втрати, відставка, втрати живої сили, зрада, капітуляція, окупація, полон, поранення, санітарні втрати, фронтові втрати (6,2%)*.
23. Роди військ: *армія дронів, бойова охорона, винищувальна авіація, військовий сапер, морська авіація, сапер, снайпер, стрілок, танкіст, штурмовик (6,3%)*.
24. Розвідувальна діяльність: *бойовий радіус, військова розвідка, розвідка боєм (1,3%)*.
25. Розпізнавальні знаки: *бойова ідентифікація, бойовий вигук, військові знаки розрізнення (0,7%)*.
26. Системи сповіщення: *сирена, тривога (0,1%)*.
27. Стан і мета воєнної діяльності: *воєнна / екологічна / економічна / державна / державна / зовнішньополітична / інформаційна безпека, безпека інфраструктури (5,7%)*.
28. Структура збройних сил: *авіапункт спеціального призначення, аеромобільний батальйон / бригада / взвод / відділення / полк / рота, аеромобільно-десантний батальйон / рота, артилерійська батарея / бригада / дивізіон, батальйон, батальйон біологічного / радіаційного / хімічного захисту, батальйон зв'язку / управління, боездатні сили, полк, рота (15%)*.
29. Суб'єкт воєнних відносин: *агресор, диверсант, захисник, зрадник, окупант, партизан, перебіжчик (5%)*.
30. Управління та командування: *військова адміністрація, військова комендатура, військове командування, військово-політичне управління, команда, командний пункт, контроль, міська військова адміністрація, пункт, центр (2,6%)*.
31. Форми бойових зіткнень: *битва, бій (0,2%)*.
32. Фортифікація: *бліндаж, окоп, форпост (0,2%)*.
33. Характеристики особового складу: *патріотизм, стресостійкість (0,1%)*

Центральна зона ЛСП військової термінології угорської мови (61% від загального складу терміноодиниць) репрезентує широкий пласт спеціалізованих номінацій, які деталізують базові воєнні поняття й розширюють значення ядерних одиниць. Аналіз центральної зони дозволяє простежити, як угорська терміносистема відображає різноманіття операційних, структурних і технічних аспектів військової діяльності.

1. Azonosító jelek és értesítés (розпізнавальні знаки та сповіщення): *csapatzászló* (прапор підрозділу), *jelhang* (сигнальний знак), *jelszó* (пароль), *jelzőeszköz* (сигнальний пристрій), *kulcsszimbolum* (ключовий символ), *riasztóeszközök* (засоби сповіщення), *válaszjel* (сигнал відповіді) (3,4%).
2. Beszerzés és logisztika (забезпечення і логістика): *arzenál* (арсенал), *erőforrás* (ресурс), *erők és eszközök megóvása* (збереження сил та засобів), *javítás* (ремонт), *lőszerkészlet* (постачання боєприпасів), *üzemeltetés* (технічне обслуговування) (5,1%).
3. Dokumentumok és jogszabályok (документи та законодавство): *beadvány* (справа), *doktrína* (доктрина), *hadműveleti biztosítás* (оперативне страхування), *hadműveleti jelentés* (оперативний звіт), *harcérintkezési jelentés* (звіт про бойові дії), *jelentési vonal* (лінія звітності), *katonai charta* (статут) (0,9%).
4. Erődítmény (фортифікація): *árok* (окоп), *erődelem* (укріплення), *erődkörlet* (укріплена зона), *léggömbzár* (повітряне загородження), *menet* (марш), *védőállás* (оборонна позиція), *védőkörzet* (захисна зона), *védőöv* (зона оборони) (1,2%).
5. Fegyelem és tanítás (дисципліна та навчання): *hadműveleti kiképzés* (оперативне навчання), *hadrend* (військовий порядок), *harcrend* (бойовий порядок), *lőgyakorlat* (практика стрільби), *menetfegyelem* (дисципліна маршу), *menetoszlop* (основа ходи) (5,1%).
6. Fegyver (зброя): *automata* (автомат), *hadászati rakétafegyverek* (стратегічне ракетне озброєння), *hadszintér-atomerő* (атомна зброя у зоні бойових дій), *géppuska* (кулемет), *löveg* (гармата), *lövészfegyver* (вогнепальна зброя), *önvédelmi fegyver* (зброя для самооборони), *rakétafegyver* (ракетна зброя) (1,7%).
7. Fegyver és gépalkatrészek (деталі зброї та техніки): *lövészelem* (елемент стрілецької зброї), *rakétafejrész* (головна частина ракети), *szabad szárny* (вільне

крило), *szállemez* (приціл), *szárny* (крило), *tengelytáv* (колісна база), *védettség* (броня транспорту) (0,9%).

8. Fegyveres erők szerkezete (структура збройних сил): *brigád* (бригада), *dandár* (бригада), *hadászati csoportosítás* (військове угруповання), *hadműveleti alárendelés* (оперативне підпорядкування), *hadosztály* (дивізія), *hadsereg* (військо), *hadseregcsoport* (група військ), *harcalakzat* (бойове формування) (4%).

9. Felforgató cselekedetek (підривна діяльність): *szabotázs* (саботаж), *tamadó* (нападник), *terrorista* (терорист), *terrorizmus* (тероризм) (1,3%).

10. Haditechnika (військова техніка): *hadászati szállító repülőgép* (стратегічний транспортний літак), *hadigépezet* (військова машина), *helikopter* (гелікоптер), *lövészpáncélos* (стрілецька броньована машина), *naszád* (катер), *repülőgép* (літак) (5,3%).

11. Hadsereg ágai (роди військ): *díszőrség* (почесна варта), *front-rakétacsapatok* (реактивна артилерія), *gerilla* (партизани), *gerillaerők* (партизанські сили), *konvoj* (конвой), *rejtett erők* (приховані сили) (5,1%).

12. Harci műveletek (бойові дії): *csapatmozgás* (передислокація військ), *fegyverhasználat* (використання зброї), *hadicsel* (військові дії), *hadjárat* (військова кампанія), *hadmozdulat* (маневр) (5,1%).

13. Harci műveletek típusai és módszerei (види і методи бойових зіткнень): *gerillaháború* (партизанська війна), *harcérintkezés* (бойовий контакт), *harchelyzet* (бойова ситуація), *kitelepítés* (зміщення), *kitérés* (об'їзд), *légvédelem* (повітряна оборона) (5,2%).

14. Háború szakaszai (етапність війни): *háború időszakai* (періоди війни), *háború időtartama* (тривалість війни), *hadászati siker* (військовий успіх) (1,7%).

15. Héjazás típusai (види обстрілів): *gyorstűz* (швидкий вогонь), *lövedékszórás* (розсіювання снарядів), *lövedékzár* (залп куль), *oldalazótűz* (фланговий вогонь), *tömegtűz* (масовий вогонь), *törtűz* (кинджальний вогонь), *tűzősszponosítás* (концентрація вогню), *tűzőv* (пояс вогню) (4,3%).

16. Hírszerzés eszközei (засоби розвідки): *gyűjtótávolság* (фокусна відстань), *kettős rendeltetésű eszköz* (пристрій подвійного призначення), *satellit rádiólokátor* (супутниковий радар) (0,5%).

17. Hírszerzés és analitika (розвідка і аналітика): *azonosság* (ідентифікація), *álcázást észelő fényképezés* (фотографування для виявлення людей в камуфляжі), *hadszintérismeret* (знання зони бойових дій), *harcfelderítés* (розвідка боєм), *körvédőképesség* (здатність до захисту периметра) (5,1%).
18. Irányítás és vezetés (управління та командування): *élőerő-gazdálkodás* (управління живою силою), *hadászati szintű vezetés* (керівництво стратегічного рівня) (5,2%).
19. Katonai kapcsolatok tárgya (суб'єкт воєнних відносин): *légi ellenség* (повітряний ворог), *partizán* (партизан), *védő* (захисник) (0,2%).
20. Katonai műveletek bevetési és szervezési helyei (місця дислокації та організації військових дій): *főálláskörlet* (головне місце дислокації), *gyűjtőpont* (точка збору), *hadszintér* (зона бойових дій), *halogatózóna* (зона затягування військових дій), *harcállás* (позиція), *harcelőőrs* (пост), *harcterület* (поле бою), *körlet* (зона) (6,7%).
21. Katonai műveletek eredményei (результати військових дій): *ellenség szétzúzásának befejezése* (завершення розгрому ворога), *felszabadított terület* (звільнена територія), *háború áldozatai* (жертви війни), *hatékonyság* (ефективність), *személymotoszás* (особисті травми) (5%).
22. Katonai műveletek tervezése (планування військових дій): *hadviselés* (ведення бою), *harcfeladatciklus* (цикл бойових завдань), *háború hadműveleti szintje* (воєнний операційний рівень) (11%).
23. Katonai ruha (військовий одяг): *diszjelgőöltözet* (парадна форма), *katonai egyenruha* (військова форма) (0,3%).
24. Pozíciók és rangok (посади, звання та ранги): *dandártábornok* (бригадний генерал), *főhadnagy* (старший лейтенант), *közbeeső állás* (тимчасова посада), *alezredes* (підполковник), *tábornok* (генерал), *tengerész* (матрос) (1,3%).
25. Pusztítás eszközei (засоби ураження): *bomba* (бомба), *hadászati rakéta* (стратегічна ракета), *hadosztálytüzérség* (дивізійна артилерія), *harcászati rakéta* (тактична ракета), *kézigránát* (ручна граната), *puskagránát* (гвинтівкова граната) (4,1%).
26. Ruházat és felszerelés (амуніція): *kabát* (куртка), *sisak* (шолом) (1%).

27. Személyzet és tartalék (особовий склад і резерв військової служби): *főképviseelő* (головний представник), *hadbíró* (військовий суддя), *hadbiztos* (військовий комісар), *hadkötelezett* (мобілізований), *konvojparancsnok* (командир конвою), *kadét* (курсант), *közkatona* (військовий за контрактом), *tisztviselő* (офіцер) (1,4%).

28. Személyzet tulajdonságai (характеристики особового складу): *bajtársiasság* (товариськість), *hadászati kultúra* (військова культура), *harcérték* (бойова цінність), *katonai gondolkodás* (військове мислення), *kezdeményezőkézség* (готовність проявляти ініціативу), *pusztítóképeség* (деструктивність) (1%).

29. Területvédelem (захист території): *békefenntartás* (підтримання миру), *békeművelet* (миротворча операція), *hadászati együttműködés* (військова співпраця), *hadászati triád* (стратегічна тріада), *haderő* (військова сила) (1,2%).

30. Védelem és biztonság (безпека і захист): *adatvédelem* (захист даних), *aknavédelem* (протимінний захист), *hadászati védelem* (стратегічна оборона), *hadműveleti álcázás* (оперативний камуфляж), *hadműveleti biztonság* (оперативна безпека), *harcászati álcázás* (тактичний камуфляж) (5,1%).

Отже, центральна зона угорської військової термінології менш розгалужена, ніж в українській мові. Центральна зона української військової термінології включає більше ЛСГ, які не представлені в центральній зоні угорської терміносистеми. Водночас центральна зона в угорській військовій терміносистемі має свої специфічні групи, наприклад “Területvédelem” (Захист території) або більш розширена група української мови “Розвідувальна діяльність”, яка в угорській терміносистемі має ширший обсяг і охоплює також аналітичний компонент, що відображено в найменуванні “Hírszerzés és analitika” (Розвідка і аналітика). Це свідчить про різні принципи структурування воєнної термінології в обох мовах та про різний ступінь інтеграції понять у центральних зонах їхніх терміносистем.

4.1.3. Периферійна зона лексико-семантичного поля. Периферійна зона ЛСП військової термінології української мови (22% від загального складу терміноодиниць) охоплює одиниці, що мають ширше, контекстуально залежне

значення. На відміну від ядра й центральної зони, де зосереджені найбільш узагальнені терміни, периферія включає номінації з підвищеним рівнем спеціалізації, багатокомпонентні конструкції, метафоричні значення, а також терміни, що функціонують у вузьких професійних або ситуаційних контекстах. Саме периферійний рівень демонструє динамічність і варіативність військової термінології, відображаючи зміни в техніці, тактиці та нормативній базі.

1. *Безпека і захист: захист від зброї масового ураження, пряма допомога у сфері безпеки (0,4%).*
2. *Бойові дії: відбиття атаки ворожого десанту, атака з тилу повітряного простору, бойова діяльність зі стримування території, формування об'єднань з усіма видами озброєння (14%).*
3. *Бойова техніка: стратегічний бомбардувальник-ракетоносій, автоматизований військовий зенітно-ракетний комплекс, вантажний автомобіль військового призначення (12%).*
4. *Види бойових зіткнень: війна, що ведеться нетрадиційними способами, обмежені наступальні операції на фронті, операції з небойової евакуації (1,7%).*
5. *Засоби розвідки: імпульсо-модульний радіолокатор, функціональні системи радіоелектронної боротьби (1,3%).*
6. *Місця дислокації та організації військових дій: пункт радіотехнічного контролю, пункт управління системою зв'язку, пресцентр штабу ООС, сховище резервного воєнного майна, зовнішня лінія оборони табору (11%).*
7. *Мобілізація і мобілізаційний резерв: відстрочка від проходження військової служби, виконання військового обов'язку в запасі, персонально-первинний облік призовників, персонально-якісний облік військовозобов'язаних та резервістів (13%).*
8. *Навчання особового складу: масштабні навчання з бойовими стрільбами (0,4%).*
9. *Нормативно-правові та етичні засади ведення війни: військові адміністративні правопорушення, директива (інструкція) Голови Об'єднаного комітету начальників штабів, директива із залучення військ до Регіонального командування (2,8%).*

10. Планування військових дій: *володіти ініціативою в контрнаступі, бойова пошуково-рятувальна операція, стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу, стратегія інтегрованого управління державним кордоном* (14%).
11. Результати військових дій: *втрати, не пов'язані з воєнними діями* (0,8%).
12. Роди військ: *війська з усіма видами озброєння, сили забезпечення бойової підтримки, регулярний бойовий підрозділ повітряної мобільності, штурмова група морської піхоти* (2,2%).
13. Стан і мета воєнної діяльності: *операції з підтримання миру і безпеки* (0,4%).
14. Структура збройних сил: *аеромобільно-десантний батальйон, аеромобільно-десантна рота, батальйон радіо і радіотехнічної розвідки, батарея управління і артилерійської розвідки* (18%).
15. Управління та командування: *голова Об'єднаного комітету начальників штабів, управління ліквідацією наслідків застосування РХБЯ зброї, організаційно-штатна структура військового формування* (8%).

Периферійна зона ЛСП військової термінології угорської мови (25% від загального складу терміноодиниць) охоплює полікомпонентні терміни та терміни утворені шляхом метафоричного перенесення, що використовується в більш спеціалізованих контекстах. До неї належать терміни, пов'язані з окремими технічними характеристиками, конкретними типами операцій чи сучасними формами ведення війни, які не формують зону ядра, але доповнюють і розширюють загальну терміносистему.

1. Dokumentumok és személyes adatok (документи та особиста інформація): *aktív elektronikai védelmi rendszabályok* (правила активного електронного захисту), *hadműveleti alárendeltségi rend* (наказ про оперативне підпорядкування), *hadműveleti összefoglaló jelentés* (звіт про оперативну діяльність) (2,2%).
2. Eredmény (результат): *haditechnikai eszközök veszteségei* (втрати військової техніки) (0,6%).
3. Erődítmény (фортифікація): *táborvédelem külső vonala* (зовнішня лінія оборони табору) (0,6%).

4. Fegyveres erők szerkezete (структура збройних сил): *hadműveleti szolgálati rendszer* (система військової оперативної служби), *hadsereg hadműveleti felépítése* (оперативна структура армії), *légimozgékonyaságú alkalmi harci kötelék* (регулярний бойовий підрозділ повітряної мобільності) (1,3%).
5. A háború szakaszai (етапність війни): *háborús vezetésre történő áttérés* (перехід до воєнного керівництва) (0,4%).
6. Haditechnika (військова техніка): *automatizált légvédelmi tűzvezető rendszer* (автоматизована система управління вогнем протиповітряної оборони), *automatizált légvédelmi vezetési rendszer* (автоматизована система наведення протиповітряної оборони), *haditechnika harci tulajdonságai* (бойові характеристики військової техніки) (4,2%).
7. A hadsereg ágai (роди військ): *hadászati atom-támadóerők* (стратегічні ядерні ударні сили), *hadászati csapásmérő erők és eszközök* (стратегічні ударні сили та засоби), *hadműveleti-harcászati rakétacsapatok* (оперативно-тактичні ракетні війська) (8,2%).
8. A hadsereg beszerzése (забезпечення армії): *haditechnikai és anyagi harci veszteségek pótlása* (відшкодування втрат військово-технічного та матеріального забезпечення у бойових діях), *haditechnikai eszköz élettartama* (ресурс військової техніки), *haditechnikai eszközök fenntartási stratégiája* (настанови технічного обслуговування військової техніки), *haditechnikai eszközök készenléti állapotai* (стан готовності військової техніки) (12,3%).
9. Harci műveletek (бойові дії): *csapatok tömegpusztító fegyverek elleni védelme* (захист військ від зброї масового знищення), *csoporthoz célra önállóan vezetett tűz* (вогонь по районах зосередження), *ellenőrzött veszélyes légi szállítmány* (контрольовані небезпечні авіатранспортування), *rádiólokátorral végzett légi elfogás* (повітряне перехоплення за допомогою радара) (12,5%).
10. A harci műveletek típusai és módszerei (види і методи бойових зіткнень): *hadászati légi hadviselés* (стратегічна повітряна війна), *hadászati légi szállítási műveletek* (військові авіатранспортні операції), *hadászati tömeges rakéta-atomcsapás* (стратегічний масований ракетно-ядерний удар) (10%).

11. A héjazás típusai (види обстрілів): *összhaderőnemi légi támadó csoportosítás* (об'єднане угруповання повітряних ударів) (0,6%).
12. Hírszerzés eszközei (засоби розвідки): *automatikus rádiolokációs információs rendszer* (автоматична радіолокаційна інформаційна система), *automatizált rádióelektronikai felderítő rendszer* (автоматизована система радіоелектронної розвідки), *eltolt hálózati kezdőpont* (Початкова точка зміщення мережі), *emberi forrásból származó felderítési információ* (агентурна розвідка) (2,4%).
13. Hírszerzés és analitika (розвідка і аналітика): *biztonsági értékelt felderítési információ* (секретна розвідувальна інформація), *cél képét bemutató másolat* (Копія із зображенням цілі), *értékelt kommunikációs felderítési információ* (уточнена інформація комунікаційної розвідки) (9%).
14. Irányítás és vezetés (управління та командування): *hadműveleti irány befogadóképessége* (оперативна спроможність керівництва), *hadműveleti irányítás átadása* (передача оперативного контролю), *hadműveleti irányítási jogkör* (орган оперативного контролю), *hadműveleti parancs* (оперативне командування) (9%).
15. A katonai műveletek bevetési és szervezési helyei (місця дислокації та організації військових дій): *átmeneti sebesültellátó hely* (стабілізаційний пункт догляду за пораненими), *dandár fő harcálláspont* (головний бойовий пункт бригади), *dandár harcvezető központ* (командний центр бойової бригади), *első lépcső* (перша лінія оборони) (12%).
16. A katonai műveletek tervezése (планування військових дій): *felkészülés és megelőzés időszaka* (період підготовки та профілактики), *háború technikai-ipari elmélete* (воєнна технічно-промислова теорія), *háborús időszak katonai közlekedési feladatai* (воєнне завдання військового транспорту), *háborús műveletek elhelyezési feladatai* (задачі розгортання військових операцій) (11%).
17. A pusztítás eszközei (засоби ураження): *forgással stabilizált leváló köpenyes lövedék* (стабілізований обертанням відокремлюваний снаряд в оболонці), *sugárzó objektum elleni rakéta* (ракета протирадіаційного об'єкта) (1,1%).
18. Személyzet és tartalék (особовий склад і резерв військової служби): *alvó sejt* (військовий резерв), *haderőnemi összetevők* (гендерні компоненти військової

справи), *haderőnem kritikus célja* (критична мета військової гендерної рівності) (0,8%).

19. Személyzet tulajdonságai (характеристики особового складу): *haderők együttműködési képesség* (військова сумісність) (0,5%).

20. Védelem és biztonság (безпека і захист): *fedett előerők és tűzeszközök* (вогнева підтримка), *katonai segítségnyújtás a polgári lakosságnak* (військова допомога цивільному населенню), *mesterlövész elleni álca* (протиснайперський камуфляж) (1,3%).

Отже, зіставлення периферійної зони ЛСП військової термінології української та угорської мов засвідчує наявність як спільних рис, так і певних відмінностей, що мають системний, але не принциповий характер.

Інваріантною ознакою для обох терміносистем є те, що периферійна зона формується за рахунок полікомпонентних термінів, які використовуються в спеціалізованих, контекстно зумовлених сферах військової діяльності. В обох мовах до периферії належать найменування, пов'язані з технічними параметрами, окремими видами операцій, сучасними формами ведення війни, управлінськими процесами, а також із розвідкою, плануванням і забезпеченням. Такі одиниці виконують важливу уточнювальну й розширювальну функцію, забезпечуючи деталізацію військових понять.

Диференційні ознаки виявляються насамперед у принципах групування термінів. Угорська система демонструє тенденцію до більш чіткого виокремлення окремих тематичних блоків, пов'язаних із соціально-правовими аспектами військової діяльності. Українська ж терміносистема характеризується укрупненням семантичних груп, що зумовлює більшу внутрішню варіативність периферійних груп (схематичне зображення лексико-семантичного поля військової термінології представлено у Додатку Г для української та Додатку І для угорської мов).

4.2. Модель концептосфери військової термінології української та угорської мов

На основі зіставного дослідження військової термінології української та військової мов простежується, що обидві терміносистеми демонструють подібні принципи організації та моделювання у межах концептуальних доменів. Виявлена структурна, семантична та функціональна паралельність свідчить про те, що формування термінологічних полів у цих мовах відбувається за спільними закономірностями, зумовленими універсальністю військової сфери як інституційного явища. Структура виділених доменів відображає системну організацію військової терміносистеми. Кожен домен має власну концептуальну цілісність і поділяється на парцели, які в свою чергу поділяються на концепти, що впорядковують термінологічний матеріал відповідно до реальних функціональних та організаційних параметрів військової діяльності (Додаток Д). Вербалізаторами концепту виступають терміни.

4.2.1 Концептуальний домен “Воєнні дії” / “Katonai műveletek”. Концептуальний домен “Воєнні дії” як в українській військовій терміносистемі, так і в угорській об’єднує концепти, що описують процеси, форми та методи ведення збройної боротьби, а також взаємодію сил, засобів і стратегій у ході конфлікту. Його структура відображає динамічний характер бойових операцій, включаючи підготовчі, активні та завершальні фази, а також різноманітні типи дій – наступальні, оборонні, маневрові, спеціальні та підтримувальні. Домен “Воєнні дії” є ключовою складовою військової терміносистеми, оскільки саме через нього формалізується уявлення про практичну реалізацію бойового потенціалу держави, визначаються закономірності ведення війни та моделюються взаємозв’язки між тактичним, оперативним і стратегічним рівнями застосування сил.

У структурі концептуального домену “Воєнні дії” було визначено такі основні складові, що формують його змістову та організаційну цілісність:

1. Парцела *“Альтернативні способи ведення війни” / “A háborúzás alternatív módjai”* охоплює нетрадиційні форми збройної боротьби, які

відрізняються від класичних бойових операцій та ґрунтуються на асиметричних, непрямих або прихованих методах впливу на противника.

1.1. ЗАСІДКИ ТА ДИВЕРСІЇ / LESÁLLÁSOK ÉS SZABOTÁZS: *диверсант, диверсійна операція, лінійна засідка, розвідувальна засідка; szabotázs* (саботаж), *szabotázs elleni tevékenység* (антидиверсійна діяльність), *tűzcsapda* (вогнева засідка).

1.2. НЕСТАНДАРТНІ ТАКТИКИ / NEM SZABVÁNYOS TAKTIKÁK: *асиметричні бойові дії, маскування, тактика виснаження; hibrid műveletek* (гібридні операції), *titkos mozgalom* (приховане пересування).

1.3. ПАРТИЗАНСЬКА ВІЙНА / GERILLA HÁBORÚ: *партизан, партизанський загін, підпільна мережа, рух опору; gerillaellenes hadviselés* (контрпартизанська війна), *gerillaerők* (партизанські сили), *partizán* (партизан).

2. Парцела **“Кібер- та інформаційна війна” / “Kiber- és információs háború”** відображає сучасні форми протиборства, що базуються на застосуванні цифрових технологій, інформаційних ресурсів і психологічних інструментів впливу.

2.1. ІНФОРМАЦІЙНЕ БЛОКУВАННЯ / INFORMÁCIÓBLOKKOLÁS: *глушіння сигналу, перехоплення каналів зв'язку; félretájékoztatás* (дезінформація), *információs csend* (інформаційна тиша), *támadó jellegű információs műveletek* (наступальні інформаційні операції).

2.2. КІБЕРАТАКИ / KIBERTÁMADÁSOK: *кібершпигун, паралізація комунікаційних мереж; személyes adatok lopás* (викрадення конфіденційних даних).

2.3. ПРОПАГАНДА, ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ / PROPAGANDA, PSZICHOLÓGIAI MŰVELETEK: *військова пропаганда, інформаційна пропаганда, психологічна пропаганда; PSYOPS-célkitűzés* (мета психологічних операцій), *stratégiai lélektani tevékenység* (стратегічна психологічна діяльність).

3. Парцела **“Миротворчі операції” / “Békefenntartó műveletek”** охоплює діяльність збройних сил та інших військових формувань, спрямовану на запобігання конфліктам, підтримку стабільності та забезпечення безпеки у регіонах із загрозою насильства або воєнних дій.

3.1. ПІДТРИМКА МИРУ / BÉKEFENNTARTÁS: *миротворчий контингент, операції з підтримання миру і безпеки; békefenntartás (підтримання миру), békeművelet (миротворча операція), nyugvászbiztosító osztag (миротворчий загін).*

3.2. СИЛОВЕ СТРИМУВАННЯ КОНФЛІКТІВ / A KONFLIKTUSOK ERŐSZAKOS MEGFÉKEZÉSE: *підвищена боєготовність підрозділів, стратегічне стримування; kulcsfontosságú területek ellenőrzése (контроль ключових територій), védelmi vonalak kiépítése (розгортання оборонних рубежів).*

4. Парцела **“Наступальні дії” / “Támadó akciók”** відображає сукупність військових операцій і тактичних заходів, спрямованих на захоплення ініціативи, прорив оборони противника та встановлення контролю над стратегічно важливими територіями.

4.1. ЗАХОПЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ / TERÜLETFOGLALÁS: *воєнна блокада, деокупація, контроль ключових територій, окупація, оточення; hadműveleti bekerítés és megsemmisítés (оперативне оточення та знищення), harcászati bekerítés és megsemmisítés (тактичне оточення та знищення), új pozíciók megtartása (утримання нових позицій).*

4.2. НАПАД НА ПРОТИВНИКА / TÁMADÁS AZ ELLENSÉG ELLEN: *контрнаступ, обмежені наступальні операції на фронті, штурм; támadó hadművelet (наступальна воєнна операція), rohamfázis (фаза штурму), támadóütközet (наступальний бій).*

4.3. МАНЕВРОВІ ОПЕРАЦІЇ / MANŐVER MŰVELETEK: *маневр, вогневий маневр, маневр та вогнева підтримка, тип маневру, зона маневрування; hadászati manőver (військовий маневр), hadműveleti manőver (оперативний маневр), harcászati manőver (тактичний маневр).*

5. Парцела **“Наслідки воєнних дій” / “Katonai műveletek következményei”** ілюструє терміни, що позначають зміни і втрати, які виникають у результаті збройного протиборства та охоплюють різні сфери життєдіяльності держави й суспільства.

5.1. ЗДОБУТКИ ТА ВТРАТИ СТОРІН / A FELEK NYERESÉGEI ÉS VESZTESÉGEI: *zrada, kapituláció, polon, polonény, poranenny, trofej; felszabadított terület* (звільнена територія), *sértő* (постраждалий), *veszteség* (втрата), *végállapot* (кінцевий стан).

5.2. ЛЮДСЬКІ ВТРАТИ / EMBERI VESZTESÉGEK: *втрати живої сили, втрати серед мирного населення, жертва, фронтові втрати; háború áldozatai* (жертви війни), *egészségügyi veszteségek* (санітарні втрати), *eltűnt személy* (зниклий безвісти).

5.3. СУПУТНІ ВТРАТИ / KAPCSOLÓDÓ VESZTESÉGEK: *знищення об'єктів критичної інфраструктури, повне знищення, пошкоджена ділянка; haditechnikai eszközök veszteségei* (втрати військової техніки), *nem háborús veszteség* (втрати, не пов'язані з воєнними діями), *technikai veszteség* (технічні втрати).

6. Парцела “Оборонні дії” / “Védekező akciók”.

Репрезентує комплекс військових заходів і операцій, спрямованих на стримування противника, відбиття його наступу та утримання займаних позицій і територій.

6.1. ЗАХИСТ ТЕРИТОРІЇ / TERÜLETVÉDELEM: *мобільна оборона, оборона державного кордону, протиповітряна оборона; acélos ellenállás* (глуха оборона), *hadászati védelem* (стратегічна оборона), *pontvédelem* (точкова оборона).

6.2. ФОРТИФІКАЦІЇ / ERŐDÍTMÉNYEK: *бліндаж, оборонна лінія, окоп, перша лінія оборони; front-másodiklépcső* (друга лінія оборони), *védőkörzet* (захисна зона), *védősáv* (захисна смуга).

7. Парцела “Цілі та засоби ведення війни” / “A hadviselés céljai és eszközei” відображає взаємозв'язок між стратегічними намірами держави та інструментами їх реалізації у збройному протистоянні. У межах цієї парцели поєднуються воєнно-політичні установки, оперативно-стратегічне планування та практичне застосування сил і засобів.

7.1. КОМУНІКАЦІЯ ТА КООРДИНАЦІЯ / KOMMUNIKÁCIÓ ÉS KOORDINÁCIÓ: *вузол зв'язку, управління системою зв'язку, штабна координація; értékelt kommunikációs felderítési információ* (уточнена інформація комунікаційної розвідки), *küldetés végrehajtásához alapvető kötelék* (необхідний зв'язок для виконання місії), *mögöttes vezetési pont* (тиловий координаційний центр).

7.2. ЛОГІСТИКА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ / LOGISZTIKA ÉS BESZERZÉS: *забезпечення військ, матеріальне забезпечення, технічні завдання бойового забезпечення, тилове забезпечення; hadműveleti logisztikai szervezetek* (організація оперативної логістики), *harmadik fél által nyújtott logisztikai támogatás* (логістична підтримка від третіх сторін), *integrált logisztikai támogatás* (інтегрована логістична підтримка).

7.3. ПІДТРИМКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ / SZEMÉLYZETI TÁMOGATÁS: *командно-штабні навчання, масштабні навчання з бойовими стрільбами, нагородження, психологічна підтримка; haderő felkészítése és kiképzése* (підготовка та навчання військових), *hadműveleti kiképzés* (оперативне навчання).

7.4. РОЗВІДКА / FELDERITÉS: *морська розвідка, повітряна розвідка, розвідка маршруту, розвідувальна засідка; harccal történő felderítés* (Розвідка бойовими діями), *harcfelderítés* (Розвідка боєм), *harcfelderítő járőr* (Бойовий розвідувальний патруль).

7.5. СТРАТЕГІЯ / STRATÉGIA: *військово-морська стратегія, стратегія воєнної безпеки, стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу; hadászati cél* (стратегічна мета), *hadászati fölény* (стратегічна перевага), *hadászati irány* (стратегічний напрямок).

7.6. ТАКТИКА / TAKTIKA: *тактична концепція, тактична перевага, тактичне розгортання, тактичний баланс сил; hadászati mozgékonyság* (тактична мобільність), *hadszíntéri hadászati hadművelet* (тактичні операції у зоні бойових дій), *harcászati áttörés* (тактичний прорив).

Отже, узагальнення представлених складових дозволяє розглядати концептуальний домен “Воєнні дії” / “Katonai műveletek” як багатовимірну та ієрархічно організовану систему, у межах якої поєднуються різні форми, способи та наслідки застосування військової сили. Структурно цей домен охоплює сім парцел, які репрезентують ключові концептуальні напрями воєнної діяльності. Найбільш розгалуженою є парцела “Цілі та засоби ведення війни” / “A hadviselés céljai és eszközei”, що об’єднує шість концептів і відображає стратегічно і функціонально визначені компоненти війни. Натомість найменшою за обсягом є

парцела “Оборонні дії” / “Védekező akciók”, у межах якої виокремлюються два концепти, що зосереджуються на специфіці захисних форм воєнного протистояння. Така кількісна й ієрархічна диференціація підкреслює нерівномірність концептуального наповнення домену та відображає пріоритетність окремих аспектів воєнних дій у мовній і когнітивній репрезентації.

4.2.2. Концептуальний домен “Збройні сили” / “Fegyveres erők”.

Концептуальний домен “Збройні сили” охоплює систему уявлень і знань, пов’язаних із військовою організацією держави, її структурою, функціями, принципами діяльності і соціальними ролями. Ключовими компонентами домена є: організаційно-штатна структура, що включає види та роди військ, рівні командування та типи підрозділів; командно-управлінська підсистема, що охоплює терміни, які позначають органи управління, командні посади, системи планування, документацію та координації дій; особовий склад, представлений військовими званнями, категоріями військовослужбовців, професійними спеціальностями та кваліфікаційними характеристиками.

У межах концептуального домену “Збройні сили” було виділено наступні парцели та концепти:

1. Парцела “**Військово-морські сили**” / “**Haditengerészeti erők**” репрезентує окремий, високоспеціалізований сегмент військової організації, орієнтований на забезпечення безпеки держави у морському просторі. Її зміст формує уявлення про структуру флоту.

1.1. НАДВОДНІ СИЛИ / VÍZ FELETTI ERŐK: *флот, патрульний літак; flotta-szükség támaszpont* (база потреб флоту), *tengeri drón* (морський дрон).

1.2. МОРСЬКА ПІХОТА / TENGERÉSZGYALOGSÁG: *бригада берегової охорони, десантно-штурмові війська, морський десант; tengerészgyalogos zászlóalj* (батальйон морської піхоти), *tengerideszant-erők* (морські десантні сили).

1.3. ПІДВОДНІ СИЛИ / VÍZ ALATTI ERŐK: *атомний підводний човен з балістичними ракетами, атомний торпедний підводний човен; dízel-elektromos tengeralattjáró* (дизель-електричний підводний човен), *tengeralattjáró* (підводний човен).

1.4. МОРСЬКА АВІАЦІЯ / TENGERÉSZETI REPÜLÉS: *ракетносна авіація, протичовнова авіація, пошуково-рятувальна авіація; tengerészeti repülődandár* (морська авіаційна бригада), *tengerészeti mentőhelikopter* (військово-морський рятувальний вертоліт).

2. Парцела **“Забезпечення війська” / “A hadsereg ellátása”** ілюструє терміни, що позначають сукупність заходів і процесів, спрямованих на підтримання боєздатності та функціональної стійкості збройних формувань у мирний і воєнний час.

2.1. АМУНІЦІЯ / LŐSZER: *бронежилет, озброєння, підсумок, розвантажувальна система, тактичні окуляри; katonai lőszer* (військова амуніція), *taktikai lőszer* (тактична амуніція).

2.2. МОБІЛІЗАЦІЯ / MOZGÓSÍTÁS: *демобілізація, загальна мобілізація, мобільний резерв, часткова мобілізація; haderő mozgósításának előkészítése* (підготовка до мобілізації сил), *hadkötelezett* (мобілізований), *katonai szervezés, mozgósítás és toborzás* (військова організація, мобілізація та набір).

2.3. ОДЯГ / RUHÁZAT: *військова форма, кокарда, лампас; díszelgőöltözet* (парадна форма), *katonai egyenruha* (військова форма).

3. Парцела **“Оборонно-безпекові функції держави” / “Az állam védelmi és biztonsági funkciói”** охоплює комплекс ключових напрямів діяльності, спрямованих на забезпечення захищеності держави, суспільства та територіальної цілісності. Її зміст формується системою стратегічних, оперативних і превентивних заходів.

3.1. ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ / A NEMZETI SZUVERENITÁS VÉDELME: *забезпечення національної безпеки, оборона державного кордону; határvédelem* (захист кордонів), *stratégiai elrettentés* (стратегічне стримування).

3.2. ОБОРОНА ТЕРИТОРІЇ / TERÜLETVÉDELEM: *звільнена територія, територіальна безпека, територіальна цілісність; integrált légtérellelőrzés* (інтегрований контроль повітряного простору), *területfoglaló harctevékenység* (бойова діяльність зі стримування території), *területvédelem* (захист території).

3.3. ПІДТРИМКА МИРУ ТА БЕЗПЕКИ / A VÉKE ÉS A BIZTONSÁG FENNTARTÁSA: *миротворчий контингент, операції з підтримання миру і безпеки, підтримання миру, сили безпеки; hadműveleti biztonság* (оперативна безпека), *harcászati biztonság* (тактична безпека), *nyugvásbiztosító osztag* (миротворчий загін).

3.4. РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ТА ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА / VÉSZHELYZETI REAGÁLÁS ÉS HUMANITÁRIUS SEGÍTSÉGNYÚJTÁS: *масова евакуація населення, операції з небойової евакуації, початок операції з евакуації мирного населення; katonai segítségnyújtás a polgári lakosságnak* (військова допомога цивільному населенню), *vészhelyzeti terv* (план дій у надзвичайних ситуаціях).

3.5. СТРАТЕГІЧНЕ СТРИМУВАННЯ / STRATÉGIAI ELRETTENTÉS: *стратегічна ініціатива, стратегічна оборонна операція, стратегічні ударні сили та засоби; Kormányzati Stratégiai Irányítás Rendszere* (Система стратегічного управління урядом), *stratégiai lélektani tevékenység* (стратегічна психологічна діяльність).

4. Парцела **“Окремі роди військ” / “A hadsereg egyes ágai”** відображає різноманітні спеціалізовані формування Збройних Сил, призначені для виконання конкретних бойових, забезпечувальних і стратегічних завдань.

4.1. ВІЙСЬКА ЗВ'ЯЗКУ ТА КІБЕРПЕЗПЕКИ / JELZŐ- ÉS KIBERBIZTONSÁGI CSAPATOK: *батальйон зв'язку, бригада зв'язку, взвод зв'язку, відділення зв'язку, підрозділ кіберзахисту; légideszant összekötő tisztje* (офіцер зв'язку з повітряними силами), *operatív és technikai kiberhírszerző csoportok* (оперативно-технічні групи кіберрозвідки).

4.2. МЕДИЧНІ СИЛИ / ORVOSI ERŐK: *евакуаційно-медичний підрозділ, медичний батальйон, медсанбат, мобільний госпіталь; orvosi zászlóalj* (медичний батальйон), *tábori kórház* (польовий госпіталь).

4.3. РОЗВІДУВАЛЬНІ ПІДРОЗДІЛИ / HÍRSZERZŐ EGYSÉGEK: *батальйон радіо- і радіотехнічної розвідки, батарея управління і артилерійської розвідки, військова розвідка; emberi forrásból származó felderítési információ* (агентурна розвідка), *felderítés* (розвідка), *hadászati felderítés* (стратегічна розвідка).

4.4. СИЛИ БЕЗПЛОТНИХ СИСТЕМ / A PÍLÓTA NÉLKÜLI RENDSZEREK EREJE: батальйон безпілотних систем, безпілотний літальний апарат, ударні БПЛА; *pilóta nélküli rendszerek irányítóközpontja* (центр управління безпілотними системами).

4.5. СИЛИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ЛОГІСТИКИ / TÁMOGATÓ ÉS LOGISZTIKAI ERŐK: група інженерного забезпечення, інтегрована логістична підтримка, тилове забезпечення; *hadműveleti logisztikai szervezetek* (організація оперативної логістики), *harmadik fél által nyújtott logisztikai támogatás* (логістична підтримка від третіх сторін), *légvédelmi rakétacsapatok harctevékenységének biztosítása* (забезпечення бойової діяльності зенітно-ракетних військ).

4.6. СИЛИ ПІДТРИМКИ / TÁMOGATÓ ERŐK: інженерні війська, полк біологічного захисту, полк хімічного захисту; *műszaki zászlóalj* (інженерний батальйон), *műszaki ezred* (інженерний полк), *sugárvédelmi ezred* (полк радіаційного захисту).

4.7. СИЛИ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ / KÜLÖNLEGES MŰVELETI ERŐK: група спеціального призначення, підрозділ психологічних операцій, спецпідрозділ; *különleges erők ezred* (полк спеціальних операцій), *különleges osztag* (спеціальний загін).

4.8. СТРАТЕГІЧНІ СИЛИ / STRATÉGIAI ERŐK: керівництво стратегічного рівня, стратегічна ракетна база, стратегічні ударні сили та засоби; *hadászati atom-támadóerők* (стратегічні ядерні ударні сили), *hadászati rakétacsapatok* (ракетні війська стратегічного призначення).

5. Парцела **“Повітряні сили” / “Légierők”** репрезентує сукупність військових формувань, призначених для ведення бойових дій у повітряному просторі та забезпечення переваги в повітрі.

5.1. ДЕСАНТНО-ШТУРМОВІ ВІЙСЬКА / LÉGIDESZANT RONAMCSAPATOK: аеромобільно-десантна рота, аеромобільно-десантний батальйон, повітряно-десантні війська; *hadműveleti légideszant* (оперативний повітряний десант), *harcászati légideszant* (тактичний повітряний десант), *légideszant* (повітряний десант).

5.2. ПІДРОЗДІЛИ ПРОТИПОВІТРЯНОЇ ОБОРОНИ / LÉGVÉDELMI EGYSÉGEK: артилерійська батарея, артилерійська бригада, мінометна бригада, ракетна

batарея; páncélos hadosztály (бронетанкова дивізія), *páncélromboló szakasz* (протитанковий взвод), *rakétadandár* (ракетна бригада).

6. Парцела “*Структура*” / “*Szerkezet*” відображає систему організаційної побудови військової інституції, що визначає взаємодію, підпорядкування та функціональний розподіл між її елементами.

6.1. ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ / KATONAI RANGOK: *генерал, генерал-лейтенант, генерал-майор, підполковник, полковник; ezredes* (полковник), *hadnagy* (лейтенант), *kapitány* (капітан), *őrnagy* (майор).

6.2. ДОКУМЕНТАЦІЯ / DOKUMENTÁCIÓ: *бойовий документ, бойовий статут, військово-облікові документи, рапорт; doktrína* (доктрина), *harcí okmányok* (бойові документи), *katonai charta* (статут), *parancs* (наказ).

6.3. НАВЧАННЯ / TANÍTÁS: *командно-штабні навчання, масштабні навчання з бойовими стрільбами; haderő felkészítése és kiképzése* (підготовка та навчання військових), *hadműveleti kiképzés* (оперативне навчання).

6.4. ОСОБОВИЙ СКЛАД / SZEMÉLYZET: *військовий комісар, командир конвою, курсант, резервіст, рекрут; alvó sejt* (військовий резерв), *állomány* (запас), *csapást elrendelő parancsnok* (командир військ), *hadbíró* (військовий суддя).

6.5. УСТАНОВИ / INTÉZMÉNYEK: *генеральний штаб, міністерство оборони, напіввійськова організація; katonai kórház* (військовий госпіталь), *katonai líceum* (військовий ліцей).

7. Парцела “*Сухопутні війська*” / “*Szárazföldi erők*” репрезентує базовий і найбільш численний компонент військової організації держави, на який покладається основний обсяг бойових завдань у наземному середовищі. У цьому вузлі концентруються уявлення про мобільність, тактичну гнучкість, здатність до ведення широкого спектра операцій – від оборонних до наступальних.

7.1. ПІХОТА / GYALOGSÁG: *боєць, гранатометник, мотопіхотна група, підрозділ легкої піхоти, сапер; könnyű gyalogság* (легка піхота), *lövész* (стрілок), *lövész szakasz* (стрілецький взвод), *motorizált gyalogság* (моторизована піхота).

7.2. ТАНКОВІ ВІЙСЬКА / TANK CSAPATOK: *танкова бригада, танкова частина, танковий батальйон, танковий підрозділ; harckocsizó* (танкіст), *tank szakasz* (танковий взвод).

Отже, концептуальний домен “Збройні сили” / “Fegyveres erők” характеризується високим ступенем структурованості, багаторівневістю та системністю, що охоплює як організаційно-управлінські компоненти, так і функціональні, операційні та ресурсні складові військової терміносистеми. Його внутрішня організація відображає логіку побудови сучасних оборонних інституцій, де кожна парцела взаємодіє з іншими елементами у межах цілісної оборонно-безпекової моделі. Структурно цей домен об’єднує сім парцел, що репрезентують основні напрями функціонування збройних сил. Найбільшою за обсягом є парцела “Окремі роди військ” / “A hadsereg egyes ágai”, яка включає вісім концептів і репрезентує різноманіття спеціалізованих складових військової організації. Водночас найменшими за кількістю концептів є парцели “Повітряні сили” / “Légi erők” та “Сухопутні війська” / “Szárazföldi erők”, кожна з яких охоплює по два концепти, що зумовлює їхню компактність у межах загальної структури домену.

4.2.3. Концептуальний домен “Техніка та озброєння” / “Haditechnika és fegyverzete”. Концептуальний домен “Техніка та озброєння” охоплює сукупність концептів, що репрезентують матеріально-технічну основу воєнної діяльності та силових структур. Вербалізаторами цього домену постають терміни на позначення видів озброєння, військової техніки, бойових систем ураження, а також пов’язані з ними процеси експлуатації та ремонту. Цей домен відображає рівень науково-технічного розвитку держави, визначає її обороноздатність і характер ведення бойових дій, тактику та стратегію.

У структурі цього концептуального домену було визначено наступні парцели і концепти, що формують його змістове наповнення:

1. Парцела **“Військова техніка” / “Haditechnika”** охоплює різні види наземної, повітряної та морської техніки. Ця парцела формує окремий пласт

термінології, що характеризується високою стандартизованістю, точністю та функціональною спрямованістю.

1.1. АВІАЦІЙНА ТЕХНІКА / REPÜLÉSTECHNIKA: *бойовий транспортний літак, бомбардувальник-ракетносі, стратегічний бомбардувальник; gyorsbombázó* (швидкісний бомбардувальник), *hadászati szállító repülőgép* (стратегічний транспортний літак), *harcászati szállító repülőgép* (тактичний транспортний літак).

1.2. АВТОМОБІЛЬНА ТЕХНІКА / AUTÓTECHNIKA: *вантажний автомобіль військового призначення, гусеничний транспортер, транспортер, тягач; hadigépezet* (військова машина), *orvosi evakuációs busz* (автобус медичної евакуації).

1.3. БРОНЕТАНКОВА ТЕХНІКА / PÁNCÉLOZOTT JÁRMŰVEK: *бойова броньована машина, бойова машина піхоти, бронетранспортер, танк; közepes harckocsi* (середня бойова машина), *lövészpáncélos* (стрілецька броньована машина), *páncélozott jármű* (броньована машина).

1.4. МОРСЬКА ТЕХНІКА / TENGERI TECHNIKA: *артилерійський катер, атомний торпедний підводний човен, протичовновий літак; dízel-elektromos tengeralattjáró* (дизель-електричний підводний човен), *gyorsnaszád* (швидкісний катер).

2. Парцела **“Допоміжна та спеціальна техніка” / “Segéd- és speciális technika”** охоплює поняття, пов’язані із забезпечувальними та спеціалізованими аспектами функціонування збройних сил. Ця парцела відображає роль матеріально-технічних ресурсів, що не є безпосередніми засобами ураження, але забезпечують ефективність, безперервність і координацію воєнної діяльності.

2.1. БЕЗПЛОТНІ СИСТЕМИ / PILÓTA NÉLKÜLI RENDSZEREK: *безпілотний літальний апарат (БПЛА), дрон, дрон-камікадзе, ударний дрон; pilóta nélküli légi jármű rendszer* (безпілотний авіаційний комплекс), *tengeri drón* (морський дрон).

2.2. ЗАСОБИ ЗВ’ЯЗКУ ТА УПРАВЛІННЯ / KOMMUNIKÁCIÓS ÉS VEZÉRLŐBERENDEZÉSEK: *вузол зв’язку, канал зв’язку, польовий вузол зв’язку, радіолокаційна станція, радіонавігація; rádióállomás* (радіостанція), *titkosító eszköz* (засіб шифрування).

2.3. ЗАСОБИ РОЗВІДКИ / FELDERÍTŐ ESZKÖZÖK: *імпульсо-модульний радіолокатор, пеленгатор, радар, радіотеплолокатор, шумопеленгатор; automatikus rádiólokációs információs rendszer* (автоматична радіолокаційна інформаційна

система), *automatizált rádióelektronikai felderítő rendszer* (автоматизована система радіоелектронної розвідки).

2.4. ІНЖЕНЕРНА ТЕХНІКА / GÉPÉSZETTECHNIKA: *броньована машина для розмінування, полкова землерийна машина; hídépítő gép* (мостобудівельна машина), *hidrakó gépkocsi* (транспортний засіб для укладання мосту), *hídvető harckocsi* (бойова машина для укладання мосту).

3. Парцела **“Засоби протиповітряної та протиракетної оборони” / “Légvédelmi és rakétavédelmi rendszerek”** репрезентує сукупність термінів, що відображають діяльність і засоби, спрямовані на охорону та контроль повітряного простору держави, а також на виявлення, стримування та усунення загроз, які походять із повітряного та ракетного напрямів.

3.1. ЗЕНІТНІ АРТИЛЕРІЙСЬКІ СИСТЕМИ / LÉGVÉDELMI TŰZÉRSÉGI RENDSZEREK: *зенітно-артилерійський комплекс, самохідна зенітна артилерійська система; automatizált légvédelmi tűzvezető rendszer* (автоматизована система управління вогнем протиповітряної оборони), *automatizált légvédelmi vezetési rendszer* (автоматизована система наведення протиповітряної оборони).

3.2. ЗЕНІТНІ РАКЕТНІ КОМПЛЕКСИ / LÉGVÉDELMI RAKÉTARENDSEZEREK: *переносний зенітно-ракетний комплекс, протитанковий ракетний комплекс; ellenrakéta* (протибалістична ракета), *rakétavédelmi rendszer* (система протиракетної оборони).

4. Парцела **“Озброєння” / “Fegyverzete”** відображає терміни, що пов’язані із засобами ведення збройної боротьби та реалізації бойового потенціалу збройних сил. Вона репрезентує здатність військових формувань здійснювати наступальні й оборонні дії, забезпечувати стримування противника та досягати воєнно-стратегічних цілей.

4.1. АВІАЦІЙНЕ ОЗБРОЄННЯ / REPÜLÉSI FEGYVEREK: *балістична ракета, бомба, далекобійна ракета, крилата ракета, ракета, ракета великої дальності, ракета повітряного базування; hadászati rakéta* (стратегічна ракета), *harcászati rakéta* (тактична ракета), *kasszettás bomba* (касетна бомба).

4.2. АРТИЛЕРІЙСЬКЕ ОЗБРОЄННЯ / TŰZÉRSÉGI FEGYVEREK: *гармата, гаубиця, міномет, польова гармата, протитанкова гармата; gérágyú* (автоматична

гармата), *légvédelmi gépágyú* (зенітна гармата), *önjáró löveg* (самохідна артилерійська установка).

4.3. БОЄПРИПАСИ / *LŐSZEREK*: *viбухівка, граната, куля, міна, патрон, порох, снаряд; bomba* (бомба), *irányított akna* (керована бомба), *irányított lövedék* (керований снаряд).

4.4. СТРИЛЕЦЬКА ЗБРОЯ / *KÉZIFEGYVER*: *кулемет, пістолет, травматична зброя; automata* (автомат), *lövészfegyver* (вогнепальна зброя), *puska* (гвинтівка).

Отже, концептуальний домен “Техніка та озброєння” / “*Haditechnika és fegyverzete*” відображає матеріально-технічний фундамент воєнної діяльності та є найбільш стандартизованою частиною військової терміносистеми. Структурно цей домен охоплює чотири парцели, кожна з яких відображає окремий аспект матеріально-технічного забезпечення воєнних дій. Більшість парцел включають по чотири концепти, що свідчить про відносну рівномірність їх концептуального наповнення. Виняток становить парцела “Засоби протиповітряної та протиракетної оборони” / “*Légvédelmi és rakétavédelmi rendszerek*”, яка характеризується компактнішою структурою й об’єднує два концепти, що відображає її вузькоспеціалізований функціональний характер у межах загального домену.

Варто зазначити, що концептуальні домени військової концептосфери не є ізольованими ні в українській, ні в угорській мовах, вони активно перетинаються між собою. Так, до прикладу, у межах доменів “Збройні сили” та “Техніка та озброєння” відбувається перетин парцели “військово-морські сили” з парцелою “військова техніка”, де концепти “ВІЙСЬКОВІ КОРАБЛІ”, “ФЛОТ”, “МОРСЬКА АВІАЦІЯ” тощо можуть належати до декількох концептуальних доменів та парцел одночасно. Аналогічне явище простежується і в угорській мові. У межах доменів “*Fegyveres erők*” (Збройні сили) та “*Katonai műveletek*” (Воєнні дії) відбувається перетин парцели “*a hadsereg egyes ágai*” (окремі роди військ) з парцелою “*A hadviselés céljai és eszközei*” (цілі та засоби ведення війни), що зумовлює багатодоменну приналежність окремих концептів. Зокрема, такі терміни, як “*légi felderítés*” (повітряна розвідка), “*légi őrzáratozás vizuális célfelderítéssel*” (повітряне

патрулювання з візуальним виявленням цілей) тощо, одночасно репрезентують як структурно-організаційний аспект збройних сил, так і операційний вимір воєнних дій.

4.3. Ключові військові концепти як відображення українських та угорських лінгвокультурних особливостей

4.3.1. ВІЙНА як ключовий концепт концептуального простору української військової термінології. Ключовий концепт ВІЙНА займає центральне місце в українській військовій терміносистемі, формуючи основу для термінологічної системи, яка відображає специфіку військової діяльності, історичний досвід та сучасні реалії [283]. Аналіз цього ключового концепту в зіставному аспекті уможлиблює розкриття його еволюції, структурних особливостей та функціональної ролі у мові.

Концепт ВІЙНА є одним з екзистенціальних концептів, що відображає боротьбу за виживання, конфлікти інтересів і моральні дилеми, впливаючи на суспільні й культурні процеси. Дослідженню зазначеного концепту присвячені розвідки українських науковців, які досліджували концепт ВІЙНА у соціальній міфології [61], у сучасному українському суспільно-політичному дискурсі, медіадискурсі [45; 80; 103; 149; 237; 284], низка науковців присвятили свої дослідження концепту ВІЙНА у художніх творах, фразеології [51; 70] тощо.

У тлумачному словнику української мови *війна* є 1. організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо; 2. *перен.* стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимось; боротьба. Як види війни у різних галузях пропонуються поняття: *визвольна війна, вітчизняна війна, громадянська війна, світова війна, валютна війна, економічна війна, інформаційна війна, колоніальна війна, партизанська війна, повітряна війна, превентивна війна, тотальна війна, холодна війна, ядерна війна.* В сучасних реаліях додалися поняття *гібридна війна, війна дронів, інформаційна війна, війна наративів* тощо.

“Словник із соціальної роботи” розширює поняття *війна* як продовження політики засобами збройного насильства, класифікуючи її за цілями, масштабом, політичним характером, характером воєнної техніки, способом ведення тощо [335].

Етимологічний словник української мови зазначає, що слово **війна** має походження від *воювати* “бешкетувати”, має похідні *воєнізувати, війна, військо, войовник, вояк, вояка, вояцтво, воячка, вояччина, військовий, воєнізований, войовитий, войовничий, довоєнний, завоїстий, завойовник, завойовництво, завойовний, післявоєнний, повоєнний*; та праслов'янське походження *voj* “воїн” – споріднене з *вина* [324, с. 431].

Синонімічний ряд представлений лексемами *брань, пря, крово(про)лиття, м'ясорубка, погуляння, сварка, суперечка, сутичка, конфлікт, боротьба, змагання, суперництво, ворожнеча; (+-) агресія, битва* [331, с. 54], *наступ* [Цифрові лексикографічні системи української мови].

Вербалізаторами ключового концепту ВІЙНА в українській мові, крім лексичної одиниці *війна*, є словосполучення *збройний конфлікт, воєнний конфлікт, військовий конфлікт, збройна агресія, воєнна агресія, військова агресія, антитерористична операція / АТО, Операція Об'єднаних сил / ООС, повномасштабне вторгнення*.

Аналіз нормативно-правових текстів військової сфери показує, що для законодавчих документів характерне вживання терміноодиниць *військова агресія, воєнний конфлікт, збройна агресія, збройний конфлікт*, що підтверджується даними порталу MOVA.info.

Збройна агресія – протиправне застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави [346]. *У зв'язку з триваючою збройною агресією Російської Федерації проти України ... Збройна агресія Російської Федерації проти України, ... (Постанова ВР України від 17.12.2024 № 4152-IX); ... єдиний реєстр осіб, у тому числі дітей, депортованих або примусово переміщених у*

зв'язку із *збройною агресією Російської Федерації проти України* (Постанова ВР України; Звіт від 21.08.2024 № 3921-IX)

Військова агресія – у міжнародному праві – застосування збройної сили державою (групою держав) проти суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності іншої держави або народу (нації), несумісне з Статутом ООН [323].

Що стосується дефініції терміна *воєнний конфлікт* (частота згадувань “конфлікт” у корпусі ГРАК 18486 одиниць на мільйон), визначення знаходимо в законодавчих актах: спосіб вирішення суперечностей між державами із застосуванням воєнної сили або в разі збройного зіткнення всередині держави [344]. Форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; основними видами воєнного конфлікту є війна та збройний конфлікт [348]. “Енциклопедія Сучасної України” пропонує досить розширене визначення воєнного конфлікту – форма розв'язання гострих суперечностей між державами, народами, соціальними групами або іншими суб'єктами політики з двостороннім використанням воєнної сили. У широкому розумінні, воєнний конфлікт охоплює всі форми збройного протистояння між суб'єктами політики – від прикордонних зіткнень до світових воєн (див. Війна). З точки зору національних інтересів В. к. може набувати форму агресії ... чи збройного конфлікту [320].

Своєю чергою, *збройний конфлікт* є збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [351]. Обсяг зобов'язань сторони міжнародного збройного конфлікту (війни) визначається як нормами звичаєвого права, так і договірними нормами міжнародного гуманітарного права, ратифікованими кожною стороною [346].

Отже, навіть у правничих та законодавчих текстах терміни *війна*, *збройний конфлікт*, *збройна агресія*, *воєнний конфлікт*, *військова агресія* не мають однозначної дефініції та чіткої ієрархії. Ці поняття часто вживаються як синоніми

або як терміни з неузгодженими смисловими межами, що створює певну термінологічну та правову неоднозначність.

З одного боку, у міжнародному гуманітарному праві пріоритет надається терміну *збройний конфлікт*, оскільки він охоплює як міждержавні, так і міжнародні збройні зіткнення. З іншого боку, в українському законодавстві паралельно використовуються терміни *війна*, *воєнний конфлікт*, *військовий конфлікт* і *збройна агресія*, без чітко визначених відмінностей між ними.

Вживання терміна *війна* у медіадискурсі часто виконує мобілізаційну чи моральну функцію: *Як мовою культури й далі розповідати правду про **війну** в Україні? (Дзеркало Тижня, 27.06.2024). Іноземні мови, якими розмовляють в окопах в Україні, є лише однією з ознак того, що **війна** набуває дедалі більшого міжнародного виміру. Те, що почалося в лютому 2022 року як найбільша європейська сухопутна **війна** з часів Другої світової війни, зараз змагається за звання найбільш глобального конфлікту з часів **холодної війни**... (Дзеркало Тижня, 18.12.2024).* Ключовий концепт ВІЙНА є ментальною моделлю. У мовно-культурній свідомості цей концепт постає як метафоричне й символічне утворення, що актуалізується у формуванні різних наративів як у масмедійному дискурсі, так і в побутовому мовленні [204; 205]. Завдяки своїй високій смисловій ємності концепт ВІЙНА охоплює не лише уявлення про безпосередні бойові дії, а й пов'язані з ним інтерпретаційні смисли, зокрема боротьбу, конфлікт, протистояння, змагання та кризові стани: *Китай підготував потужні контрзаходи у відповідь проти американських компаній, якщо обраний президент Дональд Трамп знову розпалить **торговельну війну** ... (ZN,UA, 15.11.2024); : Китай проти "**тарифної війни**", але в разі необхідності готовий відповісти (ZN,UA, 15.11.2024).*

Конотативний компонент лексеми *війна* зумовлений її високим емоційно-оцінним потенціалом і пов'язаний з актуалізацією у мовній свідомості уявлень про страх, біль, смерть, загрозу тощо. Лексична одиниця *війна* характеризується широкою сполучуваністю з різними частинами мови, що дає змогу їй набувати нових значеннєвих і конотативних відтінків залежно від контексту. Різні частини

мови вступають у сполучення зі словом **війна**, формуючи цілісні образні структури; найчастіше такими компонентами виступають прикметники (дієприкметники) та іменники: *У відповідь на запитання ... про мирні переговори щодо завершення **війни**, Русопулос нагадав, що навіть у перші дні **агресивної війни** відбувались певні мирні перемовини ... (Укрінформ, 31.01.2025). Кремль готується до **війни на виснаження** (ГУ, 18.08.2023). **Повітряна фаза війни** (ГУ, 18.08.2023). МЗС ... **Російська агресивна війна проти України** ... (ГУ, 10.04.2025). **Офіс Омбудсмана сприяє возз'єднанню родин, розділених війною** (ГУ, 23.06.2025). **Я вже пережив одну **страхітливу війну**. Не можу повірити, що якомусь безумцю спаде на думку розпочати **велику війну**** (ГУ, 26.01.2022). **Війна – це страшно**. (Урядовий кур'єр 15.12.2022). **Випробування народу **війною** на лояльність до влади та вірність державі** (ГУ, 12.06.2021). **Об'єднані **війною**** (ГУ, 24.03.2022). **Жорстока загарбницька війна росії** (Урядовий кур'єр, 25.10.2024). **Стратегія деокупації може бути лише складовою вирішення загальної проблеми – завершення **війни**** ... **Немає окремої **війни** на Донбасі** ... (День, 08.02.2024), **Зіткнувшись із поверненням **війни високої інтенсивності** в Європі** (Урядовий кур'єр, 07.03.2024).*

Терміноодиниця *збройна агресія* є ще одним репрезентантом концепту **ВІЙНА** (частота згадувань у корпусі ГРАК 2950 одиниць на мільйон). Висока частота згадувань свідчить про її актуальність і значну інформаційну присутність у медійному дискурсі, особливо в умовах повномасштабної війни. Це пояснюється тим, що термін широко застосовується в засобах масової інформації для чіткого позначення факту воєнного нападу. ... *постанову, що спрямована на забезпечення захисту прав дітей, депортованих або примусово переміщених у зв'язку зі **збройною агресією** російської федерації проти України. ... депортованих або примусово переміщених у зв'язку із **збройною агресією** російської федерації проти України ... як Україні надати оборонну зброю, яка допоможе протистояти **збройній агресії**...*(ГУ, 27.05.2017)

Терміноодиниця *збройний конфлікт* є ще одним вербалізатором ключового концепту **ВІЙНА**. Відповідно до міжнародного гуманітарного права “збройний

конфлікт” може бути як міжнародним, так і неміжнародним. Збройний конфлікт існує тоді, коли має місце застосування збройної сили між Державами або тривале збройне насильство між урядовими силами та організованими збройними групами, або між такими групами в межах Держав. Поняття *збройний конфлікт* не закріплене у договірному міжнародному праві, проте Женевська конвенція застосовується у всіх випадках оголошеної війни або збройного конфлікту між державами, навіть якщо стан війни не визнаний однією зі сторін [107]. *Будь-який збройний конфлікт породжує широкий спектр порушень прав і свобод людини чи зловживання ними обома сторонами. Не винятком є і збройний конфлікт на сході нашої країни. ... збройний конфлікт на Донбасі став каталізатором збільшення фактів торгівлі людьми (ГУ, 06.07.2017).*

Терміноодиниця *військова агресія* підкреслює ініціативність нападу та порушення міжнародного права, зокрема Статуту ООН, де вона визначається найсерйознішим злочином проти миру. Військова агресія проявляється у вторгненнях, бомбардуваннях, блокадах, окупації або підтримці незаконних збройних, має військовий, політичний, економічний та інформаційний вимір і часто супроводжується гібридними методами дестабілізації. У міжнародному співтоваристві вона розглядається як загроза миру та безпеці. Військова агресія в контексті війни в Україні набуває виразного змісту як грубе порушення міжнародного права з боку РФ, яка здійснює систематичні воєнні дії проти суверенної української держави. *Військова агресія суттєво вплинула на енергетичну інфраструктуру України (ГУ, 27 січня 2025). Щоденна військова агресія Росії завдає руйнівну шкоду ... (ГУ, 18.03.2023). У Росії не повинно бути сумнівів у тому, що подальша військова агресія проти України призведе до масштабних негативних наслідків ... (ГУ, 14.12.2021).*

Близьким за змістом до *військової агресії* є термін *збройна агресія*, проте тут акцент робиться на факті застосування сили: йдеться не лише про стратегічні чи політичні рішення, а про конкретні дії з використанням, що мають силовий, руйнівний характер.

Терміноодиниця *воєнний конфлікт*, яка є ще одним вербалізатором концепту ВІЙНА, вживається у медіадискурсі на позначення ведення воєнних операцій із застосуванням Збройних сил, підкреслює організований характер бойових дій та пов'язаний із системою оборони. При цьому цей термін у медіадискурсі певним чином вуалює масштаб трагедії або природу сторін, створює враження більш абстрактного або рівноправного зіткнення. ... *ще до початку конференції експерти прогнозували, що одним із ключових питань у Мюнхені, поруч із подіями на Близькому Сході, стане **воєнний конфлікт** на Донбасі (ГУ, 11.02.2016). ... **воєнний конфлікт** за чотири роки став уже частиною життя (ГУ, 31.05.2018). Серед інших, нижчих за рейтингом проблем, – **воєнний конфлікт** на сході та неможливість отримати якісне медобслуговування (ГУ, 02.07.2020). Хоча варто нагадати, що це були роки, коли в колишній Югославії тривав **воєнний конфлікт** (ГУ, 26.06.2019).*

Незважаючи на те, що в українській мові дефініції термінів *воєнний* і *військовий* чітко розмежовані, а рекомендації щодо їх уживання подані для журналістів і розглянуті в наукових статтях [2; 35] (*воєнний* – той, що стосується війни, *військовий* – той, що стосується війська), у медійному дискурсі ці терміни й надалі використовуються як синонімічні або тотожні.

У медіапросторі значно вживанішим є термін *військовий конфлікт* для позначення збройного протистояння між державами або недержавними утвореннями, водночас може акцентуватись не стільки на воєнних кампаніях, скільки на участі військових формувань як таких, включно з локальними сутичками, прикордонними інцидентами або бойовими діями без формального стану війни. Цей термін частіше зустрічається в неофіційних текстах. *На першому засіданні сесії Держдуми РФ ... депутати обговорювали можливий **військовий конфлікт** з Україною, країнами Заходу і НАТО (Голос України, 20 січня 2022). В умовах **військового конфлікту** на Донбасі Міжнародний Комітет Червоного Хреста зареєстрував 1,5 тисячі випадків зникнення людей. ... в 2014 році розпочався **військовий конфлікт** в Україні. (Голос України, 5 травня 2018). ... робота міжнародної організації «Лікарі світу» зосереджена на наданні*

*медичних послуг ... де система охорони здоров'я серйозно постраждала через **військовий конфлікт** (Голос України, 08.07.2020).*

Цікавим фактом є те, що не дивлячись на закріплення у законодавчих актах саме терміна *воєнний конфлікт*, в українському масмедійному дискурсі цей концепт використовувався переважно до початку повномасштабної агресії Росії проти України у контексті конфлікту на Донбасі.

Терміноодиниця *повномасштабне вторгнення*, яка є ще одним вербалізатором концепту ВІЙНА, стосується широкомасштабного акту агресії, під яким мається на увазі розгортання воєнних дій великого масштабу з боку однієї держави проти іншої, що супроводжується масовим застосуванням збройних сил, руйнуванням інфраструктури, окупацією територій, значним людськими жертвами та масштабною гуманітарною кризою. *Через повномасштабне вторгнення росії близько 20 % українських територій опинились в тимчасовій окупації (Урядовий кур'єр, 21.02.2024). ... війська російської федерації ... здійснили неприкритий акт збройної агресії і розпочали повномасштабне вторгнення в Україну. (Урядовий кур'єр, 24.02.2024). Повномасштабне вторгнення лише посилює цю ситуацію (Урядовий кур'єр, 20 грудня 2024).*

Варто зазначити, що у контексті сучасної російсько-української війни термін *повномасштабне вторгнення* вживається не лише як синонім терміна *війна*, а й для окреслення конкретного етапу збройного конфлікту – наступу Російської Федерації на Україну, що розпочався 24 лютого 2022 року та характеризується повним спектром ознак повномасштабної агресії, тобто є часто ототожнюється з фазою активного розгортання початку війни у її широкому розумінні.

У свідомості українців вербалізатор Антитерористична операція (АТО) поступово набув синонімічного значення з концептом ВІЙНА, оскільки асоціювався з веденням активних бойових дій в Україні та значними втратами серед військових і цивільного населення. Натомість вербалізатор Операції Об'єднаних сил (ООС), яка була запроваджена пізніше на заміну АТО, через свою відносну нетривалість вживання та меншу інформаційну насиченість, не встиг укорінитися в масовій свідомості як повноцінний синонім слова **війна**. Тож

термінологічні словосполучення **антитерористична операція / Операції Об'єднаних сил** та їхні аббревіатури **АТО / ООС** також виступають вербалізаторами концепту ВІЙНА, при цьому аббревіатури в медійних текстах маю значно вищу фреквенцію. *Цей законопроект група народних депутатів підготувала за ... безпосередніх учасників АТО (ООС). (Голос України, 22 листопада 2018). Сьогодні ми мали змогу відзначити кількох учасників АТО на сході (Голос України, 19 червня 2018). Але не всі відрядження у зону АТО ... проходили ... спокійно (Голос України, 13 жовтня 2016). У зоні проведення Операції Об'єднаних сил. А їх у зоні ООС уже змінив інший загін (Голос України, 19 січня 2022).*

Як вже зазначалося вище, у правових і законодавчих документах термін *війна* практично відсутнє, натомість мова законодавства оперує термінами *збройний конфлікт*, водночас у тлумачних і синонімічних словниках відсутній термін *збройний конфлікт* як самостійна одиниця. При цьому у межах термінів *збройний конфлікт, військовий або воєнний конфлікт* і безпосередньо терміна *війна* спостерігається синонімія з випущенням уточнюючого компонента. *Однак, ця війна на виснаження, швидше за все, буде залежати від здатності кожної зі сторін забезпечити постійне надходження військ. У конфлікті, який закінчиться ... (ZN,UA, 03.07.2022). Водночас, близько 21 відсотка американців вважають, що це одна світова війна ... «малоймовірна». ... близько 53% американців вважають, що ... перемогли б у конфлікті між ними і Росією ... (ZN,UA 23.03.2024).*

Термін *збройна агресія* також часто функціонує як синонім до терміна *війна*, навіть в межах одного тексту: *Майже три місяці в Україні триває повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України... Водночас ... загальні втрати ... через війну, ... становлять ... (ГУ, 17.05.2022). Збройна агресія Росії проти України загрожує безпеці всього континенту, але це також війна проти принципів і цінностей ... (ГУ, 03.01.2025).*

Своєю чергою, спостерігається синонімія термінів *антитерористична операція* з терміном *збройний конфлікт*: *актуальні питання боротьби*

з торгівлею людьми в умовах проведення **антитерористичної операції (збройного конфлікту)**», який відбувся в Маріуполі. Незважаючи на тривалу тривалість проведення ... **антитерористичної операції**, засоби боротьби з нелегальною міграцією залишаються такими ж, як і для мирного часу. Будь-який **збройний конфлікт** породжує широкий спектр порушень прав і свобод людини ... Не винятком є і **збройний конфлікт** на сході нашої країни (ГУ, 06.07.2017). Протиставлення антитерористичної операції (АТО) мирному часу та використання терміносполуки **збройний конфлікт** вказує на те, що АТО по-суті і була війна, хоча до 2022 року в медійному дискурсі термінолексема “війна” практично не вживалась і не ототожнювалось пересічними громадянами з повномасштабною, всеохоплюючою війною, оскільки у свідомості людей безпосередньо **війна** є найгіршим проявом, який асоціюється зі смертю, сльозами, болем, страхом та зброєю [41, с. 15].

Попри те, що **збройний конфлікт** фактично є формою війни, до початку повномасштабного вторгнення російських військ у 2022 році події на Донбасі в офіційному та медійному дискурсі переважно окреслювались як Антитерористична операція (АТО). Уживання терміна **війна** свідомо уникалося з міркувань дипломатичної та правової доцільності, що давало змогу не визнавати стану війни де-юре та уникати міжнародно-правових зобов'язань.

Іноді в масмедійному дискурсі спостерігається своєрідна “гра” з термінами, спрямована на уникнення тавтології або вживання з уточнюючою метою, що, однак, має побічний ефект – формує у масового реципієнта враження, ніби такі поняття як **війна**, **збройний конфлікт**, **збройна агресія** тощо, є тотожними. Такий підхід спрощує сприйняття складних політико-правових реалій, але водночас знецінює точність термінології та ускладнює правову чи моральну оцінку подій. ... обговоримо питання, пов'язані з регіональною безпекою в контексті **збройної агресії росії проти України**. ... Денис Шмигаль подякував уряду ... за постійну підтримку ... виявлені з перших днів **війни**. Ми єдині проти **воєнної агресії росії** ... (Урядовий кур'єр, 19 серпня 2023). Зіткнувшись із поверненням **війни** високої інтенсивності в Європі після неспровокованого **повномасштабного**

*вторгнення росії в Україну в 2022 році, ...країни поблизу ЄС... дедалі більше страждають від напруженості, нестабільності, гібридних загроз і **збройних конфліктів...** під час розроблення документа проводили консультації із профільними відомствами України щодо нашого досвіду оборони й захисту від **збройної агресії росії ...** (Урядовий кур'єр, 07.03.2024).*

Крім того, що терміни *війна, збройна / військова / воєнна агресія, збройний / військовий / воєнний конфлікт* часто функціонують у медіадискурсі як тотожні або дуже близькі за значенням, вони також зазнають подібних мовних трансформацій – зокрема, семантичного розширення або уточнення через додавання означень на кшталт *повномасштабна, широкомасштабна, російська*. Такі уточнення не лише конкретизують характер чи джерело конфлікту, а й впливають на емоційне сприйняття, створюючи більш чіткий образ подій у масовій свідомості. Унаслідок цього варіативність формулювань сприяє як гнучкості дискурсу, так і потенційній термінологічній розмитості. *Розпочалась тисяча сімдесят шоста доба **широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України.** (День, 3 лютого 2025). **Повномасштабна війна в Україні об'єднала людей ...** (Голос Укр 24.03.2022). **Українські представники нагадують, що *війна в Україні – це не лише регіональний конфлікт, а повномасштабна агресія проти країни-кандидата в члени ЄС* (Голос Укр. 31.01.2025). Уже майже рік триває **повномасштабна агресія росії проти України. Ми як ніхто інший добре розуміємо, що єдиною метою агресії є злочинне бажання росії загарбати чужі території ... В умовах **повномасштабної агресії** рф професіоналізм наших розвідників ... (Голос Укр. 31.01.2025). ... Зокрема, у першу річницю початку **повномасштабної російської агресії** університет вивісив ... український прапор (Голос Укр. 22.09.2023). І наголосила на масштабних екологічних збитках, які завдає **військова російська агресія** не лише України ... (Голос України, 16 грудня 2024). **Зовнішня військова агресія та сепаратистські настрої ...** (Голос України, 5 червня 2014). У 1000-й день від початку **повномасштабного російського вторгнення** Верховна Рада звернулася*****

до парламентів ... (Голос України, 22.10.2024). Імовірність **прямої військової агресії Росії проти України** знизилася ... (Дз.тиж 06 жовтня, 2020)

Характерною рисою українського медіадискурсу є опущення означень “збройна” або “військова” у словосполученнях на позначення конфлікту чи агресії, натомість часто з’являється уточнення “російська”, яке набуває синонімічного з ними значення. *Сьогодні ... обговорюють гуманітарні наслідки **російської агресії проти України**, ... (Голос України, 23 червня 2022). Глава держави відзначив особисте лідерство ... в боротьбі з **російською агресією**... (Урядовий кур’єр, 19 жовтня 2024).*

Отже, ключовий концепт ВІЙНА у свідомості українців, особливо періоду війни з 2014 року, вербалізується такими концептами як *збройний конфлікт, збройна агресія, військовий / воєнний конфлікт, військова / воєнна агресія, повномасштабне вторгнення* і у свідомості людей часто ці концепти є тотожними, хоча їх функціонування в стилях і жанрах різняться.

З 2014 року до 2022 у контексті війни в Україні в українських ЗМІ переважно вживалися терміни *воєнний конфлікт, антитерористична операція, операція об’єднаних сил*, але вже з 2022 року спостерігаємо різку зміну і входження до загального вжитку таких термінопонять як *війна, збройний конфлікт, збройна агресія, військовий конфлікт, військова агресія, повномасштабне вторгнення*, що було спричинено низкою екстралінгвістичних факторів і зміною військово-політичного стану в країні.

Конотація, пов’язана з вербалізацією ключового концепту ВІЙНА в українських медійних і суспільно-політичних текстах, є виразно негативною та формується не лише безпосереднім уживанням лексеми *війна*, а й через її термінологічні та контекстуальні замітники. Такі лексичні одиниці, як *агресія* та *конфлікт*, у будь-яких сполученнях з означувальними компонентами (*збройна агресія, військова агресія, воєнний конфлікт, збройний конфлікт, російська агресія* тощо), функціонують як конотативно марковані, оскільки несуть у собі стійкий емоційно-оцінний компонент, пов’язаний із насильством. У таких словосполученнях конотація актуалізується незалежно від їхньої формально-

термінологічної нейтральності, що зумовлено як екстралінгвістичними чинниками, так і колективним досвідом українців. Унаслідок цього навіть терміни, що функціонують у нормативно-правовому дискурсі, у масмедійних текстах набувають додаткового конотативного навантаження.

У сучасному публічному мовному просторі концепт ВІЙНА постає як динамічне ментальне утворення, смислове наповнення якого формується під впливом актуальних суспільно-політичних подій та комунікативних практик. Засоби масової інформації не лише фіксують події воєнної дійсності, а й інтерпретують їх, актуалізуючи окремі смислові компоненти війни, зокрема загрозу, втрати, протистояння, відповідальність, опір і безпеку. Унаслідок цього концепт ВІЙНА набуває чітко вираженої оцінної спрямованості та виконує важливу роль у формуванні суспільних уявлень про причини, перебіг і наслідки воєнних дій. Така репрезентація засвідчує значну залежність концепту ВІЙНА від екстралінгвальних чинників і його здатність змінювати смислову структуру відповідно до соціального контексту.

4.3.2. ВІЙНА як ключовий концепт концептуального простору угорської військової термінології. Згідно з тлумачним словником угорської мови *A magyar nyelv értelmező szótára*, **háború** це 1. Боротьба двох або більше країн з використанням зброї або інших насильницьких методів. 2. *перен.* Зазвичай більш тривалий стан, в якому протилежні сторони, інтереси, переконання та прагнення стикаються більш або менш жорстоким способом. 3. *перен.* Сварка, ворожнеча, боротьба. У словнику також зафіксовано низку усталених словосполучень, що позначають різні типи та сфери протистояння: *економічна війна, ядерна війна, внутрішня війна, енергетична війна, повітряна війна, газова війна, холодна війна, сільська війна, партизанська війна, громадянська війна, війна рабів, релігійна війна, митна війна, світова війна* [339].

Етимологічний словник угорської мови зазначає, що слово **háború** походить від слів *habrug, haborot, habaru* “натовп, потрясіння”, утворене зміною слів

háborús, háborúsag, háborúzik, háborúskodik шляхом додавання прикметникового закінчення -ú до корня *hábor* і виступало як прикметник [340].

Синонімічний словник пропонує наступні синоніми слова *háború*: *ütközet, csata, küzdelem, hadjárat, összecsapás, összeütközés, harc, összetűzés, csetepaté, tusa, had, csatározás, háborúskodás, hadakozás, hadviselés, ostrom* [342].

В угорських законодавчих актах зустрічаються терміни “*háború*” (війна), “*fegyveres konfliktus*” (збройний конфлікт), “*katonai konfliktus*” (військовий конфлікт), “*invázió*” (вторгнення) та “*háborús helyzet*” (воєнна ситуація).

У медійному дискурсі Угорщини термін “*háború*”, який є основним вербалізатором концепту *HÁBORÚ*, у зв’язку з російсько-українським конфліктом почав активно функціонувати лише з 2022 року. У попередній період, зокрема у 2021 році, він зустрічався переважно в умовних контекстах, коли йшлося про ймовірність повномасштабного збройного протистояння між Росією та Україною. У часовому відрізку 2015-2022 рр. це поняття фіксується насамперед для позначення інших військових або глобальних подій: конфліктів на Близькому Сході, війни у Хорватії, Першої та Другої світових воєн, а також у метафоризованих значеннях – у висловах про “ядерну війну”, “холодну війну” чи “війну з наркотиками”. Крім того, термін активно використовувався в культурному контексті, зокрема у згадках про кінофраншизу “Зоряні Війни”. Така семантична розгалуженість засвідчує поліфункціональність лексеми та її здатність поєднувати прямі й переносні значення залежно від дискурсивного середовища. ...*az 1990-es évek első felében kirobbant délszláv háborúból visszamaradt... (Index.hu, 19.12.2016). Besokallt az egyház a Fülöp-szigeteki drogellenes háborútól (Index.hu, 20.08.2017). ...míg egyes orosz oldalak az ukrajnai háborúval kapcsolatban állítottak valótlanságokat (Index.hu, 30.08.2023). Brüsszel már évek óta megpróbálja belepréselni a háborúpárti álláspontba Magyarországot... (Origo, 30.08.2024). ...ehhez vissza kell nyúlnunk a hidegháború, a szovjet-amerikai konfrontáció kezdetéhez. A világháborús nagykoalíció már akkor bomladozni kezdett, amikor a második háború még véget sem ért (Index.hu, 19.08.2017). ...hogya közösséget most egy háborúpárti... (Origo, 29.08.2025). ...akit mindenki a Csillagok*

***háborúja** Leia hercegnőjeként ismerhetett (Velvet.hu, 27.12.2016). ...vagy akár **nyílt háború** robbanna ki az új év elején (Portfolio.hu, 30.12.2021). ...ma van a nyugati **háborús propaganda** kudarcának napja (Portfolio.hu, 15.02.2022). Gondolj a három kedvenc magyar középületedre, ami **a háború után** épült (Index.hu, 22.12.2015).*

Ще одним вербалізатором ключового концепту HÁBORÚ є термін “fegyveres konfliktus”, який посідає помітне місце як у законодавчій базі, так і в угорському медійному просторі. Аналіз матеріалу свідчить, що він стабільно фігурує у новинних повідомленнях ще з 2015-го року і зберігає свою актуальність у сучасному дискурсі. У медійному просторі цей термін нерідко виконує функцію евфемізму, замінюючи безпосереднє позначення війни й тим самим пом’якшуючи експресивність висловлювання. Зокрема, його широко застосовують при висвітленні міжнародних подій, пов’язаних із ситуацією в Секторі Газа, на Тайвані, в Україні та в інших регіонах, що перебувають у зоні збройної напруги. *Eközben a Donyeck-medencei **fegyveres konfliktus** rendezéséről és a januárban várható... (Portfolio.hu, 29.12.2021). Kiemelte, hogy az EU külügyi tanácsa a távoli **fegyveres konfliktusok** esetében általában béketárgyalást sürget a szemben álló felek között... (Index.hu, 29.08.2023). **Fegyveres konfliktus** robbant ki Thaiföld és Kambodzsa között (24.hu, 24.07.2025). ...hogy Teherán részese a **fegyveres konfliktusnak** (Index.hu, 20.04.2017). Ugyanakkor, mint mondta, minden **fegyveres konfliktus** békés megállapodásokkal ér véget... (Origo, 09.07.2024). ...egy **fegyveres konfliktus** közepette történt. ...a polgári légitársaságok soha többé ne válhasson **fegyveres konfliktusok** áldozatává (Origo, 17.07.2025). Diplomáciailag azonban óvatlan a civilek életét sem kímélő **fegyveres konfliktus** bemutatása... (Index.hu, 17.02.2015).*

Вербалізатором ключового концепту в угорській мові є термін *katonai konfliktus*. На відміну від терміна *fegyveres konfliktus*, вживання терміна *katonai konfliktus* у засобах масової інформації є менш поширеним. Така диспропорція дозволяє розглядати його насамперед як термінологічну одиницю з більш офіційним, інституціоналізованим статусом, яка тяжіє до використання у формалізованих контекстах, а не в публіцистичному мовленні. *Az orosz tisztviselő*

szerint Zelenszkij a **katonai konfliktus** folytatásának provokálásával... (Origo.hu, 01.08.2025). Oroszország kész megvédeni magát abban az esetben, ha a nyugattal való feszültség **katonai konfliktusba** csap át... (Portfolio.hu, 14.04.2021). Görögország és Törökország kétoldalú **katonai konfliktuskezelési** mechanizmust hozott létre... (Portfolio.hu, 01.10.2020). Mérsékelt borongós hangulatot okoz ma a nemzetközi pénz- és tőkepiacokon az orosz-ukrán **katonai konfliktus** utóhatása... (Portfolio.hu, 27.11.2018). Egy rövid **katonai konfliktus** is beláthatatlan következményekkel járna Dél-Korea számára (Portfolio.hu, 07.09.2017). ...Ukrajna **katonai konfliktusba** sodródott Oroszországgal... (Portfolio.hu, 31.05.2016). A Jemenben zajló **katonai konfliktus** következtében... (Portfolio.hu, 26.03.2015). Hétfő este eredmény nélkül végződtek a nemzetközi tárgyalások az orosz-ukrán **katonai konfliktus** rendezésére (Portfolio.hu, 02.09.2014).

В угорському медійному дискурсі термін *invázió* (інвазія, вторгнення), який також є вербалізатором ключового концепту HÁBORÚ, використовується з меншою інтенсивністю і переважно у контексті російського нападу на Україну. Oroszország ukrajnai **inváziója** új dilemmákat, de új lehetőségeket is teremtett a nyugati – török viszonyban (Index.hu, 27.08.2023). Szlovákia újraindította a vízumkiadást orosz állampolgárok számára, amelyet az ukrajnai **invázió** után függesztettek fel (Portfolio.hu, 02.09.2025). ...háttérben meg a prágai tavasz eseményeivel és következményeivel, emigrációval és orosz **invázióval**. (24.hu, 31.08.2025). Kijev az orosz **invázió** 2022-es kezdete óta több tucat olajfinomítót, olajraktárt és hadiipari létesítményt vett célba... (Origo.hu, 29.08.2025).

Аналіз матеріалів засобів масової інформації засвідчує, що даний термін активніше застосовується у публікаціях, присвячених природним явищам та екологічним проблемам. Зокрема, йдеться про тексти, в яких описуються процеси масового поширення певних видів тварин, комах чи рослин, що сприймається суспільством як загроза для навколишнього середовища або життєвого простору людини. У цьому значенні “invázió” набуває метафоричного характеру, позначаючи не військові дії, а неконтрольоване, масштабне проникнення чи заселення території небажаними біологічними агентами. *Zombi pók invázió: Közép-*

Európában is felbukkant (Origo.hu, 22.08.2025). ...a klímaváltozás teljesen átrendezheti az alföldi tájakat teret engedve az inváziós növényfajoknak (Origo.hu, 19.08.2025). ...és nem terveznek szárazföldi inváziót Venezuelában (Portfolio.hu, 03.09.2025). ...az orosz energiainport csökkentésére törekszik Moszkva inváziója miatt. ...bár a lehetőségeikhez mérten igyekeztek mindent megtenni korábban az invázió megfékezése érdekében... (Index.hu, 30.08.2023). ...hogyan Novák Katalin invázióinak nevezte az oroszok által indított háborút... (Index.hu, 30.08.2023). Az invázió kezdetén Putyin megjegyezte... (Index.hu, 29.08.2023). Az inváziós hullók ma óriási fenyegetést jelentenek az őshonos élővilágra... (24.hu, 28.08.2025). Horrorállatok inváziója – torz nyulak, mókusok, őzek, mi jöhet még? (Origo.hu, 24.08.2025). ...miután az elmúlt hetek árhulláma jelentős szűnyoginváziót okozott (Origo.hu, 18.08.2025). Az invázió idején Oroszországban mintegy 3400 harckocsi volt aktív szolgálatban... (Index.hu, 27.08.2023). ...addig nem indul invázió Tajvan ellen (Portfolio.hu, 29.08.2025). ...okoz problémát az árvaszűnyogok inváziója a part menti balatoni vendéglátóhelyek számára (Portfolio.hu, 16.08.2025).

Варто зазначити, що в українській мові також існує запозичений термін *інвазія* у значенні “нашествя, вторгнення”, проте він вживається лише в біології та медицині і не фіксується в контексті військової сфери.

Термін *háborús helyzet* (воєнна ситуація) є вербалізатором ключового концепту в угорській мові. Він демонструє специфічні особливості функціонування залежно від типу дискурсу. Результати проведеного аналізу засвідчують, що це поняття має вищу частоту вживання у сфері нормативно-правових актів, де воно слугує засобом позначення офіційно задекларованого стану, пов’язаного з військовими діями чи загрозами національній безпеці.

Водночас медійний дискурс виявляє значно менш активне використання терміна *háborús helyzet*. До кінця 2024-го року він майже не фігурував у публіцистичних і новинних матеріалах, або вживався у контексті “напруженої, майже воєнної ситуації” перед прем’єрою нових фільмів, і лише в останні місяці зазначеного року почав з’являтися у новинних повідомленнях. ...*hogyan alakulhatott ki háborús helyzet a fővárosban (Index.hu, 03.12.2018). Borulni látszik a*

***háborús helyzet** Ukrajnában... (Index.hu, 30.12.2024). ...**a háborús helyzet miatt** az EU nem vállalhatta a feszültség fokozását az Egyesült Államokkal (Origo.hu, 02.09.2025). ...**ami a háborús helyzetben** komoly kockázatot jelent (Origo.hu, 25.08.2025). ...különben **háborús helyzet** alakulhat ki (Origo.hu, 24.08.2025). A bázisra az ukrajnai **háborús helyzet miatt** van szükség... (Index.hu, 02.10.2015). ...**akik egy háborús helyzet** fenntartásában a brüsszeli birodalomépítés további lehetőségét látják (Origo.hu, 14.08.2025). **A háborús helyzet kapcsán** Putyin a múlt héten azt mondta... (Origo.hu, 05.08.2025). Szerinte ha a közszolgáltatások nem működnek, azt jelenti, hogy "**háborús helyzet van**" (Index.hu, 29.10.2018). ...feltéve, hogy megszűnik **a jelenlegi háborús helyzet** (Origo.hu, 13.07.2025).*

В угорській мові не спостерігається виразної синонімії та семантичного розширення вербалізаторів ключового концепту HÁBORÚ, що зумовлено високим рівнем термінологічної стабільності та чіткою інституційною регламентацією мовного вжитку. Кожна терміноодиниця (*háború, fegyveres konfliktus, katonai konfliktus, invázió, háborús helyzet*) функціонує у відносно фіксованому значеннєвому полі, що мінімізує їх взаємозамінність. Крім того, відсутність активного семантичного розширення зумовлена й відносною дистанційованістю Угорщини від безпосередніх бойових дій, що знижує потребу в адаптивних мовних стратегіях.

Отже, в угорській концептосфері ключовий концепт HÁBORÚ вербалізується через терміни *háború, fegyveres / katonai konfliktus, invázió* та *háborús helyzet*. У медійному дискурсі *háború* активно використовується лише з 2022 року, тоді як *fegyveres konfliktus* фіксується ще з 2015 року і часто слугує евфемізмом. Терміносполуки *katonai konfliktus* та *háborús helyzet* актуалізуються у нормативно-правничому контексті; *invázió* вживається переважно у сфері біології, медицини, але досить часто у медійних текстах у контексті війни в Україні.

Вербалізатори ключового концепту HÁBORÚ в угорській мові загалом характеризуються нижчим рівнем конотації порівняно з відповідними лексемами в українських медійних текстах. Такі терміни, як *háború, fegyveres konfliktus, katonai konfliktus, invázió* та *háborús helyzet*, у більшості зафіксованих контекстів

функціонують переважно нейтрально, з домінуванням денотативного значення та мінімізацією емоційно-оцінного компонента. Їхня конотація, як правило, не є стійкою й актуалізується лише ситуативно – залежно від конкретного ідеологічного або публіцистичного контексту. Навіть лексема *háború*, яка має широке семантичне поле і активно використовується у метафоризованих значеннях, не демонструє постійної негативної конотації, оскільки її значення реалізуються як у прямому позначенні військових реалій, так і узагальнених або культурно опосередкованих смислах. Така відносна конотативні нейтральність угорських вербалізаторів зумовлена інституційною регламентацією мовного вжитку та відсутністю безпосереднього воєнного досвіду в національному контексті, що, своєю чергою, обмежує формування стійких емоційно-оцінних нашарувань у структурі значення.

Висновки до розділу 4

Аналіз військової терміносистеми української й угорської мов у лінгвокогнітивному аспекті здійснюється в межах лексико-семантичного поля з ядерною, центральною та периферійною зонами. Ядро представлене однокомпонентними термінами, а їх кількісна наповненість є однаковою (14% для української та угорської мов). В українській ядерній зоні домінують лексико-семантичні групи “результати військових дій” (27%) і “роди військ” (32%), тоді як в угорській – “роди військ” (21%), “забезпечення армії” (18%) та “планування військових дій” (18%). Центральна зона становить 64% в українській і 61% в угорській мовах. В українській мові найбільшу частку становлять терміни, пов’язані зі структурою збройних сил (15%), що свідчить про високий ступінь деталізації організаційно-ієрархічного устрою війська. В угорській мові кількісно домінує група “планування військових дій” (11%), що підкреслює орієнтацію терміносистеми на стратегічно-оперативний вимір воєнної діяльності. Периферійна зона (22% в українській мові та 25% в угорській) не має чітко вираженої домінантної лексико-семантичної групи в обох мовах, що характеризує

її як контекстуально залежну. В обох мовах найрозширенішою зоною є центральна, хоча в українській мові ядерна зона військової термінології майже вдвічі більша ніж в угорській, що може бути спричинене специфікою словотвірних процесів.

Військова термінологія української та угорської мов характеризується високим рівнем системності, ієрархічності й впорядкованості, що уможливорює її моделювання на основі доменного принципу моделювання. Виокремлення в обох мовах інваріативних ознак концептуальних доменів “Воєнні дії” / “Katonai műveletek”, “Збройні сили” / “Fegyveres erők”, “Техніка та озброєння” / “Haditechnika és fegyverzet” підтверджує універсальність когнітивних механізмів осмислення військової реальності незалежно від типологічних відмінностей мов.

Концептуальні домени в українській і угорській військовій терміносистемі не існують ізольовано один від одного, а формують складну мережу взаємопов’язаних понять, які перетинаються між собою на рівні окремих парцел і концептів. Це означає, що межі між концептами є умовними, а парцели однієї зони можуть входити до кількох концептуальних доменів, відображаючи взаємозалежність організаційних, бойових та технічних аспектів воєнної діяльності.

Ключовим концептом військової терміносистеми в українській мові є концепт ВІЙНА, в угорській – HÁBORÚ. Базовими вербалізаторами ключового концепту в українському медіапросторі періоду 2014 – 2025 років є терміни *війна*, *збройний конфлікт*, *воєнний / військовий конфлікт*, *збройна / військова / воєнна агресія*, *антитерористична операція (АТО)*, *операція Об’єднаних сил (ООС)*, *повномасштабне вторгнення*. В угорському медіапросторі цього ж періоду вербалізаторами концепту HÁBORÚ є терміни *háború* (війна), *fegyveres konfliktus* (збройний конфлікт), *katonai konfliktus* (військовий конфлікт), *invázió* (вторгнення) та *háborús helyzet* (воєнна ситуація).

Диференційні ознаки концепту ВІЙНА в українській та угорській мовах полягають у різному ступені семантичної розгалуженості відповідних номінацій. Для української мови характерна підвищена кількість вербалізаторів, зумовлена

впливом позалінгвальних чинників: терміни активно уточнюють один одного або перебувають у відношеннях близької синонімії, формуючи складну багатошарову семантичну мережу. В угорській мові, навпаки, простежується тенденція до чіткого розмежування номінацій, у межах якої кожен вербалізатор має відносно вузьку функціональну та контекстуальну спеціалізацію.

Основні положення розділу висвітлено у публікаціях автора [26; 27].

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз теоретичних засад термінологічної номінації та специфіки військової термінології в українському й угорському мовознавстві засвідчує, що терміносистеми обох мов формувалися під впливом спільних європейських наукових принципів за наявності національно зумовлених особливостей. Термінологія розглядається як системне, динамічне утворення, тісно пов'язане з розвитком наукового знання, суспільними потребами та професійною комунікацією. В українській і угорській лінгвістичних традиціях термін трактується як спеціалізована мовна одиниця, що функціонально закріплена за конкретним поняттям, має дефініцію та входить до ієрархічно впорядкованої терміносистеми.

Військова термінологія посідає особливе місце у наукових дослідженнях, оскільки характеризується високим рівнем динамічності, інтенсивними процесами термінологізації й детермінологізації та широким виходом за межі суто фахової сфери. Українське мовознавство вирізняється ґрунтовною розробкою історичних, структурно-семантичних і функціональних аспектів військової лексики, тоді як в угорській лінгвістиці ключову роль відіграють питання стандартизації, уніфікації та гармонізації термінології, зокрема відповідно до норм НАТО. Проблема класифікації військових термінів залишається відкритою в обох традиціях: науковці пропонують різні типології за тематичними, функціональними, генетичними критеріями, жодна з яких не може вважатися універсальною. Військова термінологія є відкритим, багаторівневим і рухомим утворенням, що відображає взаємодію мови, спеціалізованого фахового знання та соціально-історичного досвіду.

Встановлено, що формування і розвиток когнітивного термінознавства в українському та угорському мовознавстві відбувалися в межах загальноєвропейської когнітивної парадигми, однак характеризуються різними науковими пріоритетами та традиціями. В українському мовознавстві когнітивний підхід сформувався у тісному зв'язку з лінгвокультурологією,

етнолінгвістикою та дискурсологією, що зумовило посилену увагу до національно-культурної зумовленості концептів і їхньої ролі у формуванні мовної картини світу. В угорській лінгвістиці когнітивне термінознавство розвивається переважно в межах семантики та психолінгвістики.

Для обох наукових традицій ключові категорії “концепт”, “поняття”, “значення”, “концептуальна система” та “концептосфера” розглядаються як взаємопов’язані, проте їх інтерпретація має певні відмінності. В українському мовознавстві концепт трактується як багатовимірна ментально-культурна одиниця, що виходить за межі суто поняття і включає різні компоненти, а значення розуміється як мовна репрезентація частини концепту. В угорській науковій традиції простежується тенденція до зближення понять *konceptus* і *fogalom*, внаслідок чого в лінгвістичних дослідженнях переважно використовується термін *fogalom* (поняття), тоді як *konceptus* часто розглядається як синонімічний відповідник. Такий підхід зумовлений орієнтацією на класичну семантичну традицію. Концептуальну систему визначено як ієрархічно організовану сукупність концептів, а концептосферу – як ширше утворення, що інтегрує концепти різних рівнів.

2. Застосована методика вивчення військової термінології має комплексний характер. Розробка методологічних засад лінгвокогнітивного дослідження дозволяє поєднати традиційні лінгвістичні методи з когнітивним і зіставним аналізом. Методика передбачає застосування описового, структурно-словотвірного, компонентного, зіставного та когнітивно-семантичного аналізу, що забезпечує системне вивчення термінів як структурних, семантичних і функціональних одиниць. Застосування цих методів дозволяє всебічно охарактеризувати військову термінологію в українській та угорській мовах, визначити її структурно-польову організацію та ієрархію терміносистеми, виділити лексико-семантичні групи та їх функціональні зв’язки, виявити продуктивні способи творення військових термінів. Методи когнітивного аналізу дозволили реконструювати концептуальні домени, ключові концепти та їх вербалізатори, що відображають професійні ментальні моделі військової

діяльності в Україні та Угорщині.

3. Аналіз словотвірних процесів у військовій термінології української та угорської мов мають як спільні, так і відмінні риси. В українській мові домінує афіксальна модель словотворення, зокрема продуктивною є суфіксація іменників, прикметників і дієслів, а також активне використання абревіацій, насамперед ініціальних та ініціально-цифрових, що забезпечує стислу й ефективну передачу інформації. В угорській мові основним є суфіксальний спосіб творення іменників і прикметників, префіксальні моделі малопродуктивні, абревіації не є типовими для угорської мови і представлені у військовій термінології переважно запозиченими міжнародними одиницями, що пов'язано з уніфікацією військових термінів у межах стандартів НАТО. Композитні структури набагато частіше зустрічаються в угорській терміносистемі, тоді як в українській вони обмежені і компенсуються високою продуктивністю абревіації і словотвірних моделей.

У військовій термінології української та угорської мов вторинна номінація реалізується переважно шляхом метафоризації. Метафоричні терміни характеризуються високим рівнем смислової та екстралінгвістичної мотивованості й ґрунтуються переважно на асоціативних зв'язках. Найактивнішими видами метафор є антропоморфна, природоморфна, соціоморфна та артефактна. Метафоричні терміни в українській мові переважають у групах “техніка та озброєння” й “тактика і способи ведення бойових дій”. В угорській терміносистемі такі терміни частіше зустрічаються у межах груп “erődítmény” / “фортифікація” та “harci műveletek” / “бойові дії”. Метонімічні утворення у військовій термінології як української, так і угорської мов представлені дуже обмеженою кількістю.

Узагальнюючи результати проведений аналіз, було визначено основні шляхи формування та розвитку сучасних української й угорської терміносистем, що відбуваються в умовах інтенсивної глобалізації. Ці шляхи охоплюють процеси запозичення та комбінування наявних лексичних одиниць за синтаксичними мовними моделями термінотворення. Процес запозичення до української та угорської мов нині відбувається передусім з англійської мови, яка на сучасному

етапі виконує роль провідного донора військової термінології. Запозичення постають не лише як засіб номінації нових реалій і понять, а й як важливий механізм уніфікації та стандартизації військових термінів відповідно до міжнародних норм і стандартів. Інтенсивність і характер термінологічних запозичень визначаються сукупністю екстралінгвістичних чинників.

Українська мова демонструє вищий рівень толерантності до іншомовних елементів, що зумовило кількісне переважання інтернаціоналізмів у її військовій термінології, тоді як в угорській мові й надалі зберігаються потужні пуристичні тенденції, які стримують активне проникнення запозичень.

Проведений аналіз компонентної структури військових термінів засвідчив, що для обох терміносистем характерна значна частка двоконпонентних одиниць (32% в угорській і 27% в українській), проте в угорській мові вони істотно переважають одноконпонентні (17%), що вказує на схильність до структурної розгорнутості. Українська військова термінологія демонструє вищий рівень лексичної компактності (одноконпонентні терміни становлять 29%). Військова термінологія обох мов містить значно більше поліконпонентних термінів (83% в угорській і 71% в українській), ніж одноконпонентних, що зумовлено потребою точного й деталізованого позначення складних явищ та процесів у військовій сфері.

4. Моделювання військової терміносистеми через лексико-семантичні поля дозволяє чітко розмежувати пласти лексики в українській та угорській мовах, висвітлюючи специфіку їхнього внутрішнього структурування. Розмежування ядерної, центральної та периферійної зон засвідчило спільні універсальні риси та міжмовні відмінності, зумовлені типологічними та лінгвістичними чинниками. Ядерна зона в обох мовах представлена термінами з базовими семами “військовий” і “бойовий”, однак її кількісна наповненість є істотно вищою в українській мові (28,8%) ніж в угорській (16,5%), що свідчить про прагнення до чіткої фіксації ключових понять воєнної сфери. Центральна зона, яка є найоб’ємнішою в обох мовах (49,1% в українській та 58,4% в угорській), виконує функцію деталізації та конкретизації ядерних понять, проте в українській мові вона переважно відображає організаційно-структурні та операційні аспекти

діяльності війська, тоді як в угорській – процеси планування, оцінки та контролю. Периферійна зона (22,1% в українській мові, 25,1% в угорській) характеризується високим рівнем контекстуальної залежності, семантичної варіативності та спеціалізації, що зумовлено наявністю полікомпонентних і метафоричних терміноодиниць. Виявлені диференційні ознаки в організації лексико-семантичних полів значною мірою пояснюються морфологічною типологією мов: низка понять, які в українській мові мають аналітичну структуру (виражену словосполученням) і займають позицію у центральній зоні або на периферії термінологічного поля, в угорській мові реалізуються через однокомпонентні одиниці й, відповідно, інтегруються до ядра терміносистеми. Тож морфологічні особливості угорської мови сприяють більш компактному та синтетичному відображенню терміноодиниць, що безпосередньо впливає на ієрархічну організацію терміносистеми. Натомість українська військова термінологія демонструє перевагу розгорнутих конструкцій, де складні військові поняття передаються не одним словом, а через багатоконпонентні термінологічні сполучення.

5. Запропонована концептуальна модель військової терміносистеми на основі базових концептуальних доменів чітко засвідчує, що в обох мовах базовими елементами військової концептосфери виступають концептуальні домени “Воєнні дії” / “*Katonai műveletek*”, “Збройні сили” / “*Fegyveres erők*”, “Техніка та озброєння” / “*Haditechnika és fegyverzete*”, які структуруються за доменно-парцельним принципом і відображають логіку організації військової практики.

Аналіз концептуальних доменів “Воєнні дії” / “*Katonai műveletek*”, “Збройні сили” / “*Fegyveres erők*”, “Техніка та озброєння” / “*Haditechnika és fegyverzete*” в українській та угорській мовах засвідчує їхню структурну подібність і парцельну організацію, що дозволяє розглядати їх як модель військово-концептуального простору. В обох мовах зазначені домени поділяються на окремі смислові сегменти, які репрезентують дії, суб’єктів, матеріально-технічні засоби війни тощо. Така інваріативність зумовлена універсальним характером військової

діяльності, спільними когнітивними механізмами її осмислення, а також впливом міжнародних нормативно-правових документів і стандартизованих військових доктрин. Диференційних ознак у межах концептуальних доменів виявлено не було, що свідчить про зближення способів мислення про війну через спільні стандарти (стандарти НАТО, міжнародне право). Унаслідок цього в українській та угорській мовах формуються концептуальні структури, що забезпечують взаємозрозумілість і функціональну еквівалентність військової термінології попри мовні відмінності.

Концептуальні домени і парцели не існують ізольовано один від одного, а утворюють складну мережу взаємопов'язаних парцел, які перетинаються на рівні окремих парцел і терміноконцептів. Це свідчить про умовність меж між парцелами: концепти однієї групи можуть належати до кількох концептуальних доменів одночасно, демонструючи взаємозалежність військової діяльності.

6. Аналіз нормативно-правових української та угорської мовних систем дозволив визначити ключовий концепт військової терміносистеми, а саме – ВІЙНА / HÁBORÚ. В українській термінології концепт ВІЙНА вербалізується через широкий спектр лексичних одиниць: *війна, збройний конфлікт, воєнний / військовий конфлікт, збройна / військова / воєнна агресія, антитерористична операція (АТО), операція Об'єднаних сил (ООС), повномасштабне вторгнення*. До початку повномасштабного вторгнення 2022 року домінували евфемістичні або локалізовані терміни *антитерористична операція (АТО), операція Об'єднаних сил (ООС)* та *військовий конфлікт*, що дозволило уникати офіційного визнання війни та зберігати дипломатичну гнучкість. З 2022 року спостерігається активне входження термінів *війна, повномасштабне вторгнення та збройна агресія* до медійного дискурсу, що відповідає зміні військово-політичного стану країни. При цьому термінологічна синонімія та варіативність уточнень (*повномасштабна, російська*) формують емоційно забарвлений образ подій, сприяючи одночасно динаміці мовного вживання, але й потенційній термінологічній розмитості. В угорській термінологічній системі ключовий концепт HÁBORÚ вербалізується через основний термін *háború* (війна), а також через *fegyveres konfliktus*

(збройний конфлікт), *katonai konfliktus* (військовий конфлікт), *invázió* (вторгнення) та *háborús helyzet* (воєнна ситуація). При цьому *háború* активно функціонує в медіа лише з 2022 року у контексті російсько-української війни. *Fegyveres konfliktus* фіксується з 2014 року і часто виступає евфемізмом, *katonai konfliktus* і *háborús helyzet* здебільшого актуалізуються у нормативно-правових матеріалах. На відміну від української мови, термін *invázió* в угорській мові, крім біологічної та медичної сфер, де вживається найчастіше, у медіа використовується переважно у контексті російсько-української війни. На відміну від українських медіа, в угорських не спостерігається синонімії чи семантичного розширення вербалізаторів, кожен термін має чітке функціональне поле. Таким чином, зазначені диференційні ознаки у вербалізації концепту ВІЙНА / HÁBORÚ в українській та угорській мовах зумовлені передусім впливом екстралінгваліних чинників, зокрема соціально-політичної ситуації, реального досвіду війни, змін у правовому статусі воєнних подій.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні військової лексики угорської та української мов у міжмовних і міждискурсивних аспектах, зокрема з погляду семантичних, прагматичних і функціональних особливостей її вживання, розроблення двомовного словника військових термінів із метою практичного застосування у військовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акуленко В. Питання інтернаціоналізації лексичної засоби мови. Харків : ХДУ, 1972. 216 с.
2. Акульшина Н. Сучасна військова термінологія: когнітивно-прагматичні виміри (на матеріалі перської, української та англійської мов) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2016. 353 с.
3. Амеліна С., Пилипенко П. Термінологізація як спосіб сучасного термінотворення (на матеріалі німецької військової фахової лексики). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023. № 64. С. 14–18.
4. Андерсон І., Івасишина Т. Військова лексика: класифікація, прагматика, переклад (на матеріалі української та польської мов). *Вісник науки та освіти*. 2023. №10 (16). С. 38–46.
5. Андріянова О. Військово-морська термінологія української мови: етапи формування та семантика : дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.01. Запоріжжя, 2011. 199 с.
6. Андріянова О. Періодизація становлення військово-морської термінології. *Проблеми української термінології* : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 1–2 жовт. 2010 р. Львів, 2010. С. 91–94.
7. Андріянова О., Василько З. Українська військова термінологія: історія, стан та перспективи. 2020. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/69/1638/3648-1> (дата звернення 11.06.2023).
8. Андрусь А. Семантико-когнітивний підхід у сучасних лінгвокогнітивних пошуках. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 12–16.
9. Балабін В., Лісовський В., Чернишов О. Основи військового перекладу. (Англійська мова): підручник / за ред. В. Балабіна. Київ: Логос, 2008. 587 с.

10. Бігдай М. До питання лексико-семантичної класифікації дієслів української мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. Т. 1, № 40. С. 19–21.

11. Білодід І. Сучасна українська літературна мова: лексика і фразеологія / за заг. наук. ред. І. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. 439 с.

12. Боженець С. В. До питання перекладу військової лексики на угорську мову. *Achievements of 21st Century Scientific Community* : матеріали I Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., 14-15 вересня 2023 р., Дніпро : International Electronic Scientific and Practical Journal WayScience, Dnipro. 2023. С. 63–64.

13. Боженець С. В. До питання розвитку когнітивної лінгвістики в Угорщині. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов в секторі безпеки й оборони* : матеріали I Міжвуз. наук.-практ. конф., 30 травня 2023 р., Київ / НА СБУ Київ, 2023. Т. II. С. 24–25.

14. Боженець С. В. До питання специфіки перекладу антонімів та антонімічного перекладу в угорській мові. *Сучасна філологія: теорія та практика* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : НА СБУ, 2023. Т. I. 426 с. С. 25-29.

15. Боженець С. В. З історії військової термінології в угорській мові. *Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки* : матеріали V всеукр. наук.-метод. конф., м. Київ, 8 лист. 2023 р. / за заг. ред. К.В. Мамчура. Київ : ВА, 2023. С. 26–27.

16. Боженець С. В. До питання стандартизації та уніфікації угорської військової термінології. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації*: зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 10 квітня 2024 року, Луцьк / Луцький національний технічний університет, Луцьк, 2024. С. 97–99.

17. Боженець С. В. Ключові аспекти словотворення угорської військової термінології. *Діалог культур. Світ крізь призму мовних кодів* : зб. тез круглого столу, 28 березня 2024 року, КСЄМ ННГІ НА СБУ. Київ / НА СБУ Київ, 2024. С. 11–13.

18. Боженець С. В. Міклош Зріні як фундатор угорської військової термінології. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов у секторі безпеки й оборони* : матеріали II Міжвуз. наук.-практ. конф, Київ / НА СБУ, Київ, 2024. С. 56–58.

19. Боженець С. В. Розвиток військової термінології в Угорщині. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2024. № 1 (25). С. 16–23.

20. Боженець С. В. Стан дослідження когнітивної термінології в українському мовознавстві: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-метод. конф. “Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки”, Київ / ВА імені Євгенія Березняка, Київ, 2024. С. 20–21.

21. Боженець С. В. Сучасна угорська термінологія: рецепція теоретичних стратегій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2024. № 65. С. 12–16.

22. Боженець С. В. Абревіація в процесі військового термінотворення. *Сучасна філологія: теорія та практика* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф, Київ / НА СБУ, Київ, 2025. С. 38–40.

23. Боженець С. В. Військова термінологія в українському медіапросторі: мовні маркери війни. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 9 (39). С. 245–252.

24. Боженець С. В. Лінгвокогнітивний аналіз словотвірних гнізд в угорській та українській військовій термінології. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2025. № 1 (15). С. 5–9.

25. Боженець С. В. Морфологічне словотворення як джерело поповнення військової термінології угорської мови. *Діалог культур. Духовні цінності в полікультурному світі* : зб. тез круглого столу, 18 березня 2025, КСЕМ ННПІ НА СБУ. Київ / НА СБУ Київ, 2025. С. 14–15.

26. Боженець С. В. Однокомпонентні терміни як ядро військової терміносистеми української та угорської мов: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-метод. конф. “Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки”. Київ / ВА імені Євгенія Березняка, Київ, 2025. С. 23–24.

27. Боженець С. В. Словотворення як джерело поповнення угорської військової термінології. *Věda a perspektivy. SÉRIE "Filologie"*. 2025. № 9 (52). С. 209–218.

28. Бойко Ю. Методологічні основи сучасних лінгводискурсивних досліджень: лекційні, практичні, самостійні модулі. Хмельницький : ХНУ, 2021. 72 с.

29. Бондар Н., Лещенко Т., Жовнір М. Базовий концепт української ментальності як продуктивний метод проектування особистісно-орієнтованої освіти. *Актуальні проблеми сучасної вищої медичної освіти в Україні* : навч. наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 21 бер. 2019 р. / Полтава, 2019. С. 26–27.

30. Боярова Л. Мовне планування і термінологія. *Вісник: Проблеми української термінології*, 2004. № 503. С. 27–29.

31. Бражук Ю., Вдовиченко Ю. Термінологічна номінація у процесі формування фахової мови. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: зб. наук. пр. Переяслав. 2024. С. 36–39.

32. Бреник І. Виділення ядерної та периферійної зон в межах ЛСП прикметників позитивних емоцій в англійській мові. *Теоретичні і методологічні проблеми дослідження мови. Філологічні науки*. URL: http://www.rusnauka.com/25_NNP_2009/Philologia/50492.doc.htm (дата звернення 18.03.2024).

33. Булик-Верхола С., Теглівець Ю. Аналітичний спосіб творення музичних термінів української мови. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія*. 2020. Т. 31(70), № 1, ч. 1. С. 8–12.

34. Вакуленко М. Сучасна українська термінологія: методологія, кодифікація, лексикографічна практика: дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2023. 445 с.

35. Василенко В. Право як зброя. URL: https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/pravo-yak-zbroya?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 27.09.2023).

36. Василенко В. Вітчизняні лінгвістичні концепції комбінаторних характеристик мовних одиниць. *Філологічні науки: зб. наук. пр.* Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. С. 20–27.

37. Василенко Д. Скорочення як спосіб словотворення в системі англomовної військової лексики. *Науковий вісник волинського державного університету. Серія: Філологічні науки: збірник наукових статей.* Луцьк: ЛДУ. 2007. 258 с.

38. Василенко Д. Детермінологізація англійських військових термінів ХХ – початку ХХІ століття (діахронічний аспект). Тернопіль: Мандрівець. 2007. № 2. С. 68–71.

39. Василенко Д. Розвиток словникового складу англійської мови військової сфери ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2008. 237 с.

40. Василенко Д. Метонімія як креативний засіб збагачення англійської військової сфери. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* Кропивницький: Центральноукраїн. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. 2009. Вип. 81 (1). С. 64–67.

41. Васянович Є. Психолінгвістичний аналіз асоціативного поля війна як фрагменту мовної картини світу українських студентів-гуманітаріїв. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2020. Т. 31 (70), № 1, ч. 1. С.13–17.

42. Веремчук Е. Логічний вимір англійськомовного етичного концепту HONOUR. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2021. Т. 32 (71), № 6., ч. 1. С. 103–108.

43. Верьовкіна О. До питання про універсальні концепти когнітивної системи людини. *Наукові записки. Серія: "Філологічна".* 2012. Вип. 23. С. 31–33.

44. Віт Ю., Хаджилій, Т. Метафоричне термінотворення в англійській термінології живопису. *Scientific Collection «InterConf+.* 2022. № 99. С. 378–383.

45. Вільчинська Т. Концепт "війна": особливості мовної об'єктивації у газетному тексті. *Лінгвістичні студії.* 2018. Вип. 34. С. 110–114.

46. Вихованець І. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ : Либідь, 1993. 468 с.
47. Вронська Т. Історична довідка про становлення і розвиток військового етикету у збройних формуваннях України. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vronska_Tamara/Istorychna_dovidka_pro_stanovlennia_i_rozvytok_viiskovoho_etyketu_u_zbroinykh_formuvanniakh_Ukrainy (дата звернення 21.11.2023).
48. Гарбар А., Гарбар І., Петрович Л. Поняття “термінологія”, «терміносистема» і «термінополе» у сучасній лінгвістиці. *Сучасні мови і прикладна лінгвістика*. URL: <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a3b65b5a-471a-4316-af27-a21e3c3dc306/content> (дата звернення 16.08.2023).
49. Гимер Н. Вторинна номінація як спосіб творення нових фахових назв у лексиці косметики та косметології. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. 2012. № 733. С. 101–103.
50. Гладченко А. Мовний вплив у медіапросторі. *Вісник науки і освіти*. 2025. № 4 (34). С. 371–380.
51. Головащенко Ю. Структура лексико-семантичного поля у межах художнього тексту. С. 24–32. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4351> (дата звернення 10.12.2024).
52. Голубовська І., Корольов І. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: курс лекцій. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2011. 223 с.
53. Гонца І. Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань : Візаві, 2021. 373 с.
54. Гончаров Б. До питання типології й переведення скорочень англomовної науково-технічної літератури. Теорія і практика перекладу. Київ : Ранок, 2003. 150 с.
55. Горбач О. Українська морська й судноплавна термінологія. Мюнхен, 1958. 29 с.

56. Городенська К. Словотвірна варіантність і процеси унормування сучасної української термінології. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. пр / відп. ред. Л. Симоненко. Київ. 2003. Вип. V. С. 3–6.

57. Городенська К. Якого роду аббревіатури. *Культура слова*. 2010. №72. С.171–172.

58. Горпинич В. Сучасна українська літературна мова : Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. Київ : Вища школа, 1999. 207 с.

59. Грибіник Ю. Процеси метафоризації і метонімізації у термінології геодезії та кадастру. URL: <https://naub.oa.edu.ua/protsesy-metaforyzatsiji-i-metonimizatsiji-u-terminolohiji-heodeziji-ta-kadastru> (дата звернення 21.02.2025)

60. Гумовська І. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2000. 19 с.

61. Дарморіз О. Війна як концепт соціальної міфології. *Науково-практичний журнал Актуальні проблеми філософії та соціології* / голов. ред. Д. В. Яковлев; відпов. секретар І. В. Шамша. Одеса, 2017. Вип. 18. С. 33–35.

62. Денисова С. Типологія категорій лексичної семантики. Київ: Вид-во Київського держ. лінгвістичного ун-ту, 1996. 294 с.

63. Дияк О. Структурно-семантична організація словотвірних гнізд із коренями на позначення металів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2006. 251 с.

64. Дзюба М. М. Особливості мотивованості епонімічних термінів. *Семантика мови і тексту* : матеріали X Міжнар. наук. конф. / Івано-Франківськ, 2009. С. 80–82.

65. Дзюба М. Лінгвокогнітивні особливості українських епонімічних термінів природничих наук. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 33 (1). С. 30–32.

66. Дзюбіна О. Скорочення як спосіб утворення неологізмів в сучасній англійській мові (на матеріалі англомовних інтернет-видань та форумів

в молодіжних соціальних мережах). *Вісник Житомирського державного університету. Серія: Філологічні науки*. 2014. Вип. 3 (75). С. 309–312.

67. Дзюбишина Н. Про вживання абревіатур. Київ : Наукова думка, 1982. № 22. С. 24–25.

68. Доскач К. Традиційний, когнітивний і функціональний підходи до вивчення терміна як спеціалізованої мовної одиниці. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Т. 1, вип. 4. С. 30–34.

69. Дубравська Д. Композити у системі словотворення сучасної англійської мови. URL: <https://www.academia.edu/43212832> (дата звернення 14.12.2023).

70. Дубинець З. Військова лексика в романі Р. Іваничука “Мальви”. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2015. Вип. 73. С. 169–172.

71. Дуда О. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): автореферат дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2001. 18 с.

72. Д’яков А., Кияк Т., Куделько З. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім “КМ Academia”, 2000. 218 с.

73. Дядюра Г., Кухарєва-Рожко В., Ракшанова Г. Когнітивно-комунікативні аспекти наукового тексту: монографія. Черкаси, 2013. 225 с.

74. Єлісеєва С. Концептуальна метафора у воєнному дискурсі та її переклад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2019. № 38. Т. 1. С. 138–140..

75. Жалай В., Линник Т., Миронюк Т., Пархоменко А., Рахманова І., Рубашова Л. Новітні тенденції функціонування української військової терміносистеми. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2018. С. 5–43.

76. Житін Я. Погляд на термін крізь призму структурно-семантичного та функціонального підходів. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. 2009. № 648. С. 9–15.

77. Заболоцький Ю. Сучасні підходи до вивчення термінології. *Термінознавство*. 2014. № 5. С. 193–197.

78. Загнітко А. Термінотворення і національно-мовна картина світу. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 1996. С. 23.

79. Заніздра Н., Заніздра В. Проблема мотивованості наукового терміна. *Вісник Кременецького нац. ун-ту ім. М. Остроградського*. 2007. Вип. 2 (43). С. 98–102.

80. Зіневич Л. Концепт “війна” у сучасному українському суспільно-політичному дискурсі. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Спецвип. С. 70–72.

81. Іванченко М., Барнич І. Метафори в авіаційній термінології англійської мови: перекладацький аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 15. С. 143–147.

82. Івасишина Т., Комарова О. Фразеологізми як репрезентанти воєнного дискурсу. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. *Філологія*. 2023. № 1 (6). С. 30–35.

83. Івасишина Т. Когнітивно-прагматичний потенціал біблійних афоризмів. С. 97–110. URL: <https://slavpoplit-letters.pl/wp-content/uploads/2023/04/007> (дата звернення 19.10.2025).

84. Івасишина Т. Дискурс інформаційної війни в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Вісник науки і освіти*. 2025. № 3 (33). С. 306–319.

85. Іващенко В. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу: на матеріалі української мистецтвознавчої термінології: монографія. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго. 2006. 329 с.

86. Іграк К. Емоційно забарвлені елементи військової лексики. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. *Лінгвіст. науки*. 2017. № 25. С. 55–59.

87. Канонік Н., Шкаровецька А. Наукові підходи до вивчення лексико-семантичних полів у лексико-семантичній системі сучасної англійської мови. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 189–195.

88. Караман С. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С. О. Карамана. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.

89. Качур І. Сучасна лінгвістична теорія метонімії: лінгвокогнітивний і дискурсивний підходи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. Т. 2, № 23. С. 21–25.

90. Кириленко М. Розмежування термінів концепт, макроконцепт, мегаконцепт та суперконцепт. *Міжнародний науковий журнал “Грааль науки”*. 2024. № 47. С. 625–629.

91. Кислюк Л. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 616 с.

92. Кияк Т. Лінгвістичні аспекти термінознавства. Київ : УМК ВО, 1989. с. 104

93. Кияк Т. Запозичення та інтернаціоналізми у фахових мовах. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006 № 27. С. 32–34.

94. Клименко Н. Від колокацій до термінів. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 6–16.

95. Клименко Н., Карпіловська Є. Словотвірна морфеміка сучасної української мови. Київ, 1998. 162 с.

96. Клименко Н. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ : Наук. думка, 1984. 251 с.

97. Клименко Н. Юкстапозит. Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В., Тараненко О. (співголови). Київ : Вид-во “Українська енциклопедія” імені М.П. Бажана, 2000. 724 с.

98. Климович С. Структурні типи аброутворень української мови. *Науковий вісник Херсонського державного університету* : зб. наук. пр. Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. Вип V. С. 246–249.

99. Ключка Н. Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення. *Наукові записки. Серія “Філологічна”*. 2012. Вип. 24. С. 129–131.

100. Ковалик І. Вчення про словотвір. Київ, 1961. 83 с.

101. Коваль А. Науковий стиль сучасної української літературної мови: структура наукового тексту. Київ : Вид-во Київського університету, 1970. 307 с.
102. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вид. об'єднання "Вища школа", 1987. 350 с.
103. Ковбасюк Л. Новітні студії концепту «війна» в сучасному мовознавстві. *Науковий вісник ХДУ. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація*. 2023. № 1. С. 16–21.
104. Компанцева Л. Ф. The Phenomenon of Psychological Operations as a Concept and Discourse (Based on Security Linguistic Cultures of the NATO and the Russian Federation). *Psycholinguistics*. 2020. 27 (2). С. 174–194.
105. Компанцева Л. Військові терміни як маркери війни в медіа-просторі. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 11 (41). С. 633–642.
106. Компанцева Л. Військова термінологія як чинник формування сучасного українського медіадискурсу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75), № 4, ч. 1. С. 45–49.
107. Кориневич А. Міжнародне гуманітарне право. збройні конфлікти. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/МНР.-ЗК.-А.Коруневич.-Prezentatsiia.pdf> (дата звернення 13.11.2024).
108. Космеда Т., Плотнікова Н. Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера святки в українському мовному просторі: монографія. Львів: Паіс, 2010. 408 с.
109. Костриба О. Віднумеративні словотвірні гнізда: структурний, семантичний, когнітивний виміри. : дис. ... канд. філол. наук : 10. 02. 01. Івано-Франківськ, 2023. 413 с.
110. Кочан І. Динаміка термінів з міжнародними кореневими компонентами. *Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології"*. 2006. № 559. С.18–22.
111. Кочан І. Словотвірні норми і термінологія. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2 (1). С. 202–209.

112. Кочерга О. Проблема прикметника в науковій термінології. *Вісник нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. 2002. № 453. С. 224–227.

113. Кочерган М. Загальне мовознавство : підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. 2.вид., випр. і доп. Київ: Вид. центр "Академія", 2006. 463 с.

114. Крашеніннікова Т. Мова і термінологія наукових досліджень: навчальний посібник. Дніпро: ВНПЗ “ДГУ”, 2021. 88 с.

115. Кримець О. Термінологізація та детермінологізація як результат взаємовпливу мовної та наукової картин світу. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. 2015. № 817. С. 36–40.

116. Круглій О. Особливості перекладу військових термінів (на прикладі військово-промислової термінології). *Світ наукових досліджень*. 2022. № 12. С. 207–209.

117. Кузьменко В. Метафорична репрезентація концепту «військовий» у заголовках новинних повідомлень: формування наративів у медіадискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75), № 3, ч. 1. С. 34–38.

118. Кузьменко В. Лінгвокультурні параметри концепту “військовий” в романі у віршах “Берест” Анатолія Шкуліпи. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75), № 4, ч. 1. С. 56–60.

119. Кузьменко В. Військова лексика у поезії анатолія шкуліпи періоду російсько-української війни: типологія, лінгвокультурні параметри. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 7 (37). С. 463–471.

120. Куньч З. Українська риторична термінологія: історія і сучасність : монографія. Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2006. 216 с.

121. Купіна І. Фразеологічна вербалізація семантичного поля «граничність» в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2017. 199 с.

122. Кучеренко О. Терміни-композиції в системі сучасної німецької термінології цивільного захисту. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. 2013. № 765 С. 51–55.
123. Левченко Т. Концепт війна в українській мовній картині світу. *Теоретична і дидактична філологія*. 2025. № 40. С. 156–172.
124. Левченко Т. Сучасні тенденції функціонування військової лексики у мові українських масмедіа. *Мовознавчий вісник*. 2025. Вип. 38. С. 8–15.
125. Лемешко О. Структурні характеристики англомовних військових термінів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27, т. 3. С. 55–59.
126. Лепко Г. Основні критерії розмежування прямих і непрямих номінативних процесів у сучасній теорії номінації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія “Лінгвістика”. 2009. Вип. IX. С. 178–182.
127. Лесюк М. Дослідження словотвору на рівні словотвірних гнізд. *Вісник ПНУ ім. В. Стефаника*. 2007. Вип. 15-18. С. 212–216.
128. Леута І. Проблема значення мовних одиниць у сучасній лінгвістичній парадигмі. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 122–128.
129. Лебедева Т. Динаміка розвитку військової лексичної підсистеми в сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 Київ, 2002. 233 с.
130. Литвин О. Осново- і словоскладання в українській технічній термінології. *Проблеми української термінології* : зб. наук. пр. Львів. 2004. С. 17–18.
131. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд) : монографія. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2016. 206 с.
132. Лисиченко Л. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти : монографія. Харків : Вид. група “Основа”, 2008. 272 с.
133. Локайчук С. Терміни-словосполучення в сучасній українській археологічній науці. *Наук. вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Філологічні науки. Мовознавство. 2011. № 1 С. 71–76.

134. Лукіяничук Ю. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологічна"*. 2017. Вип. 66. С. 65–67.

135. Лучик О., Петренко О. Метафоричні одиниці англословної військової термінології. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Т. 32 (71), № 3, ч. 1. 2021. С. 175–180.

136. Ляхова О. Детермінологізація й розширення значення слова в лексичній системі сучасної української мови. *Вісник Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2011. № 963. Вип. 62. С. 42–47.

137. Ляшина А., Мишко С., Мишко А. Когнітивні аспекти вивчення термінології англійської культури. С. 138-147. URL: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/philol/article/view/245/430> (дата звернення 03.12.2024).

138. Мазепова О. Метафора та метонімія як засоби концептуалізації емоцій в перській мові (на прикладі концепту страх). Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 50 (2). С. 3–14.

139. Малевич Л., Дзюба М. Теоретико-прикладні аспекти мотивованості епонімічних термінів. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 28–34.

140. Манько О., Юрковська М. Структурно-семантичний і функціональний аналіз дієслів, які позначають просторове переміщення людини на землі, у повітрі та у воді (на матеріалі англійської та української мови). *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2018. № 10. С. 71–75.

141. Маркова Т., Домрачева І. Лексико-семантична і тематична групи: принципи розмежування. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. Т. 2. № 10. С. 75–78.

142. Марчук Л. Семантичне поле: варіантність, функційність, проєкційність. *Термінологічний вісник*. 2023. Вип. 7. С. 222–231.

143. Маслова Ю. Експлікація військової термінологіки в газетному українськомовному дискурсі воєнного періоду. *Наукові записки Національного*

університету “Острозька академія”. Серія “Філологія”. 2024. Вип. 23(91). С. 27–32.

144. Матвєєва С. Когнітивна терміноструктура як одиниця професійної картини світу. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологія”*. 2020. Вип. 10 (78). С. 26–29.

145. Матвєєва С. Когнітивно-фреймова теорія термінологічних номінацій та дефініцій: перекладацький аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 43. Т. 4. С. 75–77

146. Медведь О. Префіксація та суфіксація в сучасній українській граматичній терміносистемі. *Проблеми української термінології* : зб. наук пр. Львів. 2004. С. 18–19.

147. Медвідь О., Кучерук О. Соціолінгвальний аспект функціонування лексико-семантичного поля “Україна” в публіцистичному дискурсі. С. 214–241 URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/174/5007/10491-1?inline=1> (дата звернення: 07.07.2024).

148. Межжеріна Г. Структурна організація семантичних одиниць (поле – лексико-семантична група – слово). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2002. Вип. 5. С. 114–126.

149. Мельник С., Назаренко О., Сікорська В. Мовна репрезентація концепту “війна” в сучасному українському медіадискурсі. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/297/8542/17835-1> (дата звернення: 11.05.2024).

150. Мельник П., Юрковська М. Визначення поняття військової лексики та підходи до її вивчення. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view> (дата звернення: 21.08.2024).

151. Мільо А. Концепт БІЖЕНЕЦЬ у німецько-, угорсько- та українськомовному дискурсах (на матеріалі міжнародних і національних законодавчих документів та нових медіа) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2021. 472 с.

152. Міщенко В. Когнітивний підхід до вивчення термінології: наукове поняття і науковий концепт. *Шостий міжнародний науковий форум. Сучасна англістика: До 85-річчя кафедри англійської філології*. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2015. С. 82–83.

153. Микитюк О. До проблеми розвитку української термінолексики. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. 2002. № 453. С. 24–29.

154. Микульчик Р. Сучасні українські аббревіатури: перспективи і стан дослідження. *Вісник: Проблеми української термінології*. Львів: Національний університет “Львівська політехніка”. 2005. №538. С. 12–15.

155. Микульчик Р. Мотивованість фізичних термінів-епонімів. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 161–167.

156. Мислива-Бунько І. Юкстапозиція як один із найпоширеніших способів творення слів у сучасній пресі. *Українське мовознавство*. 2011. Вип. 14 (1). С. 191–196

157. Михайленко Т. Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах : автореф. дис. д-ра філол. наук : 10.02.15 Київ, 1996. 48 с.

158. Мойсеєнко С. Метафора та метонімія як лексичні засоби творення образності мови в комп'ютерному дискурсі. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія : Філологічна*. 2012. Вип. 26. С. 218–221.

159. Мурашко Л. Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади) : дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1997. 164 с.

160. Муромцева О. Про деякі активні процеси у словниковому складі української літературної мови кінця 80-90-х років ХХ ст. *Українська мова: з минулого в майбутнє*. Київ. 1998. С. 115–116.

161. М'ягkota І. Дериваційні особливості термінолексики української фольклористики. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. 2012. № 733. С. 205–207.

162. Науменко Л. Лінгвоконцептосфера сучасного англомовного бізнес-дискурсів комунікативно-прагматичному вимірі. Київ: Логос, 2015. 498с.

163. Нікітіна Ф. Семантичні та словотворчі проблеми сучасної термінології : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1978. 31 с.

164. Ніколаєва А., Фоміна Л. Специфіка творення термінів-комполітів та юстаполітів у терміносистемі програмування, комп'ютерних мереж і захисту інформації. *Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології"*. 2010. № 675. С. 38–41.

165. Ніконова В. Концепт – концептуальний простір – картина світу: досвід поетико-когнітивного аналізу художнього тексту. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2012. Т. 15, № 2. С. 117–123.

166. Ніконова В. Лінгвокультурні параметри військової лексики в англійському медіадискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Том 36 (75), № 1, ч. 1. С. 168–174.

167. Овсієнко Л. Змістова структура терміна та її складники. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2022. Вип. 17. С. 97–101.

168. Овсієнко Л. Формальна структура терміна та її складники. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72), № 3. С. 58–63.

169. Панасюк К. Сучасна українська ракетно-артилерійська термінологія: структурний аналіз. *Термінологія*. 2016. № 842. С. 141–145.

170. Панько Т. Зовнішньомовна та внутрішньомовна мотивованість суспільно-політичних термінів. *Українське мовознавство*. 1984. Вип. 12. С. 11–17.

171. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство. Л., 1994. 216 с.

172. Папідзе Н. Сутність дослідження дериваційного потенціалу слів у межах словотвірних парадигм та словотвірних гнізд: теоретичний аспект. *Наукові*

записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: Філологічна. 2014. Вип. 49. С. 95–98.

173. Петрина О. Формування та функціонування англомовних та українських терміносистем банківської сфери : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Львів, 2016. 202 с.

174. Пилипів О., Вітрів Х. Характеристика латинських юридичних термінів-комполітів. *Іноземна філологія*. 2015. Вип. 128. С. 203–207.

175. Півнюва Л. Структурна організація термінополя туризму в українській мові. *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 182–187.

176. Пілецький В. Сучасний український термін (проблеми збереження національномовної самобутності). *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія: філологічна*. 2004. Вип. 34, ч. I. С. 428–437.

177. Плотнікова Н. Поняття “концептосфера” та “концепт” у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 31 (70), № 1, ч. 1. 2020. С. 91–96.

178. Плющ М. Граматика української мови : у 2 ч. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Вища школа, 2005. 288 с.

179. Полюжин М. Типологія й аналіз концептів. *Іноземна філологія*. 2009. Вип. 121. С. 80–89.

180. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 214–224.

181. Поліщук Н. Військова термінолексика в мові сучасних медіа. *Термінологічний вісник*. 2023. Вип. 7. С. 100–110.

182. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української літературної мови. Тернопіль, 2000. 276 с.

183. Попович Ю., Бялик В. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), №2, ч. 2. С. 206–211.

184. Приходько А. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя, 2008. 332 с.

185. Рибалка Я. Структура тематичної групи “Військова лексика козацтва” в українській мові XVII–XIII століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 1998. 193 с.

186. Рибачківська Л. Словотвірні гнізда з вершинами-онімами в українській та англійській мовах: контрастивний аспект: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2017. 248с.

187. Рибачук О. Лексико-семантичне поле “clothes” (на матеріалі автентичного роману софі кінселли “shopaholic and baby”). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 38. Т. 3. С. 83–88.

188. Ротко С. Дефініції понять термінологія та терміносистема у сучасній лінгвістиці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Сучасні тенденції розвитку мов*. 2013. Вип. 10. С. 284–290.

189. Садовнікова Г. Когнітивно-інформаційна природа термінів автомобілебудівництва в англійській, німецькій та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2016. 261 с.

190. Саїк А. Характеристика словотвірних парадигм і гнізд з вершинним компонентом кольоропозначень в збірці “Знамення калини” Наталки Нікуліної. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності “Львівський філологічний часопис”*. 2022. № 11. С. 203–209.

191. Сальникова О. Функціонально-семантичне поле як спосіб дескрипції мови. *Лінгвістичні студії*. 2006. Вип. 14. С. 50–54.

192. Селіванова О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.

193. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

194. Селіванова О. Концептуальне моделювання і когнітивно-ономасіологічний аналіз. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 2. С. 3–12.

195. Сидоренко Л., Карбовська О. Аббревіація – постійний процес утворення нових слів. *Педагогічні науки*. 2004. С. 132–139.

196. Симоненко Л. Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах / відп. ред. Л. О. Симоненко. К.: Наук. думка, 1993. 238 с.

197. Симоненко Л. Українське термінознавство: від витоків до сьогодення. *Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри*: матеріали Міжнародної наукової конференції Рівне, 15-16 вересня 2016 року, С. 53–57.

198. Ситдигов П. Кореляція та диференціація лінгвістичних понять “термінологія” та “терміносистема”. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2009. Вип. 15. С. 433–440.

199. Словотвір сучасної української літературної мови : монографія / Г. М. Гнатюк та ін. Київ : Наукова думка, 1979. 405 с.

200. Слухай Н., Снітко О., Вільчинська Т. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні : навч. посіб. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”. 2011. 368 с.

201. Слухай Н. Етноконцепти та міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології : навч. посіб. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2005. 167 с.

202. Слухай Н. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2002. Вип. 7. С. 462–470.

203. Снігур Н. Лексико-семантичне поле гумор / humor в українській та чеській мовах. *Магістеріум. Мовознавчі студії*. 2011. Вип. 43. С. 78–82.

204. Снітко О. Проекти тотального зомбування в інформаційному просторі України. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. *Науково-практичний журнал (Національна академія служби безпеки України)*. 2017. №1 (21). С. 207–216.

205. Снітко О. Карнавальні форми сугестії в інформаційному просторі України у контексті консцієнтальної війни. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2019. Вип. 38. С. 77–93.

206. Старко В. Терміни “концепт” і “категорія” в дослідженні мовної категоризації світу. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. 2012. № 733. С. 42–48.

207. Стацюк Р. Основні підходи до визначення поняття “термін” у сучасній лінгвістичній науці. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія “Філологічні науки”*. *Мовознавство*. 2016. Т. 2, № 5. С. 112–116.

208. Стаховська Н.Ф. Конспект лекцій з дисципліни “Термінознавство”
URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/12/7-12-k150.pdf> (дата звернення: 17.08.2023).

209. Сташко М. Абсолютні синоніми в бібліотечній термінології. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. Київ : КНЕУ, 1998. С. 178–180.

210. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. *Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб.* Біла Церква : “Авторитет”, 2019. 198 с.

211. Сухомлин В. Структурні особливості складних лексичних одиниць військової тематики у сучасних німецьких ЗМІ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023. № 62. Т. 1. С. 132–135.

212. Тараненко О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ - ХХІ ст.) : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 248 с.

213. Тарасова В. Процеси детермінологізації, термінологізації і транстермінологізації в англійській авіаційній фаховій мові. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 43 (4). С. 156–161.

214. Таценко Н. „КОНЦЕПТ” як ключове поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник СумДУ. Серія “Філологія”*. 2008. № 1. С. 105–110.

215. Томіленко Л. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.

216. Тур О. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації : монографія. Кременчук : ПП Щербатих, 2018. 301 с.

217. Туркевич О. Термінолексми методики викладання української мови як іноземної: структурно-семантичний підхід. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”*. Серія “Проблеми української термінології”. 2010. № 676. С. 77–81.

218. Туровська Л. Українська суспільно-політична терміносистема: витоки і проблеми становлення. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 173–185

219. Туровська Л. Військові звання та посади в Україні: історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології. Київ : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. 158 с.

220. Фенюк Л. Д. Інтернаціоналізми французького походження в англійській та українській мовах (на матеріалі суспільно-політичної лексики). *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 4. Т. 1. С. 90–94.

221. Фрасинюк Н. Концепт, поняття, значення у їх взаємозв’язку та взаємодії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71), № 4, ч. 2. С. 68–71.

222. Халимоненко Г. Тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ. 1993. 142 с.

223. Чернишова Т. Метонімія як мовний прийом когнітивної контрпропаганди в російсько-українській війні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73), № 3. С. 373–378.

224. Чутковська А. Звертання і команди в українському війську: історія і сучасність. *III Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір слов’янського світу»*. 2017. С. 82–85.

225. Шевченко Л., Томіленко Л. Мотиваційні основи та базові моделі семантичного процесу термінологізації (на матеріалі словника української мови в 20-ти томах). *Мовознавство*. 2010. № 1. С. 76–85.

226. Шевченко О., Шевченко Н. Когнітивна лінгвістика як напрям мовознавчого дослідження. *Молодий вчений*. 2020. № 7.1 (83.1). С. 142–145.

227. Шевчук С., Кабиш О, Клименко І. Сучасна українська літературна мова. Київ : Алерта, 2011. 544 с.

228. Шепітько С., Шейченко О. Концепт як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2009. № 2. С. 349–356.

229. Шишко А, Луканська Г. Особливості функціонування абревіатур та скорочень у сучасному англomовному суспільно-політичному дискурсі: лінгвокультурологічний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. Вип. 1. Т. 1. С. 105–110.

230. Шкуратяна Н., Шевчук С. Сучасна українська літературна мова : модульний курс: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2007. 822с.

231. Шутак Л., Навчук, Г. Когнітивне термінознавство як відображення антропологічних процесів пізнання та комунікації. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. 2022. Вип. XVI. С. 133–139.

232. Щигло Л. В. Парадигматичні угруповання віддієслівних похідних з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологія*. 2008. № 1. С. 146–152.

233. Щигло Л. Словотвірне гніздо як макроодиниця дериваційної системи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. № 11. Т. 2. С. 99–101.

234. Южакова О. Дослідження українських терміносистем і термінних номінацій у когнітивному аспекті. *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. 2012. № 733. С. 60–66.

235. Южакова О. Концепт як головна одиниця когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем (на матеріалі термінології холодильної техніки). *Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. 2010. № 675. С 57–64.

236. Ющук І. Українська мова : підручник. Київ : Либідь, 2008. 639 с.

237. Яворська Г. Концепт “війна”: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети. Серія: Філософія*. 2016. № 1. С. 14–23.
238. Янковець О. Англійська прикордонна термінологія: структурно-семантичний, когнітивний і функціональний аспекти. Чернівці, 2021. 316 с.
239. Яремко Я. Формування української військової термінології : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.02. Дрогобич, 1997. 16 с.
240. Ярич М. Домени профілювання концепту LANGUAGE / МОБА. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 105–109.
241. Яценко Н. Формування назв військового одягу в українській мові : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. 2009. 179 с.
242. A mai magyar nyelv rendszere / szerk. Tompa J. Budapest, 1961. O. 333–344.
243. Ayto J. Twentieth Century Words. *Oxford University Press*, 1999. 626 p.
244. Bakanyelv - magyar katonai zsargon a Monarchia haderejében, 2009. URL: <https://nemfelejtjuk.blog.hu/2009/01/24/bakanyelv> (дата звернення 09.11.2023).
245. Bencze M. Ildikó B. Mi a metonímia? elméletek és kísérletek a metonímia-kutatásban. *Magyar Pszichológiai Szemle*. 2009. O. 677–696.
246. Benczes R., Kövecses Z. Kognitív nyelvészet. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2010. 256 o.
247. Benczes R., Ruiz de Mendoza Ibáñez F. J., Barcelona A. Defining Metonymy in Cognitive Linguistics. John Benjamins Publishing Company, 2011. 292 p.
248. Benczes R. Metaphor-and metonymy-based compounds in English: a cognitive linguistic approach. *Acta Linguistica Hungarica*, 2005. № 52. O. 173–198.
249. Benczes R., Tóth-Czifra E. The Hungarian colour terms *piros* and *vörös*. *A corpus and cognitive linguistic account. Acta Linguistica Hungarica*. 2014. № 61. O. 123–152.

250. Boiko Ya., Nikonova V. Semantic interpretation of authorial modality as a cognitive-discursive category (case study of Shakespeare's plays and their Ukrainian retranslations). *Alfred Nobel University Journal of Philology*. № 1 (29). 2025. P. 349–361.

251. Bozdéčová I. *Současná terminologie*. Praha : Univerzita Karlová v Praze. Nakl.: Karolinum, 2009. 137 s.

252. Bölcskei A. A szabványosítás online vetülete: angol nyelvű webhelyek. *Magyar Terminológia*. 2010. 3. évf. 1. szám. O. 21–41.

253. Bölcskei A. Challenges in updating the Hungarian terminology for geographical names standardization. *Magyar Terminológia*. 2013. 6. évf. 2. szám. O. 153–168.

254. Cabré M. Theories of terminology. Their description, prescription and explanation. *Terminology* 9:2. 2003. P. 163–199.

255. Čermák F. *Korpus a korpusová lingvistika*. Karolinum, 2017. 270 s.

256. Csernicskó I., Karmacs Z. *Szófajtan és morfológia*. Beregszász, 2008. 168 o.

257. Dobrotová I. K právnímu a právnickému diskurzu. *Sborník příspěvků z II. konference 1996 a III. konference 2000*. Praha. 2002. S. 261–266.

258. Dolník J. *Lexikológia*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003. 236 s.

259. Dubravská D. До питання класифікації композитів. URL: <https://www.academia.edu> (дата звернення 10.04.2024).

260. Džuganová B. Terminológia ako vedná disciplína. URL: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2002/3/ks2002-3.pdf> (дата звернення 08.02.2024).

261. Fischer M. A terminológiai kompetencia fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel a terminusok fordítási stratégiájára. *Tudományterületek találkozása*. 2021. O. 197–210.

262. Fóris Á. *Hat terminológia lecke*. Pécs : Lexikográfia Kiadó. 2005. 118 o.

263. Fóris Á., Kékesi N., Kozma L. Megjegyzések a terminusok jelentése meghatározásának módszeréhez / szerk. Fóris Ágota. *Magyar Terminológia*, 2009. 101 o.

264. Fóris Á., Sermann E. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia*. 2010. 3. évf. 1. szám. O. 41–55.

265. Győri G., Hegedűs I. A metonímia és a metafora mint a perspektivikus kategorizáció formái a lexikalizációban és a grammatikalizációban. Budapest, 2021. O. 275–293.

266. Horecký J. a kol. Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: VEDA, 1989. 436 s.

267. Igaz J. A terminológiai munka szabványosításban betöltött szerepének vizsgálata egy kozmetikai szabvány példáján. *Magyar Terminológia*. 2013. 6. évf. 2. szám. O. 169–184.

268. Ildikó B. A metonímia a kognitív pragmatikaelméletek tükrében. Magyar nyelvjárások. *A debreceni egyetem 2010. magyar nyelvtudományi tanszéke XLVIII*. O. 111-131.

269. Jedlička A. Spisovný jazyk v současné komunikaci. Praha : Univerzita Karlova, 1978. 227 s.

270. Keszler B. Magyar Grammatika / szerk. Keszler Borbála. Budapest, 2000. O. 321-336.

271. Kiefer F. A magyar nyelv kézikönyve. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2003. 362 o.

272. Kiefer. F. Strukturális magyar nyelvtan 3. kötet. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1992. 1097 o.

273. Kiefer F., Ladányi M. A szóképzés. *Strukturális magyar nyelvtan, morfológia* / szerk. Kiefer Ferenc. Budapest : Akadémiai kiadó, 2000. O. 137-164.

274. Kiefer F. A kognitív nyelvészeti jelentésfogalom. Budapest, 2003. O. 19–25.

275. Kis T. A magyar katonai szleng szótára. Debrecen : Kossuth Egyetemi Kiadó, 2008. 321 o.

276. Kognitív tudomány / szerk. Pléh Csaba. Budapest: Osiris kiadó, 1996. 316 o.

277. Kovács L. Szaknyelv kutatás és terminológia. *Nyelvészetről mindenkinek*. Budapest, 2011. O. 298–301.

278. Kövecses Z. *Emotion concepts*. Budapest, 1990. 439 o.
279. Kövecses Z., Günter R. Metonymy: Developing a cognitive linguistic view. *Cognitive Linguistics*. 1998. № 9. O. 37–78.
280. Kövecses Z. Conceptual metaphor theory. *The Routledge handbook of metaphor and language*. 2016. P. 31–45.
281. Kuna Á. Ludányi Zs. Terminológiai elvek az orvosi szaknyelvben és a gyógyító kommunikációban. Problémák, tendenciák, ideológiák. *Terminológia stratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. 2019. O. 120–139.
282. Lesznyák Á. Az európai uniós intézmények terminológiai adatbázisa: a IATE. *Magyar Terminológia*. 2010. 3. évf. 2. szám. O. 161–181.
283. Levchenko T. Extra-linguistic factors and tendencies of activation of military vocabulary in Ukrainian mass media *AD ALTA: Journal Of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12. Issue. 1. Spec Issue. 25. P. 184–189.
284. Levchenko T. New Functional Appearances of Stable Expressions in the Media Texts of the Russian-Ukrainian War Period. *AD ALTA : Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, Issue 2, Spec. Issue XLIV. P. 49–58.
285. Mártonfi A. A magyar toldalékmorfémák rendszere : dissz. ... PhD. Budapest, 2006. 185 o.
286. Merlin D., Eszter K., Csaba P. Az emberi gondolkodás eredete. Budapest : Osiris, 2002. 160 o.
287. Mező A. A Magyar Honvédség terminológiai fejlesztésének és harmonizációjának elvei. *Összhaderőnemi Parancsnokság folyóirata*, 2013. 207 o.
288. Murray T. The Language of Naval Fighter Pilots. *American Speech*. 1986. Vol.61, № 2. P. 121–129.
289. Nagy K. Metafora, metonímia és pragmatikai következtetés a grammatikalizációs jelentésváltozásban. *Jelentés és Nyelvhasználat*. 2018. № 5 (1). P. 93–116.

290. Nekula M. Metafora. *Nový encyklopedický slovník češtiny* / eds. P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. Praha : NLN, 2016. 2183 s.

291. Nikonova V. Metaphorical realization of the concept of WAR in English media texts. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74) № 5. С. 161-166.

292. Nikonova V. Ambivalence of the concept of PATRIOT in British and American linguacultural tradition. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Том 36 (75) № 4, Ч. 1. С. 161-167.

293. Nemes G. *Hungarológia. Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek*. Budapest, 1997. O. 201–207.

294. *Nyelv, gondolkodás, relativizmus* / szerk. Neumer Katalin. Budapest : Osiris Könyvtár, 1999. 328 o.

295. Ološtiak M., Vojtekova M. Kompozitnosť a kompozícia: príspevok k charakteristike zložených slov na materiáli západoslovanských jazykov. *Slovo a slovesnosť*. 2021. Č. 82. S. 95–117.

296. Orgoňova O., Dolník J. *Používanie jazyka*. Univerzita Komenského Bratislava, 2010. 231 s.

297. Panajotu K. *Az angol katonai terminológia adaptálásának kérdései : dissz. ...* PhD. Budapest, 2012. 146 o.

298. Pásztor J. A Magyar katonai terminológia kialakulása (A hadi élet szavai Zrínyi Miklós koráig). *Hadtörténelmi Közlemények*, 1970. 17. évf. 4. sz. O. 634–676.

299. Pónyai G. Szabványosítás és terminológia. *Magyar Terminológia*. 2010, 3. évf. 1. szám. O. 3–8.

300. Pearson J. *Terms in Context*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1998. 246 p.

301. Pléh Cs. A new on-line resource for psycholinguistic studies. *Journal of memory and language*. 2004. №2 K. 51. O. 247–250.
302. Rádai-Kovács É. Az euroterminus avagy az európai uniós terminológia jellemzői, különös tekintettel az újlatin nyelvekben megjelenő sajátosságokra : dissz. ... PhD. Budapest : Kézirat, 2009. 131 o.
303. Reszegi K. Metonimikus helynévadás. *Névtani Értesítő*. 2021. № 43. O. 145–165.
304. Richter K: České a slovenské vojenské názvosloví. *Československý terminologický časopis*. 1962. R. 1, č. 3. S. 129–140.
305. Sager J. A practical course in terminology processing. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 1990. 266 p.
306. Silkett W. Words of War. *Military Affairs*. 1985. Vol. 49, № 1. P. 13–16.
307. Smółkowa T. Nominacja językowa. Na materiałe nazw rzeczownikowych. Wrocław, 1989. 146 s.
308. Szlavi A. Metafora és metonímia a reklámplakátokon. 2011. O. 1–18 URL: <https://www.academia.edu/44033636/> (дата звернення 14. 07.2024).
309. Šimková M. Corpus Linguistics in the Slovak Republic. *Jazykovedný časopis*. 2008. Vol. 59, č. 1 – 2. P. 11–24.
310. Telegdi Zs. A nyelv és a nyelvek. Ötödik, javított, bővített kiadás / szerk. Kenesei I. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2004. 247 o.
311. Tolcsvai N. A magyar nyelv szövegtana. Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001. 380 o.
312. Tolcsvai N. Bevezetés a kognitív nyelvészetbe. Budapest : Osiris, 2013. 400 o.
313. Tolcsvai N. A szövegtipológia megalapozása kognitív nyelvészeti keretben. *Szöveg és típus* / szerk. Tolcsvai N. G. Budapest : Tinta Könyvkiadó, 2006. 64–90 o.
314. Tolcsvai N. Kognitív szemantika. Budapest : DiAGram Könyvek 4, 2021. 186 o.

315. Tolcsvai N. Nyelvstratégia és terminológia. *Terminológia stratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest, 2019. O. 33–46.

316. Tolnai V.: A nyelvújítás. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1929. 240 o.

317. Tóth M. A nyelvi metonímia körülhatárolásának lehetőségei. *Magyar nyelvjárások*. 2020. № 58. O. 29–60.

318. Wüster E. Introduction to the General Theory of Terminology and Terminological Lexicography. Vienna : Springer, 1979. Volumes 1, 2. 867 p.

СЛОВНИКИ І ДОВІДНИКОВІ ВИДАННЯ

319. Баркасі В., Каленюк С., Коваленко О.В. Словник лінгвістичних термінів для студентів філологічних факультетів / за ред. С.О. Каленюк. Миколаїв, 2017. 192 с.

320. Бут Ю. Воєнний конфлікт. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-27383> (дата звернення 07.10.2023).

321. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / укл. та гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

322. Ганич Д. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 364 с.

323. Денисов В. Агресія військова. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Агресія_військова (дата звернення: 11.02.2025).

324. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. Київ: Наук. думка, 1982. Т. 1 : А–Г. 632 с.

325. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. Київ: Наук. думка, 1985. Т. 2 : Д–Копці. 572 с.

326. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 3 : Кора–М. 552 с.

327. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. Київ : Наук. думка, 2003. Т. 4 : Н–П. 657 с.

328. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. Київ : Наук. думка, 2006. Т. 5 : Р–Т. 705 с.

329. Єрмоленко С., Бибик С., Тодор О. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. Єрмоленко С. Київ: Либідь, 2001. 223 с.

330. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. Донецьк : ДонНУ. Т4., 2012. 388 с.

331. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови : близько 20 000 синонім. рядів. 4-те вид., опрац. і значно допов. Львів: БаК, 2012. 523 с.

332. Клименко Н., Карпіловська Є., Карпіловський В., Недозим Т. Словник афіксальних морфем української мови. Київ, 1998. 441 с.

333. Мартинюк А. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 196 с.

334. Словник “військових термінів та скорочень (аббревіатур)” / авт. колектив. Воєнно-наукове управління генерального штабу збройних сил України. 2020. 56с.

335. Словник із соціальної роботи. URL: <https://slovník-iz-sotsialnoi-roboti.slovaronline.com/153-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0> (дата звернення 09.04.2024).

336. Українська мова : енциклопедія / за ред. В. М. Русанівський та ін. К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

337. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / Лисиченко Л. та ін. Івано-Франківськ: Сімик, 2011. 272 с.

338. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 10: Т–Ф, 1979. 658 с.

339. A magyar nyelv értelmező szótára. URL: <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php>

340. Etimológiai szótár / Dolovai D. та ін. Budapest : TINTA Könyvkiadó, 2006. 867 о.

341. Magyar-ukrán nyelvészeti szakszótár : лінгвіст. словник / уклад. і ред. Вільмош Газдаг; відп. за вип. Олександр Добош. Берегове : ЗУІ ім. Ф. Ракоці II; Ужгород : РІК-У, 2021. 181 с.

342. Szinonima szotar. URL: <https://szinonimaszotar.hu/>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

343. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 19.06.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 11.04.2023).

344. Про воєнну доктрину України : Указ Президента України від 15.06.2004 № 648/2004. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/u648_04?ed=2012_06_08&an=266 (дата звернення 11.04.2023).

345. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення 14.04.2025).

346. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення 11.04.2023).

347. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 14.04.2025).

348. Про національну безпеку України : Постанова Верховної Ради України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t182469?ed=2018_06_21&an=15 (дата звернення 11.04.2023).

349. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення 13.04.2023).

350. Про основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від від 02.07.1993 № 3360-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12/stru/conv> (дата звернення 13.04.2023).

351. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 13.04.2023).

352. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Указ Президента України від 10.01.2008 № 1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008> (дата звернення 13.04.2023).

353. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 10.11.2025 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 14.04.2025).

354. Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї : Закон України від 01.07.1968 № 995_098. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/94-%D0%B2%D1%80/sp:dark#Text> (дата звернення 11.04.2023).

355. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України : Указ Президента України від 02.09.2015 № 555/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> (дата звернення 11.04.2023).

356. Статути збройних сил України : Закон України від 24.03. 1999 № 548-XIV : станом на 01.02.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text> (дата звернення 11.04.2023).

357. A biztosítási tevékenységről : 2014. évi LXXXVIII. törvény 22.12.2014-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400088.TV> (дата звернення 23.04.2023).

358. A gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és

kihirdetéséről : 2009. évi CLX. törvény 30.12.2009-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0900160.TV> (дата звернення 19.04.2023).

359. A haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről : 2005. évi CIX. törvény 23.10.2005-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0500109.TV> (дата звернення 19.04.2023).

360. A honvédelmi adatkezelésekről : 2022. évi XXI. törvény 25.07.2022-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2200021.TV> (дата звернення 19.04.2023).

361. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről : 2021. évi CXL. törvény 01.11.2022-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2100140.tv> (дата звернення 19.04.2023).

362. A honvédségi járművek fenntartásáról : 18/2009. (XII. 18.) Honvédelmi Miniszter rendelet 18.12.2009-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0900018.HM> (дата звернення 19.04.2023).

363. A lőfegyverekről és lőszerkekről : 2004. évi XXIV. törvény 26.04.2004-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0400024.TV> (дата звернення 21.04.2023).

364. A magyar légtér igénybeviteléről : 4/1998. (I. 16.) Kormány Rendelet 16.04.1998-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800004.KOR> (дата звернення 21.04.2023).

365. A menedékjogról : 2007. évi LXXX. törvény 25.07.2007-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0700080.TV> (дата звернення 21.04.2023).

366. Az orosz–ukrán háborúról : 1/2022. (III. 10.) Országgyűlés politikai nyilatkozat 10.03.2022-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A22Y0001.OGY> (дата звернення 25.04.2023).

367. Az orosz–ukrán háború egyéves évfordulójáról : 5/2023. (III. 31.) Országgyűlés politikai nyilatkozat 31.03.2023-től.

URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A23H0005.OGY> (дата звернення 25.04.2023).

368. A polgári nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állományának jogállásáról : 2024. évi LXX. törvény 23.12.2024-től.

URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2400070.TV> (дата звернення 19.04.2023).

369. A személy- és létesítményvédelem veszélyhelyzeti szabályairól : 254/2025. (VIII. 7.) Kormány Rendelet 07.08.2025-től.

URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2500254.KOR> (дата звернення 21.04.2023).

370. Az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra tekintettel kihirdetett veszélyhelyzeti rendeletek törvényi szintre emeléséről : 2025. évi L. törvény 19.06.2025-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2500050.TV> (дата звернення 21.04.2023).

371. Az ukrajnai helyzetet destabilizáló orosz intézkedések miatt hozott korlátozó intézkedésekről : 833/2014 Európai Unió Rendelete 09.07.2014-től. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1400833.COU> (дата звернення 23.04.2023).

Використані ресурси:

Газета Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua/>

Газета День. URL: <https://day.kyiv.ua/>

Газета Голос України. URL: <https://www.golos.com.ua/>

Газета Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/>

Газета Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/>

Газета Portfolio. URL: <https://www.portfolio.hu/>

Газета Index. URL: <https://index.hu/>

Газета 24. URL: <https://24.hu/>

Газета Origo. URL: <https://www.origo.hu/>

Газета Hírkereső. URL: <https://www.hirkereso.hu/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК

публікацій здобувача за темою дисертації
та відомості про апробацію результатів дисертації

А 1

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Боженець С. В. Становлення та сучасний стан дослідження військової терміносистеми української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73), № 3. С. 8–12. <https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/34-73-3>

2. Боженець С. В. Розвиток військової термінології в Угорщині. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2024. № 1 (25). С. 16–23.
<http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/philol/issue/view/10>

3. Боженець С. В. Сучасна угорська термінологія: рецепція теоретичних стратегій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2024. № 65. С. 12–16. <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=229>

4. Боженець С. В. Військова термінологія в українському медіапросторі: мовні маркери війни. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 9 (39). С. 245–252.
<https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/view/402>

5. Боженець С. В. Лінгвокогнітивний аналіз словотвірних гнізд в угорській та українській військовій термінології. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2025. № 1 (15). С. 5–9.
<https://journals.maup.com.ua/index.php/philology/issue/view/423>

6. Боженець С. В. Словотворення як джерело поповнення угорської військової термінології. *Věda a perspektivy. SÉRIE “Filologie”*. 2025. № 9 (52). С. 209–218. <https://perspectives.pp.ua/index.php/vp/issue/view/397>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Боженець С. В. До питання перекладу військової лексики на угорську мову. *Achievements of 21st Century Scientific Community* : матеріали I Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., 14-15 вересня 2023 р., Дніпро : International Electronic Scientific and Practical Journal WayScience, Dnipro. 2023. С. 63–64.

8. Боженець С. В. До питання розвитку когнітивної лінгвістики в Угорщині. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов в секторі безпеки й оборони* : матеріали I Міжвуз. наук.-практ. конф., 30 травня 2023 р., Київ / НА СБУ Київ, 2023. Т. II. С. 24–25.

9. Боженець С. В. До питання специфіки перекладу антонімів та антонімічного перекладу в угорській мові. *Сучасна філологія: теорія та практика* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : НА СБУ, 2023. Т. I. 426 с. С. 25-29.

10. Боженець С. В. З історії військової термінології в угорській мові. *Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки* : матеріали V Всеукр. наук.-метод. конф., м. Київ, 8 лист. 2023 р. / за заг. ред. К.В. Мамчура. Київ : ВА, 2023. С. 26–27.

11. Боженець С. В. До питання стандартизації та уніфікації угорської військової термінології. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації*: зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 10 квітня 2024 року, Луцьк / Луцький національний технічний університет, Луцьк, 2024. С. 97–99.

12. Боженець С. В. Ключові аспекти словотворення угорської військової термінології. *Діалог культур. Світ крізь призму мовних кодів* : зб. тез круглого столу, 28 березня 2024 року, КСЄМ ННГІ НА СБУ. Київ / НА СБУ Київ, 2024. С. 11–13.

13. Боженець С. В. Міклош Зріні як фундатор угорської військової термінології. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов у секторі безпеки й оборони* : матеріали II Міжвуз. наук.-практ. конф, Київ / НА СБУ, Київ, 2024. С. 56–58.

14. Боженець С. В. Стан дослідження когнітивної термінології в українському мовознавстві: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-метод. конф. “Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки”, Київ / ВА імені Євгенія Березняка, Київ, 2024. С. 20–21.

15. Боженець С. В. Абревіація в процесі військового термінотворення. *Сучасна філологія: теорія та практика* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф, Київ / НА СБУ, Київ, 2025. С. 38–40.

16. Боженець С. В. Морфологічне словотворення як джерело поповнення військової термінології угорської мови. *Діалог культур. Духовні цінності в полікультурному світі* : зб. тез круглого столу, 18 березня 2025, КССМ ННПІ НА СБУ. Київ / НА СБУ Київ, 2025. С. 14–15.

17. Боженець С. В. Однокомпонентні терміни як ядро військової терміносистеми української та угорської мов: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-метод. конф. “Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки”. Київ / ВА імені Євгенія Березняка, Київ, 2025. С. 23–24.

А 2

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (International Electronic Scientific and Practical Journal WayScience). Дніпро, 2023 р. Форма участі – дистанційна.

2. I Міжвузівська науково-практична конференція “Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов в секторі безпеки й оборони”. Київ : НА СБ України, 2023 р. Форма участі – очна.

3. Всеукраїнська науково-практична конференція “Сучасна філологія: теорія та практика”. Київ : НА СБ України, 2023 р. Форма участі – очна.

4. V Всеукраїнська науково-методична конференція “Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки”. Київ : ВА імені Євгенія Березняка, 2023 р. Форма участі – дистанційна.

5. II Міжнародна науково-практична конференція “Актуальні проблеми міжкультурної комунікації. Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2024 р. Форма участі – дистанційна.

6. Круглий стіл “Діалог культур. Світ крізь призму мовних кодів. Київ : НА СБ України, 2024. Форма участі – очна.

7. II Міжвузівська науково-практична конференція “Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та викладання іноземних мов у секторі безпеки й оборони”. Київ : НА СБ України, 2024 р. Форма участі – очна.

8. VI Всеукраїнська науково-методична конференція “Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки”. Київ : ВА імені Євгенія Березняка, 2024 р. Форма участі – дистанційна

9. VII Всеукраїнська науково-практична конференція “Сучасна філологія: теорія та практика”. Київ : НА СБ України, 2025 р. Форма участі – очна.

10. Круглий стіл “Діалог культур. Духовні цінності в полікультурному світі”. Київ : НА СБ України, 2025 р. Форма участі – очна.

11. VII Всеукраїнська науково-методична конференція “Актуальні проблеми іншомовної підготовки фахівців у сфері національної безпеки”. Київ : ВА імені Євгенія Березняка, 2025 р. Форма участі – дистанційна.

Формування української військової термінології в історичній перспективі

Військова термінологія з погляду теорії створення професійної галузевої термінології є досить цікавим і складним питанням. Протягом ХХ століття разом із науково-технічним прогресом значно розвинулась і військова галузь. При цьому застаріли десятки назв, як правило разом з реаліями, але натомість з'явилися сотні нових.

Сучасний світ вимагає постійного оновлення військової термінології, оскільки з'являються нові загрози та військові технології. Військова термінологія в Україні постійно оновлюється через нові загрози, формуючись під історичними, культурними та лінгвістичними впливами, особливо з 90-х років, коли Україна здобула незалежність.

Формування та еволюція військової термінології в Україні тісно пов'язані з історичним розвитком країни, на території якої військові протистояння протягом тривалого часу були поширеним явищем. Внаслідок цього українська військова термінологія сформувалася під впливом різноманітних історичних, культурних і лінгвістичних чинників.

Щодо періодизації формування військової термінології в Україні О. Андріянова і З. Василько виокремлюють два основних періоди – “донауковий” і “науковий”, у межах яких умовно можна виділити шість етапів з притаманними лише цьому періоду рисами:

- терміни періоду Київської Русі (лексеми цього часу стали підґрунтям для майбутньої військової терміносистеми, лексика запозичувалися переважно з грецької та скандинавської мов);
- термінологія козацької доби (у цей період переважали лексеми слов'янського походження на позначення військових понять; водночас запозичувалися лексика здебільшого з тюркських, германських, італійської та польської мов, що було наслідком інтенсивних міжмовних контактів);
- терміни, запозичені до української мови через російську в період правління Петра I, коли в імперії, до складу якої входила Україна, військово-морські сили

знали значного розквіту (запозичення здійснювалися переважно з голландської та англійської мов);

- терміни періоду українізації (1923–1932 рр.) – етап становлення українського війська та творення його термінології; характерною рисою цього періоду є активна нормувальна діяльність, що ґрунтувалася на використанні національної мови (з’являються російсько-українські військові словники – перші кодифіковані реєстри українських військових найменувань);

- період 1939–1990 років характеризується абсолютною стагнацією в українській військовій терміносистемі;

- з початку 90-х років і до сьогодні [7, с. 185]

Етапи історії становлення української військової термінології засвідчують багатшарову природу цієї лексико- семантичної системи. Вона віддзеркалює військові традиції, історію та культуру українського народу, а військовий етикет є її невіддільною частиною. На думку Т. Вронської [47] “специфічність українських лексем у сфері військового етикету пов’язана з виробничо-технологічними, історико-політичними та соціально-комунікативними чинниками”. Під впливом зазначених чинників для найменування окремих військових звань і посад використовувалося кілька синонімічних термінів. Це було зумовлено різною мовною орієнтованістю військових: західноукраїнські землі перебували під німецько-польським впливом, тоді як східні регіони тяжіли до козацької традиції та зазнавали помітного впливу російської військової лексики.

Дослідниця виокремлює такі етапи формування та функціонування термінів військового етикету:

- IX–XIII ст. (доба Старокиївської держави) – етап зародження та розвитку військової лексики на спільнослов’янському підґрунті;

- середина XIV ст. – середина XVI ст. (доба Литовсько-Руської держави) – наявність залишків старокиївської військової організації з використанням характерних військових звань;

- кінець XV ст. – XVI ст. – формується козацький стан з власною військовою організацією та термінологією;

- XVIII ст. – кінець XIX ст. – період остаточного знищення козацької державності, що характеризувався вилученням українських військових термінів та заміною їх на російські чи австрійські;
- початок XX ст. – доба українських національно-визвольних змагань, для якої було характерним відродження національної військової традиції;
- 30-і – початок 90-х XX ст. – українська військова термінологія повністю замінюється російською радянсько-імперською термінологією;
- початок 90-х XX ст. – до сьогодні – військова справа зазнала багатьох реформ, а разом з нею відбувся розвиток військової термінології, відбувається створення державних стандартів військових термінів, цей період пов'язаний із здобуттям Україною незалежності.

Ніна Яценко, дослідила українську військову терміносистему та виокремила сім етапів її розвитку, а саме:

перший – XI – XIII ст. – зафіксований у історичних пам'ятках та літописах, це переважно військові поняття того часу іншомовного або праслов'янського походження;

другий – XIV – XVII ст. – терміни цього періоду переважно пов'язуються зі становленням козацького війська;

третьою етап відображає розвиток військової справи в Європі;

четвертий – II пол. XIX – поч. XX ст. – пов'язаний із формуванням військової термінології в Галичині, зокрема на це вплинуло і становлення української наукової мови. У Східній Україні формування військової термінології цього періоду припало на добу становлення національної армії після революції 1917 року. Саме в цей час термінотворчий процес виокремився в окрему цілеспрямовану діяльність;

п'ятий – з 1923 по 1932 р., період українізації, означений етап був фрагментарним, але досить інтенсивним. Він ідентифікований національно-мовною самобутністю, а тому став визначальним для подальшої систематизації української військової термінології;

шостий – 1939–1990 рр. – історичний відтинок, який виявився гальмівним у розвитку національної термінології, прикметний потужним тяжінням до російської військової термінології. Проте слід зазначити, що у 40-50-х роках ХХ ст. у виданнях зафіксовано низку дво- та багатокомпонентних утворень, які свідчать про прагнення пошуку українських відповідників до запозичених термінів;

сьомий – 90-і роки ХХ ст. – початок ХХІ ст. – поєднаний із процесами відродження та впорядкування військових термінів із дотриманням чітких концептуальних засад [241, с. 20–24].

Питання становлення військової лексики в Україні висвітлено в численних наукових працях. Професор О. Горбач у своєму дослідженні розглядав шляхи формування та походження морської і судноплавної лексики в період князівської доби та козацтва, а також проаналізував зміни, що відбулися у ХVІ – ХІХ століттях, пов'язавши їх з періодом створення чорноморського флоту [55].

Дослідниця А. Чутковська виділяє дві основні тенденції сучасного етапу розвитку військової термінології. Перша ґрунтується на принципах, сформованих у тоталітарну добу СРСР, і стосується термінів, що містяться в офіційних документах та навчальній літературі. Друга проявляється у зусиллях відновити автентичну українську військову термінологію. Ця тенденція була та активно підтримується молодіжними військово-патріотичними організаціями й добровольчими батальйонами [224, с. 83].

Отже, як видно з наведеної періодизації розвитку української військової термінології, запропонованої українськими вченими, незначні розбіжності пов'язані переважно з об'ємом і характером досліджуваного матеріалу, а не з концептуальним підходом.

Незважаючи на вплив інших культур та мов, українська військова термінологія зберегла власну унікальність і неповторність, що робить її невіддільною частиною національної ідентичності України.

Формування угорської військової термінології в історичній перспективі

В Угорщині велика увага приділяється практичному підходу до термінології, що включає заповнення прогалин, виправлення помилкових термінів, створення нових і уточнення значення наявних, визначення суттєвих ознак поняття та інтеграцію термінів у галузеві термінологічні системи. Основний етап роботи полягає у прийнятті терміна відповідною професійною галуззю, що забезпечує успіх усього циклу [263]. За Аготою Форіш [262, с. 35], запровадження нових термінів має ґрунтуватися на чинній галузевій термінології, добре скоординованій і заздалегідь визначеній чіткій меті, спільній роботі термінолога та фахівця певної галузі, визначенні змісту нового терміна, описі його основних характеристик та встановленні сфери вживання, щоб забезпечити точність і узгодженість термінології.

На науковій основі термінологію в Угорщині почали систематично досліджувати у XIX столітті, коли почали формуватися нові технічні галузі та наукові дисципліни, що активізувало процес вивчення термінології. Одним з перших дослідників, який почав цікавитись питаннями угорського термінотворення, був Йозеф Байза ще у 1843 році, який наголошував, що для створення термінів недостатньо знати лише мовні правила – потрібне також глибоке знання предмета. Лінгвіст без знання предмета може запропонувати влучне слово, але воно може бути недостатньо точним або термінологізованим (не буде штампом), тоді як спеціаліст, не володіючи лінгвістичними знаннями, може створити назву, що суперечить мовним нормам [197, с.14].

Кожне нове поняття має бути назване відповідно до вимог терміна та інтегроване в систему знань і термінології. Науковою основою термінотворення є теорія загального термінознавства Ойгена Вюстера, спрямована на опис і систематизацію понять та їх стандартизацію з метою уніфікації, зменшення омонімії й уникнення синонімії [318].

Угорське термінознавство XX століття розвивалося на вюстеріанівських засадах і остаточно сформувалось у 1990-х роках завдяки поширенню

термінології, розвитком ІТ і телекомунікацій та впровадженню нових методів дослідження. Важливу роль у розширенні термінології відіграла єдина для об'єднаної Європи понятійно-термінологічна система. Нині можна виокремити такі основні напрями термінологічних досліджень і практичної роботи в Угорщині: робота над перекладами спеціальних текстів з великою кількістю термінів (основне завдання полягає в пошуках еквівалентних термінів і системне використання їх в текстах); творення термінології, тобто створення нових термінів, наприклад у випадку науково-технічних інновацій, для яких немає еквівалентів в угорській мові; виокремлення дефініції, а саме приділення точного визначення певному терміну; стандартизація, а саме збір, систематизація та стандартизація термінів, що використовуються певною наукою або професійною спільнотою [277, с. 299]. Стандартизація та гармонізація є ефективним засобом підтримки чіткої комунікації, яка здатна вирішити переважну більшість теоретичних та практичних проблем термінології [262, с. 27–36].

Низка наукових праць угорських термінознавців була присвячена саме стандартизації та уніфікації термінології різних галузей: Габор Поняї дослідив загальні поняття співвіднесеності стандартизації та термінології [299]; Андреа Бьолчкей розглянула стандартизацію онлайн виміру [252] та дослідила труднощі оновлення стандартизації угорської термінології в галузі географії [253]; Юдіт Ігаз вивчала роль термінів у стандартизації на прикладі стандарту на косметику [267]; Агота Форіш та Естер Шерманн досліджували кореляцію термінологічної стандартизації та термінологічного перекладу [264] та інші.

Тривалий час угорські термінологічні праці зосереджувалися переважно на “мадяризації” термінів та технічній стандартизації. У сучасній угорській термінології центром досліджень стали нові питання, пов'язані з практичною роботою, зокрема переклад, комп'ютерна лексикографія та створення баз даних.

Початок дослідження угорської професійної мови зазвичай пов'язують із періодом мовної реформи та процесів мовної культивуації. У цей час увагу дослідників було зосереджено на оновленні технічних мов і творенні нормативних угорських термінів шляхом запровадження “штучних слів” і

“штучних виразів”. У XVIII–XIX століттях були успішно сформовані термінології не лише військової, а й медичної, математичної, фізичної, ботанічної, літературної та інших галузей, що сприяло розвитку угорського словника кваліфікованих ремесел у цей період. Створені словотвірні одиниці фіксувалися в “технічних словниках” (у сучасному розумінні – спеціалізованих словниках) [316].

Історія угорської мови майже з самого початку тісно пов’язана з військовим життям. Слова та вирази, що колись використовувалися у військовій справі, перш за все були стосувалися битв та побуту вояків. Таким чином, можна виділити три основні напрямки за якими формувалась військова лексика: назви зброї; лексичні одиниці на позначення ведення бойових дій; назви підрозділів, їхніх командирів та вояків.

Першим періодом формування військової лексики можна вважати дохристиянський або дописемний, період до X ст. Перші військові терміни з’явилися у часи переселення племен у європейську частину материка, коли угорці почали активно взаємодіяти з сусідніми народами, такими як слов’яни, болгари та інші. Відсутність писемності в цей період обмежує знання щодо функціонування військової лексики того часу. Як зазначає Я. Пастор військова література дохристиянської доби в Угорщині не була досліджена з лінгвістичного погляду й навіть не використовувалась як джерело для наукових праць [298]. Хоча ця теза була висловлена ще у 1970 році, на нашу думку, і сьогодні ситуація суттєво не змінилася.

X ст. (1000 – 1038) – період пов’язаний з князюванням святого Іштвана, першого короля Угорщини. У цей час країна зазнала християнізації, що спричинило переосмислення та запозичення термінології з латинської мови, оскільки церква та королівський апарат використовували латину як офіційну мову.

XII–XIII ст. – в країні відбувалися постійні військові дії: австро-турецька війна, протестні акції тощо. Під час правління Стефана I до Угорщини прибула велика кількість німецьких лицарів і священиків. У цей період відбулося інтенсивне заселення німців, які фактично створили міське життя Угорщини. Як наслідок, німецькі слова масово проникали в угорську мову.

Зі сфери придворного життя військових до угорської мови потрапили такі слова як: *herceg, porcalab* (спотворена форма німецького Burggraf - граф замку, угорський еквівалент - *várnagy*), *hoppmester* (Hofmeister - придворний майстер), *fullajtár* (Vorreiter), *páncél, frigy* (предок німецького Friede - мир), *ostrom* - облога (Sturm), *torony* - вежа, *zsákmány* - мародерство та інші.

На початку XIII століття багато італійців оселилося в Естергомі, Буді, Вараді та Секешфехерварі переважно завдяки торговельним зв'язкам з Венеціанською республікою. У результаті в найманих арміях Угорщини з'явилася значна кількість італійців, а разом з ними і нова військова лексика: *pajzs* – щит, *lándzsa* – спис, *trombita* – труба, *pálya* – поле (трек, доріжка), *bástya* – бастіон та інші.

XVI–XVII ст. – Угорщина пережила турецьку окупацію, що вплинуло на військову термінологію. У цей час угорська мова отримала лексику османсько-турецького походження пов'язану з військовою тактикою, стрільбою, обладунками тощо.

XVII–XIX ст. – період Австро-угорської імперії. У цей час на угорську термінологію мала великий вплив німецька мова. Запозичення термінів та вплив на військову науку та стратегію були досить поширеними.

Військова лексика продовжувала розвиватись в контексті великих армій і багатьох національностей імперії. Цей період також призвів до адаптації не лише німецьких, але й багатьох французьких військових термінів. Як зазначає Я. Сендрей у своїй роботі *Magyar hadi szabályzatok és utasítások a XVII. századból* описав п'ять статутів 1660-1670 років, де було зафіксовано значний пласт цієї лексики.

У XIX столітті поповнення військ здійснювалася за територіальним принципом і військові одного підрозділу походили переважно з одного адміністративно-географічного ареалу та спілкувалися однією мовою або подібними діалектами. Офіцери ж обов'язково мали володіти як рідною мовою рядових, так і німецькою мовою – мовою імперії. Командною мовою у той час була німецька, тоді як мовою національної оборони залишалася угорська.

З метою кращого розуміння іноземної, а саме німецької, мови угорські солдати намагалися надавати більшості німецьких виразів угорської форми. Наприкінці XIX початку XX століття, особливо для сільського населення, служба в армії значно підвищувала соціальний статус чоловіків. Повертаючись до цивільного життя, колишні військові поширювали терміни військового жаргону, які швидко закріплювалися в повсяденній мовленні цивільного населення, хоча не завжди вживалися у своєму початковому значенні [244].

Перша половина XX століття характеризується зміцненням угорсько-італійських відносин. Потреба у взаєморозумінні призвела до видання *Угорсько-італійського військового словника (Dizionario militare ungherese-italiano, Рим)*. У цей період було опубліковано низку наукових праць, присвячених військовій лексиці, зокрема дослідження Г. Стріпські (1909); Я. Сендрея (1912), Я. Гобані *A katonai magyar nyelv* (1923), Ф. Соада *A katonai magyar nyelv* (1923). Водночас, з лінгвістичного погляду лише дослідження Ф. Терестієні *Nyelvünk a reformkorban* можна вважати завершеним та ґрунтовним [298, с. 639].

Міжвоєнний період став для Угорщина складним і суперечливим етапом розвитку. У цей час країна пережила революцію та проголошення незалежності, утвердження і поразку радянської влади, вона зміцнила свої стосунки з Німеччиною. Угорщина була активною учасницею Першої та Другої світових воєн, що зумовило нову хвилю формування військової термінології. Зміни у військовій стратегії, технологіях і організації збройних сил вплинули на її формування та функціонування.

Наступним періодом розширення військової лексики можна вважати другу половину XX століття, тобто період після Другої світової війни. У цей час відбулися докорінні зміни у сфері ведення війни: змінились бойові завдання, зросла кількість і роль військових технологій, що неминуче спричинило появу нових термінів і розширення наявної термінологічної системи. Повоєнний період також характеризується зміцненням контактів з російською мовою.

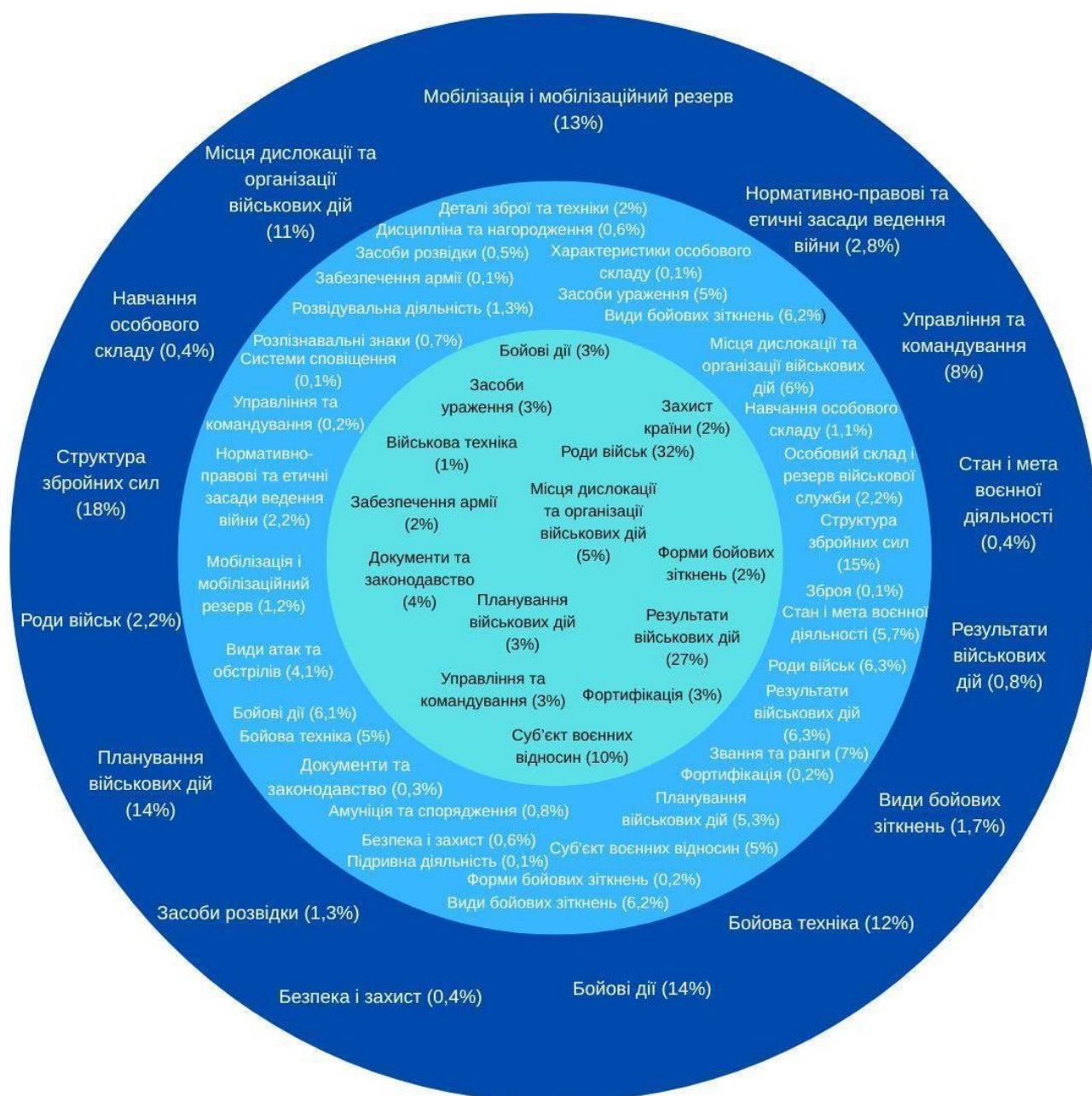
Паралельно спостерігається бум літератури військової тематики. Було опубліковано низку статей у журналах *Magyar Nyelvőrben* та *Magyar Nyelvben*, у

яких аналізувались актуальні питання військової термінології (Гомбуч З., Сімоні Ж. *A háború szavai* та інші).

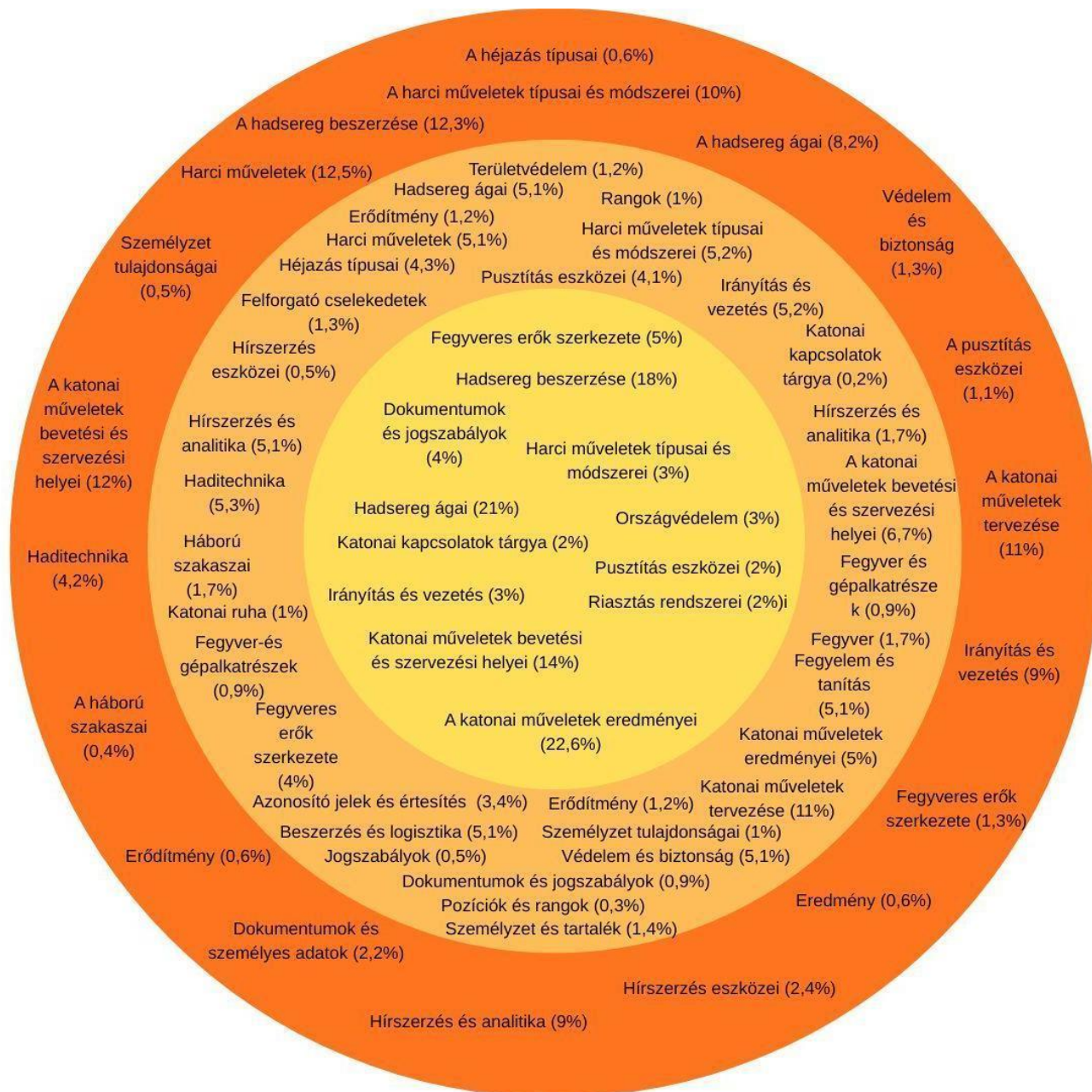
Початок ХХІ століття і дотепер – це період вступу Угорщини до НАТО та переходу на натівські стандарти. Після розпаду комуністичного режиму й інтеграції Угорщини до НАТО та ЄС військова термінологія зазнала змін, відображаючи нові підходи та стандарти, визначені міжнародними організаціями.

На сучасному етапі угорська військова термінологія поєднує історичну спадщину з актуальними тенденціями у військовому мистецтві та технологіях. Подальші зміни у військовій доктрині, стратегії та технічному забезпеченні можуть зумовити подальшу трансформацію в майбутньому.

МОДЕЛЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ НОМІНАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

МОДЕЛЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ НОМІНАЦІЇ УГОРСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДОМЕНИ КОНЦЕПТОСФЕРИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА УГОРСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

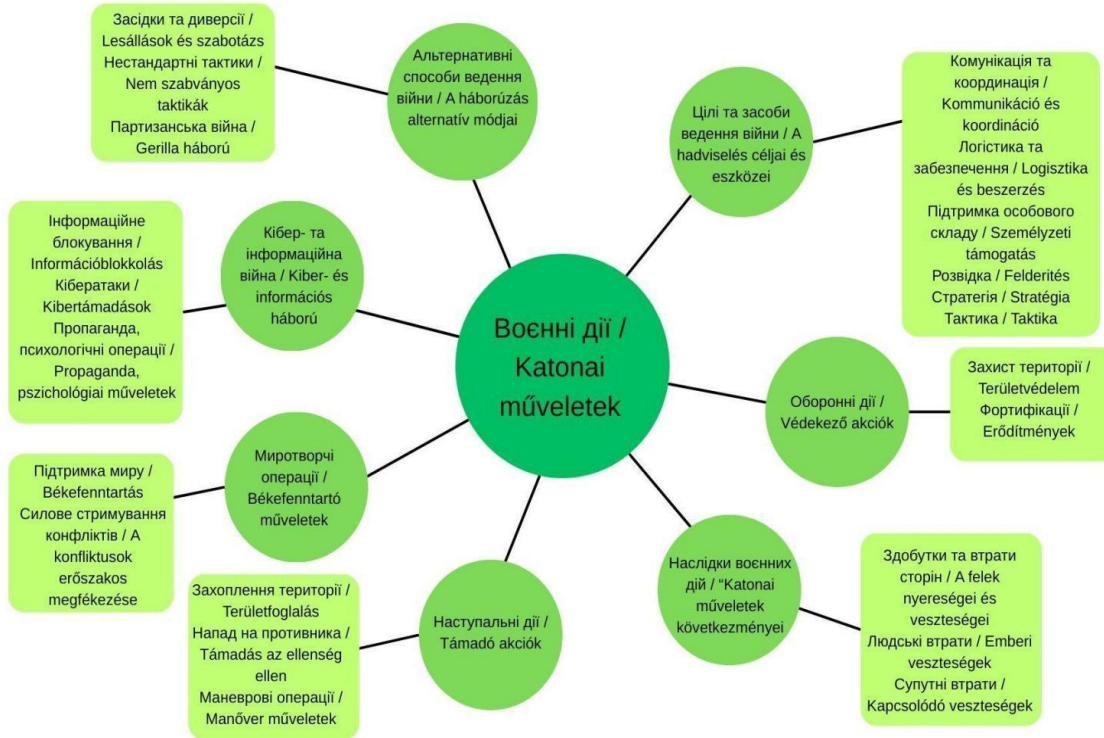

Рис. Д.1 Концептуальні домени концептосфери української та угорської військової термінології

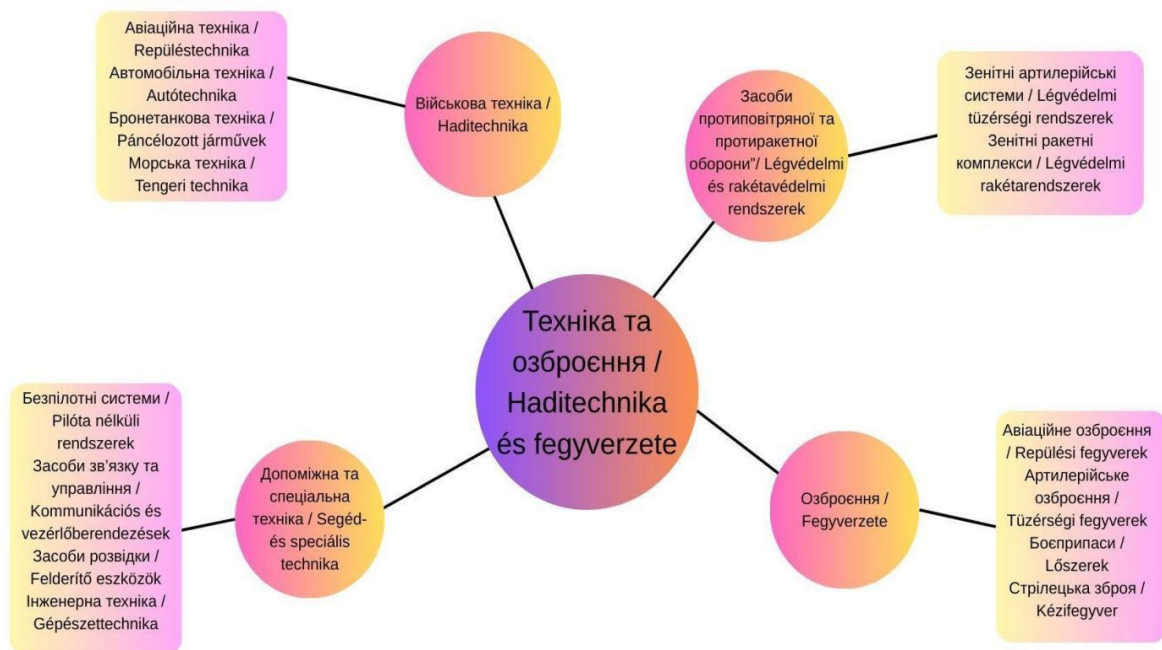

Рис. Д.2 Концептуальні домени концептосфери української та угорської військової термінології

Рис. Д.3 Концептуальні домени концептосфери української та угорської військової термінології

УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК-МІНІМУМ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ

A

Adatvédelem	Захист даних
Acélos ellenállás	Глуха оборона
Agresszor	Агресор
Akna (főnév)	Міна (ім.)
Akna-(melleknév)	Мінний
Aknátlanítás	Розмінування
Aknavédelem	Протимінний захист
Aknavédelmi	Протимінний
Aknázni	Мінувати
Aknázott	Замінований
Aktív elektronikai védelmi rendszabályok	Правила активного електронного захисту
Alakulat	Підрозділ
Alakzat	Формування
Alapirány	Основний напрямок
Alapvető katonai szolgálat	Базова військова служба
Alarm	Тривога
Alegység	Підрозділ
Alezredes	Підполковник
Alkalmazhatóság	Можливість застосування
Altábornagy	Генерал-лейтенант
Altengernagy	Віце-адмірал
Alvó sejt	Військовий резерв
Anyagi eszközök leltározása	Інвентаризація матеріальних цінностей
Anyagi készletek széttelepítése	Використання матеріальних ресурсів
Anyagi támogatás feladatai	Завдання матеріального забезпечення
Arzénal	Арсенал
Aszimmetrikus hadviselés	Асиметричні бойові дії
Automata	Автомат
Automatikus rádiólokációs információs rendszer	Автоматична радіолокаційна інформаційна система
Automatizált katonai légvédelmi rakétarendszer	Автоматизований військовий зенітно-ракетний комплекс
Automatizált légvédelmi tűzvezető rendszer	Автоматизована система управління вогнем протиповітряної оборони
Automatizált légvédelmi vezetési rendszer	Автоматизована система наведення протиповітряної оборони
Automatizált rádióelektronikai felderítő rendszer	Автоматизована система радіоелектронної розвідки
Azonosság	Ідентифікація

Á

Ágyú	Гармата
------	---------

Ágyúnaszád	Артилерійський катер
Ágyúzás	Артилерійський обстріл
Áldozat	Жертва
Álcázást észlelő fényképezés	Фотографування для виявлення людей в камуфляжі
Állomány	Запас
Árok	Окоп
Átmeneti sebesültellátó hely	Стабілізаційний пункт догляду за пораненими

B

Bajtársiasság	Товариськість
Ballisztika	Балістика
Ballisztikai lövészeti képzése	Балістична підготовка стрільби
Ballisztikus rakétákkal felszerelt atomtengeralattjáró	Атомний підводний човен з балістичними ракетами
Beadvány	Досьє, справа
Besorozott	Військовозобов'язаний
Békefenntartás	Підтримання миру
Békeművelet	Миротворча операція
Biológiai védelmi osztály	Взвод біологічного захисту
Biológiai védelmi zászlóalj	Батальйон біологічного захисту
Biztonság	Безпека
Biztonsági	Безпековий
Biztonsági értékelt felderítési információ	Секретна розвідувальна інформація
Blokkolni	Блокувати
Bomba	Бомба
Bombaleoldó szerkezet	Бомбоскидач
Bombatartó	Бомботримач
Bombázni	Бомбардувати
Bombázó	Бомбардувальник
Bombázó támadó repülőgép	Бомбардувальник штурмовик
Brigád	Бригада (ім.)
Brigád	Бригадний (прикм.)

C

Cél	Ціль
Cél képét bemutató másolat	Копія із зображенням цілі
Cirkáló	Крейсер
Cirkálós	Крейсерський

Cs

Csapat	Військо, команда
Csapatmozgás	Передислокація військ
Csapatok harci támogatása	Бойове забезпечення військ
Csapatokat küldeni	Ввести війська
Csapatok légi szállítása	Повітряне транспортування військ

Csapatok tömegpusztító fegyverek elleni védelme	Захист військ від зброї масового знищення
Csapatzászló	Прапор підрозділу
Csapást elrendelő parancsnok	Командир військ
Csata	Битва
Csatakiáltás	Бойовий вигук
Cselekvési forgatókönyv	Сценарій дій
Csoportos célra önállóan vezetett tűz	Вогонь по районах зосередження
Csoportosítás	зосередження

D

Dandár	Бригада
Dandár fő harcálláspont	Головний бойовий пункт бригади
Dandár harcvezető központ	Командний центр бойової бригади
Dandárparancsnok	Бригадний
Dandártábornok	Бригадний генерал
Dandár tüzérségi csoport	Бригадна артилерійська група
Demobilizálni	Демобілізуватися
Deszant	Десант
Desszantszállító	Десантний
Dicséret	Нагорода
Díszelgőöltözet	Парадна форма
Díszőrség	Почесна варта
Dízel-elektromos tengeralattjáró	Дизель-електричний підводний човен
Doktrína	Доктрина
Drónhadsereg	Армія дронів
Dróntámadás	Атака дронів

E

Egyesíteni	Об'єднувати
Egyesített	Об'єднаний
Egység	Одиниця
Elektronika	Електроніка
Elküzd	Поборов
Ellenőrzött veszélyes légi szállítmány	Контрольовані небезпечні авіатранспортування
Ellenrakéta	Протибалістична ракета
Ellenség	Ворог
Ellenség megsemmisítésének módja	Спосіб знищення ворога
Ellenség szétzúzásának befejezése	Завершення розгрому ворога
Ellenséges partraszállási támadás visszaverése	Відбиття атаки ворожого десанту
Ellenséges támadás	Ворожа атака
Ellenségeskedések lefolytatása	Ведення бойових дій
Ellentámadás	Протистояння
Ellentevékenység	Контрдіяльність
Előkészítés	підготовка
Előkészített	підготовчий

Előőrs	Бойова охорона
Előretelepített	Передовий
Előretelepített hadműveleti támaszpont	Передова операційна база
Előretolt	Розширений
Előretolt légi egészségügyi kiürítés	Розширена повітряна медична евакуація
Elparancsol	наказав
Első lépcső	Перша лінія оборони
Elszalasztott ablak	Втрачена можливість
Elszántság	Жертовність
Elterelő manőver	Відволікаючий маневр
Eltolt hálózati kezdőpont	Початкова точка зміщення мережі
Emberi forrásból származó felderítési információ	Агентурна розвідка
EOM end of mission	Завершення завдання
Erődelem	Укріплення
Erőforrás	Ресурс
Erők és eszközök megóvása	Збереження сил та засобів
Erők és eszközök összpontosítása	Концентрація сил та засобів
Erődemonstráció	Демонстрація сили
Erődítés	Форт
Erődítési	Фортифікаційний
Erődítmény	Фортифікація, укріплення
Erődkörlet	Укріплена зона
Erősíteni	Посилювати
Eseményvázlat	План заходу
Evakuálás	Евакуація (ім.)
Evakuálási	Евакуаційний
Evakuálni	Евакуювати
Evakuáló	Евакуйований
Ezred	Полк
Ezredes	Полковник
Ezredparancsnok	Полковий
É	
Élő fal	Жива стіна (мет.)
Élőerő-gazdálkodás	Управління живою силою
Értékelt felderítési információ	Уточнена розвідувальна інформація
Értékelt hadászati felderítési információ	Уточнена стратегічна розвідувальна інформація
Értékelt kommunikációs felderítési információ	Уточнена інформація комунікаційної розвідки
F	
Farkasként támad	Раптовий напад
Farkasverem	Вовча яма
Fedett előerők és tűzeszközök	приховані сили та вогнева підтримка
Fehér listás települési hely	Поселення де безпечно жити

Fegyelem	Дисципліна
Fegyver	Зброя
Fegyvercső	Ствол
Fegyverek elosztása	Розподіл зброї
Fegyveres	Збройний
Fegyveres betörés	Збройне вторгнення
Fegyveres konfliktus	Збройний конфлікт
Fegyveres küzdelem	Збройна боротьба
Fegyverhasználat	Використання зброї
Fegyvertelen	Беззбройний
Fegyverzet	Озброєння
Fegyverzet-ellenőrzés	Перевірка озброєння
Fekete listás települési hely	Зона відчуження
Felderítés	Розвідка
Felderítési adatok egységes értelmezése	Єдина інтерпретація розвідувальних даних
Felderítés folyamatának szakaszai és eljárásai	Етапи та процедури процесу розвідки
Felderítő egység	Розвідувальний підрозділ
Felderítőerők képességei és lehetőségei	Можливості розвідувальних сил
Felfegyverezni	Озброїти
Felkészülés és megelőzés időszaka	Період підготовки та профілактики
Felörlő háború	Війна на виснаження
Felrobban	Вибухає
Felszabadított terület	Звільнена територія
Felszíni erők elleni légi hadműveletek	Повітряні операції проти наземних сил
Feltételezett saját erő	Передбачувані власні сили
Felújítás	Відновлення
Felügyelt térség	Зона нагляду
Felváltás	Заміна
Fenntartott felörlő aknamező	Постійне виснаження мінного поля
Fenntartott robbantási cél	Ціль для постійного обстрілу
Fenntartott út	Запланований маршрут
Félretájékoztatás	Дезінформація
Flotta	Флот
Flotta-szükségtpont	База потреб флоту
Fogoly	Полонений
Folyamatos tűz	Безперервний вогонь
Forgalom	Рух
Forgással stabilizált leváló köpenyes lövedék	Стабілізований обертанням відокремлюваний снаряд в оболонці
Forradalom	Революція
Földről irányított elfogás	Наземне перехоплення
Főállásörlet	Головне місце дислокації
Főhadnagy	старший лейтенант
Főképviseelő	Головний представник
Főörlet	Район, який розглядається для певної діяльності
Front-elsőlépcső	Перша лінія оборони
Front-másodklépcső	Друга лінія оборони

Front-rakétacsapatok
Front-találkozóütközet

Реактивна артилерія
Ділянка для певної фронтової операції

G

Garnizon
Gazdasági biztonság
Gépágyú
Gépes
Gépesített lövészcsapat
Gépkocsizó lövészcsapat
Géppuska
Gerilla
Gerillaellenes
Gerillaellenes hadviselés
Gerillaerők
Gerillaháború
Golyó
Golyóálló mellény
Gránát

Гарнізон
Економічна безпека
Автоматична гармата
Механічний
Механізована стрілецька бригада
Мотострілецька бригада
Кулемет
Партизани
Контрпартизанський
Контрпартизанська війна
Партизанські сили
Партизанська війна
Куля
Бронежилет
Граната

Gy

Gyalogság
Gyalogsági harcjármű
Gyalogsági jármű
Gyalogságos
Gyengíteni
Gyorsbombázó
Gyorscsoport
Gyorsnászád
Gyorsreagálású
Gyorsreagálású erő
Gyorstűz
Gyűjtőpont
Gyűjtőtávolság

Піхота
Бойова машина піхоти
Машина піхоти
Піхотний
Послаблювати
Швидкісний бомбардувальник
Група швидкого реагування
Швидкісний катер
Швидке реагування (прикм.)
Сили швидкого реагування
Швидкий вогонь
Точка збору
Фокусна відстань

H

Hadászat
Hadászati
Hadászati álcázás
Hadászati átcsoportosítás
Hadászati atom-támadóerők
Hadászati biztosítás
Hadászati cél
Hadászati csapásmérő erők és eszközök
Hadászati csoportosítás
Hadászati deszantművelet

Стратегія
Стратегічний
Стратегічний камуфляж
Стратегічне перегрупування
Стратегічні ядерні ударні сили
Військове страхування
Стратегічна мета
Стратегічні ударні сили та засоби
Військове угруповання
Військово-десантна операція

Hadászati együttműködés	Військова співпраця
Hadászati ellátóbázis	Військова база постачання
Hadászati feladat	Військове завдання
Hadászati felderítés	Стратегічна розвідка
Hadászati főlény	Стратегічна перевага
Hadászati hadművelet	Військова операція
Hadászati hadtáp	Військовий пайок
Hadászati helyzet	Військова ситуація
Hadászati irány	Стратегічний напрямок
Hadászati készletek	Військові припаси
Hadászati kezdeményezés	Військова ініціатива
Hadászati körzet	Військовий округ
Hadászati kultúra	Військова культура
Hadászati légideszant	Стратегічний повітряний десант
Hadászati légi egészségügyi kiürítés	Військова повітряна медична евакуація
Hadászati légierő	Стратегічні повітряні сили
Hadászati légi hadviselés	Стратегічна повітряна війна
Hadászati légi szállítási műveletek	Військові авіатранспортні операції
Hadászati légitámadás	Стратегічний авіаудар
Hadászati lépcső	Військові драбини
Hadászati manőver	Військовий маневр
Hadászati meglepés	Військова неочікувана дія
Hadászati mélység	Стратегічна глибина
Hadászati mozgékonyság	Тактична мобільність
Hadászati nyomás	Військовий тиск
Hadászati objektum	Військовий об'єкт
Hadászati összpontosítás	Стратегічна концентрація
Hadászati parancsnokság	Оперативне командування
Hadászati rakéta	Стратегічна ракета
Hadászati rakétacsapatok	Ракетні війська стратегічного призначення
Hadászati rakétafegyverek	Стратегічне ракетне озброєння
Hadászati rakétámaszpont	Стратегічна ракетна база
Hadászati riasztás	Стратегічне попередження
Hadászati siker	Військовий успіх
Hadászati stabilitás	Військова стабільність
Hadászati szállító repülőgép	Стратегічний транспортний літак
Hadászati szétbontakozás	Стратегічний розвиток
Hadászati szintű vezetés	Керівництво стратегічного рівня
Hadászati támadás	Стратегічна атака
Hadászati tehermentesítés	Стратегічна допомога
Hadászati tervezés	Стратегічне планування
Hadászati tevékenység	Стратегічна діяльність
Hadászati tömeges rakéta-atomcsapás	Стратегічний масований ракетно-ядерний удар
Hadászati triád	Стратегічна тріада
Hadászati védelem	Стратегічна оборона
Hadászati védelmi erők	Стратегічні оборонні сили
Hadászati vezetés	Стратегічне керівництво
Hadászati vezetési pontok	Стратегічні командні пункти

Hadban álló	Той що знаходиться у стані війни
Hadbíró	Військовий суддя
Hadbiztos	Військовий комісар
Haderő	Військова сила
Haderő felkészítése és kiképzése	Підготовка та навчання військових
Haderő mozgósításának előkészítése	Підготовка до мобілізації сил
Haderők együttműködési képesség	Військова сумісність
Haderőnemi összetevők	Гендерні компоненти військової справи
Haderőnem kritikus célja	Критична мета військової гендерної рівності
Hadi	Військовий
Hadiállapot	Військовий стан
Hadicsel	Військові дії
Hadifogoly	Військовополонений
Hadifogoly-gyűjtőpont	Пункт збору військовополонених
Hadigépezet	Військова машина
Hadihajó	Військовий корабель
Hadiipar	Військова промисловість
Hadiipari	Промисловий
Haditechnika	Військова техніка
Haditechnika harci tulajdonságai	Бойові характеристики військової техніки
Haditechnikai és anyagi harci veszteségek pótlása	Відшкодування втрат військово-технічного та матеріального забезпечення у бойових діях
Haditechnikai eszköz	Військова техніка
Haditechnikai eszköz élettartama	Ресурс військової техніки
Haditechnikai eszközök fenntartási stratégiája	Настанови технічного обслуговування військової техніки
Haditechnikai eszközök készenléti állapotai	Стан готовності військової техніки
Haditechnikai eszközök veszteségei	Втрати військової техніки
Haditengerészet	Військово-морський флот
Haditengerészeti	Військово-морський
Haditengerészeti bázis	Військово-морська база
Haditengerészeti erők	Військово-морські сили
Haditengerészeti légierők	Морська авіація
Haditengerészeti stratégia	Військово-морська стратегія
Haditevékenységi fajták	Види військової діяльності
Haditevékenységi formák	Форми військової діяльності
Haditevékenység irányai	Напрямки військової діяльності
Hadjárat	Військова кампанія
Hadköteles	Мобілізація
Hadkötelezett	Мобілізований
Hadmozdulat	Військовий маневр
Hadművelet	Військова операція
Hadművelet célja	Мета військової операції
Hadművelet előkészítése	Підготовка військової операції
Hadműveleti	Оперативний
Hadműveleti alárendelés	Оперативне підпорядкування
Hadműveleti alárendeltségi rend	Наказ про оперативне підпорядкування
Hadműveleti álcázás	Оперативний камуфляж

Hadműveleti átcsoportosítás	Оперативне передислокування
Hadműveleti áttörés	Оперативний прорив
Hadműveleti bekerítés és megsemmisítés	Оперативне оточення та знищення
Hadműveleti biztonság	Оперативна безпека
Hadműveleti biztosítás	Оперативне страхування
Hadműveleti csapatok	Оперативні команди
Hadműveleti csoport	Оперативна група
Hadműveleti együttműködés	Оперативна співпраця
Hadműveleti eljárások	Військові операційні процедури
Hadműveleti előrevonás	Оперативний прогрес
Hadműveleti érdekeltségi körzet	Оперативна зона інтересів
Hadműveleti erőviszony	Оперативний баланс потужностей
Hadműveleti felderítő információs rendszer	Інформаційна система оперативної розвідки
Hadműveleti felépítés	Оперативна структура
Hadműveleti főlény	Оперативна перевага
Hadműveleti hadtáp	Оперативне постачання продуктів харчування
Hadműveleti-harcászati rakétacsapatok	Оперативно-тактичні ракетні війська
Hadműveleti helyzet	Операційне середовище
Hadműveleti idő	Оперативний час
Hadműveleti igény	Експлуатаційні вимоги
Hadműveleti irány	Оперативний напрямок
Hadműveleti irány befogadóképessége	Оперативна спроможність керівництва
Hadműveleti irányítás átadása	Передача оперативного контролю
Hadműveleti irányítási jogkör	Орган оперативного контролю
Hadműveleti jelentés	Оперативний звіт
Hadműveleti készenlét	Оперативна готовність
Hadműveleti készenlét értékelése	Оцінка оперативної готовності
Hadműveleti készletek	Підтримувальні запаси
Hadműveleti kezdeményezés	Оперативна ініціатива
Hadműveleti kiképzés	Оперативне навчання
Hadműveleti körzet	Операційна зона
Hadműveleti légideszant	Оперативний повітряний десант
Hadműveleti logisztikai szervezetek	Організація оперативної логістики
Hadműveleti manőver	Оперативний маневр
Hadműveleti meglepés	Оперативна неочікувана дія
Hadműveleti mozgékonyaság	Оперативна мобільність
Hadműveleti művészet	Військове мистецтво
Hadműveleti összefoglaló jelentés	Звіт про оперативну діяльність
Hadműveleti parancs	Оперативне командування
Hadműveleti repülőtér	Військовий аеропорт
Hadműveleti siker	Оперативний успіх
Hadműveleti szállítás	Військовий транспорт
Hadműveleti szétbontakozás	Оперативне розгортання
Hadműveleti szint	Оперативний рівень
Hadműveleti szintér	Театр військових дій
Hadműveleti szintű vezetés	Керівництво на оперативному рівні
Hadműveleti szolgálati rendszer	Система військової оперативної служби

Hadműveleti tájékoztató	Оперативний брифінг
Hadműveleti tartalékok	Оперативні резерви
Hadműveleti teljesítőképesség normája	Стандарти оперативної ефективності
Hadműveleti terület felderítő-előkészítése	Підготовка розвідки оперативного району
Hadműveleti terv	Оперативний план
Hadműveleti tervezés	Оперативне планування
Hadműveleti törzs	Оперативний корпус
Hadműveleti út	Оперативний маршрут
Hadműveleti üldözés	Оперативне переслідування
Hadműveleti vezetési jogkör	Повноваження оперативного командування
Hadműveleti visszavonulás	Оперативне виведення
Hadművelet jellege	Оперативний характер
Hadművelet megvívásának módja	Метод проведення операцій
Hadművelet méretei	Розміри операції
Hadműveletre való felkészülés	Підготовка до військової операції
Hadművelet tervezése	Планування військових операцій
Hadművészet	Бойові мистецтва
Hadművészet elvei	Принципи мистецтва війни
Hadművészet kategóriái	Категорії бойових мистецтв
Hadnagy	лейтенант
Hadosztály	Дивізія
Hadosztályellátó terület	Зона постачання дивізії
Hadosztály-tüzércsoport	Дивізійна артилерійська група
Hadosztálytüzérség	Дивізійна артилерія
Hadra fogható repülőgép	Бойовий літак
Hadrafoghatóság	Бойова готовність
Hadrend	Військовий порядок
Hadrendi elem	Елемент військового порядку
Hadsereg	Військо
Hadseregcsoport	Група військ
Hadsereges	Військовий
hadsereg gerince	основа війська
Hadsereg-hadművelet	Армійська операція
Hadsereg hadműveleti felépítése	Оперативна структура армії
Hadsereg támadó hadművelete	Наступальна операція армії
Hadszintér	Зона бойових дій
Hadszintér-atomerő	Атомна зброя у зоні бойових дій
Hadszintér befogadóképessége	Потужність зони бойових дій
Hadszintér-előkészítés	Підготовка зони бойових дій
Hadszintéri hadászati hadművelet	Тактичні операції у зоні бойових дій
Hadszintéri hadműveleti készletek	Операційні комплекти зони бойових дій
Hadszintérismeret	Знання зони бойових дій
Hadszintér-parancsnokság	Командування зони бойових дій
Hadtest	Військовий корпус
Hadtudomány	Військова наука
Hadviselés	Ведення бою, воєнні дії

Hadviselési mód	Спосіб ведення бою
Hajító	Снарядний
Halogató művelet	Затягування військових дій
Halogató védelmi tevékenység	Затягування захисної діяльності
Halogatózóna	Зона затягування військових дій
Harc	Боротьба, бій
Harcalakzat	Бойове формування
Harcállás	Бойова позиція
Harcálláspont	Бойовий пункт
Harcászat	Тактика
Harcászati	Тактичний
Harcászati alárendelés	Тактичне підпорядкування
Harcászati álcázás	Тактичний камуфляж
Harcászati átcsoportosítás	Тактичне перегрупування
Harcászati áttörés	Тактичний прорив
Harcászati bekerítés és megsemmisítés	Тактичне оточення та знищення
Harcászati biztonság	Тактична безпека
Harcászati cél	Тактична мета
Harcászati célkövetés	Тактичне відстеження цілей
Harcászati csapatok	Тактичні команди
Harcászati együttműködési térkép	Карта тактичної співпраці
Harcászati elgondolás	Тактична концепція
Harcászati erőviszonyok	Тактичний баланс сил
Harcászati értékelés	Тактична оцінка
Harcászati fontosságú terepszakasz	Ділянка території стратегічного значення
Harcászati fölény	Тактична перевага
Harcászati harcvezetési funkciók	Функції тактичного управління бойовими діями
Harcászati irány	Тактичний напрямок
Harcászati irány befogadóképessége	Поглинальна здатність тактичного напрямку
Harcászati irányítási jogkör	Орган тактичного управління
Harcászati kezdeményezés	Тактична ініціатива
Harcászati kockázatok kiértékelése	Тактична оцінка ризиків
Harcászati légideszant	Тактичний повітряний десант
Harcászati légi felderítő rendszer	Тактична система повітряної розвідки
Harcászati logisztikai vezető szervek	Керівні органи тактичної логістики
Harcászati manőver	Тактичний маневр
Harcászati meglepés	Тактична неочікувана дія
Harcászati mélység	Тактична глибина
Harcászati menet	Тактична хода
Harcászati mozgékonyság	Тактична мобільність
Harcászati objektum	Тактичний об'єкт
Harcászati parancsnok	Тактичний командир
Harcászati rakéta	Тактична ракета
Harcászati rakétacsapatok	Тактичні ракетні війська
Harcászati riasztás	Тактичне попередження
Harcászati sűrűség	Тактична щільність

Harcászati szállító repülőgép	Тактичний транспортний літак
Harcászati szétbontakozás	Тактичне розгортання
Harcászati szünet	Тактична пауза
Harcászati tájékoztató	Тактичний брифінг
Harcászati tartalékok	Тактичні резерви
Harcászati terv	Тактичний план
Harcászati vezetési jogkör	Тактичні командні повноваження
Harcászati visszavonulás	Тактичний відступ
Harcbavetési terepszakasz	Район бойового розгортання
Harcbiztosítás	Бойове страхування
Harcbiztosító alakulatok	Підрозділи бойової підтримки
Harcból való kilépés	Вихід з бою
Harcból való kivonás	Вихід з бойових дій
Harcgal kapcsolatos tevékenység	Діяльність, пов'язана з бойовими діями
Harcgal történő felderítés	Розвідка бойовими діями
Harcdinamikai modellek	Моделі бойової динаміки
Harc előkészítése	Підготовка до бою
Harcelőőr	Бойовий пост
Harc előtti alakzat	Передбойове формування
Harcérintkezés	Бойовий контакт
Harcérintkezési jelentés	Звіт про бойові дії
Harcérintkezés megszakadt	Порушення бойового зіткнення
Harcérintkezés szabályai	Правила бойового зіткнення
Harcérintkezés vonala	Лінія бойового зіткнення
Harcérték	Бойова цінність
Harcfedező biztosítás	Бойове страхування
Harcfeladat	Бойове завдання
Harcfeladat átadás-átvételi terepszakasz	Польова секція передачі та приєднання бойового завдання
Harcfeladatciklus	Цикл бойових завдань
Harcfelderítés	Розвідка боєм
Harcfelderítő járőr	Бойовий розвідувальний патруль
Harchelyzet	Бойова ситуація
Harchelyzet ismerete	Знання бойової обстановки
Harci	Бойовий
Harci alkalmazásra történő felkészítés	Підготовка до бойового застосування
Harci azonosítás	Бойова ідентифікація
Harci bombázás	Бойове бомбардування
Harci csoportok	Бойові групи
Harci dokumentum	Бойовий документ
Harci erő	Бойова міць
Harci felszerelés	Бойове спорядження
Harci formáció	Бойовий устрій
Harci hatékonyság	Бойова ефективність
Harci hatékonyság összetevői	Компоненти бойової ефективності
Harci helyzet	Бойова обстановка
Harci irányító csoport	Група бойового управління

Harci járőr	Бойовий патруль
Harci kiszolgáló támogatás	Підтримка бойового сервера
Harci kiszolgáló támogatóerők	Сили забезпечення бойової підтримки
Harci körülmények	Бойові умови
Harci kötelesség	Бойове чергування
Harci kutató-mentő művelet	Бойова пошуково-рятувальна операція
Harci léptékű lőszer	Бойовий комплект
Harci napi ellátási norma	Бойовий щоденний раціон
Harci okmányok	Бойові документи
Harci övezet	Зона бойових дій
Harci potenciál	Бойовий потенціал
Harci sugár	Бойовий радіус
Harci szabályzat	Бойовий статут
Harci szállító repülőgép	Бойовий транспортний літак
Harci tapasztalat	Бойовий досвід
Harci technika	Бойова техніка
Harckészültség	Боеготовність
Harc kiképzés	Бойова підготовка
Harc kocsis torony	Башта гармати
Harc kocsis vezető	Танкіст
Harcolni	Воювати
Harcos	Боєць
Harcra kész	Боездатний
Harcra kész erők	Боездатні сили
Harcra kész eszközök	Боездатні засоби
Harcrend	Бойовий порядок
Harcrenden történő áthaladás	Проходження через бойовий стрій
Harcrend felvételének helye	Місце формування бойового строю
Harc támogató műszaki feladatok	Технічні завдання бойового забезпечення
Harc terület	Поле бою
Harc tevékenység	Бойова діяльність
Harc tér	Бойовий простір
Harmadik fél által nyújtott logisztikai támogatás	Логістична підтримка від третіх сторін
Határvédelem	Захист кордонів
Hatékony	Ефективний
Hatékonyság	Ефективність
Háború	Війна
Háború anyagi költségei	Воєнні фінансові витрати
Háború áldozatai	Жертви війни
Háború hadászati szintje	Стратегічний рівень війни
Háború hadműveleti szintje	Оперативний рівень війни
Háború időszakai	Періоди війни
Háború jellege	Характер війни
Háború mérete	Масштаб війни
Háborúk osztályozása	класифікація війн
Háború technikai-ipari elmélete	Технічно-промислова теорія війни
Háborúk története	Історія війн

Háborús egészségügyi biztosítás	Військове медичне забезпечення
Háborús ellátás	Військові припаси
Háborús veszteség pótlása	Компенсація за воєнні втрати
Háború időtartama	Тривалість війни
Háborús állapot	Воєнний стан
Háborús gazdaság	Воєнна економіка
Háborús helyzet	Воєнна ситуація
Háborús katonai közlekedési feladatai	Завдання військового транспорту під час війни
Háborús katonai művelet	Воєнна операція
Háborús készenlét	Бойова готовність
Háborús műveletek elhelyezési feladatai	Задачі розгортання військових операцій
Háborús ok	Воєнна причина
Háborús sérültek	Воєнні втрати
Háborús szükséghelyzet	Воєнна надзвичайна ситуація
Háborús tartalékok	військові резерви
Háborús térség	Зона бойових дій
Háború törvényei és szokásai	Закони та звичаї війни
Háborús vezetés	Військове керівництво
Háborús vezetésre történő áttérés	Перехід до воєнного керівництва
Hálózat	Мережа
Helikopter	Гелікоптер
Helikopteres	Вертолітний
Helikopteres műveletet támogató csoport	Група підтримки вертолітних операцій
Helyzetnyilvántartó térkép	Ситуаційна мапа
Hibrid műveletek	Гібридні операції
Hídépítő csapat	Мостобудівельна бригада
Hídépítő gép	Мостобудівельна машина
Hídrakó gépkocsi	Транспортний засіб для укладання мосту
Hídvető harckocsi	Бойова машина для укладання мосту
Híradó eszköz	Засіб для передачі новин
Honvéd	Захисник
Honvédség	Армія
Hordozható	Портативний
Hordozható fedélzeti mentőkészlet	Портативна бортова аптечка першої допомоги

I

Impulzusüzemű frekvenciamodulált rádiólokátor	Імпульсо-модульний радіолокатор
Irányítani	Керувати
Irányító szakasz	Взвод управління
Irányító üteg	Батарея управління
Irányított	Керований
Irányító és tüzérségi felderítő üteg	Батарея управління і артилерійської розвідки
Irányjelző	Пеленгатор
Induló előzetes rendszer	Система попереднього запуску
Információbiztonság	Інформаційна безпека

Információs csend	Інформаційна тиша
Integrált irányítás	Інтегроване управління
Integrált légtérelenőrzés	Інтегрований контроль повітряного простору
Integrált logisztikai támogatás	Інтегрована логістична підтримка
Intézmény	Установа
Irányított akna	Керована міна
Irányított aknamező	Кероване мінне поле
Irányított áthaladás	Кероване пересування
Irányított energia	Керована енергія
Irányított gyakorlat	Керована практика
Irányított lövedék	Керований снаряд
Irányított rakéta	Керована ракета
Irányító zászlóalj	Батальйон управління
Irányokban folytatott harctevékenység	Бойова діяльність на напрямках

J

Járhatóság	Пішохідна доступність
Járőr	Патруль
Járulékos veszteség	Супутні втрати
Javít	Ремонтує
Javítás	Ремонт
Javítható	Ремонтопридатний
Javíthatóság	Ремонтопридатність
Jelentés	Звіт
Jelentési vonal	Лінія звітності
Jelhang	Сигнальний знак
Jelszó	Пароль
Jelzőeszköz	Сигнальний пристрій
Jelző zászlóalj	Батальйон зв'язку

K

Kabát	Куртка
Kadét	Курсант
Kalasznyikov gépkarabély AK-47	Автомат Калашникова АК-47
Kaliber	Калібр
Kapitány	Капітан
Kapitányi	Капітанський
Karabély	Карабін
Katasztrófa	Катастрофа
Katasztrófavédelem	Запобігання катастрофам
Katasztrófa helyzet felmérése	Оцінка стихійних лих
Katasztrófa következményeinek felszámolása	Ліквідація наслідків стихійного лиха
Katona	Військовий (ім.)
Katonai	Військовий (прикм.)
Katonai agresszió	Військова агресія
Katonai alakulatok	Військові формування
Katonai bázis	Військова база

Katonai biztonság	Військова безпека
Katonai büntett	Військовий злочин
Katonai charta	Статут
Katonai egyenruha	Військова форма
Katonai egység	Військова частина
Katonai életmód	Військовий спосіб життя
Katonai elmélet	Військова теорія
Katonai erő	Військова сила
Katonai erőszak	Військове насилля
Katonai eskü	Військова присяга
Katonai fegyelem	Військова дисципліна
Katonai felderítés	Військова розвідка
Katonai felesleg	Військові надлишки
Katonai felszerelés	Військове спорядження
Katonai gondolkodás	Військове мислення
Katonai hadjárat	Військова кампанія
Katonai-ipari politika	Військово-промислова політика
Katonai jelvények	Військові знаки розрізнення
Katonai kezdeményezés	Військова ініціатива
Katonai kiképzőtér	Військовий полігон
Katonai kiscsoport	Мала військова група
Katonai komisszariátus	Військовий комісаріат
Katonai konfliktus	Військовий конфлікт
Katonai konvoj	Військовий конвой
Katonai kórház	Військовий госпіталь
Katonai közigazgatás	Військова адміністрація
Katonai közigazgatási bűncselekmények	Військова адміністративні правопорушення
Katonai-közigazgatási egység	Військово-адміністративна одиниця
Katonai-közigazgatási szervezet	Військово-адміністративна організація
Katonai létesítmény	Військовий об'єкт
Katonai líceum	Військовий ліцей
Katonai lőszer	Військова амуніція
Katonai magatartás	Військова поведінка
Katonai megfigyelő	Військовий спостерігач
Katonai mozgalom	Військовий рух
Katonai munkavédelem	Охорона праці військовослужбовців
Katonai művelet	Військова операція
Katonai műveletek alapjai	Основи військових операцій
Katonai műveletek biztonsága	Безпека військових операцій
Katonai műveletek háborún kívül	Військові операції поза межами війни
Katonai műveletkutatás	Дослідження військових операцій
Katonai orvosi bizottság	Військово-лікарська комісія
Katonai oszlop	Військова колона
Katonai oszlopmenet	Військова колона
Katonai pajzs	Військовий щит
Katonai parancsnoki hivatal	Військова комендатура
Katonai parancsnokság	Військове командування
Katonai-politikai adminisztráció	Військово-політичне управління

Katonai pozíciók	Військові позиції
Katonai propaganda	Військова пропаганда
Katonai rang	Військове звання
Katonai ravaszág	Військова хитрість
Katonai regisztráció	Військовий облік
Katonai regisztrációs dokumentumok	Військово-облікові документи
katonai regisztrációs szakterület	Військово-облікова спеціальність
Katonai segélycsomag	Пакет військової допомоги
Katonai segítség	Військова допомога
Katonai segítségnyújtás a polgári lakosságnak	Військова допомога цивільному населенню
Katonai stratégia	Військова стратегія
Katonai szempontból jelentős kihullás területe	Значна зона військових радіоактивних опадів
Katonai szervezés és hadkiegészítés elmélete	Військова організація та теорія підкріплення
Katonai szervezés, mozgósítás és toborzás	Військова організація, мобілізація та набір
Katonai szolgálat	Військова служба
Katonai szolgálat alóli halasztás	Відстрочка від проходження військової служби
Katonai tartalék	Військовий резерв
Katonai támogató vállalat	Рота військової підтримки
Katonai tanácsadó vállalat	Військова консалтингова компанія
Katonai technika	Військова техніка
Katonai teherautó	Вантажний автомобіль військового призначення
Katonai temetés	Військовий похорон
Katonai utász	Військовий сапер
Katonai vagon	Військове майно
Katonai veszteségek	Військові втрати
Katonapolitika és a katonai doktrina viszonya	Взаємозв'язок між військовою політикою та військовою доктриною
Katonaszedés	Вербування солдатів
Kazzettás bomba	Касетна бомба
Károsodás	Збитки
Károsodik	Наносить збитки
Kárterület	Пошкоджена ділянка
Kárterület felderítése	Виявлення ділянки пошкодження
Kedvező légi rendszer	Сприятлива система повітряного сполучення
Kezdeményezést szerezni egy ellentámadásban	Володіти ініціативою в контрнаступі
Készítmény	Підготовка
Képernyőkkel felszerelt műszerfal	Приладова панель з екранами
Késleltetett légítámadás	Відкладений авіаудар
Késleltető rendszabály	Міра відтермінування
Kétéltű helikopter	Вертоліт-амфібія
Kétéltű eszközökkel partról történő kivonás	Десантна висадка за допомогою амфібних пристроїв
Kétéltű tengeri partraszállási rohamot megelőző tevékenység	Превентивні дії десанту за допомогою амфібних пристроїв
Kétéltű tengeri partra szállítási kapacitás	Десантна здатність висадки на берег
Kettős rendeltetésű eszköz	Пристрій подвійного призначення

Kezdemény	Ініціатива
Kezdeményezés	Ініціатива
Kezdeményezőkész	Готовий проявляти ініціативу
Kezdeményezőkézség	Готовність проявляти ініціативу
Kézigránát	Ручна граната
Kiképzés	Тренування
Kikerülni	Ухилятися
Kikerülés	Ухилення
Kikerülés és menekülés	Ухилення та втеча
Kikötővédelem	Захист порту
Kilométer-tartalék	Кілометровий запас
Kirakni	Вводити війська
Kirakás	Введення військ
Kisegítő csapás	Допоміжний удар
Kisegítő harcálláspont	Допоміжна бойова позиція
Kisegítő támadás	Допоміжна атака
Kisegítő vezetési pont	Допоміжний пункт керування
Kiszivárgás	Витік
Kitelepíteni	Зміщувати
Kitelepítés	Зміщення
Kitérni	Об'їзжати
Kitérés	Об'їзд
Kiválasztási kritérium	Критерій відбору
Kivonás	Відхід
Koalíció egyesített fegyveres ereje	Об'єднані збройні сили коаліції
Kollektív védőeszközökkel ellátott óvóhely	Укриття з колективними засобами захисту
Kommunikációs brigád	Бригада зв'язку
Kommunikációs osztály	Відділення зв'язку
Kommunikációs szakasz	Взвод зв'язку
Konfliktus	Конфлікт
Kontaktus	Контакт
Konvoj	Конвой
Konvojparancsnok	Командир конвою
Koordináta-rendszer	Система координат
Korlátozott	Обмежений
Korlátozott célú támadás	Обмежена атака
Korlátozott hozzáférésű terület	Обмежена доступна зона
Korlátozott járhatóságú terep	Місцевість з обмеженим доступом
Korlátozott körzet	Обмежена площа
Korlátozott támadó műveletek a fronton	Обмежені наступальні операції на фронті

Korlátozott tüzelési terület	Обмежена зона стрільби
Korlátlan	необмежений
Korlátlan légi háború elmélete	Теорія необмеженої повітряної війни
Kormányzati Stratégiai Irányítás Rendszere	Система стратегічного управління урядом
Körkörös védelem	Всебічний захист
Körlet	Зона
Környezet	Навколишнє середовище (обстановка)
Körvédőképesség	Здатність до захисту периметра
Körzet	Площа
Követés	Відстеження
Követés és felváltás	Подальші дії та заміна
Követés és támogatás	Відстеження та підтримка
Következő hadművelet	Наступна операція
Közbeeső	Тимчасовий
Közbeeső állás	Тимчасова посада
Közbülső	Проміжний
Közbülső cél	Проміжна мета
Közelebbi feladat	Ближче завдання
Közelharc	Ближній бій
Közeli mélység	Ближня глибина
Közepes harcokcsi	Середня бойова машина
Közinfrastruktúra biztonsága	Безпека державної інфраструктури
Közkatona	Військовий за контрактом
Közlekedési támogatás	Логістична підтримка
Központi riasztási okmányok	Дані про центральні тривоги
Közúti	Дорожній
Közúti csapatok	Дорожні війська
Közúti támogatás	Дорожня підтримка
Közvetlen	Безпосередній
Közvetlen akció	Безпосередня дія
Közvetlen biztosítás	Пряме страхування
Közvetlen harcérintkezés	Безпосередній бойовий контакт
Közvetlen kárfelmérés	Оцінка прямої шкоди
Közvetlen segítségnyújtás a biztonság területén	Пряма допомога у сфері безпеки
Közvetlenül veszélyeztetett terület	Безпосередньо небезпекова зона
Könnyű gyalogság	Легка піхота
Kritérium	Критерій
Kritikus	Критичний
Kritikus sebezhetőség	Критична вразливість
Krízis	Криза
Kríziskezelés	Кризове управління

Kukucskáló	Вічко
Kulcsfontosságú	Ключовий
Kulcsfontosságú pont	Ключовий момент
Kulcsfontosságú személyek	Ключові особи
Kulcsfontosságú terep	Ключова місцевість
Kulcsfontosságú terepszakasz	Ключова ділянка місцевості
Kulcsfontosságú terület	Ключова область
Kulcsfontosságú területek ellenőrzése	Контроль ключових територій
Kulcsszimbólum	Ключовий символ
Küldetés	Місія
Küldetés külön parancsra	Місія за спеціальним наказом
Küldetés végrehajtásához alapvető kötetlenség	Необхідний зв'язок для виконання місії
Különleges műveletek	Спеціальні операції
Különleges osztag	Спеціальний загін
Különleges terület	Спеціальна зона
Külpolitikai biztonság	Зовнішньополітична безпека
Külső	Зовнішній
Külső arcvonal	Зовнішня лінія
Külső ballisztika	Зовнішня балістика
Külső körlet	Зовнішній район
Külső megerősítő erő	Зовнішня підсилююча сила
Küzdeni	Боротися
Küzdelem	Боротьба

L

Lánctalp	Гусенична стрічка
Lánctalpas úszó szállítószalagok osztálya	Відділення гусеничних плаваючих транспортерів
Lánctalpas úszó szállítókból álló szakasz	Взвод гусеничних плаваючих транспортерів
Ledobni	Скинути
Ledobás	Падіння
Lefegyverzés	Роззброєння
Lefogás	Стимування
Lefogócsoport	Група стимування
Lefogótűz	Пожежа в зоні стимування
Lekötés	Обв'язування
Lekötő harctevékenység	Обов'язкова бойова діяльність
Lekötő-támadó tevékenység	Активність, що використовує обв'язування для атаки
Lemondás	Відставка
Leplezni	Маскуватися
Lesállás	Засідка
Lesből támadás	Засідка
Leszállás	Десантування
Leszállási körzet	Площа висадки
Leszállni	Десантувати
Léggömbzár	Повітряне загородження

Légi cél	Повітряна ціль
Légideszant	Повітряний десант
Légideszant csapatok	Повітряно-десантні війська
Légideszant-elhárítás	Повітряні контрзаходи
Légideszant-hadművelet	Повітряно-десантна операція
Légideszant-kirakókörcs	Зона повітряної посадки
Légideszant-deszantolása	Повітряна посадка
Légideszant összekötő tisztje	Офіцер зв'язку з повітряними силами
Légi egészségügyi irányító központ	Центр медичного управління повітряним рухом
Légi ellenőrzés	Аероінспекція
Légi ellenség	Повітряний ворог
Légiezred	Авіаполк
Légi felderítés	Повітряна розвідка
Légi felderítés és megfigyelés célja	Мета повітряної розвідки та спостереження
Légi forgalom	Повітряний рух
Légi-földi csata	Повітряно-наземний бій
Légi fölény kivívásának képessége	Здатність досягти переваги в повітрі
Légimozgékony csapat	Команда повітряної мобільності
Légimozgékony hadművelet	Експлуатація аеромобільних пристроїв
Légimozgékonyaság	Повітряна мобільність
Légimozgékonyaságú alkalmi harci kötelék	Регулярний бойовий підрозділ повітряної мобільності
Légimozgékonyaságú dandár	Аеромобільна бригада
Légimozgékonyaságú deszant század	Аеромобільно-десантна рота
Légimozgékonyaságú deczant-zászlóalj	Аеромобільно-десантний батальйон
Légimozgékonyaságú ezred	Аеромобільний полк
Légimozgékonyaságú szakasz	Аеромобільний взвод
Légimozgékonyaságú század	Аеромобільна рота
Légimozgékonyaságú zászlóalj	Аеромобільний батальйон
Légi navigáció	Аеронавігація
Légi őrjáratozás vizuális célfelderítéssel	Повітряне патрулювання з візуальним виявленням цілей
Légi szállításokat besoroló bizottság	Комітет з класифікації повітряного транспорту
Légi szállítást kiutaló testület	Рада з розподілу повітряних перевезень
Légitámadás	Авіаудар
Légi támogatás	Повітряна підтримка
Légi támogatás hadműveleti központja	Центр операцій авіаційної підтримки
Légi úton szállított kötelék	Повітряно-десантний конвой
Léglökési hullám frontjának deformációja	Деформація фронту від повітряної ударної хвилі
Légóvóhely	Бомбосховище
Légpárnás hajó	Корабель на повітряній подушці
Légtér	Повітряний простір
Légtéri	Повітряний
Légvédelem	Повітряна оборона
Légvédelmi	Противітряний
Légvédelmi fegyverrendszerek harcászati irányítása	Тактичне управління системами озброєння противітряної оборони

Légvédelmi gépágyú	Зенітна гармата
Légvédelmi rakétacsapatok harctevékenységének biztosítása	Забезпечення бойової діяльності зенітно-ракетних військ
Légvédelmi rakéták felkészítése indításhoz	Підготовка ракет ППО до запуску
Lépcső	Сходи (лінія оборони)
Létfontosságú terület	Життєво важлива зона
Logisztika	Логістика
Logisztika szíve	Логістичний центр (мет.)
Logisztikai támogatás helye és szerepe	Місце та роль логістичного забезпечення
Lövedék	Снаряд
Lövedékszórás	Розсіювання снарядів
Lövedékzapor	Шквал куль
Lövész	Стрілок
Lövészárók	Бліндаж (ім.)
Lövészárók	Бліндажний (прикм.)
Lövészelem	Елемент стрілецької зброї
Lövészet	Стрільба
Lövészfegyver	Вогнепальна зброя
Lövészfegyverek tűzrendszere	Система вогню стрілецької зброї
Lövészfegyverzeti rendszer	Система стрілецької зброї
Lövészpáncélos	Стрілецька броньована машина
Lövész szakasz	Стрілецький взвод
Lőni	Стріляти
Lőelőkészítés	Підготовка до стрільби
Lógyakorlat	Практика стрільби
Lőkiképzés	Тренування зі стрільби
Lőrés	Амбразура
Lőszer	Боєприпаси, амуніція
Lőszeres	Боєприпасний
Lőszeres jármű	Боєприпасний транспортний засіб
Lőszerfelhasználás	Витрата боєприпасів
Lőszerkészlet	Постачання боєприпасів
Lőtorony	Башта

M

Manőver	Маневр
Manőver és tűztámogatás	Маневр та вогнева підтримка
Manőverező háború	Маневрування війни
Manőverezőképeség	Маневреність
Manőverfajta	Тип маневру
Manőverforma	Форма маневру
Manőverterület	Зона маневрування

Manőverút	Маршрут маневрування
Második lépcső	Другий крок (мет.)
Másodrendű irány	Напрямок другого порядку
Mechanikus keresővel átkutatott sáv	Зона, пройдена з механічним видошукачем
Megaknázni	Замінувати
Megállítani	Зупиняти
Megállítási	Зупинка
Megerősített állás	Укріплена позиція
Megfelelés	Відповідність
Meghagyás	Замовлення
Meghiúsítás	Обхід
Megindulási helyzet	Початкова ситуація
Megindulási készenlét	Готовність до роботи
Megindulási pont	Початкова точка
Megindulási terepszakasz	Початок позашляхової ділянки
Megismert környezeti kép	Знайомий образ навколишнього середовища
Megkerülés	Обхід
Megkerülő út	Об'їзд
Megközelítés	Наближення
Meglepetés	Неочікувана дія
Meglőni	Застрелити
Megóv	Захист
Megőrzés	Збереження
Megszállás	Окупація
Megszállni	Окупувати
Megszálló	Окупант
Megszálló csapatok	Окупаційні війська
Megszállt	Окупований
Megsemmisítő tűz	Руйнівний вогонь
Megtámad	атакував
Megtévesztő cél	Фантомна ціль
Megtévesztő tevékenység	Оманлива діяльність
Megvédel	Захистив
Menekülni	Тікати
Menekülés	Втеча
Menekült	Біженець
Menet	Марш
Menetbiztosítás	Страхування маршу
Menetből indított támadás	Атака розпочата з ходи
Menetből történő szétbontakozás	Розгортання армії з ходи
Menetből történő tüzelés	Стрільба з ходи
Menetből való erőszakos átkelés	Вимушений перехід з ходи

Menetből végrehajtott átkelés	Перетин, виконаний на відстані
Menetfegyelem	Дисципліна маршу
Menetkészenléti parancs	Наказ готуватись до ходи
Menetoszlop	Основа ходи
Mesterlövész elleni álca	Протиснайперський камуфляж
Minden oldalú biztosítás	Всебічне страхування
Misszió	Місія
Mobilitás	Мобільність
Mobilizálni	Мобілізуватися
Motorizált gyalogság	Моторизована піхота
Mozgás biztosítással	Рух зі страховкою
Mozgábiztosító osztag	Загін підтримки мобільності
Mozgalom	Пересування
Mozgásmanőver	Маневр руху
Mozgékony	Мобільний
Mozgékonyság	Мобільність
Mozgóakna	Мобільна шахта
Mozgóbázis	Мобільна база
Mozgóháború	Мобільна війна
Mozgósítás	Мобілізація
Mozgósítani	Мобілізувати
Mozgósításra kiírt személyi állomány	Особовий склад, закликаний до мобілізації
Mozgósítható	Рухомий
Mozgósítható megerősítő erő	Рухома сила армування
Mozgótartalék	Мобільний резерв
Mögöttes harcfeladat	Закулісся бойової місії
Mögöttes sávhatár	Зона позаду війська
Mögöttes terület	Територія позаду війська
Mögöttes tevékenységek	Діяльність позаду війська
Mögöttes vezetési pont	Тиловий координаційний центр
Működési szabályok	Правила експлуатації
Műszaki támogató zászlóalj	Батальйон технічного забезпечення
Művelet	Операція
Műveletek támogatása	Підтримка операцій
Műveleti környezet átfogó előkészítése	Комплексна підготовка операційного середовища
Műveleti szünet	Операційна перерва
Műveleti terület	Зона операції
Műveletkutatás	Дослідження операції
Műveletvázlat	План операції
N	
Nagy értékű cél	Ціль з високою цінністю

Nagy fontosságú cél	Ціль з високою пріоритетністю
Nagy kockázatú környezet	Середовище високого ризику
Nagyméretű	Великогабаритний
Nagyméretű hajó	Великогабаритний корабель
Nagy pontosságú pont	Високоточна точка
Nagy pontosságú támadás	Високоточна атака
Nagyszabású gyakorlatok éles lövészetel	Масштабні навчання з бойовими стрільбами
Nagy távolságú menet	Поїздка на далекі відстані
Nap- és óramegnevezés (D-nap, E-nap, G-nap, K-nap, M-nap, H-óra)	Позначення дня та години (день D, день E, день G, день K, день M, година H)
Napi feladat	Щоденне завдання
Nappalozás	Привал
Naszád	Катер
NATO	НАТО
NATO-felkészülési idő	Час підготовки НАТО
NATO-riasztási idő	Час тривоги НАТО
Nehézbombázó	Важкий бомбардувальник
Nehéztüzérség	Важка артилерія
Nem csőre töltött fegyver	Не заряджена зброя
Nem előkészített támadás	Непідготовлений напад
Nem előkészített védelem	Непідготовлений захист
Nem háborús katonai műveletek	Невоєнні військові операції
Nem háborús veszteség	Втрати, не пов'язані з воєнними діями
Nem hadviselők evakuálására indított hadművelet	Початок операції з евакуації мирного населення
Nem hagyományos fegyverek	Нетрадиційна зброя
Nem hagyományos hadviselés	Нетрадиційна війна
Nem hagyományos módon vívott háború	Війна, що ведеться нетрадиційними способами
Nem halálos erő	Нелетальна сила
Nem harci jellegű kiürítő műveletek	Операції з небойової евакуації
Nemzetbiztonság	Внутрішня безпека
Nemzeti technikai ellenőrző eszközök	Національні інструменти технічного контролю
Neutralizálni	Нейтралізувати
Nevesített érdekerület	Названа область інтересів
Norma	Норма
Nukleáris torpedó tengeralattjáró	Атомний торпедний підводний човен
Ny	
Nyílt	Відкритий
Nyílt élőerők és tűzeszközök	Відкрита жива сила та пожежне обладнання
Nyílt mozgósítás	Відкрита мобілізація
Nyílt művelet	Відкрита операція
Nyílt szárny	Відкритий фланг
Nyugvás	Відпочинок
Nyugvásbiztosítás	Страхування відпочинку
Nyugvásbiztosító osztág	Миротворчий загін

O

Objektum	Об'єкт
Okozott	Спричинений
Okozott veszteség értékelése	Оцінка завданих збитків
Olajozottan működő egység	Агрегат, що працює на маслі
Oldalazótűz	Фланговий вогонь
Oldalbiztosítás	Страхування флангу
Oldalosztag	Член флангу
Oldalórs	Фланговий захист
Operáció	Операція
Operációkutatás	Дослідження операцій
Ooperatív	оперативний
Operativitás	Оперативність
Operatív és technikai kiberhírszerző csoportok	оперативно-технічні групи кіберрозвідки
Országvédelem	Національна оборона
Orvlövész	Снайпер
Orvosi evakuációs busz	Автобус медичної евакуації
Orvosi zászlóalj	Медичний батальйон
Osztag	Ескадрилья

Ö

Önjáró löveg	Самохідна артилерійська установка
Önkéntes	Волонтер
Önvédelem	Самооборона
Önvédelmi fegyver	Зброя для самооборони
Összhaderőnemi légi támadó csoportosítás	Об'єднане угруповання повітряних ударів
Összhaderőnemi védelmi műveletek célja	Мета спільних оборонних операцій
Összefogott tűz	Комбінований вогонь
Összehangolt támadás	Скоординована атака
Összeütközési vonal	Лінія зіткнення
Összevonás	Злиття
Összevonási körlet	Консолідаційний район
Összevont osztag	Зведений склад
Összfegyvernemi csapatok	Війська з усіма видами озброєння
Összfegyvernemi hadművelet	Об'єднана воєнна операція
Összfegyvernemi hadsereg	Армія з усіма видами озброєння

Összfegyvernemi harc jellemzői	Характеристики загальновійськового бою
Összfegyvernemi kötelék	Формування об'єднань з усіма видами озброєння
Összfegyvernemi tartalék	Загальний резерв всіх видів озброєння
Összhaderőnemi alkörzeti parancsnokság	Підрайонне командування об'єднаних сил
Összhaderőnemi célkezelés	Управління цілями об'єднаних сил
Összhaderőnemi céllista	Список цілей для всієї армії
Összhaderőnemi hadműveleti terület	Оперативний район Об'єднаних сил
Összhaderőnemi hadműveleti vezetési alapelvei	Принципи управління спільними військовими операціями
Összhaderőnemi műveleti terület	Зона операції Об'єднаних сил
Összhaderőnemi védelmi műveletek alapjai	Основи спільних оборонних операцій
Összpontosítási körlet	Зона підготовки
Összpontosított tűz	Зосереджений вогонь
Össztűz	Залп
Övezet	Зона
Ó	
Őrjárat	Патруль
Őrjáratozás	Патрулювання
Őrnagy	майор
Őrs	Охоронець
Őrség	Охорона
Őrszem	Страж
P	
Parancs	Наказ
Parancs a menet végrehajtására	Наказ на виконання ходи
Parancsnok	Командир
Parancsnoki	Командний
Parancsnoki figyelőpont	Командний спостережний пункт
Parancsnoki lánc	Керуюча ланка
Parancsnoki tartalék készlet	Резервний комплект командира
Parancsnokság	Командування
Parancsnokság áttelepülési iránya	Напрямок переміщення команди
Parancsol	Наказує
Parázsló ellentét	Тліюча опозиція

Parti őrség brigád	Бригада берегової охорони
Partizán	Партизан
Partraszállás	Висадка на берег
Partraszállási grafikon	Графік висадки на берег
Partraszállási hely	Місце висадки на берег
Partraszállási körzet	Територія висадки на берег
Partraszállási művelet	Операція по висадці на берег
Partraszállási partszakasz	Ділянка берегу для висадки
Partraszállási tervi	План висадки на берег
Partraszállást irányító csoport	Група управління висадкою на берег
Partraszálló bárkákat hordozó hajó	Судно, що перевозить десантні баржі
Partra szálló csoport	Група висадки на берег
Partvédelmi körzet	Прибережна захисна зона
Passzív védelem	Пасивний захист
Páncéllemez	Бронешит
Páncélozott autó	Бронеавтомобіль
Páncélos csoport	Бронегрупа
Páncélos hadosztály	Бронетанкова дивізія
Páncélozott	Броньований
Páncélozott aknamentesítő jármű	Броньована машина для розмінування
Páncélozott csónak	Бронекатер
Páncélozott harcjármű	Бойова броньована машина
Páncélozott jármű	Броньована машина
Páncélozott önjáró löveg	Броньована самохідна гармата
Páncéltörő	Протитанковий, бройнебійний
Páncéltörő hegy	Броньобійний наконечник
Páncéltörő irányított rakétaüteg	Батарея протитанкових керованих ракет
Páncéltörő lövedék	Броньобійний снаряд
Páncéltörő rakétarendszer	Протитанковий ракетний комплекс
Páncélromboló szakasz	Протитанковий взвод
Páncélos hadtest	Бронекорпус
Páncélozott szállító harcjármű	Бронетранспортер
Páncélzat	Броня
Pásztázott lőtávolság	Сканування стрільбища
Pásztázó tűz	Сканування вогню
Peremvonal	Прикордоння
Pilóta nélküli rendszerek irányítóközpontja	Центр управління безпілотними системами
Pilóta nélküli rendszerek zászlóalja	Батальйон безпілотних систем
Pilóta nélküli repülőgép	Безпілотний літальний апарат (БПЛА)
Pisztoly	Пістолет
Pontvédelem	Точкова оборона
Pozíció	Позиція
Pozíciós	Позиційний
Programengedélyező	Програма-активатор
PSYOPS-célkitűzés	Мета психологічних операцій
Pszichológiai végállapot	Психологічний кінцевий стан
Puska	Гвинтівка

Puskacsó
Puskagránát
Pusztítóképeség

Дуло
Гвинтівкова граната
Деструктивність

R

Rajtaütés
Rakéta
Rakétás
Rakétadandár
Rakétafegyver
Rakétafejrész
Rakétahordozó
Rakétakiegyensúlyozás
Rakétatámadás
Rakétatámadási zóna
Rakétavédelmi rendszer
Rakétavető
Rádióállomás
Rádió- és rádiófelderítő zászlóalj
Rádió-helymeghatározás
Rádió hőkamerás
Rádiólokátor
Rádiólokátorral végzett légi elfogás
Rádiónavigáció
Reagálni
Reagálás
Reaktív
Reaktív páncélzat
Regionális
Regionális megerősítő erő
Reguláris
Reguláris fegyveres erők
Rejtett
Rejtett erők
Rejtett művelet
Rendelkezésre állás
Rendszeres harctevékenység
Repülési rakétarendszer
Repüléstechnika
Repülőgép
Repülőgép-hordozó
Reteszállás
Rezsím
Rész
Résznyitás
Riadó
Riadócsoport
Riasztás és értesítés

Рейд
Ракета
Ракетний
Ракетна бригада
Ракетна зброя
Головна частина ракети
Корабель-ракетonosій
Балансування ракети
Ракетний удар
Зона ракетного удару
Система протиракетної оборони
Базука
Радіостанція
Батальйон радіо і радіотехнічної розвідки
Радіопозиціонування
Радіотеплолокатор
Радар
Повітряне перехоплення за допомогою радара
Радіонавігація
Реагувати
Реагування
Реактивний
Реактивна броня
Регіональний
Регіональні сили посилення
Регулярний
Регулярні збройні сили
Прихований
Приховані сили
Прихована операція
Наявна позиція
Регулярна бойова діяльність
Авіаційний ракетний комплекс
Авіаційна техніка
Літак
Авіаносець
Блокувальна позиція
Режим
Розрив
Відкриття розриву
Тривога, сповіщення
Група сповіщення
Сигналізація та оповіщення

Riasztási rendszer	Система сповіщення
Riasztóeszközök	Засоби сповіщення
Robbanás	Вибух
Robbanó	Вибуховий
Robbanószer	Вибухова речовина
Robbantott	Вибуховий
Robbantott akadály	Вибуховий бар'єр
Roham	Штурм
Roham terepszakasza	Позашляхова ділянка атаки
Rohamállás	Позиція для штурму
Rohamcsoport	Штурмова група
Rohamfázis	Фаза штурму
Rohamozni	Штурмувати
Rohamkatona	Штурмовик
Rohamterepszakasz	Ділянка штурмової зони
Rohamvonal	Лінія штурму
Rögtönzött	Саморобний
Rögtönzött robbanószerkezet elleni tevékenység	Діяльність з боротьби із саморобними вибуховими пристроями (СВП)
Rövidített	Скорочений
Rövidített harcparancs	Скорочений бойовий порядок
Rugalmasság	Гнучкість

S

Saját csapatok elülső vonala	Передова лінія власних військ
Saját erő	Власні сили
Saját tűz	Власний вогонь
Segíteni	Допомагати
Segítség	Допомога
Semlegesítés	Нейтралізація
Semmisíteni	Знищувати
Sértő	Постраждалий
Siker kifejlesztése	Розвиток успіху
Siker megszilárdítása	Закріплення успіху
Sisak	Шолом
Sorozatlövéő fegyverek	Серійна зброя
Sólyomszemű megfigyelő	Спостерігач з яструбиним оком (мет.)
Speciális	Спеціальний
Speciális katonai tudományok	Спеціальні військові науки
Stabilitás	Стабільність
Stratégia	Стратегія
Stratégiai bombázó	Стратегічний бомбардувальник
Stratégiai elrettetés	Стратегічне стримування
Stratégiai koncepció	Стратегічна концепція
Stratégiai kulcspont	Стратегічний ключовий момент
Stratégiai lélektani tevékenység	Стратегічна психологічна діяльність
Stratégiai mobilitás	Стратегічна мобільність
Stratégiai rakétabombázó	Стратегічний бомбардувальник-ракетonosій

Stratégiai sakkjátzsma	Стратегічна гра в шахи (мет.)
Sugárnyalábbal irányított rakéta	Ракета з променевим наведенням
Sugárnyalábbal irányított rávezetés	Підхід з променевим наведенням
Sugárvédelmi ezred	Рота радіаційного захисту
Sugárvédelmi szakasz	Взвод радіаційного захисту
Sugárvédelmi zászlóalj	Батальйон радіаційного захисту
Sugárzó objektum elleni rakéta	Ракета протирадіаційного об'єкта
Súlyos károsodás	Серйозні пошкодження

Sz

Szabadcsapat	Вільна команда
Szabadesés	Вільне падіння
Szabad szárny	Вільне крило
Szabad tüzelési terület	Вільна зона для стрільби
Szabályozóvonal	Контрольна лінія
Szabotálni	Соботувати
Szabotázs	Саботаж
Szabotázs elleni tevékenység	Антидиверсійна діяльність
Szakasz	Взвод
Szakcsapatok	Професійні війська
Szatellit rádiólokátor	Супутниковий радар
Szállemez	Приціл
Szállítmány	Транспортування
Szárazföldi csapatok hadműveleti művészete	Операція сухопутних військ
Szárazföldi csapatok harcászata	Тактика сухопутних військ
Származtatott információ	Похідна інформація
Szárny	Крило
Szárnytámadás	Атака на крила
Század	Рота
Százados	Капітан
Század alkalmi harci csoport	Регулярна бойова рота
Század figyelő-harcálláspont	Спостережна та бойова рота
Századparancsnok	Ротний
Szektorvédelem	Захист сектору
Személyes adatok lopás	викрадення конфіденційних даних
Személymotoszás	Особисті травми
Székhely	Штаб-квартира
Székhelyi	Ітабний
Széles arcvonal	Широка бойова лінія
Szétbontakozás	Розгортання
Szétbontakozás valószínű vonala	Ймовірна лінія розгортання
Szétszóródás	Розсіювання
Széttelepítés	Зміщення
Széttelepítési zóna	Зона зміщення
Szétverés	Розпад
Szignalizálni	Сигналізувати
Szimbólum	Символ

Színlelés
 Színlelt támadás
 Szolgálat
 Szökellés
 Sztratégosz
 Szuperszonikus vadászgép
 Szükséges katonai erő

Удавання
 Фальшива атака
 Служба
 Стрибки
 Стратег
 Надзвуковий винищувач
 Необхідна військова сила

T

Tagolt elhelyezés
 Taktika
 Taktikai lőszer
 Találkozás
 Találkozóharc
 Találkozóütközet
 Tarack
 Tartalék
 Tartalék tüzelőállás
 Tartós tűzgyorsaság
 Tank
 Tank szakasz
 Tankos
 Tábori kórház
 Tábornok
 Tábornoki
 Tábornoki rangok
 Táborvédelem külső vonala
 Támad
 Támadás
 Támadásba való átmenet
 Támadás felújítása
 Támadás hátsó féllégtérből
 Támadási állás
 Támadási cél
 Támadási mód
 Támadás iránya
 Támadási sáv
 Támadási ütem
 Támadás késleltetése
 Támadás készenléte
 Támadás lehetséges tere
 Támadás megghiúsítása
 Támadás méretei
 Támadás tűzcsapással
 Támadást visszaverni
 Támadni
 Támadó

Структуроване розміщення
 Тактика
 Тактична амуніція
 Зустріч
 Зустрічний бій
 Зустріч у битві
 Гаубиця
 Резерв
 Резервна заправна станція
 Постійна скорострільність
 Танк
 Танковий взвод
 Танковий
 Польовий госпіталь
 Генерал
 Генеральський
 Генералітет
 Зовнішня лінія оборони табору
 нападає
 Атака
 Перехід до атаки
 Відновлення атаки
 Атака з тилу повітряного простору
 Позиція атаки
 Мета атаки
 Спосіб атаки
 Напрямок атаки
 Смуга атаки
 Коефіцієнт атаки
 Затримка атаки
 Готовність до атаки
 Можлива зона атаки
 Зрив атаки
 Розміри атаки
 Атака вогнем
 Відбити атаку
 Атакувати
 Нападник

Támadó csoportosítás	Атакуюче угруповання
Támadó hadművelet	Наступальна воєнна операція
Támadó harc	Наступальний бій
Támadó harc összetevői	Компоненти наступального бою
Támadó hullám	Атакуюча хвиля
Támadó jellegű információs műveletek	Наступальні інформаційні операції
Támadó műveletek	Наступальні операції
Támadó műveletek célja	Мета наступальних операцій
Támadó műveletek jellemzői	Характеристики наступальних операцій
Támadóütközet	Наступальний бій
Támogatás	Підтримка
Támogatás tűzcsapással	Підтримка вогнем
Támogató tevékenységek	Підтримуючі дії
Tárház	Магазин
Távköz	Відстань
Távolabbi feladat	Більш віддалене завдання
Távolból irányított támadás	Дистанційно керована атака
Technika	Техніка
Technikai semlegesítés	Технічна нейтралізація
Technikai veszteség	Технічні втрати
Telepítés	Встановлення
Tengelytáv	Колісна база
Tengerész	Матрос
Tengerészeti mentőhelikopter	Військово-морський рятувальний вертоліт
Tengerészeti repülőandár	Морська авіаційна бригада
Tengerészgyalogos zászlóalj	Батальйон морської піхоти
Tengeri deszant	Морський десант
Tengerideszant-berakókörclet	Зона висадки морського десанту
Tengerideszant-erődemonstráció	Демонстрація сил морського десанту
Tengerideszant-erők	Морські десантні сили
Tengerideszant-felderítés	Морська розвідка
Tengerideszant-műveleti térkép	Карта операцій морської піхоти
Tengerideszant-rajtaütés	Морський штурм
Tengerideszant-roham	Морський напад
Tengerideszant-szállító csoport	Штурмова група морської піхоти
Tengeri drón	Морський дрон
Tengeri hadművelet	Військово-морська операція
Tengernagy	Адмірал
Tengerparti hídfő	Прибережний плацдарм
Tengerparti védelem	Захист узбережжя
Terepjáró gépkocsi	Позашляховик
Terepjáró képesség	Позашляхові можливості
Terepkutatók	Польові дослідження
Terepmegvilágítás	Освітлення поля
Terep védő sajátosságai	Функції захисту місцевості
Territoriális	Територіальний
Territoriális védelem	Територіальна оборона
Terrorellenes	Антитерористичний

Terrorista	Терорист
Terrorizmus	Тероризм
Terrorizmus elleni támadás	Антитерористичний напад
Terrorizmus elleni védelem	Захист від тероризму
Terrortámadás	Терористичний акт
Területi hadműveletek	Територіальні операції
Területkutatás	Дослідження території
Területlefogó harctevékenység	Бойова діяльність зі стримування території
Területvédelem	Захист території
Tervezett cél	Запланована мета
Tervezett végrehajtási időpont	Запланована дата впровадження
Tervezés	Планування
Tervvázlat	Структурний план
Tetőpontmagasság	Пікова висота
Tevékenység	Активність
Tisztviselő	Офіцер
Tisztviselői	Офіцерський
Titkos mozgalom	Приховане пересування
Titkosító eszköz	Засіб шифрування
Tizedes	Десятник
TOO target of opportunity	Спливаюча ціль
Torpedó	Торпеда
Torpedóbombázó	Літак-торпедоносі
Torpedóhordozó	Торпедоносі
További támadási irány	Подальший напрямок атаки
Többnemzeti egyesített művelet	Багатонаціональна спільна операція
Többnemzeti művelet	Багатонаціональна операція
Többnemzeti összhaderőnemi művelet	Багатонаціональна об'єднана операція збройних сил
Többnemzeti katonai műveletek vezetése	Керівництво багатонаціональними військовими операціями
Tölteni	Заряджати
Töltény	Патрон
Töltényhüvely	Гільза
Töltött	Заряджений
Tömeges	Масований
Tömeges támadás	Масована атака
Tömegtűz	Масовий вогонь
Tömörítés	Стиснення
Törtűz	Кинджальний вогонь
Trófea	Трофей
Túlélőképesség	Здатність до виживання
Tüntetőtevékenység	Протестна активність
Tüzelési sáv	Дальність стрільби
Tüzelési tilalmi vonal	Лінія заборони вогню
Tüzeléséptelenség	Нездатність до стрільби
Tüzér	Артилерист
Tüzérfigyelőpont	Артилерійський спостережний пункт

Tüzérség	Артилерія
Tüzérségi	Артилерійський
Tüzérségi áttörő hadtest	Артилерійський корпус прориву
Tüzérségi dandár	Артилерійська бригада
Tüzérségi egység	Артилерійський підрозділ
Tüzérségi fegyverzés	Артилерійське озброєння
Tüzérségi felderítés	Артилерійська розвідка
Tüzérségi felkészülés a támadásra	Підготовка артилерійської атаки
Tüzérségi kiképzés	Артилерійська підготовка
Tüzérségi lövedék	Артилерійський снаряд
Tüzérségi löveg	Артилерійська установка
Tüzérségi osztály	Артилерійський дивізіон
Tüzérségi tűz	Артилерійський вогонь
Tüzérüteg	Артилерійська батарея
Tűz!	Вогонь!
Tűzcsapda	Вогнева засідка
Tűzfölény	Вогнева перевага
Tűzképességi térkép	Карта вогневої потужності
Tűzmanőver	Вогневий маневр
Tűzmegnyitási parancs	Наказ відкривати вогонь
Tűzősszpontosítás	Концентрація вогню
Tűzősszpontosítási körlet	Зона концентрації вогню
Tűzöv	Пояс вогню
Tűzparancs	Команда вогню
Tűzpontosság	Точність стрільби
Tűzvédelem	Вогнезахист
Tűzvezetés	Ведення вогню
Tűzviharszerű előrenyomulás	Сильний наступ
Tűzzel való pusztítás	Знищення вогнем
Tűzzóna	Зона вогневого ураження
Tűzsűrűség	Щільність вогню

U

Ukrán Fegyveres Erők	Збройні сили України
Utóőrs	Захисник в ар'єргарді
Utóvéd	Ар'єргард

Ú

Új pozíciók megtartása	Утримання нових позицій
Útiokmány-ellenőrzés	Перевірка проїзних документів
Útirány	Направлення
Útvonal-felderítés	Розвідка маршруту

Ü

Ügyeletes alegység	Підрозділ оповіщення
Ügyeletes tüzfegyver	Вогнепальна зброя на службі

Üldözés	Переслідування
Üteg	Бойовий розрахунок, батарея
Ütközet	Зіткнення
Ütközetbevetés	Бойове розгортання
Ütőerő	Сила удару
Ütőszerkezet	Курок
Üzemeltetés	Технічне обслуговування

V

Vadászbombázó	Винищувач-бомбардувальник
Vadászpuska	Рушниця
Vadászrepülő-erők	Винищувальна авіація
Vadászrepülő-oltalmazás	Захист винищувача
Valós idejű légihelyzet-kép	Аерофотознімки в режимі реального часу
Vasököl	Залізний кулак (мет.)
Válaszjel	Сигнал відповіді
Válságreagáló műveletek	Операції з реагування на кризи
Váltás	Передача (напр. захоплених територій)
Változékony	Мінливий
Változékonyság	Мінливість
Vándorlőveg	Шальна куля
Várakozási körlet	Зона очікування
Váratlan	Несподіваний
Váratlanság	Несподіваність
Vegyivédelmi szakasz	Взвод хімічного захисту
Vegyivédelmi zászlóalj	Батальйон хімічного захисту
Veszélyezettető	Той що несе небезпеку
Veszélyforrás	Джерело небезпеки
Veszélytelen terület	Невибухонебезпечна зона
Veszteség	Втрата
Vetőmagként szórt csapatok	Розосереджені війська
Vezetősín nélküli indítás	Пуск без напрямної рейки
Vezérőrnagy	Генерал-майор
Vezető	Командир
Vezetői	Командирський
Védeni	Захищати
Védelem	Захист
Védelem aktivitása	Захисна діяльність
Védelem felépítése	Структура оборони
Védelem készenléte	Оборонна готовність
Védelmi	Захисний
Védelmi csomópont	Вузол захисту
Védelmi hadművelet	Захисна воєнна операція
Védelmi szakasz	Фаза захисту
Védelmi tevékenységek	Заходи оборони
Védelmi tűztámogatás	Захисна вогнева підтримка

Védelmi vonalak kiépítése	розгортання оборонних рубежів
Védettség	Броня (транспорту)
Védő	Захисник
Védőállás	Оборонна позиція
Védőkörzet	Захисна зона
Védőöv	Зона оборони
Védősáv	Захисна смуга
Védőszakasz	Захисна секція
Végállapot	Кінцевий стан
Végbiztosítás	Остаточне страхування
Végrehajtási idő	Час виконання
Végszerelt	Відстріляний
Végszerelt lőszer	Відстріляний боєприпас
Végzett	завершений
Vérkeringésként működő logisztika	налагоджена логістика
Vészhelyzeti terv	План дій у надзвичайних ситуаціях
Viharos támadás	Раптовий напад
Világháború	Світова війна
Visszatartás	Утримання
Visszavágás	Скорочення
Visszavonás	Відведення військ
Visszavonási hadművelet	Операція по відведенню військ
Visszavonulás	Відступ
Vizuális hívójel	Візуальний позивний
Vízintes irányzás	Горизонтальне прицілювання
Vonalas cél	Лінійна ціль
Vonatócsoport	Група поїздів
Vonóháló	Трал

Z

Zárócsoport	Заключна група
Zárszerkezet	Затвор
Zárt	Закритий
Zárt határszakasz	Закрита ділянка кордону
Zászlóalj	Батальйон
Zászlóalj-védőkörlet	Зона захисту батальйону
Zászlós	Штаб-сержант
Zöldhatár	Зелений кордон

Zs

Zsákmányolt	Трофейний
Zsákmányolni	Захоплювати як трофей